

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1946.

Andra kammaren.

Nr 24.

Fredagen den 7 juni.

Kl. 4.30 em.

På grund av förfall för sekreteraren tjänstgjorde, jämlikt herr talmannens förordnande, undertecknad vid protokollet.

§ 1.

Justerades protokollet för den 1 innevarande juni.

§ 2.

Herr statsrådet *Mossberg* avlämnade Kungl. Maj:ts proposition, nr 310, angående godkännande av en mellan Sverige och Island träffad handelsöverenskommelse.

Denna proposition bordlades.

§ 3.

Föredrogs ett från första kammaren överlämnat protokollsutdrag, nr 485, innefattande delgivning av nämnda kammares beslut över dess andra tillfälliga utskotts utlåtande, nr 9, i anledning av väckt motion om utredning och förslag angående riktlinjer för planläggning av bebyggelsen i Bohusläns fiskelägen.

Enär andra kammaren den 5 innevarande juni vid behandling av sitt tredje tillfälliga utskotts utlåtande, nr 10, i anledning av en i samma ämne väckt motion, nr 379, fattat enahanda beslut som det, vilket nu blivit kammaren delgivet, beslöt kammaren, att delgivningen icke skulle föranleda någon kammarens åtgärd.

§ 4.

Till bordläggning anmäldes:

utrikesutskottets utlåtande, nr 4, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tillämpningen av det svensk-engelska betalningsavtalet av den 6 mars 1945;

konstitutionsutskottets utlåtande, nr 19, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag rörande ny indelning av riket i borgerliga kommuner m. m. ävensom i ämnet väckta motioner;

statsutskottets utlåtanden och memorial:

nr 176, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt disposition av vissa äldre reservationsanslag;

nr 177, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anvisande av vissa investeringsanslag för budgetåret 1946/47 för uppförande av centrala tvätt- och reparationsanstalter för försvaret jämte i ämnet väckt motion;

nr 178, i anledning av väckt motion om engångsanslag till vissa arbeten å fritidslägrer vid Skönstavik;

Andra kammarens protokoll 1946. Nr 24.

nr 179, i anledning av väckta motioner om anslag för budgetåret 1946/47 till befrämjande av fartygs förseende med radiotelegraf- eller radiotelefonstation;

nr 180, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statsbidrag för anordnande av skolmältider jämte i ämnet väckta motioner;

nr 181, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa anslag för budgetåret 1946/47 till skolor tillhörande barna- och ungdomsvården jämte i ämnet väckta motioner;

nr 182, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utbyggnad av reumatikervården jämte i ämnet väckta motioner;

nr 183, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ersättning i vissa fall i anledning av sjukdom, ådragen under arbete i civilförsvarets flyktingverksamhet;

nr 184, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om anslag till bidrag till barnhusen;

nr 185, i anledning av väckt motion angående skadestånd åt förre fabriksarbetaren J. E. Andersson;

nr 186, i anledning av väckt motion om utredning angående utbyggnad av kommunikationsnätet i norra Värmland;

nr 187, i anledning av väckta motioner angående utredning om byggande av en tvärbana Mellansel—Meselefors;

nr 188, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående kapitalinvestering i värnpliktslånefonden för budgetåret 1946/47;

nr 189, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående markbyte med Hälsingborgs stad;

nr 190, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående befrielse för mästerlotsen P. O. Kolberg och lotsen F. H. Pettersson från viss ersättningskyldighet till kronan; och

nr 191, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statliga åtgärder för tryggande av vedförsörjningen m. m.;

bevillningsutskottets betänkande, nr 37, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om krigskonjunkturskatt för år 1946 jämte i ämnet väckta motioner;

bankoutskottets utlåtanden:

nr 53, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående ändrad lydelse av 34 och 56 §§ förordningen den 5 juni 1942 (nr 325) om jordbrukets kreditkassor;

nr 54, i anledning av delegerades för riksdagens verk framställning i fråga om reglering av vissa familjepensioner vid riksdagens verk; och

nr 55, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående pensionsreglering för vissa befattningshavare vid skogsvårdsstyrelserna jämte en i ämnet väckt motion;

första lagutskottets utlåtanden:

nr 36, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om införande av nya rättegångsbalken, dels ock en i ämnet väckt motion;

nr 37, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om handläggning av domstolsärenden m. m.;

nr 38, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i sjölagen m. m.;

nr 39, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 12 maj 1917 (nr 189) om expropriation, m. m.;

nr 40, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om

ändrad lydelse av 1, 3 och 4 §§ förordningen den 20 november 1845 (nr 50 s. 1) i avseende på handel om lösören, som köparen låter i säljarens vård kvarbliva, m. m.;

nr 41, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i vattenlagen;

nr 42, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 18 juni 1926 (nr 326) om delning av jord å landet;

nr 43, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om högsta domstolens sammansättning och tjänstgöring, m. m.;

nr 44, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag med särskilda bestämmelser angående vittne vid vissa rättshandlingar; och

nr 45, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i utlänningslagen den 15 juni 1945 (nr 315), dels ock väckt motion angående viss ändring av 56 § samma lag;

andra lagutskottets utlåtanden:

nr 29, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 6 juni 1924 (nr 361) om samhällets barnavård och ungdomsskydd (barnavårdslag);

nr 30, i anledning av väckt motion angående viss förbättring av semesterförmånerna för arbetare, som uttaga sina semestrar under perioder av bristande arbetstillgång;

nr 33, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 30 december 1939 (nr 934) om tjänsteplikt;

nr 34, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 30 juni 1943 (nr 444) om tillståndstvång för byggnadsarbete;

nr 35, i anledning av väckt motion om ändrade bestämmelser angående överinseendet över anstalter för bildbara sinnesslöa; och

nr 36, i anledning av väckta motioner om utredning angående en frivillig pensionering av i enskild tjänst anställda;

jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 62, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fastställande av personalförteckning för domänverket, m. m. jämte i ämnet väckt motion;

nr 63, i anledning av väckta motioner om utredning angående statligt stöd åt seminiföreningar för nötboskap;

nr 64, i anledning av väckta motioner om utbetalning av premier till fiskare för viss trålsill som fiskas i Nordsjön;

nr 65, i anledning av väckta motioner om översyn av gällande bestämmelser angående vägnämnds arbetsuppgifter och befogenhetsområde, m. m.;

nr 66, i anledning av väckta motioner om rätt för landskommuner att övertaga byggande och underhåll av enskilda vägar och broar;

nr 67, i anledning av väckta motioner om upphävande av priskontrollen på rundvirke och rotstående skog;

nr 68, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till rikets allmänna kartverk för budgetåret 1946/47 m. m. jämte i ämnet väckt motion; och

nr 69, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående allmän beredskapsstat för budgetåret 1946/47, såvitt angår jordbruksärenden;

andra kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande, nr 17, över motion angående förslag om statens övertagande av Svenska sockerfabriksaktiebolaget och dess verksamhet samt motion om ökat statligt inflytande inom sockerindustrin; samt

andra kammarens tredje tillfälliga utskottets utlåtanden:

nr 11, beträffande utredning angående befolkningsfördelningen mellan landsbygd och stadsbygd m. m.; och

nr 12, i anledning av väckt motion om åstadkommande av för hela riket enhetliga varupriser.

§ 5.

Anmälades och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från sammansatta bevillnings- och jordbruksutskottet nr 305, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående prisutjämningsavgifter m. m. jämte i ämnet väckta motioner; samt

från bankoutskottet:

nr 303, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående reglering av vissa familjepensioner m. m.; och

nr 304, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt befrielse för riksbanken från skyldighet att inlösa av banken utgivna sedlar med guld m. m.

§ 6.

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 4.35 em.

In fidem
Per Bergsten.

Tisdagen den 11 juni.

Kl. 4.30 em.

§ 1.

Justerades protokollet för den 4 innevarande juni.

§ 2.

Herr talmannen lämnade på begäran ordet till

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet **Möller**, som anförde: Herr talman! Med kammarens tillstånd har herr Hansson i Skediga till mig riktat en fråga om jag ämnar låta vidtaga sådana åtgärder, att den arbetskraftsreserv, som folkpensionärerna och de partiellt arbetsföra utgöra, i ökad utsträckning och snarast möjligt kan komma arbetsmarknaden till godo. Interpellanten har särskilt framhållit angelägenheten av att finna en sådan form för prövningen av nu utgående tilläggspensioner att dessa icke minskas genom förekomsten av egen arbetsinkomst. Till svar å interpellationen får jag anföra följande.

*Svar på
interpellation.*

Av tekniska och andra skäl torde det vara ogörligt att, inom rimlig tid före den 1 januari 1948 och utan att uppskjuta den nya folkpensioneringslagens ikraftträdande, genomföra en allmän ändring i den nu gällande lagens regler för arbetsinkomstens inverkan på tilläggspensionens storlek. Enligt vad jag inhämtat delas denna uppfattning av pensionsstyrelsen och socialvårdskommittén. Pensionsstyrelsen har emellertid inom gällande lagstiftnings ram vidtagit vissa åtgärder, genom vilka interpellantens önskemål i viss mån komma att tillgodoses. Härmed förhåller sig sålunda.

Den årsinkomst som fastställs för den pensionsberättigade skall enligt 7 § i gällande folkpensioneringslag utgöra den inkomst som denne »skäligen kan antagas komma att tills vidare årligen åtnjuta». Denna formulering innefattar krav på att inkomsten skall ha en viss grad av varaktighet och medger vid bedömningen en ej ringa tolerans till den pensionsberättigades fördel. Uppskattningen av en åldrings arbetsinkomster hos än den ene än den andre arbetsgivaren torde sålunda kunna göras relativt mild utan att lagens bokstav trädes alltför nära. Pensionsstyrelsen ämnar för tiden intill den nya lagens ikraftträdande i detta avseende tillämpa en mildare praxis än tidigare. Om en pensionstagare, som fyllt 67 år, under den nu gällande lagens återstående giltighetstid mer eller mindre tillfälligt vill och kan rycka in i jordbruks-, industri- eller annat arbete, kommer styrelsen sålunda, där det ej är fråga om större inkomster, i regel icke ha något att erinra mot att pensionstagaren får behålla de redan utgående pensionsförmånerna.

Även i fråga om pensionstagare som icke fyllt 67 år — invaliderna — kommer styrelsen att överväga om en inkomstförbättring skall medföra en omedelbar omprövning av pensionen eller om en sådan omprövning bör kunna anstå till den nya lagens ikraftträdande.

En sådan mildrad praxis, till vilken jag vill lämna min fulla anslutning, torde vara ägnad att motverka anledningar till missnöje under den nuvarande

Svar på interpellation. (Forts.)

lagens återstående giltighetstid. Pensionsstyrelsens nya praxis har redan tillkännagivits i ett till pensionsnämnder och pensionsstyrelsens ordsombud riktat meddelande, vari styrelsen även erinrat om att det kan finnas anledning att till den 1 januari 1948 tillämpa en något mildare praxis också när det gäller nya ansökningar om folkpension.

Vad angår frågan om utnyttjandet av de partiellt arbetsföras arbetskraft pågå, såsom också nämnts av interpellanten, omfattande utredningar genom en särskild kommitté. Denna kommitté har nyligen avgivit förslag till effektiviserad kurators- och arbetsförmedlingsverksamhet för partiellt arbetsföra; detta förslag är för närvarande föremål för sedvanlig remissbehandling. För egen del kommer jag att tillse att den vidare handläggningen av förslaget liksom av kommitténs övriga kommande förslag sker med all skyndsamhet.

Härefter yttrade:

Herr **Hansson** i Skediga: Herr talman! Jag ber att till herr statsrådet och chefen för socialdepartementet få framföra mitt tack för det positiva svar som lämnats. Anledningen till att jag framställt dessa frågor är att de pensionärer, vilka ännu kunna deltaga i arbete, hindras därifrån av gällande förordningar. Till belysande härav vill jag anföra ett par exempel.

En jägmästare skulle ha personal till ett brandvaktstorn för högsommartiden och frågade därför ett par pensionärer, om de voro villiga att åta sig detta relativt lindriga arbete. Dessa voro mycket tacksamma för möjligheten till en extrainkomst, men när de frågade, hur det skulle gå med deras pension, framhölls det, att risk föreläge att pensionen skulle indragas. Vederbörande pensionärer voro självfallet ej villiga att riskera detta och avstodo därför från detta inkomsttillskott, som annars skulle ha varit mycket välkommet. Jag har även fått ett brev om ett annat liknande fall.

Jag vill omnämna ytterligare en belysande episod. Två män, vilka efter mångårig anställning i en fabrik just erhållit folkpension, blevo tillfrågade, om de ville fortsätta att arbeta som extra anställda en tid under sommaren. De accepterade glatt med tanke på den extraförtjänst de skulle komma i åtnjutande av. Då gränsen för att få full pension är satt till en årsinkomst av 400 kronor — vilket dessa båda hade glömt — fingo de snart meddelande om att deras folkpensioner indragits. De slutade då arbetet, och näringslivet gick på så sätt miste om deras arbetskraft.

Här ha bara ett par fall relaterats, vilka visa, hur nödvändigt det är med en ändring i gällande författning. Jag är tacksam för de åtgärder statsrådet redan vidtagit på detta område, och jag tror att denna tacksamhet delas av tusentals folkpensionärer. Frågan om de partiellt arbetsföra och deras möjligheter att själva bidra till sitt uppehälle genom deltagande i arbete är av utomordentlig betydelse. Jag vet, att dessa människor tryckas mindre av sin nedsatta arbetsförmåga än av känslan av att de alltid måste förbli sysslösa och stå utan möjligheter att göra en produktiv insats i samhället. Det är med största tillfredsställelse och tacksamhet jag konstaterar, att herr statsrådet i sitt svar på denna punkt meddelat, att frågan skall behandlas med största skyndsamhet. Företagare och organisationer ha en stor social uppgift i att försöka placera in de partiellt arbetsföra i produktionen och på så sätt lätta bördorna för dem som utan egen förskyllan berövats det värdefullaste av allt — deras hälsa.

Jag vill till sist nämna, att jag vid flera tillfällen talat med sådana som ha barnförlamning. Det är många av dessa som kunna utföra något arbete, och de lida framför allt av arbetssysslolöshet. Jag vill än en gång poängtera.

Svar på interpellation. (Forts.)

att såväl företag som organisationer säkerligen skulle kunna bereda dem en oerhörd glädje genom att sätta dem i arbete. Om dessa människors arbetsintensitet inte är så stor, få vi, som kunna vara lyckliga över att vara friska, betänka att vi böra underlätta bördan för dem som drabbats av sjukdom.

Jag vill än en gång tacka statsrådet för hans välvilliga inställning till denna fråga och, redan nu, även för det förslag, som han utan tvivel kommer att framlägga för riksdagen, och för de åtgärder han kommer att vidta i syfte att hjälpa folkpensionärer och partiellt arbetsföra i nu berörda avseende.

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet **Möller**: Herr talman! Jag skall göra några reflexioner som tillägg till själva svaret på interpellationen.

Sedan flera år arbetar en kommitté med spørsmålet hur man skall kunna sysselsätta de partiellt arbetsföra. Det är ett utomordentligt viktigt samhällsintresse att denna arbetskraft kommer in i produktionen. Vi börja nu på allvar märka följderna av den starka barnbegränsningen på 1920- och delvis även 1930-talen. Av denna anledning äro förutsättningarna ur arbetsmarknadssynpunkt för att ordna denna fråga om de partiellt arbetsföra nu gynnsammare än någonsin förut och komma säkerligen att förbli mycket gynnsamma under de närmaste 15 åren. Det är min förhoppning, att den arbetande kommittén snart skall framlägga förslag till en genomgripande omorganisation på detta område.

Enligt det nya cirkulär, som pensionsstyrelsen utsänt till pensionsnämnderna och till sina ortsombud, borde, åtminstone i det förra av de av interpellanten anförda fallen, någon reduktion av pensionen icke behöva befaras efter detta cirkulärs tillkomst, då brandvakterna icke ha årsanställning, utan anställning för viss del av året. Om det andra fallet vågar jag inte yttra mig, men jag hoppas, att både pensionsstyrelsen själv och pensionsnämnderna efter cirkulärets tillkomst skola tillämpa en så mild praxis, att man inte behöver befara några drastiska ingripanden därför att vederbörande folkpensionär fått tillfälle att skaffa sig extra inkomst genom arbete. Däremot vill jag tillägga, såsom jag redan i förbigående har nämnt, att tekniska och andra skäl göra det omöjligt att nu lagmässigt reglera förhållandena för de 1½ år, som såvitt vi förstå återstå tills den nya pensionslagen skall träda i kraft. Om man helt upphäver bestämmelsen om att pension kan reduceras på grund av arbetsinkomst, skulle det i ett rätt stort antal fall kunna inträffa, att de som äro hänfödda till grupp 3 med det nuvarande provisoriska tillägget och dyrtidstillägget skulle få högre pension än de komma att få efter den nya lagens ikraftträdande, beroende på hur stora inkomster de ha. Man skall observera, att om riksdagen beslutar i enlighet med Kungl. Maj:ts förslag, den i högsta ortgruppen från inkomstprövning befriade pensionen utgör 1 000 kronor för enskild person och 1 600 kronor för äkta makar. För de återstående 600 respektive 800 kronor, som kunna komma att utgå i bostadstillägg, kommer inkomstprövning att ske. Detta medför, att om man nu upphäver all sådan inkomstprövning, de skulle kunna få reducerade pensioner efter den nya pensionslagens ikraftträdande. Det är en konsekvens man av psykologiska skäl inte gärna vill se.

Det andra avgörande skälet är att det finns omkring 100 000 pensionstagare, som åtnjuta reducerade tilläggs pensioner. Om det skall skrivas ut nya s. k. kvittenshäften på posten för dessa 100 000 personer, som ha reducerade tilläggs pensioner, finns det enligt pensionsstyrelsen icke någon möjlighet att tekniskt genomföra denna ordning. Pensionsstyrelsen kommer under den tid som ännu återstår till den nya lagens ikraftträdande att nödgas till det yttersta utnyttja både arbetskraft och tekniska anordningar redan för omläggning av utgående pensioner enligt den föreslagna nya lagens föreskrifter. Om styrelsen

Svar på interpellation. (Forts.)

dessutom skulle göra motsvarande tillägg för övergångstiden för omkring 100 000 pensionstagare, komme den icke att hinna med själva arbetet. Det skulle då uppstå risk för att man nödgades uppskjuta den nya lagens ikraftträdande under någon tid, om man skulle reglera om de nuvarande förhållandena på det sätt, som framkastats i interpellationen.

Jag har med detta bara velat redogöra för svårigheterna. Alla mina principiella sympatier äro emellertid på interpellantens sida.

Herr **Hansson** i Skediga: Herr talman! Jag vill ännu en gång uttala min tacksamhet för vad statsrådet sade om folkpensionärerna. Jag hoppas, att pressen nog relaterar detta. Jag tror det finns i detta som herr statsrådet sagt en oskriven lag som kommer att respekteras ute i bygderna.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 3.

Ordet lämnades på begäran till

*Svar på
interpellation.*

Cefen för justitiedepartementet, herr statsrådet **Zetterberg**, som yttrade: Herr talman! I en med kammarens tillstånd till mig riktad interpellation har herr Hansson i Skediga uttalat, att det vid expropriationer, som under de senaste åren skett för militära ändamål, på ett skrämmande sätt visat sig att mycket lång tid kunde förflyta från det mark toges i anspråk till dess ägaren utfinge expropriationsersättningen. Expropriationen av mark för Göta pansarlivgardes övningsområde utanför Enköping utgjorde ett belysande exempel på detta missförhållande. I detta expropriationsärende, som berörde ett mycket stort antal jordbruksfastigheter och smålängheter, hade förbud mot skogsavverkning och grustäkt delgivits jordägarna i november 1944 och expropriationsstämning utfärdats i januari 1945. Ehuru fastigheterna tagits i besittning för sitt nya ändamål redan i maj 1945, hade expropriationsersättningarna ännu icke blivit bestämda. Enär de expropriationsersättningar, som komme att fastställas, skulle nedsättas först 90 dagar från det rättens utslag vunnit laga kraft, kunde jordägarna påräkna att i bästa fall få betalt i slutet av innevarande år. Detta långa dröjsmål hade medfört flera olägenheter. Först den 14 mars 1947 kunde ägarna av de exproprierade jordbruksegendomarna skaffa sig nya jordbruk. Under tiden hade kreaturen måst säljas och inventarierna brådstörtat realiserats.

Interpellanten har även i ett annat avseende framställt anmärkning mot expropriationslagens bestämmelser, nämligen i fråga om värderingsförfarandet. Han har därvid framhållit, att lagen helt överlämnade åt expropriationsnämnden att bestämma värdet av det exproprierade. Någon föreskrift om särskild sakkunskap hos nämndens ledamöter gäves icke. Parterna ägde visserligen tillkalla sakkunniga, men erfarenheten visade att dessas uttalanden ofta ginge starkt isär. De som företrädde kronan ansåge sig i regel pliktiga att söka pressa priset till det yttersta. Omedelbart före nyssnämnda expropriation hade opartiska värderingsmän, utsedda av länsstyrelsen, värderat åkerjord, gränsande till det område som exproprierats, till 4 000 kr. per hektar. Kronan hade medgivit en ersättning av endast 500—950 kr. per hektar för bättre åkerjord. Ehuru grus från de grustag, som exproprierats, i november 1944 sålts för ett genomsnittligt pris av 1 krona per m³, hade kronan med stöd av sina sakkunniga bjudit 7 öre per m³. Det anförda vore nog för att förklara den känsla av ovisshet och rättslöshet, som ägarna måste ha, i synnerhet som nämndens beslut ej finge överklagas och ersättningsbeloppet vore oberäkneligt. Under åberopande av vad sålunda anförts har interpellanten frågat om man kan för-

Svar på interpellation. (Forts.)

vänta, att jag vidtager sådana åtgärder att de olägenheter, som visat sig vara konsekvenser av bristerna i gällande rätt, undanröjas.

I anledning härav vill jag till en början erinra, att 1917 års lag om expropriation såsom huvudregel stadgar att den egendom, som är föremål för expropriationsförfarande, icke må av den exproprierande tvångsvis tagas i besittning förrän den av rätten i expropriationsmålet bestämda ersättningen blivit hos länsstyrelsen nedsatt. Till stöd för denna princip uttalades under lagens förarbeten, att en fastighetsägare kunde, om hans fastighet helt och hållet eller till väsentlig del bleve föremål för expropriation, komma i en mycket prekär situation, därest egendomen — såsom tidigare icke så sällan skett — tillträdde av den exproprierande långt innan ersättningen utbetalades, detta givetvis alldeles särskilt om fastigheten utgjorde ägarens enda inkomstkälla. Från den angivna huvudregeln gjordes emellertid vissa undantag. Vid expropriation för allmänna vägar, järnvägar och farleder samt för rätt att framdraga elektriska svagströmsledningar äger den exproprierande sålunda taga marken i besittning så snart stämning i expropriationsmålet har utfärdats och — om den exproprierande är annan än kronan — hos länsstyrelsen har ställts pant eller borgen för expropriationsersättningen jämte ränta. Det är emellertid att märka, att de nu nämnda undantagen från huvudregeln i de allra flesta fall avse expropriation av mindre delar av fastighet. Avstående av mark utan omedelbar betalning torde följaktligen i dessa fall icke medföra någon större olägenhet för jordägarna.

Då det vid expropriation för rikets försvar visat sig att allvarliga olägenheter uppkomma därigenom att marken enligt den angivna huvudregeln icke kunde tagas i besittning förrän efter lång tid, då expropriationsersättning fastställdes och nedsatts, stadgades genom en år 1941 vidtagen ändring av expropriationslagen, att Konungen vid bifall till ansökning om expropriationsrätt för befästning, övnings- eller förlägningsplats för krigsmakten, skjutbana eller eljest för rikets försvar äger att, om »särskilda skäl därtill äro», medgiva att marken må tagas i besittning redan när stämning i expropriationsmålet har utfärdats. I den proposition, som låg till grund för denna lagändring, uttalade dåvarande chefen för justitiedepartementet, statsrådet Westman, att dylika särskilda skäl i regel föreläge under sådana förhållanden som de då rådande, medan under normala förhållanden speciella omständigheter måste kunna åberopas.

Besittningstagandet av den för Göta pansarlivgardes övningsplats erforderliga marken måste ses mot bakgrunden av de särskilda förhållanden som rådde vid tiden för expropriationsmedgivandet. Med hänsyn till innehållet i nyssnämnda stadgande i expropriationslagen torde man kunna utgå från att under normala fredsförhållanden medgivande till dylikt besittningstagande, innan expropriationsersättningen fastställdes och nedsatts, icke kommer att lämnas annat än i alldeles särskilda undantagsfall. Sådant medgivande torde icke böra lämnas om jordägarna skulle lida avsevärt men. Att av hänsyn till de olägenheter, som i enstaka fall kunna uppkomma för jordägarna, helt avhända sig möjligheten att omedelbart efter expropriationsstämnings utfärdande taga i besittning för rikets försvar erforderlig mark, då så påkallas av viktiga skäl, synes icke lämpligt. Det är att märka att jordägarna icke — såsom interpellanten synes förutsätta — helt sakna rätt till gottgörelse för den skada, som föranledes av att expropriationsersättningen gäldas först efter det marken tagits i besittning. Enligt gällande lag är ägaren berättigad till full ersättning icke blott för marken utan även för den skada, som eljest uppkommer genom expropriationen. Gottgörelse kan sålunda bl. a. utgå för flyttningskostnad och för förlust på grund av avbrott i rörelse. Om

Svar på interpellation. (Forts.)

dylikt avbrott till följd av omständigheter, över vilka sakägaren icke kunnat råda, blivit långvarigt, skall hänsyn härtill givetvis tagas vid ersättnings bestämmande. Slutligen är sakägaren berättigad till ränta efter sex procent om året från tillträdesdagen, till dess betalning sker.

Med hänsyn till vad sålunda anförts anser jag tillräckliga skäl för en lagändring på denna punkt icke föreligga.

Vad därefter angår det andra av interpellanten berörda spørsmålet — sättet för bestämmande av expropriationsersättning — vill jag erinra om att denna, om överenskommelse ej träffas, skall bestämmas av expropriationsnämnd. Beträffande nämndens sammansättning gäller att parterna, om de äro ense, få utse de personer de själva önska. I annat fall skall ordförande i nämnden vara en med avseende å alla expropriationer i länet för en tid av tre år av länsstyrelsen utsedd person. Övriga ledamöter i nämnden väljas av parterna och domstolen inom en grupp av personer som för denna uppgift utsetts av landstinget och stadsfullmäktige i stad, som ej ingår i landsting, samt länsstyrelsen. Vid utseendet av de personer, som sålunda äro valbara till expropriationsnämnd, skall, i den mån så är möjligt, iakttagas att länets olika delar och de särskilda slag av sakkunskap, som för expropriationer inom länet äga den största betydelsen, bliva behörigen företrädade; minst hälften av de av landstinget och vissa av de av länsstyrelsen utsedda böra vara ägare av jordbruksfastighet. Inför nämnden äga parterna att närmare utföra sin talan och kunna även låta höra sakkunniga. I nämndens uppskattning äger rätten ej göra ändring annat än i vissa undantagsfall.

Interpellanten gör gällande att resultatet av nämndernas uppskattning är fullkomligt oberäkneligt. Denna anmärkning torde icke vara alldeles obefogad. Erfarenheten visar, att ersättningarna bestämmas på ett mycket oenhetligt sätt. Det ligger visserligen i sakens natur, att all uppskattning måste bliva i viss mån skönsmässig. Oenhetligheten i nämndernas uppskattningar är emellertid större än som kan förklaras enbart härav.

Interpellanten synes anse, att den bristande enhetligheten beror på otillräcklig sakkunskap hos nämnderna. De nyss omnämnda bestämmelserna angående nämndens sammansättning utgöra väl en viss garanti för att erforderlig insikt i jordbruksförhållanden är företräd inom nämnden. Med nutidens mycket mångskiftande sätt att utnyttja mark är det däremot tveksamt, om bestämmelserna kunna tillförsäkra nämnderna den tillgång på erforderlig sakkunskap inom andra näringsgrenar, som är en förutsättning för en riktig uppskattning av expropriationsföremålet. Vid markvärderingar uppkomma därjämte ej sällan, särskilt då det gäller bebyggd mark eller mark som avses för bebyggelse, invecklade spørsmål rörande principerna för värderingen. Reglerna för nämndens sammansättning utgöra knappast någon garanti för att dylika principfrågor avgöras på ett riktigt sätt.

En bidragande orsak till att uppskattningen ej sällan giver ett otillfredsställande resultat torde vara, att lagen ej tillåter att skälen för nämndens beslut uppgivas. Som en följd härav föreligger risk att nämnderna icke ens för sig själva klargöra grunderna för uppskattningen.

Den bristande enhetligheten i värderingarna ger anledning att överväga, om icke nämndernas beslut borde få omprövas av högre instans eller någon annan åtgärd i samma syfte vidtagas. Om en sak kan behandlas blott i en instans, medför detta lätt vissa vådor, även om bedömarna äro mycket kvalificerade för sin uppgift. Yrkanden kunna missuppfattas och andra miss-tag begås.

Vikten av att ersättningarna fastställas på ett riktigt sätt torde icke behöva närmare utvecklas. Det har ej blott, såsom nu av interpellanten, uppgivits att

Svar på interpellation. (Forts.)

sakägare i vissa fall ha erhållit alltför låg ersättning, utan det har ofta gjorts gällande, att de exproprierande få betala för mycket. Även olägenheter av mera indirekt natur ha yppat sig. I ett flertal yttranden över stadsplanutredningens under år 1945 avgivna betänkande med förslag till byggnadslag uppgavs exempelvis, att städerna ej sällan nödgats avstå från att lösa för stadsplans genomförande erforderlig mark på grund av farhågor för att expropriationsersättningarna skulle fastställas till alltför höga belopp.

Med hänsyn till vad sålunda anförts synes mig en revision av expropriationslagens föreskrifter om sättet för expropriationsersättningarnas bestämmande påkallad. Frågan om en sådan revision har i anledning av framställningar från olika håll sedan någon tid varit föremål för övervägande inom justitiedepartementet, och jag torde få tillfälle att inom kort återkomma till denna fråga.

Härpå anförde:

Herr **Hansson** i Skediga: Herr talman! Jag ber att till herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet få framföra mitt tack för det positiva svaret.

Jag är ense med statsrådet om att skäl kunna föreligga för ett tidigare ianspråktagande för militära ändamål, men detta sammanhänger även med storleken av det område som exproprieras. Hänsyn bör tagas till om det gäller en mindre del av en fastighet eller om det gäller en så stor del, att ägaren berövas inkomsten av fastigheten. Jag tar fasta på statsrådets påpekande, att sådan expropriation endast bör företagas, då speciella skäl härför föreligga, och således icke under normala fredsförhållanden.

Till sist vill jag uttala min glädje över att statsrådet i sitt svar angivit, att en revision av expropriationslagens föreskrifter om ersättningarnas bestämmande anses påkallad, och jag vill uttrycka en förhoppning om att en sådan revision så snart som möjligt kommer till stånd.

Herr **Nilson** i Spånstad: Herr talman! Jag ber att få uttala min tillfredsställelse över att bestämmelserna i 1941 års lag i fortsättningen endast i undantagsfall skola komma att användas, och jag tillåter mig därtill knyta den förhoppningen, att dessa undantagsfall skola bli så få som överhuvud taget är möjligt.

Många med mig ha säkerligen gjort den erfarenheten, när vi i vår omgivning fått tillfälle att studera verkningarna av 1941 års lag, att tillämpningen inte överallt är så värst lycklig för rättstryggheten. Det är gott och väl med de regler, som nu gälla, men de äro inte alltid tillräckliga, i all synnerhet inte när det gäller att ge de fattiga, som hotas av expropriation, möjlighet att bevaka sin rätt såsom de skulle önska och behöva. Jag har också varit med om fall, där fattiga människor inte haft möjlighet att taga expropriationslagens bestämmelser i anspråk, därför att det har dröjt alldeles för länge med ersättningen och de under tiden varit avhända varje möjlighet till försörjning. Den fattige kan inte vänta ett eller två år på expropriationsersättningens fastställande. Han tvingas till en uppgörelse, en uppgörelse, där det energiska uppträdandet från kronans ombud inte alltid bidrager till att öka den fattiges känsla av trygghet och rätt, när han på detta sätt tvingas att avstå från sin egen- dom.

Jag uttalar min tillfredsställelse med vad statsrådet sagt på denna punkt, och jag vill ännu en gång understryka, att jag hoppas att 1941 års lag skall tagas i anspråk mycket sällan.

Svar på interpellation. (Forts.)

Herr **Lundberg**: Herr talman! När jag tar till orda i denna sak har jag givetvis ingen anledning att gå emot det kravet, att dessa ärenden böra handhas med största skyndsamhet och med tillbörlig takt och ton, men då det gäller själva värderingsförfarandet, är jag, det måste jag säga, förvånad över interpellantens syn på prissättningen vid påtalad expropriation av mark utanför Enköping. Jag vill nämligen erinra om att interpellanten 1941 här i kammaren påtalade det höga priset vid en försäljning av ett arrendeeagnahem. Det hade en areal av 34 hektar, och man hade begärt 29 500 kronor. Detta pris ansåg interpellanten då oskäligt och ansåg ett pris av 15 000 kronor för jord och byggnader vara det riktiga.

Jag vill, för att man inte skall vara fel underrättad, anföra vad man begärt för jord utanför Enköping. För ett jordbruk på 22,17 hektar, därav 6 hektar åker, 4,63 hektar ängsmark och 11,54 hektar skog, begär man 143 315 kronor plus 21 500 kronor i avträde för arrendatorn. Härjämte finns ett s. k. förrådsavtal, alltså till förmån för ägaren, där han begär 3 865 kronor. Vi ha ett annat jordbruk, vars areal är 11,20 hektar. För detta begär man 135 000 kronor. För ytterligare ett jordbruk på 69,4 hektar begärdes 393 324 kronor plus en del andra ersättningar.

Det är givetvis angeläget att vid värderingsförfarandet de, som skola avträda mark, inte framställa större krav än vad som kan anses skäligt. I det här fallet tror jag man måste säga, att jordägarna i viss mån ha framställt så pass kraftiga ersättningsanspråk, att stor prutmån måste vara till finnandes.

Jag har velat göra detta påpekande därför att även i sådana fall, där en stad eller kronan står som förvärfvare av mark, det icke bör tillåtas att anse vilka priser som helst såsom skäliga.

Herr **Hansson** i Skediga: Herr talman! Jag tänkte inte yttra mig mera i denna fråga, men vad herr Lundberg sagt tarvar en viss justering. De höga priser, som han nämnde, avsågo samtidigt även grustillgång. Vi behöva blott utgå ifrån den värdering av 4 000 kronor per hektar, som länsstyrelsens värderingsmän gjort. Denna värdering avsåg icke expropriation utan var en helt saklig värdering. Vi få komma ihåg, att området ligger alldeles intill en stad i stark utveckling. Där kan man räkna med högre värden.

Vad gäller egnahemmet vid Jälla är det inte mark, som ligger intill en stad. Läget är visserligen inte dåligt, men å andra sidan kan det inte bli fråga om något tomtvärde. Dessutom var det då inte samma tider som nu. Penningvärdet är nu ett helt annat. Skall man göra jämförelser, kan man utgå ifrån det protokoll, som nuvarande kommunikationsministern anförde i en debatt angående denna fråga för några år sedan, enligt vilket hade begärts ända upp till 4 miljoner kronor för ett tomtområde, som inte var större än Gustav Adolfs torg.

Här är det exempelvis fråga om att en jordbrukare, som har en rätt stor skogsareal och som gjort utstämpling för avverkning, blir förbjuden att hugga, eller att en person, som har ett grustag, där han tidigare gjort stora uttag, blir förbjuden att utnyttja det. De värden, som det här gäller, har jag emellertid inte ingått på i min interpellation, utan här gäller det sättet för expropriationen, och det har statsrådet så klart och tydligt svarat på, att den saken behöva vi inte diskutera. Jag tror att alla ledamöter i kammaren äro på det klara med att sättet för expropriationen inte passar under nuvarande förhållanden. Anorlunda förhåller det sig under krigstid. Då det gäller ianspråktagande av hela gårdar är herr statsrådet emellertid med på att man bör förfara med en viss försiktighet. I fråga om tomtvärden är det, som statsrådet sade, nödvändigt att det blir en översyn även för städernas del. Jag omtalade under den föregående debatten i denna sak, att jag läst i en tidskrift om en stad i Amerika, där man inte ens kunde bredda gatorna på grund av de oerhörda tomtvärdena.

Svar på interpellation. (Forts.)

Det är möjligheten att granska och överse bestämmelserna om prissättning vid expropriation som jag har interPELLERAT om, och det har varit mitt huvudsyfte.

Jag väntade inte att herr Lundberg skulle vara den som i det här fallet fått uppdraget att försöka bevaka de här intressena. Jag känner till att sådant varit i gång, och jag tycker det är synd på min gode vän på länsbanken om han skulle ha sålt sig för ändamålet.

Herr Lundberg: Herr talman! Det sista må jag säga är i allra högsta grad missvisande, ty jag har ingen som helst anledning att sälja mig för vare sig det ena eller det andra ändamålet. Däremot vet jag, enligt de upplysningar jag fått angående interpellationen, att det måste ligga vissa intressen bakom den, men det torde herr Hansson kunna göra upp med sina kommittenter.

Angående värderingen vill jag erinra om att den mark, som man vill expropriera, inte i sin helhet ligger inom Enköpings stad. En viss del ligger där, men det är en mycket liten del. Det pris, som interpellanten anför, 4 000 kronor per hektar, är ett pris som åsatts tomtmark inom Enköpings stad. Beträffande det anförda priset för marken vid Jälla vill jag bara erinra därom, att det jordområde, som det där var fråga om, kommer att inkorporeras med Uppsala stad inom de närmaste åren och således också är värdefull mark.

Jag har velat göra detta påtalande därför att herr Hansson vid olika tillfällen kritiserat den oskäligen jordvärdestegring, som skett på olika håll. Jag har funnit det anmärkningsvärt att herr Hansson i detta fall ville vara försvarare av jordvärdestegring, en jordvärdestegring som jag också betecknar såsom oskäligen. Själva sättet för expropriation och att det kan finnas anledning till omprövning av den frågan har jag inte uttalat mig om, utan det enda som jag har velat påpeka är att när man kritiserar jordvärdestegringen — och det är med fullt berättigande som man måste påtala jordvärdestegringen — bör man vara konsekvent även om det exempelvis gäller en grupp, som man kanske anser sig representera mer än andra.

Sedan har det också talats om grus i detta fall, och det har sagts mycket i den frågan förut. Jag har själv vid olika tillfällen varit förespråkare för att man skall ingripa här. Att gruspriset utanför Enköping stigit har ju berott på den ökning i byggnadsverksamheten som uppstått i och med att Enköpings stad har utvecklats.

Herr Nilson i Spånstad: Herr talman! När herr Lundberg i Uppsala anser att andra kammaren är lämpligt forum för att meddela anvisning åt jordägare, vad de skola begära vid expropriationsförrättningar, må det vara tillåtet att i detta sammanhang framställa en stilla förhoppning, att också de som få i uppdrag att företräda det allmännas rätt, när det gäller de expropriationerna föregående uppgörelserna, också få en anmodan att vid sitt ställningstagande lämna rimliga bud. Om man skulle granska vad som skett på ömse sidor, skulle man kanske finna, att överdrifterna icke äro störst på jordägarsidan.

Herr Hansson i Skediga: Herr talman! Jag har alltid varit ivrig att försöka motarbeta den tomtvärdestegring, som uppträder vid bebyggelse o. d., men om man i fråga om de här markerna försöker räkna om till kvadratmeterspriser, skall man finna, att det här inte är några priser att tala om, utan att priset håller sig omkring 10—12 öre per m². Kronan har ju bjudit 500—950 per hektar, d. v. s. 5—9 öre per m².

Jag har som sagt med all kraft försökt motarbeta markvärdestegringar, och jag har här protokollet från lördagen den 9 juni 1945, då vi hade en rätt livlig debatt här i kammaren, där jag relaterade några fall och där även nu-

Svar på interpellation. (Forts.)

varande kommunikationsministern deltog. Jag anförde då ett fall, där värdestegringen på tomtmark hade lett till att tomtkostnaderna för bostadsutrymmen hade blivit 216 kronor per m² nettovåningsyta. Totala våningsytan var 830 m² och tomtkostnaden för denna var 180 000 kronor. Det är just sådana förhållanden som man har anledning påtala.

Jag skall inte behålla ordet längre, men ber att få framhålla, att jag inte har ändrat ståndpunkt, då det gäller tomtvärdena. Jag vill att det skall vara skälig ersättning. Man får naturligtvis också ta hänsyn till penningvärdets förändring.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 4.

*Svar på
interpellation.*

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet **Zetterberg**, erhöll på begäran ordet och anförde: Herr talman! Med andra kammarens tillstånd har dess ledamot herr Norup riktat en fråga till mig om principerna för bestämmandet av antalet ting i domsagorna för tiden efter det nya rättegångsbalken trätt i kraft.

Jag vill först erinra om vissa stadganden i nya rättegångsbalken, som interpellanten också har omnämnt. Enligt 1 kap. 7 § skall allmänt ting hållas varje vecka, om ej annat föranledes av arbetet i domsagan, antalet tingslag eller andra omständigheter. Enligt 8 § samma kapitel kan särskilt ting ut sättas, då det finnes erforderligt för arbetets jämna gång eller eljest. Interpellanten har påpekat, att dessa lagbestämmelser medge avvikelser i båda riktningarna från huvudregeln om ting en gång i veckan, så att antalet ting med hänsyn till rättsskipningens behov och omständigheterna i övrigt kan såväl ökas som minskas. I propositionen till 1931 års riksdag angående huvudgrunderna för rättegångsreformen uttalade dåvarande departementschefen, att det var uppenbart att tingsordningarna borde lämpas efter förhållandena och behovet på varje särskild ort, varvid nödig hänsyn också borde tagas till att nämnden ej oskäligt betungades. Interpellanten har erinrat om detta uttalande, som godkänts av riksdagen.

Med utgångspunkt från förhållandena i två domsagor i interpellantens hemtrakt har interpellanten framhållit angelägenheten av att antalet ting ej göres för stort i de blivande tingsordningarna. Förutom det nyss återgivna allmänna uttalandet under förarbetena till nya rättegångsbalken har interpellanten åberopat flera andra skäl, nämligen att i små eller medelstora domsagor ej erfordras lika täta tingsturer som i de största, vidare att betydande kostnader för det allmänna för reseersättningar och traktamenten åt nämndemännen uppkomma för varje ting samt dessutom att rättegångskostnaderna för parterna kunna springa i höjden, därför att advokaterna ej ha möjlighet att fördela sina inställesekostnader på ett flertal mål, om det vid varje ting endast handlägges ett mål eller ett mindre antal mål. Interpellanten har också understrukit önskemålet att nämnden ej onödigt betungas. En tingsordning enligt vilken nämndemännen måste sätta till alltför mycket tid skulle ej vara ägnad att befordra en god rekrytering av nämnden.

Interpellanten har frågat mig, om jag anser att antalet tingssammanträden i domsagorna bör anpassas efter de av honom sålunda framförda synpunkterna.

Frågan synes närmast vara föranledd av ett förslag i ämnet, som har utsänts från justitiedepartementets processreformbyrå, och jag ber därför att få redogöra för vad som hittills har åtgjorts i saken. För att förbereda det tidskrävande utarbetandet av tingsordningar för rikets 115 domsagor ha yttranden inhämtats i två omgångar. Under våren 1944 utremitterades sålunda en promemoria i ämnet till häradsrätterna i samtliga tingslag samt hovrätterna. Med

Svar på interpellation. (Forts.)

ledning av de yttranden, som inkommo över denna promemoria, utarbetades och utremitterades på hösten 1945 förslag till kungörelse om tingsordningar m. m. Detta förslag innehöll detaljerade bestämmelser för samtliga domsagor. Över förslaget hördes hovrätterna, häradsrätterna, häradshövdingarna och i vissa fall de tingshusbyggnadsskyldiga samt stadsfullmäktige i några städer under landsrätt. Tillfälle har vidare beretts styrelsen för Sveriges advokat-samfund samt samfundets lokalavdelningar att yttra sig över förslagen. Ärendet är nu föremål för slutlig beredning inom justitiedepartementet. Slutgiltig ståndpunkt till den mängd av spörsmål som här föreligga lär emellertid knappast kunna eller böra tagas förrän under nästa år.

Vad angår de två av interpellanten särskilt nämnda domsagorna — Villands och Östra Göinge domsagor — angavs för dem i det remitterade kungörelse-förslaget en tingsordning med ting en dag i veckan med undantag för tiden under domstolarnas ferier. Häradsrätterna i dessa båda domsagor hade, som interpellanten nämnt, redan dessförinnan föreslagit att allmänt ting skulle hållas där endast var fjortonde dag. Hovrätten över Skåne och Blekinge, som haft att yttra sig över häradsrätternas förslag, ansåg emellertid, att någon anledning icke syntes föreligga till mera väsentliga skiljaktigheter i organisationen av de olika domsagorna under hovrätten. I häradsrätternas förslag borde därför göras vissa jämkningar för uppnående av större enhetlighet. För Östra Göinge domsaga föreslog hovrätten en tingsordning med allmänt ting varje vecka. Beträffande Villands domsaga ansåg hovrätten att dess yttrande borde anstå, eftersom frågan om förflyttning av domsagens tingsställe då ännu ej var avgjord. Att hovrätten varit av den meningen, att även där borde hållas allmänt ting varje vecka, framgår emellertid bl. a. därav, att hovrätten icke föreslagit tingsordning med färre ting för någon domsaga inom hovrättens domkrets, trots att en av dem är betydligt mindre än de två som interpellanten särskilt nämnt.

I sina yttranden över departementsförslaget till tingsordningskungörelse ha Villands och Östra Göinge häradsrätter ånyo påyrkat, att ting måtte hållas allenast varannan vecka. Hovrätten har häremot anförut, att det enligt hovrättens mening beträffande dessa häradsrätter icke förelåg tillräckliga skäl till avvikelse från vad som enligt nya rättegångsbalken borde vara regel. De muntliga huvudförhandlingarna torde — anförde hovrätten — komma att taga längre tid än målens nuvarande handläggning inför rätten. Vidare skulle det innebära en fördel att endast ett fåtal mål utsattes till varje ting. Blevt tjänstgöringen som nämndeman alltför betungande, kunde nämndemännens antal ökas.

Från domhavanden, nämndemännen och landsfiskalerna i Östra Göinge domsaga samt vid domsagens häradsrätt uppträdande advokater och övriga rättsbildade rättegångsbiträden i orten har den 24 april i år till justitiedepartementet inkommit en framställning att i blivande tingsordning för domsagan allmänt ting måtte utsättas till endast var fjortonde dag. Till stöd för framställningen har åberopats i huvudsak samma skäl som i interpellationen.

På detta sätt ligger alltså ifrågavarande ärende för närvarande till. Som jag redan nämnt lär något slutgiltigt beslut häri ej kunna meddelas förrän under 1947. Ett av skälen härtill är, att det nu försiggår försök vid underrätterna att anpassa det processuella förfarandet efter principerna i den nya rättegångsbalken. Ett cirkulär härom utsändes i oktober 1944 till de allmänna underrätterna och åklagarna (SFS 1944: 712). Man bör, synes det mig, innan de nya tingsordningarna fastställas, söka tillgodogöra sig de erfarenheter som man kan få av tillämpningen av detta cirkulär, särskilt i fråga om rättegångs-reformens inverkan på sammanträdenas längd. Cirkuläret har emellertid först mot slutet av förra året kommit i mera allmän tillämpning. Den inom justitie-

Svar på interpellation. (Forts.)

departementet nyligen tillsatta processnämnden ämnar inom kort till underätternas tjänst utsända vissa anvisningar för cirkulärets tillämpning.

Jag är alltså icke i stånd att giva interpellanten några direkta utfästelser rörande utformningen av de blivande tingsordningarna för domsagorna. Detta har interpellanten säkerligen ej heller förväntat. Jag är däremot beredd förklara, att jag anser de av interpellanten anförda synpunkterna böra beaktas så långt de låta förena sig med vad hänsyn till en god rättsskipning kräver.

Vidare yttrade

Herr Norup: Herr talman! Jag vill till herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet framföra ett tack för svaret på min interpellation och i ankytning därtill framhålla några synpunkter.

Av de diskussioner, yttranden och förslag, som föranlett ändring av rättegångsbalken och därmed av tingsordningen, finner man, att syftemålet med ändringen varit att åstadkomma ett smidigare rättegångsförfarande, till gagn för såväl domare som allmänhet, med andra ord att åstadkomma sådana förhållanden som god rättsskipning kräver. I min interpellation har jag tagit upp några synpunkter på tingsordningen, vilka för den stora allmänheten och även för statsverket måste ha ett visst intresse.

Det framgår tydligt av yttranden i samband med förändringen av rättegångsbalken, att tidpunkten för tings hållande tidigare icke stod i rätt förhållande till ärendenas och målens mängd och omfattning. Genom hållandet av ting endast en gång i månaden blevo tingssammanträdena för långa och anhopningen av arbete för domare och nämnd alltför stor, vilket föranledde ett osäkerhetstillstånd både för den stora allmänheten och för parterna, då man inte visste, om ett mål skulle komma att handläggas den dag vederbörande var kallad till tingsstället. Det har därför hälsats med allmän tillfredsställelse, att ting numera hålles var fjortonde dag, vilket möjliggör en betydligt smidigare handläggning av ärendena. Det skall villigt medgivas, att på många ställen behöver man hålla ting oftare, eller varje vecka, men då är det ju bara tillfredsställande att möjlighet därtill finnes. Det är dock enligt min mening att gå från en ytterlighet till en annan, om man nu skall fastslå att ting ovillkorligen skall hållas varje vecka. Det kan i de små domsagorna medföra vad som enligt ett tidningsreferat hände i Blekinge för en tid sedan, nämligen att ett tingssammanträde, vartill man hade inkallat nämndemän med relativt långa resor — de fingo alltså sätta till en hel dag — endast varade cirka en timme.

I en motion, som år 1931 väcktes av herr Karl Mellén m. fl. i första kammaren, nr 219, föreslogs bl. a.: »att då antalet ting smidigt bör anpassa sig efter behovet inom varje domsaga och då det icke alls är nödigt att ting allestädes hålles minst var fjortonde dag eller oftare, det vid utfärdande av bestämmelser härutinnan fästes det allra största avseende vid ortsbefolkningens uttalade behov och önsknings.»

Denna motion behandlades av 1931 års särskilda utskott, vilket i sitt utlåtande nr 1 framhöll följande om tingsordningen: »Den nu flerstädes tillämpade ordningen med ett jämförelsevis ringa antal tingsammanträden och ett betydande antal mål utsatta till varje sammanträde utgör, såsom redan antytts, ett hinder för en god rättsskipning vid häradsrätterna. Såsom departementschefen förutsatt, torde en förändring på detta område böra avse tätare tingsammanträden med ett mindre antal mål på varje sammanträde. Tillika har departementschefen framhållit såsom uppenbart, att varje tingsordning borde lämpas efter förhållandena och behovet på varje ort, varvid nödig hänsyn borde tagas jämväl till att nämnden ej oskäligt betungas.» Och så fort-

Svar på interpellation. (Forts.)

sätter utskottet: »Mot departementschefens uttalande, vilket torde på ett väl avvägt sätt tillgodose de i motionen anförda synpunkterna, lärer intet vara att erinra.» Detta utskottets uttalande vann sedermera i princip riksdagens godkännande.

Om jag jämför detta riksdagens uttalande med det svar, som jag i dag erhållit av herr statsrådet, måste jag säga, att jag väntat ett något mera positivt uttalande om tingsordningen, vad beträffar tidpunkten för tings hållande. I ovan relaterade riksdagsuttalande har i olika sammanhang understrukits, att stor hänsyn bör tagas till ordsbefolkningens, domarens och nämndens önskemål, då det gäller frågan om hur ofta ting skall hållas.

I min interpellation har jag exemplifierat, hurusom i en domsaga — nämligen den där jag själv är bosatt — domare, nämndemän och advokater varit eniga om en smidig anpassning av tingssammanträdena efter anhopningen av ärenden och ansett att ting i regel skulle hållas var fjortonde dag och, om så behövdes, däremellan. Jag har i min interpellation tillåtit mig framhålla fördelen av en sådan ordning med hänsyn till de kostnader ett alltför stort antal ting kommer att åsamka såväl allmänheten som statsverket.

I olika sammanhang har framhållits det förtroende och det anseende, som häradsrätten, med inslag av lekmän i nämnden, av hävd äger, och det är sålunda icke ovidkommande vilken inställning nämndemännen ha till en tingsordning, som i mer eller mindre hög grad påverkar deras utövande av sitt borgerliga kall. De flesta nämndemän äro näringsidkare, och i dessa dagar med brist på arbetskraft på olika områden har man enligt min mening anledning att taga så mycken hänsyn som möjligt till deras egna intressen. Och vad allmänheten och advokaterna beträffar, måste ju en advokat ha möjlighet att samla ihop ärenden, som skola behandlas, för att icke i onödan belasta sina klienter med rese- och traktamentskostnader. För statsverkets del kan det heller icke vara oviktigt, om rese- och traktamentsersättningar i onödan utbetalas — varsamhet härmed kommer tyvärr i allt för ringa grad till synes vid handhavandet av allmänna medel. Jag kan emellertid icke underlåta att framhålla önskvärdheten av att även den ekonomiska sidan i någon mån beaktas i detta sammanhang.

I interpellationssvaret anföras en del synpunkter, som utan angivande av skäl framhållits från hovrättens sida. Här skall blott påpekas, att trots att från två domsagor, Villand och Östra Göinge, begärs att ting endast skall behöva hållas var fjortonde dag, om det icke är påkallat att hålla sådant oftare, har hovrätten till kungörelseförslaget fogat det uttalandet, att någon anledning icke synes föreligga till mera väsentliga skiljaktigheter i organisationen av de olika domsagorna under hovrätten. I häradsrättens förslag borde därför göras vissa jämkningar för uppnående av större enhetlighet. För Östra Göinge domsaga har hovrätten föreslagit en tingsordning med allmänt ting varje vecka.

Ja, herr talman, detta är ett exempel på hur man i ett riksdagsbeslut med fullt beaktande av lekmannens och det allmännas intressen gör uttalanden, som, då de bli ställda under enbart ämbetsmannabedomning, få en helt annan utformning i kungörelsebestämmelsen. Detta är anledningen till att jag framställt min interpellation. De önskemål, som här framförts från min bygd — och jag är övertygad om att dylika äro aktuella på flera håll — avse icke någon ändring av författningen, utan det är endast fråga om rätten att smidigt anpassa en förordning i linje med vad riksdagen uttalat.

Om jag sålunda till slut icke kan förklara mig helt tillfredsställd med svaret, dels därför att det icke ger bestämt svar i något avseende, dels därför att avgörandet icke kan komma till stånd förrän nästa år, så vill jag emellertid

Svar på interpellation. (Forts.)

uttala den förhoppningen, att när kungörelsen om tingsordningen kommer, det skall visa sig, icke endast att hänsyn tagits, såsom herr statsrådet här anfört, till vad en god rättsskipning kräver, utan också att, i samstämmighet med riksdagsbeslutet, större hänsyn tagits till Ortsbefolkningens synpunkter än vad som varit fallet i de kungörelseförslag, som redan framlagts.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 5.

*Svar på
interpellation.*

Herr talmannen lämnade på begäran ordet till

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet **Nilsson**, som yttrade: Herr talman! Med kammarens tillstånd har herr Hansson i Skegrie frågat mig

1) om jag observerat svårigheten att tillämpa normalbrandordningens bestämmelse, att halmstack skall placeras på minst 12 meters avstånd från byggnad,

2) om jag är villig medverka till att lättnader i berörda avseende mera generellt kunna lämnas sådana områden, där påtalade svårigheter förefinnas, så att stack av otröskad gröda, halm eller hö må få anbringas å minst 6 meters avstånd från byggnad.

Inom varje kommun skall finnas en brandordning, upptagande de bestämmelser som utöver vad i allmän lag eller i brandstadgan eller eljest i vederbörlig ordning föreskrivits äro erforderliga för ordnande av kommunens brandförsvar. Brandordningen antages av kommunalfullmäktige. Beslut om antagande skall emellertid underställas länsstyrelsens prövning, därvid brandordningen skall antingen oförändrat fastställas eller ogillas.

För att tjäna till ledning vid upprättandet av brandordningar ha särskilda sakkunniga efter uppdrag av chefen för kommunikationsdepartementet utarbetat en normalbrandordning. Då förhållandena inom de olika kommunerna äro mycket skiftande, ligger det i sakens natur, att denna normalbrandordning icke kan i oförändrat skick passa för alla kommuner utan att i många fall en anpassning måste ske efter de särskilda förhållandena.

Normalbrandordningen innehåller i fråga om åtgärder till förebyggande av brandfara bland annat förbud mot att anbringa stack av otröskad gröda, halm eller hö på närmare avstånd än 12 meter från stall, ladugård, loge eller byggnad med eldstad.

Före tillkomsten av den nya brandlagstiftningen ha å landsbygden stackar kunnat placeras utan hänsynstagande till närhet till byggnad. Sedan gammalt ha emellertid, enligt vad som framgår av ett yttrande av landsbygdens försäkringsbolags förening, brandstodsbolagen i sina försäkringsvillkor intagit olika säkerhetsföreskrifter, vilkas efterföljande från delägarnas-försäkringstagarnas sida erfarenhetsmässigt varit ägnat att förebygga uppkomsten av brand eller att begränsa omfattningen av utbruten brand. Det faromoment, som de intill lantgårdsbyggnaderna upplagda halmstackarna utgjorde, hade, enligt vad föreningen framhållit, bolagen därvid allmänt beaktat. En avvägning hade emellertid skett mellan brandskyddssynpunkterna och de jordbruksekonomiska intressena. Skiftande förhållanden inom landets skilda delar hade givetvis påverkat de olika bolagens ställningstaganden i dessa frågor. I de fall, där föreskrift om visst minsta avstånd mellan halmstack och byggnad förekommit, hade detta avstånd sålunda växlats; vanliga avstånd hade varit 20 meter, 15 meter, 12 meter och 9 meter, men även avstånd av 6 meter hade undantagsvis förekommit. Att märka vore dock, att avsteg från de nyssnämnda strängare avståndssiffrorna ofta tolererats, ehuru mot premieförhöjning. Samtliga till föreningen anslutna

Svar på interpellation. (Forts.)

bolag utom ett hade emellertid numera såsom försäkringsvillkor för lantgårdar föreskrivit bl. a. följande: »Det är sålunda förbjudet — — — att anbringa stack av otröskad gröda, halm, hö eller annat lättantändligt upplag på närmare avstånd än — — — 12 meter från djurstall, loge, lagerbyggnad eller därmed sammanbyggd byggnad eller byggnad med eldstad, därvid utrymmet mellan upplaget och byggnad skall hållas fritt från brännbara ämnen; dock att avståndet må minskas intill 6 meter, där så medgivits jämlikt gällande brandordning — — —.»

Interpellanten har framhållit, att svårigheter ofta föreläge att efterleva bestämmelsen om halmstacks placering minst 12 meter från byggnad. Detta berodde på att nuvarande maskinella hjälpmedel (halmpressar), vilkas ersättande med mänsklig arbetskraft under nuvarande förhållanden erbjöde de största svårigheter, i flertalet fall icke kunde transportera halmen 12 meter. Vidare har interpellanten uttalat, att det ur statistisk synpunkt knappast torde kunna klart påvisas, att halmstack, belägen på ett avstånd av 6 meter från byggnad, utgjorde en så stor fara, att bestämmelsen om 12-metersgränsen vore nödvändig. Enligt interpellanten hade vidare försäkringsbolag i södra Skåne förklarat sig godtaga försäkringar och utbetala brandskadeersättningar, även om halmstack icke låge utöver 6 meter från närmaste byggnad.

Vad brandrisken beträffar, torde densamma enligt vad erfarenheten visat vara — i motsats till vad interpellanten uttalat — ganska betydande. Riksbrandinspektören har sålunda uppgivit, att enbart under tiden 13—27 april i år bränder inträffat i icke mindre än 8 fall, där orsaken varit att hänföra till halmstaccar. Dessutom hade två eldsvådor uppstått genom att invid byggnad placerad halm, som nedrivits från tak, antänts. Härvid hade endast i två fall branden kunnat begränsas till den brinnande halmen, medan i övrigt jämväl en eller flera byggnader förstörts. Skadorna hade uppskattningsvis beräknats till minst 250 000 kronor. Riksbrandinspektören har i anslutning därtill framhållit, att man icke kunde räkna med att ortens brandkår skulle kunna hindra spridning av brand från en halmstack till en omedelbart intill densamma liggande byggnad. För medgivande av det rådrum, som för brandkårens utryckning och släckningsmaterielens insättande regelmässigt erfordras, vore nämligen ett visst fritt avstånd erforderligt. Dessutom måste släckningspersonalen ha möjlighet att åtminstone tillfälligt uppehålla sig mellan den brinnande stacken och den hotade byggnaden. Erfarenheten hade visat, att detta fria avstånd icke borde understiga 12 meter. Endast under särskilt gynnsamma omständigheter, icke minst vad beträffade vid brandtillfället rådande vindförhållanden, kunde det i fråga om en närmare byggnad belägen brinnande stack finnas möjlighet att hindra brandens spridning till byggnaden.

Landsbygdens brandförsäkringsbolags förening har vidare upplyst, att de senaste årens erfarenheter kraftigt understrukt betydelsen av att halmstaccar upplades på ett ur brandskyddssynpunkt betryggande avstånd från byggnader. Man hade tidigare, säger föreningen, främst haft för ögonen den fara som låge däri, att gnistor från byggnadernas rökutlopp lätt kunde antända närbelägna halmstaccar och att det i regel vore omöjligt att hindra den utbrutna brandens spridning till byggnaderna. Nu hade emellertid tillkommit en oroväckande ökning — i såväl antal som omfattning — av sådana brandskador, som uppkomme genom att lekande barn satte eld på de lättantändliga halmstaccarna, varefter branden spridde sig till närbelägna byggnader. Enligt inom föreningen förd representativ statistik hade sålunda under åren 1937—1944 av sammanlagda antalet brandskador 3,5 % uppkommit genom barns lek med eld, varvid de av dessa skador föranledda brandskadeersättningarna uppgått till icke mindre än 6,1 % av de sammanlagda ersättningsbeloppen. Skador

Svar på interpellation. (Forts.)

uppkomna genom barns lek med eld bestode för de ifrågavarande bolagens vidkommande till alldeles övervägande delen av sådana skador, som uppkommit genom att halmstackar stuckits i brand. Det förtjänade framhållas, säger föreningen vidare, att motsvarande procenttal för Skånes del vore 4,9 och 7,5.

Mot bakgrunden av dessa förhållanden måste det anses vara ett angeläget intresse att få till stånd betryggande säkerhetsföreskrifter på ifrågavarande område. Det är därför naturligt, att den i anslutning till den nya brandlagstiftningen utarbetade normalbrandordningen innehåller en bestämmelse om minimiavstånd mellan byggnad och stack och att detta avsänd icke satts alltför kort.

Å andra sidan är det av vikt, att brandskyddsbestämmelserna icke så utformas, att de allvarligt hindra en rationell jordbruksdrift. Särskilt gäller detta under nu rådande förhållanden med avsevärda svårigheter att anskaffa arbetskraft. Enligt interpellantens redogörelse skulle 12-metersbestämmelsen i många fall medföra olägenheter vid uppläggning av halmen. Interpellantens uttalanden i denna fråga ha bestyrkts av några till kommunikationsdepartementet inkomna skrivelser från vissa jordbrukarsammanslutningar i Skåne.

Då interpellanten torde bygga sina erfarenheter i frågan på skåneförhållanden, har jag inhämtat yttranden av länssyrelserna i Kristianstads och Malmöhus län. Av deras yttranden framgår, att länssyrelserna med representanter för landskommunerna ingående diskuterat bland annat den här ifrågavarande bestämmelsen om 12-metersgränsen och att därvid erinringar framställts mot bestämmelsen men att å andra sidan från kommunhåll många synnerligen vägande skäl anförts för antagande av bestämmelsen i oförändrat skick. Båda länssyrelserna ha förklarat sig kunna godkänna en sådan uppmjukning av bestämmelsen, att där särskilda skäl föreligga, stack av otröskad gröda under tiden augusti—oktober må placeras å ett avstånd från byggnad av lägst 6 meter.

Interpellanten har icke ansett denna uppmjukning tillräcklig utan önskar, att för sådana områden, där svårigheter uppkomma vid tillämpning av 12-metersgränsen, generella tillstånd skola meddelas att få anbringa stack å ett avstånd från byggnad av minst 6 meter.

Av det anförda framgår, att bestämmandet av minsta tillåtna avstånd mellan byggnad och halmstack är ett problem, där det gäller att mot varandra väga å ena sidan brandskyddsintressena och å andra sidan intresset att icke försvåra jordbrukets rationella drift. Det är därvid att märka, att intresset att skydda jordbrukarnas byggnader från brand givetvis är ett intresse i första hand för jordbrukarna själva.

Den uppställda 12-metersgränsen torde såsom förut framhållits främst medföra olägenheter i sådana fall, där halmpressar användas och dessa icke kunna transportera halmen 12 meter. Enligt vad jag från sakkunnigt håll inhämtat lär det emellertid i allmänhet icke föreligga några svårigheter att medelst relativt enkla åtgärder förlänga transportbanan till 12 meter. Därest detta arbete utföres av gårdens eget folk, torde enligt vad som uppgivits för mig kostnaden hålla sig omkring 200 kronor. Detta är alltså en engångskostnad som, i den mån ett och samma tröskverk användes vid flera gårdar, bör fördelas mellan gårdarna. Uppdrages däremot arbetet åt någon utomstående byggmästare, kommer givetvis kostnaden att bli högre.

Efter att sålunda ha övervägt frågan har jag kommit till den uppfattningen, att några åtgärder från min sida icke kunna anses motiverade i syfte att i viss riktning påverka kommunerna och länssyrelserna vid deras ställningstagande till här berörda brandskyddsfråga. I de allra flesta fall torde 12-metersregeln vara fullt befogad och ej behöva medföra någon oskäligen belast-

Svar på interpellation. (Forts.)

ning för jordbrukarna. Såsom jag förut framhållit, kan det emellertid icke förutsättas, att normalbrandordningen skall kunna i oförändrat skick passa för alla kommuner. Skulle en kommun och vederbörande länsstyrelse ha olika uppfattning rörande brandordningens innehåll, torde frågan efter besvär av kommunen få underställas Kungl. Maj:ts prövning.

Härpå anförde:

Herr **Hansson** i Skegrie: Herr talman! Jag ber att till herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet få uttala mitt tack för interpellationssvaret, även om jag inte har anledning att oreserverat tacka för dess innehåll. Jag vill ändå med tillfredsställelse konstatera, att statsrådet inte är alldeles oförstående för att två intressen här brytas mot varandra, mellan vilka man måste göra en lämplig avvägning, nämligen dels nödvändigheten och önskvärdheten av att iakttaga så effektivt brandskydd som möjligt och dels svårigheten att efterleva vederbörande bestämmelser på grund av den skriande bristen på arbetskraft. Jag är honom tacksam för det uttalande han gav om normalbrandordningen, där han sade att det, på grund av att förhållandena inom de olika kommunerna äro mycket skiftande, ligger i sakens natur, att denna normalbrandordning icke i oförändrat skick kan passa för alla kommuner, utan att på många håll en anpassning måste ske efter de lokala förhållandena. Detta uttalande tycker jag står i god överensstämmelse med det uttalande, som gjordes av första lagutskottet vid behandlingen av motionen nr 352 i denna kammare. Utskottet säger: »Det har inom utskottet upplysts, att man på sina håll icke ansett sig berättigad frågå denna normalbrandordning oaktat bestämmelserna däri icke i allo varit lämpade för förhållandena. — — — I vissa fall t. ex. i fråga om rena landskommuner torde sålunda åtskilliga av de i normalbrandordningen upptagna bestämmelserna kunna undvaras.»

Jag hoppas, att vederbörande efter detta uttalande om normalbrandordningen ställa sig detta till efterrättelse.

Det är ju alldeles självklart, att det ur brandskyddssynpunkt är bättre ju längre bort man kan flytta en halmstack från en byggnad, men jag vill understryka, att man i detta fall alldeles särskilt måste väga det teoretiskt önskvärda mot det praktiskt möjliga och att man inte bör bruka större våld än nöden kräver. Jag tror inte att någon jordbrukare önskar eftersätta brandskyddet, varken på sin egendom eller på någon annans. Man får därför inte stämpla en uppmjukning av denna bestämmelse som en åtgärd av vårdslöshet från vederbörandes sida. Jag tror, att praktiska erfarenheter ådagalagt, att risken för antändning från närliggande stackar inte är så stor att den motiverar åtgärder av denna omfattning.

Det har ju också varit motivet till att ett brandförsäkringsbolag i min hemtrakt också nu tillåter försäkringar, även om halmstackar ligga endast 6 meter från huset. Denna bestämmelse har i alla fall utformats av praktiskt kunniga män, som stå i ansvar för sitt handlande gentemot alla de försäkringstagare som inte äro jordbrukare. Jag tycker att det bör vara ett bevis för vilken ringa betydelse man tillmäter en skärpning av denna omtalade avståndsbestämmelse.

Vad beträffar den statistik, som lämnades i interpellationssvaret och som skulle bevisa motsatsen, ber jag få säga att jag, innan jag väckte denna interpellation, gjorde en förfrågan hos tvenne topporganisationer för brandförsäkringsbolag och fick beskedet att det inte var möjligt att beräkna de fall, där elden orsakats utanför byggnaden respektive där den orsakats inne i bygg-

Svar på interpellation. (Forts.)

naden. Jag vill bara konstatera att det som då, för ett par månader sedan, var en omöjlighet, nu tydligen blivit en möjlighet i statistiskt avseende.

När man vidare, såsom av interpellationssvaret framgår, åberopar barns lek med eld såsom ett faromoment, när det gäller att bedöma hur nära en byggnad stackarna kunna vara belägna, så vill jag framhålla, att barns lek med eld lika ofta, om inte oftare orsakar eld inne i en byggnad som utanför densamma. Jag har fått det beskedet, att man i statistiskt avseende inte skiljer på dessa båda kategorier, utan har sammanfört dem under rubriken »barns lek med eld».

Jag vill alltså inte förringa de riskmoment, som här kunna föreligga, men det finns dock en annan olägenhet, som väger tyngre, och det är, såsom jag tidigare påpekat, den brist på arbetskraft som för närvarande råder. Det är väl i alla fall så, att ett första krav på en lagbestämmelse måste vara, att den kan efterlevas. Kan den inte det, kommer den bara att väcka irritation och kan åstadkomma trakasserier från vederbörande myndigheters sida. Och i regel åtminstone har man, när man enligt lag förbjöds att göra vissa saker eller tillhålls att ställa sig vissa bestämmelser till efterrättelse, möjlighet att själv inrikta sitt handlande på det sätt man önskar. Men här finns ett stadgande, för vars efterlevnad man kommer att bli beroende av förhållanden, som man inte själv råder över. Man blir här beroende av andra människors goda vilja för att inte behöva bryta mot lagens bestämmelser och riskera att i sista hand bli ådömd dagsböter för detta. Åtminstone i mina trakter är det så, att man kan skatta sig lycklig, om man vid tröskningstillfällena kan skaffa så mycket arbetskraft, att man får ihop det minimiantal som är nödvändigt, och många gånger kan man göra detta endast tack vare att äldre personer, som inte äro fullt arbetsföra, av ren välvilja ställa sig till förfogande, då de känna till de risker som föreligga. Hur det då skall vara möjligt att skaffa arbetskraft för att flytta halmen ända till 12 meter utanför byggnaden och därmed komma undan lagens straffbestämmelser, kan jag för min del inte förstå.

Det är därför inte någon överdrift, när man påstår, att med ett fasthållande vid denna bestämmelse om ett avstånd på 12 meter, många jordbrukare kunna bli ställda i den situationen, att de mot sin vilja bli lagöverträdare. Det är detta som jag menar kan väcka irritation och som även gör att lagen inte får den effekt, som den skulle ha.

Herr statsrådet åberopar vidare här ett sakkunniguttalande om att det för en kostnad av 200 kronor går att bygga en anordning, med vilken halmen kan transporteras bort dessa 12 meter. Jag är visst inte främmande för att en sådan möjlighet finnes, och jag tror t. o. m. — jag saknar själv inte all erfarenhet på detta område — att jag skulle kunna bygga denna anordning för en lägre kostnad än 200 kronor. Men nu är det inte alltid så lyckligt, att man kan pressa halmen rakt fram, utan i regel är det så, att när man skall flytta halmen utanför en byggnad, så måste detta ske i vinkel, och hittills har jag i varje fall inte sett någon halmpress, med vilken man med någon utsikt till framgång kan forsla halmen i vinkel 12 meter utanför en byggnad. Jag tror inte heller att vederbörande sakkunniga kunna visa, att detta är möjligt.

Nu hoppas jag emellertid, att efter de uttalanden, som herr statsrådet och tidigare första lagutskottet i denna fråga gjort, de länsstyrelser, som tidigare icke ha ansett sig kunna frångå normalbrandordningens bestämmelser, skola överväga, huruvida inte tillämpningen av dessa bestämmelser kan bli en annan än hittills varit fallet. Om så inte sker från länsstyrelsernas sida, tror jag för min del, att man inom kommunikationsdepartementet kommer att få ganska mycket arbete med de dispensansökningar, som många jordbrukare

Svar på interpellation. (Forts.)

måste lämna in för att åtminstone ha ett bevis för sina svårigheter att följa lagen, därest de mot sin vilja skulle tvingas att överträda de bestämmelser som finnas.

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet **Nilsson**: Herr talman! Det är klart, att om det vore så som den ärade interpellanten gör gällande, nämligen att det här vore fråga om en lagbestämmelse, som inte kunde efterlevas, skulle detta i och för sig vara ganska betänkligt, eftersom respekten för sådana lagar ganska snart förflyktigas. Nu torde det emellertid inom större delen av landet inte erbjuda några nämnvärda svårigheter att efterleva den bestämmelse, som det här gäller, utan det är i de södra delarna av landet, där man använder halmpressar, som detta kan vara fallet. Och fråga är väl, om man där undersökt alla möjligheter att ordna saken som finnas. Det har här talats om den s. k. sakkunskap, som jag skulle ha tillfrågat. Det är emellertid faktiskt den förnämligaste sakkunskap, vi ha på detta område, som jag har rådgjort med. Och när herr Hansson talar om att man inte bara skall gå in för det teoretiskt önskvärda, utan också för det praktiskt möjliga, så undrar jag, om det inte skulle vara på sin plats, att herr Hansson inte inskränkte sig till att teoretisera i detta avseende, utan i praktiken tittade litet närmare på de halmpressar, som han anser inte skulle mäktat transportera halmen de 12 meter, som det här gäller, även om det blir fråga om att göra det i en viss vinkel — det var nämligen just om den saken, som jag i min tur interPELLERAT den s. k. sakkunskapen. Det kan ju tänkas, att man då skulle finna det möjligt att åstadkomma just det, som herr Hansson anser vara omöjligt men som den sakkunskap, som jag har tillfrågat, lika bestämt anser vara en ganska enkel sak.

I anledning av den senare delen av herr Hanssons anförande vill jag medge att man med statistik kan bevisa mångahanda ting. Jag vill emellertid understryka, att vad jag anfört i mitt interpellationssvar inte grundar sig på någon statistisk beräkning för en längre tid, utan det avser bara några fall, som av riksbrandsinspektören andragits i anslutning till interpellationen. Och om interpellanten tidigare inte kunnat få besked om i vilken utsträckning bränder orsakats av eld i halmstackar utanför byggnad eller av eld i halm inne i byggnad, så beror detta på att det är hans interpellation, som föranlett den undersökning, med vars hjälp man kunnat visa, att det härvidlag är fråga om eld i halmstackar, som varit placerade vid sidan om en byggnad.

När herr Hansson vidare talar om det arbete, som han tror att denna bestämmelse skulle komma att medföra för kommunikationsdepartementet, därigenom att kommunerna och länsstyrelserna inte skulle kunna komma överens och att man i anledning därav måste vända sig till Kungl. Maj:t, så vill jag säga, att det är en sak, som vi i kommunikationsdepartementet få försöka bära. Men jag hoppas ändå, att herr Hansson och hans kolleger därnere i de södra delarna av landet i varje fall skola ha undersökt möjligheterna av att använda transportbanor, som kunna föra bort halmen 12 meter från byggnaden, innan man kastar yxan i sjön och vänder sig till Kungl. Maj:t och anhåller om dispens.

Herr **Vigelsbo**: Herr talman! Herr statsrådet tycktes vilja dra den slutsatsen, att det endast är i de södra landsdelarna man har svårt att iakttaga denna bestämmelse om 12-metersavståndet, men så är inte fallet, utan saken har aktualitet också för bygderna i Mellansverige. Det har under den sista tiden, när frågan om normalbrandstadgan diskuterats i kommunerna, visat sig att man på en hel del håll har svårt att tillämpa bestämmelsen om 12 meters avstånd mellan byggnad och stack.

Svar på interpellation. (Forts.)

Statsrådet nämnde här, att det finns brandförsäkringsbolag, som i sina försäkringsbestämmelser ha stipulerat, att det endast behöver vara 6 meter mellan hus och stack. Inom Västmanlands nya brandstodsbolag ha vi sålunda hela tiden haft denna bestämmelse om 6 meters avstånd, men trots detta visar det sig, att ersättningar för bränder, härstammande från eld i stack, ha utbetalats i mycket begränsad omfattning. Jag tog nu under pingsthelgen och plockade fram tio årsberättelser för Västmanlands nya brandstodsbolag för att räkna ut, hur det förhöll sig med de olika brandorsakerna — det finns nämligen i marginalen antecknat, om det är fråga om eld i stack, antändning inne i hus eller från elektriska ledningar eller genom blixtnedslag. Jag hade trott, och det är nog en allmän uppfattning, att stackarna utgjorde en mycket stor eldfara, och jag blev verkligen förvånad, när jag konstaterade, att inom Västmanlands nya brandstodsbolag har med anledning av eld från stack under en period av tio år inte betalats ut mer än 30 000 kronor i skadeersättningar, trots att vi där ha en försäkringsstock på 404 miljoner kronor. Däremot visar det sig, att under samma tid har eld, uppkommen i halm inomhus, medfört utbetalande av ersättningar på mellan 3 och 4 hundra tusen kronor, under det att eld, uppkommen genom blixtnedslag, har åsamkat bolaget en förlust på 150 000 kronor.

Jag kommer således till det resultatet, att den eldfara, som stackarna representera, är mycket överdriven, åtminstone med hänsyn till den statistik som man kan få fram ur verksamhetsberättelserna för det försäkringsbolag, som jag här talat om.

En punkt, där jag skulle kunna ge statsrådet rätt, är när det gäller den eldfara, som halmstackarna medföra såsom förbindelseled mellan två byggnader. Om en halmstack står uppsatt mellan två byggnader och den ena byggnaden antändes av eld, kan elden föras över av halmstacken till den andra byggnaden. Men om en halmstack står alldeles fritt utanför en byggnadskropp, så kan jag inte förstå, att halmstacken utgör den allvarliga brandfara, som vi allihop säkerligen tidigare ha föreställt oss.

När det gäller frågan om vad som är en stack eller en lada, har man nu vänt sig till sakkunskapen för att få klarhet om huruvida en s. k. foderlada med stolpresning och tak utan väggar skall betraktas som stack eller som lada. Man har då fått det svaret, att det är givet att detta är en lada. Men det som enligt mitt förmenande är det verkligt farliga ur eldsvådesynpunkt är att lägga in foder i en sådan lada, ty då kommer inte det brännbara materialet att påverkas av vare sig regn eller snö, utan kommer att hålla sig torrt året runt och kan följaktligen åstadkomma brand vilken tid på året som helst. Och utmed sidorna är ju denna lada öppen och halmen blottad, och det finns inte något som hindrar elden att sprida sig. Läger man bara på ett tak, kan man alltså placera en stack, hur primitiv den än är, så nära ett hus som helst och därigenom komma ifrån bestämmelsen om 12-metersavståndet, något som jag anser vara mycket egendomligt.

Vidare är det inte bara avståndet till ett hus, som man har att taga hänsyn till, utan det har också utfärdats bestämmelser om hur långt en stack skall ligga från elektriska ledningar, och man kanske även har att taga hänsyn till allmänna vägar, som ligga i närheten eller till skog, granngårdar o. s. v. Detta gör att det även för det mindre mellansvenska jordbruket i vissa fall kan vara ett mycket svårt problem att placera stackarna på ett riktigt sätt.

Det finns en annan möjlighet — en möjlighet som jag dock är den siste att vilja rekommendera — och det är att bränna upp halmen, sedan man tröskat. Det finns ingenting som förbjuder oss att låta halmen gå i halmfläkten, blåsa ut den och så antända den och låta den brinna upp, och jag är övertygad om att

Svar på interpellation. (Forts.)

många jordbrukare komma att befinna sig i den belägenheten, att de, om denna bestämmelse om 12-metersavståndet kommer att tillämpas utan några dispensmöjligheter, bli absolut piskade att bränna upp halmen. Jag vill hoppas att vi inte skola komma i samma kritiska försörjningsläge som 1940 och 1941, sedan man sålunda genom obetänksamma åtgärder kanske har tvingat jordbrukarna att förstöra de halmlager, som under ett missväxtår kunde vara en värdefull tillgång, när det gäller att fylla ut förrådet av kreatursfoder.

Jag har, herr talman, velat understryka att frågan om halmstackarnas placering inte är ett problem enbart för södra Sverige, utan att det är det för praktiskt taget samtliga jordbrukare, som äro hänvisade till att stacka sin halm, oavsett om det sker i lös eller pressad form. Jag skulle vilja hemställa till herr statsrådet att om möjligt skärpa bestämmelserna på det sättet, att det blir förbjudet att sätta upp stackar, som utgöra förbindelseled mellan olika byggnadskroppar, ty det är där som den verkliga faran hotar. Men låt gärna 6-metersavståndet vara kvar, ty detta medför inte några nämnvärda risker — det visar erfarenheterna från Västmanlands nya brandstodsbolag, och jag tror inte att riskerna skola vara större på andra håll.

Herr **Falla**: Herr talman! Att detta är en ganska kinkig fråga, kan nog inte bestridas. Det är alldeles naturligt, att man på brandskyddstekniskt håll försöker få bestämmelser, som så långt som möjligt eliminera de brandrisker som kunna finnas, men jag tror att man, när det gäller den nya normalbrandordningen, har förbisett en hel del praktiska omständigheter, som kanske dessa brandskyddstekniker inte ha så stor möjlighet att bedöma. Och när herr statsrådet nu gör gällande, att om man bara förlänger ett transportband med 6 meter, så klarar man därmed brandordningens bestämmelse om 12-metersavståndet, så vill jag säga, att det kan hända, att detta låter sig göra i en del fall, men i allmänhet är nog inte saken så enkel. Vad man här måste taga hänsyn till, är nämligen inte bara förhandenvaron av andra driftsbyggnader, utan man måste också se till, att man inte lägger stackarna alltför nära vägar, elektriska ledningar o. s. v. Detta gör, att om man inte får lägga en stack på, låt mig säga 6 å 10 meters avstånd, såsom kanske oftast varit fallet, så måste man måhända lägga den på 30, 40 eller 50 meters avstånd eller mera. Då blir ju problemet med flyttningen av halmen ett helt annat och då klarar man inte saken med att skarva ett transportband.

När man vill försöka vidtaga åtgärder för att ställa sig brandordningens bestämmelse om dessa 12 meter till efterrättelse, är det i många fall en oerhört komplicerad sak. Man kanske kan göra det med stort kapitalutlägg; i många fall går det knappast ens med det. Den här bestämmelsen är inte bara sådan, att den kan vålla besvärligheter och ohägn inom vissa begränsade områden, som herr statsrådet nämnde, utan den kommer att bli ytterst besvärlig för en stor del av lantbrukarna ute i landet. Den kommer ofta att vålla mycket stora kostnader — om det inte vore frågan om mera än de 200 kronor, som det här har talats om! — när det gäller att bygga nya byggnader och transportanordningar och anskaffa arbetskraft, vilket numera är nästan omöjligt.

Jag tror att herr statsrådet borde överväga denna sak litet grundligare och med hjälp av praktiska lantbrukare försöka komma fram till bestämmelser, som bättre motsvara det praktiska behovet än denna bestämmelse gör.

Sedan är det nog så, att detta avstånd på 6 eller 12 meter betyder mycket litet ur brandskyddssynpunkt. Jag har sett stackar brinna på 4 meters avstånd från en driftsbyggnad, utan att någon annan olycka skett än att halmen brunnit upp. Naturligtvis går det inte alltid så, men om det är storm eller hård bläst betyder det heller ingenting om stacken står på 12 eller 6 meters

Svar på interpellation. (Forts.)

avstånd. I många fall kan det förresten vara så, det visar erfarenheten, att gnistorna vid en brand kastas över de närmaste byggnaderna och fända längre bort. Man klarar inte upp det här problemet genom en bestämmelse om 12 meters avstånd. Vinsten av dessa meter är ytterst oviss, men nackdelarna äro mycket påtagliga och stora.

Jag hemställer ännu en gång till statsrådet att med hjälp av praktiska människor ägna denna fråga grundligare överbäggande än hittills skett.

Herr **Hansson** i Skegrie: Herr talman! Som svar på herr statsrådets anmärkning rörande sakkunskapen från min sida ber jag få säga att jag är övertygad om att, därest det hade funnits praktiska möjligheter att pressa halm i vinkel 12 meter utanför byggnaderna, skulle det ha skett för länge sedan, ty det är avsevärt billigare att använda den maskinkraft som redan finns för att utföra transporten än att avbryta denna och föra halmen vidare med mänsklig arbetskraft. Jag är övertygad om att det en viss liten sträcka går att driva i vinkel, men det går inte någon längre sträcka, ty såvitt jag begriper blir påfrestningen just i vinkeln så stor att knappast något material håller.

Jag blev glad över det konstaterande, som gjordes av herr Vigelsbo, att här nämnda förhållanden gälla också hans landsända. Jag hade den uppfattningen, att man uppåt landet i huvudsak blåste halmen för fläkt, och då vet jag att man kan flytta den mycket längre än med en halmpress, men jag hör att man även där har samma svårigheter som vi i de sydligare delarna. Detta må understrykas, då herr statsrådet ville göra gällande, att det var en mycket liten del av landet, som berördes ogynnsamt av den här bestämmelsen. Vad jag begärde i interpellationen var ju särskilda bestämmelser för vissa områden i landet, där det är svårt att tillämpa stadgarna. Jag menade, att de personer, som i praktiken icke kunna följa brandordningens stadgande, i varje fall då skulle gå fria från straff. Även om vi hade uppmjukade bestämmelser, är jag övertygad om att alla som kunde ur brandskyddssynpunkt skulle vara intresserade av att ändå flytta sin halmstack denna sträcka på 12 meter.

Nu råder i min hemtrakt den mycket penibla situationen att man, om man råkar ut för en eldsvåda, utan resonemang får sin försäkring av brandförsäkringsbolaget men kan bli åtalad av myndigheterna för att man inte följt brandordningens bestämmelser.

Vad jag har velat peka på är i huvudsak att man här tillämpar ett stadgande på ett sätt, som man inte är van vid inom svensk rättstillämpning.

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet **Nilsson**: Herr talman! Det är kanske inte så mycket att tillägga i denna fråga, men jag kan understryka vad den ärade interpellanten anförde om att man i denna fråga har att avväga fördelar och nackdelar, och att det gäller brandskyddsintressena å ena sidan och de jordbruksekonomiska intressena å den andra.

Jag kan ju t. ex. berätta, att häromdagen en man kom och föreslog, att man helt enkelt skulle upphäva alla brandskyddsbestämmelser i detta land. låta det brinna och sedan betala ut vad som behövs. Det var hans mening; han hade kommit till den uppfattningen, att detta skulle vara fördelaktigt ur ekonomisk synpunkt.

Med samma rätt kan herr Falla ha den meningen, att det inte spelar någon roll om en halmstack ligger 2, 3, 4, 6 eller 12 meter från byggnaden och det kommer alltid att finnas delade meningar om en sådan sak. Här har man emellertid efter ett visst överbäggande kommit till det resultatet, att 12 meter skulle vara bättre än 6 meter. Det hindrar naturligtvis inte, att hus ändå

Svar på interpellation. (Forts.)

kunna brinna ned, där halmstackarna ligga 12 meter bort, eller att andra byggnader kunna klara sig, fast halmstackarna bara ligga 6 meter bort.

Vad som gjort att den uppfattningen bibringats mig, att detta i första hand var en angelägenhet, som gällde södra Sverige, har bl. a. varit interpellantens egna påståenden. Han levde tydligen i samma uppfattning som jag och många andra, att man i Mellan- och Nordsverige i allmänhet blåser halmen och inte använder halmpressar, i varje fall inte i samma utsträckning som där nere. Jag måste säga, att jag inte känner till dessa saker i detalj; jag har bara fått upplysningar från sakkunniga personer. Vi ha ju emellertid av herr Vigelsbo hört, att det inte är detta frågan gäller, utan det gäller att överhuvud taget kunna placera halmstackarna. De komma att ligga i vägen för elektriska ledningar, byggnader och vägar, och han säger, att vi måhända komma i det läget, att vi knappast ha möjlighet att placera halmstackarna alls. Det är en sak, som jag tidigare i viss mån förbisett, då jag trodde, att det fanns ganska stora möjligheter att i detta avlånga land placera halmstackar, i den mån sådana behövas.

Jag undrar emellertid, om inte herrarna i någon mån göra denna sak till en alltför stor fråga. När herr Falla talar om andra svårigheter medförande stora ekonomiska utgifter, som t. ex. uppförandet av nya byggnader, tror jag nog att saken kan ordnas på ett något mera rationellt sätt. Här ha ju kommun och länsstyrelse möjlighet att träffa överenskommelser, och om kommunen kan framlägga skäl för att man inte skall tillämpa bestämmelserna alltför hårt, har länsstyrelsen möjlighet att ställa saken till rätta. Då vi veta, att våra kommunala representanter och även representanterna i länsstyrelsen äro praktiskt kunniga och duktiga karlar, tror jag att dessa svårigheter kunna klaras utan att förorsaka så stora jordbruksekonomiska utgifter som herrarna velat göra gällande.

Och därest mot all förmodan kommun och länsstyrelse inte kunna komma överens, kan man ju gå till Kungl. Maj:t och få bestämmelserna korrigerade på den vägen, om så verkligen skulle erfordras.

Överläggningen förklarades härmed avslutad.

§ 6.

Ordet lämnades på begäran till

*Svar på
interpellation.*

Herr statsrådet **Mossberg**, som anförde: Herr talman! Med kammarens tillstånd har herr Dickson till chefen för socialdepartementet riktat följande två frågor:

1. Har regeringen observerat den möjlighet till minskande av bristen på arbetskraft som synes ligga i överenskommelser om tillfälligt anställande av framför allt danska arbetare inom svenskt näringsliv?

2. Är statsrådet i tillfälle här lämna något meddelande huruvida åtgärder i nyss antydd riktning nu övervägas?

Då det numera ankommer på mig att i departementschefens ställe handlägga arbetsmarknadsärendena ber jag att som svar på dessa frågor få anföra följande:

Frågan om överförande av arbetskraft från Danmark till Sverige aktualiserades efter ockupationens upphörande. Då det vid denna tid, bland annat på grund av svårigheter med råvarutillförseln, rådde en viss arbetslöshet i Danmark var man från dansk sida villig att i begränsad omfattning medverka till en placering av danska arbetslösa i Sverige. I slutet av augusti 1945 upptogs sålunda förhandlingar mellan de danska och svenska myndigheterna om möj-

Svar på interpellation. (Forts.)

ligheterna att bereda ett mindre antal demobiliserade danska frihetskämpar anställning i vårt land.

De svenska myndigheterna voro intresserade av det danska förslaget och överenskommelse träffades, att statens arbetsmarknadskommission i samråd med Centralarbetsansvisningskontoret skulle medverka till placeringen av ett 75-tal frihetskämpar. Det härmed inledda samarbetet mellan de danska och svenska arbetsförmedlingsmyndigheterna har därefter fortsatt.

Då överflyttningen av arbetssökande från Danmark och Norge till Sverige efter hand syntes få allt större omfattning sammanträffade representanter för de danska, norska och svenska arbetsmarknadsmyndigheterna i början av december 1945 i Stockholm för att överlägga om möjligheten av att i fortsättningen tillämpa vissa bestämda riktlinjer för en fortsatt samverkan mellan arbetsförmedlingsorganen i Danmark, Norge och Sverige. I vad detta samarbete gäller arbetssökande från Danmark, som önska anställning i Sverige, har överenskommelse träffats om följande ordning.

De danska arbetsförmedlingarna insända samtliga ansökningar till Arbetsdirektoriet i Köpenhamn, som därefter vidarebefordrar anmälningarna till statens arbetsmarknadskommission i Sverige. Sedan kommissionen granskat varje ansökan, fördelas ansökningarna bland länsarbetsnämnderna, som söka anskaffa lämpliga anställningar. Resan till den första anställningen i Sverige ordnas för den sökande av vederbörande myndigheter i hemlandet. Den kostnad, som avser resan inom Sverige, bestrides av statens arbetsmarknadskommission. För resor till senare anställningar i Sverige äger arbetsförmedlingen att lämna resebidrag enligt samma grunder, som gälla för svenska arbetssökande. Arbetare, som slutar sin anställning i Sverige och önskar återvända till Danmark, skall själv bekosta återresan. Statens arbetsmarknadskommission har vidare delgivit de lokala arbetsförmedlingsorganen vissa föreskrifter angående tillhandahållande av utrustning, utbetalande av förskott etc. för dem, som beretts anställning på det sätt nämnda överenskommelse förutsätter.

Genom denna samverkan mellan de danska och svenska arbetsförmedlingsorganen ha under tiden september 1945—april 1946 inemot 1 000 danskar placerats i arbete i Sverige, varav omkring 600 i skogsbruk och cirka 400 i industri och hantverk. Detaljrapporten för april månad redovisar 83 manliga och 10 kvinnliga arbetssökande, som hänvisats genom arbetsförmedlingsorganen. Männen gingo till handeln och industrien och kvinnorna till industrien och husligt arbete.

Vid sidan av den överföring av dansk arbetskraft, som ägt rum genom samverkan mellan de danska och svenska arbetsförmedlingsorganen, ha ett betydande antal danskar på egen hand skaffat sig arbete i Sverige. Det möter nämligen inga hinder för danskar, som inneha giltigt pass, att här söka arbete. Danskt utresetillstånd är ej erforderligt härför, och de svenska bestämmelserna medge vistelse i landet tre månader utan uppehållstillstånd. I de flesta fall ha dessa danskar genom annonser i svenska eller danska tidningar kommit i kontakt med svenska arbetsgivare, men många ha även rest till Sverige utan att i förväg ha försäkrat sig om någon anställning. Under tiden ^{1/9}—¹⁵/₁₁ 1945, då resandestörmmen var som kraftigast, beräknas sålunda 1 500 danskar utan arbetsmarknadsmyndigheternas medverkan ha rest till Sverige och sökt kontakt med arbetsförmedlingen först sedan de personligen kunnat inställa sig där. Av dessa placerade arbetsförmedlingen under samma tid 1 250.

Statens utlänningskommission uppger den 19 maj i år att 12 978 danskar nämnda dag voro bostadsanmälda här i landet. Av dessa hade 8 500 beviljats uppehållstillstånd. Resten, d. v. s. i runt tal 4 500, utgjordes alltså av personer, som enligt den så kallade tre-månaders-regeln vid sagda tidpunkt kunde

Svar på interpellation. (Forts.)

vistas här utan sådant tillstånd. Som en jämförelse kan nämnas att antalet danska medborgare, som med vederbörligt tillstånd vistades i vårt land vid tidpunkten för krigsutbrottet 1939, uppgick till 2 100.

Som jag redan framhållit, fanns tidigare inom det danska näringslivet ett visst överskott av arbetskraft, främst förorsakat av svårigheterna att erhålla för produktionen erforderliga råvaror. Efter hand har emellertid situationen i stort sett utvecklats sig i gynnsam riktning och för jordbrukets vidkommande liksom för vissa andra områden redovisas för närvarande en betydande brist på arbetare. De danska myndigheterna kunna därför självfallet endast medverka till överföring av arbetskraft från områden, inom vilka arbetslöshet alltför råder. Arbejdsdirektoriet i Köpenhamn har tillställt statens arbetsmarknadskommission en förteckning över de yrken, från vilka överföring av dansk arbetskraft för närvarande ej är önskvärd. Förteckningen gäller bland annat jordbruks- och trädgårdsarbetare, hembiträden, sjukvårdspersonal, snickare av alla slag, bilmekaniker, elektriker samt skräddare och sömmerskor.

Efter hand som råvaruinförseln till Danmark förbättras, kommer denna förteckning sannolikt att omfatta allt flera yrkeskategorier. Enligt uppgift från Arbejdsdirektoriet kommer därför överföringen av dansk arbetskraft till Sverige att ytterligare begränsas och någon möjlighet att i större omfattning täcka bristen på arbetskraft här hemma med danska arbetssökande finnes sålunda inte.

I den mån arbetskraften behövs i Danmark böra vi icke företaga oss något på detta område, som kan försvåra det danska arbetslivets återgång till normala förhållanden. Vad som för närvarande är möjligt att åstadkomma i av interpellanten angivet syfte är beaktat i förslaget till den bilaterala arbetsmarknadskonvention mellan Danmark och Sverige som inom kort väntas bli ratificerad samt genom det fortlöpande, av mig här berörda samarbetet mellan de danska och svenska arbetsförmedlingsorganen.

Icke heller från andra länder, i och utom Norden, synes det för närvarande vara möjligt att erhålla tillfälligt arbetskraft.

Med det anförda anser jag mig ha besvarat de av interpellanten framställda frågorna.

Vidare yttrade

Herr Dickson: Herr talman! Jag tar den närvarande fåtaliga skaran till vittne beträffande det tack, jag härmed ber att få framföra till statsrådet för hans svar på interpellationen. Det synes mig vara en mycket intressant redogörelse, som här har lämnats för omständigheter, vilka tidigare nog varit mycket litet kända bland allmänheten.

Vid den tidpunkt, då interpellationen framställdes, för ett par månader sedan och litet mer, rådde i Danmark enligt vederhäftiga uppgifter en arbetslöshet på åtskilliga tiotusentals personer, delvis kanske mindre kvalificerad arbetskraft, men dock en arbetslöshet, som ansågs vara av besvärande mått. Samtidigt kunde man i varje svensk tidning så gott som dagligen läsa om hur arbetskraften här tröt och om hur detta förhållande förvärrades för varje dag. Det föreföll ganska naturligt, när man sammanställde dessa båda omständigheter, att då framföra interpellationen. Sedermera ha ju förhållandena, som statsrådet säger, förbättrats, och numera har man från dansk sida inte längre något intresse av att ens tillfälligt placera arbetskraft i Sverige.

Mycket mer är väl kanske inte att säga. Jag får förklara mig alldeles nöjd med svaret, men jag tror att den undersökning, som ligger bakom detta komplex har visat, att det är rätt ömtåliga frågor, man här behandlar. Statsrådet beto-

Svar på interpellation. (Forts.)

nade mycket starkt vikten av att man i en sådan här fråga inte går grannlän-
dernas intressen för nära, och säkerligen är det mycket betydelsefullt. Nu har
ju riksdagen tidigare uttalat sig principiellt för någonting, som kan kallas ge-
mensam nordisk arbetsmarknad, men den föreliggande situationen visar, att
detta är en delikat fråga. Säkerligen skulle vi själva vara rätt tveksamma att
ens tillfälligt släppa ut arbetskraft ur landet, och givetvis känna våra grann-
länder på samma sätt. Jag hoppas emellertid, att regeringen håller ögonen på
dessa förhållanden så att, om de skulle förändras, åtgärder kunna vidtagas i
enlighet med de riktlinjer, som då kunna finnas vara de lämpligaste.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 7.

Föredrogs och hänvisades till utrikesutskottet Kungl. Maj:ts å kammarens
bord vilande proposition, nr 310, angående godkännande av en mellan Sverige
och Island träffad handelsöverenskommelse.

§ 8.

Föredrogs, men bordlades åter utrikesutskottets utlåtande nr 4, konstitu-
tionsutskottets utlåtande nr 19, statsutskottets utlåtanden och memorial nr 176
—191, bevillningsutskottets betänkande nr 37, bankoutskottets utlåtanden nr
53—55, första lagutskottets utlåtanden nr 36—45, andra lagutskottets utlå-
tanden nr 29, 30 och 33—36, jordbruksutskottets utlåtanden nr 62—69, andra
kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 17 samt andra kammarens
tredje tillfälliga utskotts utlåtanden nr 11 och 12.

§ 9.

Herr *Lövgren* avlämnade en av honom undertecknad motion, nr 559, i anled-
ning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 302, angående aktieteckning i Norrbottens
järnverk aktiebolag m. m.

Denna motion bordlades.

§ 10.

Anmälades och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till
Konungen:

nr 212, i anledning av riksdagens år 1945 församlade revisorers berättelse
angående verkställd granskning av statsverkets jämte därtill hörande fonders
tillstånd, styrelse och förvaltning för tiden den 1 juli 1944—den 30 juni 1945;

nr 306, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående allmän beredskaps-
stat för budgetåret 1946/47, i vad propositionen avser ecklesiastikdepartementets
verksamhetsområde;

nr 307, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för bud-
getåret 1946/47 till bidrag till kristidsnämndernas verksamhet;

nr 308, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för bud-
getåret 1946/47 till åtgärder för främjande av tillverkningen av tegelrör;

nr 309, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt disposi-
tion av vissa äldre reservationsanslag under fjärde huvudtiteln;

nr 310, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa frågor om
befrielse från ersättningskyldighet;

nr 311, i anledning av vissa i Kungl. Maj:ts proposition angående allmän beredskapsstat för budgetåret 1946/47 behandlade allmänna principfrågor;

nr 312, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående allmän beredskapsstat för budgetåret 1946/47, i vad propositionen avser justitiedepartementets verksamhetsområde;

nr 313, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående allmän beredskapsstat för budgetåret 1946/47, i vad propositionen avser socialdepartementets verksamhetsområde;

nr 314, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående allmän beredskapsstat för budgetåret 1946/47, i vad propositionen avser finansdepartementets verksamhetsområde;

nr 315, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa anslag för budgetåret 1946/47 till riksförsäkringsanstalten m. m.;

nr 316, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1946/47 till ersättning till Stockholms stad för underhåll av fångar i stadens rannsakningsfängelse;

nr 317, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1946/47 till allmän bostadsräkning m. m.;

nr 318, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar angående anslag för budgetåret 1946/47 till bidrag till avlöningar åt distriktsbarnmorskor samt angående provisorisk förbättring av deras löneförmåner;

nr 319, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående allmän beredskapsstat för budgetåret 1946/47, i vad propositionen avser försvarsdepartementets verksamhetsområde; och

nr 320, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående allmän beredskapsstat för budgetåret 1946/47, i vad propositionen avser handelsdepartementets verksamhetsområde.

§ 11.

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 6.42 em.

In fidem
Gunnar Britth.

Onsdagen den 12 juni.

Kl. 11 fm.

§ 1.

Herr **talmannen** yttrade: Efter samråd med talmannen i första kammaren och talmanskonferensen får jag med avseende å riksdagsarbetets ordnande meddela, att arbetsplena med kamrarna komma att hållas nästa lördag, den 15 juni. Bordläggningsplena anordnas tisdagen den 18 juni. De sista arbetsplena före midsommaren komma att hållas onsdagen den 19 och, om så erfordras, torsdagen den 20 juni. Sedermera hålles intet plenum förrän onsdagen den 26 juni, då sammanträdena börja kl. 11 förmiddagen. Därefter komma arbetsplena att hållas så ofta arbetet det kräver.

§ 2.

Justerades protokollen för den 5 innevarande juni.

§ 3.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet den 4 kammarrens bord vilande motionen nr 559 av herr *Lövgren*.

§ 4.

*Tillämpning-
en av det
svensk-engel-
ska betal-
ningsavtalet
den 6 mars
1945.*

Föredrogs utrikesutskottets utlåtande, nr 4, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tillämpningen av det svensk-engelska betalningsavtalet av den 6 mars 1945.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr **Wiberg**: Herr talman! Redan det handelsavtal, som Sverige på våren 1945 träffade med England, innebar, såsom vi alla veta, att Sverige lämnade England en betydande kredit. Utvecklingen under den gångna tiden har medfört att vårt pundinnehav ytterligare ökat, vilket i sin tur givetvis är liktydigt med att kreditgivningen blivit betydligt större än som från början beräknats. Här föreslås nu ytterligare ganska betydande krediter eller ett belopp om icke mindre än 15 eller möjligen 16 miljoner pund.

Det är icke min avsikt att kritisera principen om kredit till England i och för sig. Jag är väl medveten om, att vårt land i det läge, vari Sverige och England befinna sig, bör lämna viss kredit åt England och att vi själva också ha intresse därav. Det är emellertid icke desto mindre anledning att särskilt fästa uppmärksamheten på de vådor, som en alltför omfattande kreditgivning icke minst ur penningvärdets synpunkt måste innebära. Jag tror också att man bör understryka, att vi nu ha gått längre än man från början hade tänkt sig.

Något som i detta sammanhang också förtjänar att särskilt uppmärksammas är icke endast kvantiteten utan också sammansättningen av exporten från England till Sverige. Då vi lämna dessa betydande krediter borde vi med större fog än eljest kunna göra anspråk på att från England erhålla sådana

Tillämpningen av det svensk-engelska betalningsavtalet den 6 mars 1945.

(Forts.)

varor, som vi i första hand behöva och som England rimligen bör kunna exportera; detta är en synpunkt, som man även från engelsk sida borde kunna hysa en viss förståelse för. En blick på handelsutvecklingen ger anledning till frågan, om vi på detta område tillräckligt tillvaratagit våra intressen. Man tycker sig nämligen märka en tendens från engelsk sida att vilja medgiva licensgivning för färdiga varor i stället för råvaror och halvfabrikat, som ur svensk synpunkt äro mera begärliga. Jag vill därför ånyo uttala den förhoppningen, att våra myndigheter ägna sin uppmärksamhet särskilt åt utvecklingen i fråga om sammansättningen av importen från England och därvid beakta vad som ur den synvinkel, som jag här anlagt på problemet, måste anses vara ett befogat svenskt önskemål.

Jag har, herr talman, icke något yrkande, som skiljer sig från utrikesutskottets hemställan.

Chefen för handelsdepartementet, herr statsrådet **Myrdal**: Herr talman! Låt mig till att börja med säga, att jag finner det fullkomligt naturligt att herr Wiberg gör den reflexionen, att våra affärer med England och det brittiska imperiet ha förorsakat en större ökning av vårt pundtillgodohavande under det sistförflutna året än vi ursprungligen räknade med. Det är också en naturlig reflexion, när han konstaterar att vi nu ge oss in i ett andra år, där vi lova att ytterligare taga 15 å 16 miljoner pund sterling. Emellertid vill jag i sammanhanget särskilt fästa uppmärksamheten på att herr Wiberg icke fann detta förhållande vara anledning till någon erinran mot den överenskommelse, som kommit till stånd, och mot det utlåtande, som utskottet här avgivit.

Jag skulle vid detta tillfälle vilja påpeka, att denna uppgörelse ligger helt och hållet inom ramen för det avtal, som slöts i våras. Ty i detta avtal förut-sattes, att vi icke bara under första året utan att det — jag kommer icke ihåg hur saken uttrycktes — även under de närmaste åren kunde befinnas nödvändigt för oss att ha en handelsbalans, som var starkt positiv gentemot sterlingområdet.

Ett annat påpekande, som jag vill göra beträffande vårt övertagande av pundvaluta är att det därvidlag icke bara är fråga om England utan om hela sterlingområdet och om en valuta, som är en världsvaluta. I och för sig är det naturligt om Sveriges riksbank har en avsevärd behållning av pund sterling. När utskottet, som närmare har genomgått de kalkyler, som legat till grund för denna kredit på 15 å 16 miljoner pund sterling, kommit till det resultatet, att man icke kan göra någon erinran härvidlag, beror detta naturligtvis därpå, att en analys av vår handel med sterlingområdet måste resultera i den uppfattningen, att det är ett svenskt intresse, att vi handla på detta sätt.

Utan att gå in på siffrorna i fråga om själva handelsbalansen med England — som med all sannolikhet kommer att bli mycket mera balanserad än som var normalt före kriget — skulle jag vilja påpeka, att en mycket stor del, ja den allra största delen av dessa pundtillgodohavanden, som vi komma att uppsamla, komma att vara betalning för den svenska handelsflottans arbete inom sterlingområdet och för den export till områden utanför England, som ingå i sterlingområdet, där vi ha ett normalt och naturligt stort exportöverskott.

Överhuvud taget tror jag att man bör hålla i minnet, att ett mellan två länder balanserat handelsutbyte ingalunda är normalt. Den normala handel, som Sverige haft, och den handel, som vi inrikta oss på, är en multilateral handel, där det är självfallet att vi sälja mer än vi köpa i en viss riktning och köpa mer än vi sälja i en annan riktning. Djupare sett är orsaken till att England

Tillämpningen av det svensk-engelska betalningsavtalet den 6 mars 1945.
(Forts.)

behöver detta medgivande från svensk sida att ta ett överskott av pund sterling, icke bara det förhållandet att England genomkämpat ett krig och fått sitt näringsliv relativt starkt försämrat för en tid framåt, utan det förhållandet, att det multilaterala handelssystemet och det internationella valutasystemet, där valutorna äro inbördes omväxlingsbara, för tillfället är brutet. Ur svensk synpunkt är den på längre sikt riktiga lösningen av problemet att vi ånyo få till stånd ett nytt internationellt valutasystem. Ty utan ett sådant system kunna vi komma att stå inför tvånget — och det rätt snart — att nödgas gå in för ett mellan länderna två och två balanserat utbyte, vilket skulle betyda en krympning av vår internationella handel.

Låt mig sluta detta avsnitt av mitt anförande med att säga, att om vi skulle gå in för den principen skulle det vara oförenligt med våra svenska intressen att låta den svenska handelsflottan göra de tjänster i världshushållet, som vi önska, och dra de inkomster till landet, som vi önska. Det skulle också vara oförenligt med den svenska industriens exportintressen.

Jag skulle även vilja påpeka, att på sätt och vis är vårt förhållande till våra grannländer detsamma, vilka länder vi ju också beviljat stora krediter. Normalt har Sverige ett stort exportöverskott både till Danmark, Norge och Finland, och normalt betala våra grannländer detta exportöverskott med det exportöverskott, som de i sin tur ha i förhållande till andra länder. När nu situationen är sådan att valutorna icke äro omväxlingsbara och man icke vill krympa utrikeshandeln för mycket, blir resultatet att vi måste lämna krediter.

Bakom lämnandet av krediter ligger naturligtvis det förhållandet, att vi finansiera exporten till ett visst land utan att få motsvarande import tillbaka från det landet. Det är icke underligt om allmänheten, när den läser om dessa krediter, får den uppfattningen, att vad som härvidlag sker är att vi även totalt exportera mycket mera än vi importera. Detta var också fallet under det första halvåret eller måhända de tre första kvartalen efter krigsslutet, men så är det icke för närvarande. Om kammarens ledamöter studera handelsstatistiken skola ni finna, att vi under de första månaderna i år i själva verket haft ett stort importöverskott. Dessa siffror skola emellertid läsas med en viss reservation, ty det är att märka att när de stora skeppningarna av trävaror m. m. börja, kommer förhållandet mellan import och export att bli mera balanserat. För min del förutser jag emellertid icke att den svenska utrikeshandeln såsom helhet kommer att lämna något större exportöverskott. Vad som sker är att vi lämna krediter i vissa riktningar, där vi normalt ha ett exportöverskott, medan vi däremot ha ett importöverskott från andra håll, för vilket vi betala med de valutor vi ha tillgängliga.

Jag skulle i detta sammanhang vilja begagna tillfället — ett för mig kärrkommet tillfälle — att varna för att här i landet sprida ovilja mot exporten. I en tid, då det råder knapphet på många varor och vi leva i en inflationskonjunktur, och då vi känna att det finns risk för att vi icke skola kunna bevara vårt penningvärde, är det helt naturligt att medborgarna, som i tidningarna läsa om de stora krediter vi lämna utlandet, få den föreställningen, att en väsentlig orsak till svårigheterna att kunna hålla prisjämvikten inom landet är den omständigheten, att företagarna exportera för mycket till utlandet. Som jag nyss påpekade ge handelsstatistikens siffror icke underlag för ett sådant omdöme. Vad som skett är i själva verket att det finns en stor spänning mellan prisnivån i vårt land och prisnivån utomlands. Denna stora prisspänning och andra faktorer ha resulterat i en stark, ja, överdriven investeringskonjunktur i vårt land. Utan tvivel skola många av de investeringsprojekt, som företagarna nu komma med, om fem à tio år visa sig ha varit

Tillämpningen av det svensk-engelska betalningsavtalet den 6 mars 1945.

(Forts.)

felinvesteringar. Denna stora investeringskonjunktur tar sig uttryck i en stark orderbeläggning hos den svenska industrien, vilken i själva verket gör att exporten krympes samman. Vi ha gjort en statistik angående orderbeläggnings inom verkstadsindustrien, och vi funno då, att endast 17 à 18 procent av dessa order gällde export, medan 30 procent eller någonting därutöver är det normala inom samma industri. Skulle vi söka få en fullt balanserad ekonomisk situation här i landet skulle det förutsätta att investeringarna inom landet trycktes ned så mycket, att efterfrågan på vår industris produkter inskränktes i den grad att vi icke bara finge en större jämvikt mellan utbud och efterfrågan utan också större möjligheter till export. I nuvarande läge, när det icke alls är någon konst att exportera, är faran den, att vi komma att exportera för litet, allt för litet för att kunna bevara de möjligheter vi tidigare haft på utländska marknader, när vi åter bli i stånd till normal export. Vad jag här framhållit är naturligtvis en stark generalisering, ty förhållandena växla givetvis mycket inom olika näringsgrenar. Men allmänt sett finns det ingen anledning anta, att exporten för närvarande tenderar att bli för stor, detta allra minst om man ser saken ur svensk allmän exportpolitisk eller handelspolitisk intressesynpunkt.

Låt mig till slut beröra den farhåga, som herr Wiberg uttalade i slutet av sitt anförande, nämligen att svenska intressen icke skulle bli tillräckligt tillvaratagna vid våra uppgörelser med England i fråga om den engelska exportens sammansättning. Herr Wiberg framhöll i det sammanhanget mycket riktigt, att när vi i nuvarande läge äro beredda att lämna krediter till så relativt stora belopp i pund sterling som det här är fråga om, böra vi också ha rätt att göra anspråk på att engelsmännen visa så stor hänsyn som möjligt till våra önskemål att kunna importera varor, som äro särskilt betydelsefulla för Sverige. Det är givet att denna synpunkt varit av stor betydelse för de svenska representanterna vid de förhandlingar, som föregått denna uppgörelse. Jag tror att jag helt allmänt kan säga, att vi ha kunnat konstatera att engelsmännen visat oss stort tillmötesgående härvidlag. Naturligtvis kunna tagas upp till diskussion särskilda varor, i fråga om vilka olika synpunkter kunna göra sig gällande, men i stort sett tror jag att vi ha vunnit vad vi sökt vinna. Jag vill emellertid påpeka, att de svenska intressena av en uppgörelse med England icke bara ligga däri att vi få en fördelaktigt sammansatt import från England, utan att det också gäller att få en fördelaktigt sammansatt export till England, att vi alltså skola kunna förmå England att ta emot varor, som detta land måhända icke anser vara de för sig allra nödvändigaste. Framför allt gå de svenska intressena ut på att få till stånd så fria handelsförhållanden som möjligt med hela imperiet, att sålunda få en sådan chans för den svenska exportindustrien att den icke minst i de delar av imperiet, som ligga utanför England, kan arbeta så fritt som möjligt. När vi sammanställt vad vi vunnit i olika här berörda avseenden, ha vi icke ansett oss behöva känna anledning till missnöje.

Herr Wiberg: Herr talman! Handelsministerns anförande i sin helhet och särskilt vissa uttalanden om allmänna principer innehöll enligt min mening åtskilligt av det allra största intresse och av stort värde. Jag skulle också gärna vara beredd att ansluta mig till det mesta av vad handelsministern sade. Givetvis är det sålunda även ett svenskt intresse att ett multilateralt handels-system kan komma till stånd så snart som möjligt. Vidare delar jag helt och hållet handelsministerns mening, att det också är betydelsefullt, att ett internationellt valutasystem snarast kan byggas upp. Jag är också medveten om

Tillämpningen av det svensk-engelska betalningsavtalet den 6 mars 1945.
(Forts.)

att vårt land i viss mån har plikt att medverka till att ett önskvärt resultat uppnås och därmed också ett direkt intresse av att understödja utvecklingen genom kreditgivning. Å andra sidan kan man aldrig komma ifrån, att vi måste göra en mycket noggrann avvägning, därför att en kreditgivning dock är någonting på både gott och ont.

Vad våra pundtillgångar beträffar är det riktigt, att sterlingen är en världsvaluta. Det kanske emellertid bör noteras att vår politik hittills, ända till avtalet för ett år sedan, har gått ut på att konvertera pund till guld eller dollar. Klart är också, att vi under normala förhållanden icke skulle ha utökat vårt valutaförråd med den betydande kvantitet pund, som blivit följden av det sista avtalet med England, och att alltså vårt utökade innehav av denna valuta är att anse som en direkt följd av de överväganden, vilka ledde till det nuvarande betalningsavtalet.

När handelsministern framhåller, att vi icke få underskatta exportens betydelse, så vill jag helt och fullt instämma med honom. Vad som är anledning till allra största tillfredsställelse är att handelsministern så starkt trycker på betydelsen av att vi bibehålla och — om jag förstår honom rätt — om möjligt också utvidga våra marknader i skilda länder. Med hänsyn till handelsministerns uttalanden nyligen här i kammaren vid det tillfälle, då vi diskuterade den allmänna handelspolitiken, är jag övertygad, att handelsministern därvid icke minst hade i tankarna de stora marknader, som redan finnas och i framtiden komma att finnas på den amerikanska och särskilt den sydamerikanska kontinenten.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 5.

*Förslag till lag
rörande ny
indelning av
riket i borger-
liga kom-
muner m. m.*

Föredrogs konstitutionsutskottets utlåtande, nr 19, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag rörande ny indelning av riket i borgerliga kommuner m. m. ävensom i ämnet väckta motioner.

Till konstitutionsutskottets handläggning hade båda kamrarna den 25 april 1946 hänvisat en av Kungl. Maj:t till riksdagen avlåten proposition, nr 236, däri Kungl. Maj:t, under återopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över socialärenden den 29 mars 1946, föreslagit riksdagen att dels antaga i utskottets utlåtande intagna förslag till lag rörande ny indelning av riket i borgerliga kommuner m. m., dels ock bifalla det förslag i övrigt, om vars avlåtande till riksdagen föredragande statsrådet hemställt.

I samband med propositionen hade utskottet till behandling förehaft åtskilliga inom riksdagen väckta, till konstitutionsutskottet hänvisade motioner.

Utskottet hemställde,

1) att riksdagen, med förklarande att Kungl. Maj:ts förevarande proposition ej kunnat i oförändrat skick bifallas, i anledning av sagda proposition ville

a) för sin del antaga ett av utskottet framlagt förslag till lag rörande ny indelning av riket i borgerliga kommuner;

b) godkänna de av utskottet i dess motivering förordade riktlinjerna för nyindelningens genomförande;

2) att motionerna

a) I: 299 och II: 462,

b) I: 300 och II: 461,

Förslag till lag rörande ny indelning av riket i borgerliga kommuner m. m.
(Forts.)

- c) I: 326 och II: 500,
- d) I: 327 och II: 498 samt
- e) II: 499,

i den mån de icke blivit besvarade genom vad utskottet ovan under 1) hemställt, icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Enligt Kungl. Maj:ts av utskottet biträdda förslag skulle 1 § lagen rörande ny indelning av riket i borgerliga kommuner erhålla följande lydelse:

»1 §.

För att möjliggöra genomförandet av en med hänsyn till de kommunala förvaltningsuppgifternas omfattning och beskaffenhet samt förhållandena i övrigt lämplig indelning av riket i borgerliga kommuner skall en allmän översyn av kommunindelningen äga rum i enlighet med vad i denna lag sägs.

Vid indelningsändring i anledning av översynen må, när förhållandena därtill föranleda, kommuner sammanläggas utan hinder av vad eljest är stadgat om villkor för ändring i kommunal indelning.»

Reservationer hade avgivits:

1) av herr *Hæggbloom*, som med instämmande av herr *Björck* ansett, att utskottets uttalande å s. 11—13 i det tryckta utlåtandet bort ha i reservationen angiven lydelse;

2) av herr *Larsson* i Stockholm, som med instämmande av herr *Björck* hemställt, att första paragrafen i den föreslagna nya lagen måtte givas följande ändrade avfattning:

»1 §.

För att möjliggöra genomförandet av en med hänsyn till de kommunala förvaltningsuppgifternas omfattning och beskaffenhet samt förhållandena i övrigt lämplig indelning av riket i borgerliga kommuner skall en allmän översyn av kommunindelningen äga rum i enlighet med vad i denna lag sägs.

I anledning av översynen må, när förhållandena därtill föranleda, kommuner sammanläggas med varandra. Motsätter sig kommun sådan sammanläggning, må därom förordnas, endast då densamma finnes vara av betydande allmänt behov påkallad. Såsom sådant behov skall anses, att en med hänsyn till de i första stycket här ovan angivna omständigheterna lämplig kommunindelning icke kan utan sammanläggningen vinnas.»

Sedan utskottets hemställan föredragits, anförde:

Herr **Hæggbloom**: Herr talman! Denna fråga om ny kommunindelning eller kommunsammanläggning, som ju konstitutionsutskottet mera riktigt uttrycker saken, ligger väl så till vida litet grand egenartat till, som stora delar av vårt land, där kommunerna redan nu ha en lämplig storlek, äro helt och hållet oberörda av lagstiftningen, medan vi för andra delar av landet ha att räkna med betydande förändringar. Dessa sistnämnda delar torde tillhöra rikets äldsta befolkade bygder, där alltså befolkningen ute på landsbygden är förhållandevis tät och där alltså gamla traditioner dragit upp gränserna mellan kommunerna. Man har där funnit sig i de förhållanden, som skapats av dessa gränser, och man har icke bara funnit sig i dem såsom drägliga utan i många fall också lärt sig älska och värdesätta dessa förhållanden. I dessa småkommunområden räknas sannolikt denna fråga som en av de viktigaste, som riksdagen i år haft att taga ställning till.

Med hänsyn till att vi här i Sverige ju sedan gammalt haft rätt stor benä-

Förslag till lag rörande ny indelning av riket i borgerliga kommuner m. m.
(Forts.)

genhet att även låta minoritetens rätt vara okränkt, föreligger det ju synnerligen starka skäl för att denna sammanläggning av kommuner icke genomföres med större våld än nöden kräver och också genomföres så, att påtagliga förbättringar åstadkommas. I sådana fall, där småkommunernas medlemmar ej äro övertygade om att förändringarna också betyda förbättringar, är det självklart, att man ställer sig i mycket hög grad undrande och i viss mån otrygg inför vad denna nya lagstiftning skall medföra. Jag är säker på att den oro, som på många sätt givit sig till känna från dessa småkommunområden i form av uttalanden från olika kommunala myndigheter o. d., bär ett ärligt vittnesbörd om en farhåga för att få det sämre i framtiden än vad de nuvarande förhållandena innebära. Denna oro påverkas nog ej heller av vad som anförts för att i någon mån lugna stämningarna. Man har t. ex. sagt, att den borgerliga kommunindelningen är en förhållandevis ung tradition, som icke går längre tillbaka än till 1860-talets kommunallagstiftning. Men alla, som tillhöra dessa gamla kommuner, veta att traditionen går tillbaka ända till den första sockenkyrkans byggande. Lika litet torde man lugnas av det påpekandet, att om man ej tar denna sammanläggning av kommuner, kan man råka ut för någonting ännu värre, nämligen socialvårdskommuner, som komme att skära över de nuvarande kommunernas gränser. I fråga om detta har man väl anledning att beakta den utveckling, som socialvården tycks vara inriktad på och som i någon mån kommer att medföra en minskning av de kommunala insatserna på socialvårdens område.

Det har vidare pekats på att en anledning till att kommunsammanläggningen nu icke kan uppskjutas är att tanken, att kommunalförbund skulle bildas i tillräcklig grad, icke har blivit förverkligad så som man hade väntat sig. Men i de områden, där småkommuner i full klarhet om den verkliga situationen ha bildat sådana fattigvårdsförbund eller andra kommunalförbund, tycker man att man gjort sin sak rätt, och man är icke tilltalad av att ändå drabbas av de kanske långt gående kommunsammanslagningar, som kunna bli följden av denna lagstiftning.

Kommunerna ha vidare oroats av att avgörandet i denna fråga kommer att ligga helt i tjänstemännens händer. Först är det tjänstemän hos länsstyrelserna, som göra upp förslagen. Sedan sändes saken till kammarkollegium, och slutligen går ärendet via departementet till Kungl. Maj:t. Det blir alltså en hel rad av tjänstemän som får utgöra den överhet, som får taga hand om bestämmanderätten. Jag misstänker, att många kommuner inför denna situation — även med löftet att det skall bli välgärningar som åstadkommas — intaga samma ställning som en gång i tiden den franska frihetskampens pionjärer gjorde gentemot den despotiska statsmakten, när de sade: antingen man blir föremål för överhetens välgärningar eller ogärningar är det i själva verket lika illa, när man är berövad rätten att fritt välja. Kommunerna kunna ha en känsla av att strida en ojämn strid: de ha rätt att yttra sig och att giva sin mening tillkänna under utredningsarbetet; de ha alltså rätt att övertyga länsstyrelserna om sin ståndpunkts riktighet, men länsstyrelserna ha ingen skyldighet att övertyga kommunerna om att det förslag, som uppgöres, är det riktiga, utan sedan en länsstyrelse upprättat förslaget, få kommunerna endast yttra sig över det.

I detta avseende måste konstateras, att konstitutionsutskottet vid frågans behandling gjort en som jag hoppas betydande förbättring i propositionens förslag i den riktningen att landstingets förvaltningsutskott också skall skicka med sitt yttrande över det förslag till kommunsammanläggning, som uppgjorts för ett helt län. Det bör för kommunerna vara en stor trygghet att veta, att de icke ensamma kämpa för sina synpunkter utan att det är ett folkvalt or-

Förslag till lag rörande ny indelning av riket i borgerliga kommuner m. m.
(Forts.)

gan, som också får yttra sig. Jag räknar också med att länsstyrelserna, som veta att deras förslag skall utsättas för kritik av ett så auktoritativt organ som landstingens förvaltningsutskott, måste påverkas av detta. Jag tror, att alla småkommuner ha anledning att vara konstitutionsutskottet tacksamma för att det föreslagit denna utformning av själva förfarandet vid kommunsammansläggningar.

Även i ett annat fall har konstitutionsutskottet berett ökat inflytande åt ordsintressena, nämligen i så måtto att ett länsombud föreslås såsom medlem i kammarkollegium vid behandlingen av de olika länsfrågorna. Dessutom skola tvenne lekmän taga plats i kammarkollegium. Konstitutionsutskottet föreslår, att dessa skola vara utrustade med rösträtt och att ärendena skola avgöras på kollegialt sätt. För detta torde kommunerna ha all anledning att vara konstitutionsutskottet tacksamma.

Den fråga, som torde tilldraga sig det största intresse ute i landets småkommuner, är frågan om vilken storlek som skall skapas för de nybildade kommunerna. Av ståndpunktstagandet därvidlag beror hur stora förändringarna bli i det, som nu vuxit fram organiskt och är invant i bygderna. Enighet har nåtts inom konstitutionsutskottet — och det finnes för övrigt även uttalat av Kungl. Maj:t — att någon schablonmässig sammanläggning icke skall ske, utan att hänsyn skall tagas till en hel del förhållanden. Men i Kungl. Maj:ts proposition följer efter detta resonemang den betydande begränsningen, att Kungl. Maj:t säger, att en minimistorlek på 2 000 invånare skall man dock kunna nå överallt utom i fråga om ökommuner, alltså kommuner som ha sina områden splittrade över ett flertal öar.

I fråga om detta har konstitutionsutskottet vidtagit en verkligt stor förbättring. Konstitutionsutskottet säger nämligen i mycket uppmjukande ordalag: »Huruvida en kommun med mindre invånarantal än 2 000 kan anses äga förutsättning att på ett tillfredsställande sätt fylla de anspråk, som böra ställas på en kommunal förvaltnings- och självstyrelseenhet, må i förekommande fall prövas med hänsyn tagen icke blott till befolkningstal och skatteunderlag utan även till andra faktorer såsom geografiska betingelser, bebyggelser och kommunikationsförhållanden, existerande indelningar, befintligheten av lämpligt beläget administrativt centrum, de ekonomiska och kulturella förbindelsernas inriktning m. m.»

I det mycket besvärliga fall, där en landskommun skall sammanläggas med närliggande stad och där man alltså har de största riskerna för att landsbygdens värden komma att förintas genom sammanläggningen, framhåller utskottet, att särskild hänsyn skall tagas till de speciella omständigheter, som därvid kunna tala för bibehållande av gällande indelning.

Man torde ha anledning att vara konstitutionsutskottet tacksam för denna formulering. Man skulle nog också kunna säga, att med denna utformning och uppmjukning av bestämmelserna kan det rent av vara meningslöst att ha en minimigräns. Man kan å andra sidan även säga, att om den står där behöver det heller icke betyda någon olycka.

Herr talman! Jag är fullt på det klara med att när jag gör detta medgivande så undanrycker jag i viss mån det berättigade i min reservation om en minimistorlek på 1 500 invånare. Men jag vill säga, att rätt skall vara rätt. När konstitutionsutskottet behandlat denna fråga har från alla håll inom utskottet kommit till synes ett klart behjärtande av att man icke här skall åstadkomma annat än förbättringar och att man har fullt förstått de små kommunernas synpunkter. Det är egentligen också bara en skönhetsfläck i denna uppmjukning, som jag anser mig böra peka på. I utskottsutlåtandet heter det,

Förslag till lag rörande ny indelning av riket i borgerliga kommuner m. m.
(Forts.)

att uppmjukningsbestämmelserna skola gälla icke endast i fråga om ökom-muner utan även i andra fall, där *mera betydande olägenheter* skulle uppkom-ma genom en sammanslagning. En uppmjukning skall alltså ifrågakomma, om mera betydande olägenheter uppstå. Jag tycker, att denna formulering är litet för restriktiv. Man har visserligen inom utskottet sagt, att tonvikten icke skall läggas på *mera* utan på *betydande*, och att detta skulle innebära en uppmjuk-nings även av begreppet betydande. Jag har dragit fram detta för att få till kammarens protokoll antecknat, att utskottet åsyftar en sådan läsart. För min egen ringa del har jag mycket svårt att anse denna läsart logisk. Man ställer frågan, om *mera betydande* skall vara mindre strängt än *betydande*. Vad me-nar man då med uttrycket *mindre betydande*? Jag måste uttala den förhopp-ningen, att när Kungl. Maj:t utformar reglerna för sammanläggning, uttrycks-sättet måtte bli ett annat än det utskottet här föreslagit.

Anledningen till att jag ändå velat avgiva en reservation för en minimi-storlek på kommunerna av 1 500 invånare i stället för av utskottet föreslagna 2 000 invånare är den, att jag icke haft någon svårighet att i de delar av lan-det jag känner till leta upp en hel mängd kommuner med ett invånarantal av mellan 1 500 och 2 000, som måste betecknas som bra och fullgoda kommun-bildningar. I mitt eget härad, Norra Møre härad, är den socken, som jag själv tillhör, den enda som kommer upp till ett invånarantal av 2 000. Men jag måste om de andra fem socknarna säga, att de icke på något sätt äro sämre ur kom-munsynpunkt än min egen något större kommun. Om man fastställer så stora enheter som de föreslagna, kommer man i områden med småkommuner att råka ut för betydande svårigheter. På Öland har det t. ex. kunnat visas, att om man skall försöka indela landskapets kommuner efter denna minimistorlek, kom-mer det att bildas kommuner tillhörande flera olika pastorat — icke bara ett eller två utan t. o. m. flera pastorat. Man kommer också att få olika, nu exi-sterande kommunalvårdsförbund inom de nybildade kommunerna. Man kan därför tycka, att det borde ha räckt med att i utskottsutlåtandet fixera nor-malstorleken. Det är i viss mån ologiskt att först fastställa en normalstorlek som eftersträfvansvärd och därefter bestämma en minimistorlek, som icke bör underskridas annat än i vissa fall. Jag ställde i utskottet till en början yr-kande om att ingen nedre gräns skulle dragas upp, men då det visade sig, att den minoritet, som var för en annan gränsdragning än den vid 2 000, var större för siffran 1 500 än för ingen gräns alls, reserverade jag mig slutligen för denna gräns.

Herr talman! Jag har tydligt givit till känna, att de som i någon mån ha anledning att känna sig som representanter för småkommunerna ha orsak till stor erkänsla mot konstitutionsutskottet för dess sätt att utforma det förslag, som nu ligger på riksdagens bord. När jag ändock här ber att få yrka bifall till reservationen är det av de skälen, att en minskning av minimistorleken möjliggör en lättare anpassning efter den livets skiftande mångfald, som gäl-ler även i fråga om kommunerna, att den vidare skulle befria länsstyrelserna från onödiga besvär, när de skola lägga samman det puzzle som det blir när det gäller att få det hela att gå ihop — ju mindre antalet bitar är i ett puzzle, desto lättare är det att få det sammanfogat — samt att den slutligen skulle befria många välskötta kommuner från sådana ändringar, som de icke önska och som icke heller alltid äro sakligt motiverade.

Häruti instämde herrar förste vice talmannen *Magnusson* och *Staxäng*.

Herr *Larsson* i Stockholm: Herr talman! Då jag reserverat mig mot kon-stitutionsutskottets föreliggande utlåtande, känner jag mig skyldig att först

Förslag till lag rörande ny indelning av riket i borgerliga kommuner m. m.

(Forts.)

här säga, att jag haft mycket stort utbyte av och i huvudsak kan ansluta mig till den utredning och det förslag, grundat på denna utredning, som föreligger i den kungl. propositionen. Den är i själva verket en högst intressant utredning. Den innehåller en fullständig och fängslande undersökning av det sätt, varpå 1862 års kommunindelning har bestått provet under den stora inre folkvandring, den stadsbildning, som pågått i vårt land de sista 50 åren och som naturligen i grund förskjutit förutsättningarna för vad som fastslogs för snart 100 år sedan. Jag måste säga, att kommittén och Kungl. Maj:t har bevisat riktigheten av sin tes, att den gällande kommunindelningen icke bestått provet och icke är lämplig i det moderna samhälle vi nu leva i, med de ständigt växande, komplicerade och ekonomiskt krävande nya uppgifter, som statsmakterna i ett ständigt flöde lägga på våra kommuner, vilka ofta äro små och föga bärkraftiga men ändå utgöra elementen i det svenska samhället. Jag måste alltså medgiva, att denna Kungl. Maj:ts och utredningens huvudtes är riktig. Vidare erkänner jag, att översynen av det sätt, varpå den kommunala förvaltningen fyller sina uppgifter, bevisar behovet av större kommuner av ungefär den storleksordning, som i den kungl. propositionen angivits.

De betänkligheter mot fastställande av en bestämd miniminorm för kommunstorleken, som man kunnat hysa, ha i väsentlig mån undanröjts genom konstitutionsutskottets mjukare skrivsätt i förhållande till propositionens. Jag kan alltså icke följa den närmast föregående talaren i hans analys av uttrycket »mera betydande». Jag tycker nu, att »mera betydande» är mindre betydande än »betydande», liksom ju, såsom i utskottet anmärktes, en »äldre» dam i själva verket är yngre än en »gammal» dam. Jag kan icke heller finna, att till de mycket betydelsefulla uppmjukningarna, som herr Hæggbloom särskilt fäste sig vid, skulle höra att landstingens förvaltningsutskott skola höras. Det torde ha undgått herr Hæggbloom, att så är fallet redan enligt den kungl. propositionen.

Jag finner emellertid, att konstitutionsutskottet har förvandlat den fasta och hårda juridiska regeln om ett invånarantal av 2 000 till en norm, som skall tillämpas med all elasticitet och med all hänsyn till skiftande lokala förutsättningar, såsom utskottet i sitt skrivsätt närmare angiver. Om man läser propositionen och kommittéutredningen, som ligger bakom, får man ett intryck av att reformens önskedröm är en kommun på 2 000 å 3 000 eller kanske ett något större antal invånare, som innesluter landsbygd och tätorter och olika trakter inom en stor kommun med skilda bygdeintressen men dock alla förenade i en harmonisk enhet med ett utbildat administrativt centrum, lämpligt trafikmässigt orienterat med hänsyn till hela kommunen, och med alla medborgare av olika sociala grupper och yrkesintressen endräkteligen förenade för att nå den höga förvaltningsstandard som statsmakternas ständigt fortgående, pådrivande verksamhet fordrar och driver på. Detta är alltså den bärkraftiga och livskraftiga lokala enhet, som skall vara den moderna socialstatens arbetskraftiga element. Den skall ha hand om icke bara socialvård och undervisningsväsende utan också bl. a. bebyggelseväsendet, ty man räknar ju i det långa loppet icke med några särskilda samhällsbildningar inom dessa kommuner. Dessa skola i den mån de uppstå redan från födseln omhändertas av förutseende och också offervilliga och vakna landskommunala myndigheter. Det är en vacker tanke och ett eftersträfvansvärt mål.

Jag skall icke närmare gå in på konsekvenserna av municipalsamhällellnas avskaffande enligt kommitténs förslag, då det icke talas därom i den kungl. propositionen, men jag skall be att få sätta ett frågetecken inför möjligheten att restlöst kunna förverkliga denna önskedröm. Det är ju nämligen så, att

Förslag till lag rörande ny indelning av riket i borgerliga kommuner m. m.
(Forts.)

inom dessa tillämnade storkommuner finnas olika bygdeintressen, som nu ha sin självständiga kommunala ställning. Det kan finnas tätorter, som äro förenade av gemensamma intressen och som ha sin egen offentliga organisation. Jag tror, att det är mycket viktigt, att den offentliga organisationen för dessa lokala intressen, tack vare vilken de ha sin självständighet och där de kunna samlas i kommunal medborgaranda, alltjämt får ha sin ställning, och att självstyrelseintresset därvidlag icke trädes för nära. Ty det är, herr talman, på detta intresse, som vår kommunalförvaltning i själva verket vilar. Det är det psykologiska och moraliska underlaget för allt det offervilliga, oavlönade arbete, som är vår kommunalförvaltnings grund i stora liksom i små kommuner. Det är det som är underlaget för den kommunala självstyrelsen, vars principer vi ju alla vid högtidliga tillfällen hylla. När man går till denna reform, skall man komma ihåg, att vi här röra oss med levande väsen och sammansatta organismer. Alltför schematiska operationer kunna leda till att fruktbara lokala intressen vissna och dö och att vårt kommunala liv därigenom blir fattigare.

Det är detta, herr talman, som jag åsyftar i den reservation, som jag fogat till konstitutionsutskottets utlåtande. Jag kan alltså icke följa herr Hæggblom, som stannar vid att yrka på en ändring av den siffermässiga gränsen för kommunernas storlek. Jag finner nämligen, att kommunindelningskommittén och Kungl. Maj:t gett övertygande skäl för den högre siffran, och jag anser tillika, att konstitutionsutskottets »mera betydande» uppmjukningar av den kungl. propositionen innebära — jag ber kammarens ledamöter observera det — ett tydligt avståndstagande från det mera kärva skrivsätt, som föredragande statsrådet använt. Jag har icke kunnat finna, att det är något verkligt kommunalt intresse att, då regeln alltså har innebörden av en riktningsgivande norm allenast, här reservera sig för en lägre siffermässig norm för att främja intressen, vilka ändå här komma att tillgodoses. Däremot har jag velat peka på angelägenheten av att den kommunala självstyrelsen och den andliga gemenskap, på vilken den vilar och som förenar en bygd, icke i onödan trädas för nära.

Jag ber emellertid, herr talman, att få erinra därom — såsom jag framhållit i min reservation — att vi redan ha en kommunindelningslagstiftning av år 1919, vari behandlas precis samma problem, en lagstiftning som man kanske skulle kunna säga är en i och för sig fullt tillräcklig fullmakt för Kungl. Maj:t att genomföra även den nu föreslagna reformen. Det finns emellertid ingen anledning från riksdagens sida att reagera mot den standpunkt Kungl. Maj:t intagit, då Kungl. Maj:t ansett en särskild lagstiftning nödvändig såsom fullmakt för ett så vittgående ingrepp. Emellertid har man anledning, då man gör denna särskilda lag, att se till att de principer, som nu gälla enligt 1919 års lag och som alltjämt komma att parallellt tillämpas, om möjligt även måtte gälla i den nya lagstiftningen. Nu är det så, att den nya lagen skall gälla allenast för sammanläggning av kommuner. Alltså kan det icke bli frågan om att tillämpa denna lag, om vid den allmänna översyn av den kommunala indelningen, som nu förestår, skulle befinnas lämpligt att dela kommuner eller t. o. m. göra en mindre gränsreglering mellan kommuner. Av flera exempel som vi haft uppe i konstitutionsutskottet framgår, vad väl var och en av egen erfarenhet också torde kunna bekräfta, nämligen att vid en översyn av indelningen för en större trakt man mycket lätt kommer till det resultatet, att en rationell indelning skulle fordra, att den eller den bygden skiljes ifrån den ena kommunen och lägges till den andra. De kommunala gränserna kunna bero på historiska förhållanden eller på kamerala tillfälligheter, som göra att en del av en kommun

Förslag till lag rörande ny indelning av riket i borgerliga kommuner m. m.

(Forts.)

ligger t. ex. på andra sidan en skogstrakt och icke har sammanhang med huvuddelen av kommunen eller att delar av en kommun skiljas åt av vattendrag, såsom konstitutionsutskottets ordförande vid behandlingen i utskottet nämnde exempel på från sin egen hembygd. I alla dessa fall, då alltså delning av kommuner befinnes lämplig för att man skall nå en rationell kommunindelning, måste 1919 års lag tillämpas. Är det däremot fråga om rena sammanslagningar, tillämpas den nya lagen.

Det är, herr talman, ett egendomligt förhållande, att man får två lagar för att genomföra ändringar, som ha samma syfte och som i varje fall på utredningsstadiet behandlas i ett och samma sammanhang. Oegentligheten är ju emellertid formell, och den får man väl taga, då ju förfarandet enligt båda lagarna är i huvudsak detsamma. Men här kommer nu det förhållandet — och det är där min särskilda mening sätter in — att enligt 1919 års lag har den vilja, som kommunen ger uttryck åt, den åsikt som samlar kommunen, ett särskilt rättsskydd. Det heter nämligen i lagen, att en ändring av kommunindelningen må genomföras, om den innebär en fördel i förhållande till den gällande indelningen, men att om kommunen motsätter sig en indelningsändring, må om densamma förordnas allenast där indelningsändringen finnes vara påkallad av ett betydande allmänt behov. Och vad detta kan vara anger lagtexten sedan i form av vissa exempel. Detta betyder alltså, att för det fall en kommun motsätter sig indelningsändringen, måste de slutligt avgörande myndigheterna ägna förutsättningarna för ändringen en skärpt prövning. Myndigheterna måste fråga sig, om det finns tillräckliga skäl för ändringen och om den är påkallad av ett betydande allmänt behov. Då saken kommer upp i samband med den allmänna indelningsändringen, ter det sig naturligtvis så, att man har flera alternativ att välja på. För det ena finns det en större kommunal anslutning än för det andra, och då får man fråga: är det ena alternativets fördelar så övervägande, att det är nödvändigt att välja det för att man skall vinna en rationell kommunindelning? Kan man icke svara ja på den frågan, skall den kommunala åsikten gälla.

Detta är innebörden i det kommunala vetot. Det är alltså icke något absolut veto. Konungen har i sista hand sin fria prövningsrätt, ehuru bunden av de särskilda hänsyn som jag nyss angivit. Den kommunala självstyrelsen har här fått det rättsskydd som vederbör, ty det är riktigt, herr talman, att den kommunala allmänandan, alla de psykologiska moment, som förena en bygd till en samfällighet och göra den till en levande organism i vår förvaltning, också har och bör ha sitt särskilda rättsskydd.

Såsom jag har utvecklat i min reservation gäller emellertid, sådant det föreliggande lagförslaget är skrivet, icke detta rättsskydd, då det är fråga om sammanläggning av kommuner. Det föreskrives sålunda i varje fall icke i lagen, att, om kommunen bestrider sammanläggningen, frågan skall ägnas skärpt prövning, utan då är Konungen alldeles obunden vid ändringens genomförande. Avser däremot ändringen en delning av en kommun eller en gränsreglering, gäller detta rättsskydd. Man har kommit fram till det högst egendomliga förhållandet, att kommunerna för de mindre ändringarna ha ett starkare skydd än då det gäller den större ändring, som till äventyrs kan innebära, att den kommunala samfälligheten helt utsläckes. Jag kan icke finna detta riktigt. Jag tycker det är en motsägelsefylld konstruktion, och jag kan icke finna, att det är riktigt med hänsyn till innebörden av och motiveringen för det rättsskydd, som gäller enligt 1919 års lag. Jag har följaktligen tillåtit mig, herr talman, att till utskottets utlåtande foga en reservation med förslag till annan lydelse av den nya lagens 1 §, av sådan innebörd, att om kommun motsätter sig den föreslagna sam-

Förslag till lag rörande ny indelning av riket i borgerliga kommuner m. m.
(Forts.)

manläggningen, så må sådan förordnas allenast därest man icke utan denna sammanläggning kan vinna en tillfredsställande kommunal indelning. Konungen kommer alltså att få överväga saken precis som när det gäller delning av kommun. Han får väga mellan olika alternativ för kommunal indelning, och därvidlag måste en väsentlig plats inrymmas åt kommunens egen åsikt.

Till skydd för den kommunala självstyrelsen hemställer jag alltså, herr talman, att kammaren ville bifalla den av mig anförda reservationen.

Herr **Hæggblom** erhöll på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! För att en felaktig uppgift icke skall stå oemotsagd ber jag att få påpeka, att herr Larssons i Stockholm uppgift om att förvaltningsutskotten redan enligt propositionen skulle ha samma uppgift som enligt konstitutionsutskottets förslag icke är riktig. I propositionen uttalas, att länsstyrelserna skola samråda med landstingens förvaltningsutskott. Alltså placeras förvaltningsutskotten på samma ställe som kommunerna enligt 2 § i lagen, enligt vilken de under utredningens gång få framföra sina synpunkter. Enligt propositionen försvinna dock sedan förvaltningsutskotten och få icke i likhet med kommunerna avge yttrande över det färdiga förslaget. Det är dock en skillnad, som man bör kunna märka.

Herr **Larsson** i Stockholm, som jämväl på begäran erhöll ordet för kort genmäle, anförde: Herr talman! Jag är givetvis på det klara med att det är en skillnad. Jag har emellertid icke utan förstoringsglas kunnat märka denna skillnad, som måste sägas vara utomordentligt formell. Landstingens förvaltningsutskott skola även enligt den kungl. propositionen kunna yttra sig, ty samråd med förvaltningsutskotten måste innebära, att de må yttra sig.

Härpå yttrade:

Herr **Fast**: Herr talman! Att det föreligger ett behov av en ny indelning för rikets landskommuner är i olika sammanhang bestyrkt, och det har också blivit rätt allmänt erkänt, så att därom anser jag mig icke behöva ingå på någon närmare bevisning.

Jag vill blott erinra om att såväl kommunallagskommittén år 1859 som rikets ständer år 1862 ansågo, att kommuner enligt sockengränserna redan vid starten blevo för sitt ändamål alltför svaga. Man följde emellertid det minsta motståndets lag och gjorde socknarna till kommuner.

Sedan dess har det emellertid, herr talman, hänt åtskilligt, som försvagat dessa kommuner. Antalet landskommuner med mindre än 500 invånare har ökat från 388 år 1910 till 524 år 1943 eller med icke mindre än 35 % på 33 år. Denna utveckling hänger givetvis samman med befolkningsminskningen på rikets landsbygd, där befolkningen minskats från 3,5 miljoner år 1900 till 2,8 miljoner år 1940 eller med icke mindre än en femtedel på 40 år. Även om denna befolkningsminskning på landsbygden hädanefter kommer att fortskrida i saktare takt än hittills, tror jag icke, att man kan konstatera, att den helt upphört.

Vad man sålunda kan konstatera är, att det finnes mycket fler små kommuner nu än vid starten 1862. Vid sidan av denna befolkningsminskning har även tillkomsten av en hel rad städer och köpingar liksom dessas behov av inkorporeringsområden undan för undan medverkat till landskommunernas försvagning. En viss försvagning av dessa kommuner har även tillkomsten av en mängd municipalsamhällen inneburit, en samhällsform, som knappast tillfredsställer någon.

Man måste vidare konstatera, att de kommunala uppgifterna flerdubblats

Förslag till lag rörande ny indelning av riket i borgerliga kommuner m. m.

(Forts.)

under de senaste decennierna och att den kommunala förvaltningen blivit alltmera komplicerad. De små kommunerna äro alltför ekonomiskt sårbara, och svårigheter finnas mångenstädes att finna lämpligt och dugligt folk till de kommunala förtroendeposterna. Den som vill studera detta närmare har ju tillfälle att ta del av yttranden av landskommunernas förbund. Det råder ingen tvekan om att de små kommunerna genomsnittligt ha en lägre kommunal standard än de större, och många av statsmakterna beslutade reformer ha hos dem aldrig förts ut i levande livet.

Detta tillstånd kan enligt utskottets, utredningskommitténs och regeringens mening icke gärna få fortsätta. Man kan också erinra om att staten, delvis med hänsyn till de många ekonomiskt och förvaltningsmässigt svaga kommunerna, tillskapat ett kontrollsystem över de kommunala uppgifter, vartill statsbidrag utgå, som knappast vore erforderligt, om man hade större och bärkraftigare kommuner. I varje fall borde i så fall kontrollätgårderna ifrån statens sida väsentligen kunna lättas. Helt utan kontroll kan statsbidrag naturligtvis icke lämnas, men kontrollen bör kunna förenklas.

Jag erinrar om att vi nu befinna oss i det läget, som här också tidigare vitsordats, att vi antingen måste besluta oss för en nyindelning av landskommunerna över hela riket eller också måste det bildas ytterligare specialkommuner för de väsentligaste kommunala uppgifterna, såsom exempelvis för socialvårdens omhändertagande. Var och en som känner till dessa ting vet, att allt eftersom det bildas kommunalförbund eller specialkommuner för handhavandet av olika kommunala uppgifter, så försvagas väsentligen den kommunala självstyrelsen, budgetbehandlingen splittras och glider ur händerna på kommunalnämnd och fullmäktige, som så småningom sjunka ned till förvaltningsorgan, som endast utdebitera medel, som andra beslutat om.

Jag vill i det sammanhanget säga till min vän herr Hæggbloom, när han här talade om dessa kommunalförbund på ett sådant sätt som om han ansåg, att detta var en tillfredsställande utveckling och att kommunerna skulle vara nöjda med detta skenliv, att jag icke tror, att detta är förhållandet. Det har nämligen klart framgått, att när kommunerna ställts inför valet att antingen skapa kommunala förvaltningsenheter, som skulle ta hand om alla förvaltningsbestyren eller fortsätta på splittringens väg, ha kommunerna i det valet ingalunda tvekat att ta ståndpunkt till förmån för en nyindelning.

Kommunerna stå nu inför valet att ytterligare försvaga den kommunala förvaltningen och självstyrelsen eller också att stärka den genom en radikal nyindelningsreform. Jag vill säga, att i den situationen bör valet icke vara särskilt svårt för kommunerna. Det kan i detta sammanhang erinras om att i den utredningskommitté, som arbetat med denna sak, kom man, trots att kommittén var sammansatt av ledamöter från olika politiska partier och där även annan sakkunskap var företrädd, fram till ett enhälligt resultat. Det har också vid den fortsatta behandlingen visat sig, att detta förslag av utredningskommittén kunnat i allt väsentligt godtagas av Kungl. Maj:t, och det har sedermera också kunnat godtagas av utskottet. Därest statsrådet Mossberg icke varit förhindrad att vara närvarande här i kammaren i dag, hade han säkert som förste talesman gått upp och deklarerat regeringens anslutning till det utskottsförslag, som här föreligger. Jag har anledning att säga detta efter ett samtal, som jag hade med honom under gårdagen. Det kan ju också förtjäna erinras om att trots att detta ärende är av mycket ömtålig karaktär, så finns det icke mer än tre reservanter i utskottet, vilka äro delade på två reservationer.

Detta visar enhälligheten rörande det föreliggande behovet av en reform, sådan som den man nu syftar till. Men det visar också en verkligt god vilja från

Förslag till lag rörande ny indelning av riket i borgerliga kommuner m. m.
(Forts.)

alla håll att göra sitt bästa för att uppnå ett gott resultat. Jag uttalar min glädje över att man i allmänhet avstått ifrån partipolitiska spekulationer i denna fråga och sökt bedöma den ur rent sakliga synpunkter. Förutsättningar och goda sådana ha därför funnits för att pröva denna fråga lidelsefritt såväl inom kommittén som regeringen och utskottet och här i dag i riksdagens kamrar.

Jag vill efter denna inledning, herr talman, nu övergå till att säga några ord om de föreliggande reservationerna och motionerna.

Jag skall då först beröra den reservation som avgivits av herrar Hæggbloom och Björck, i vilken reservation man, som herr Hæggbloom tidigare angivit, yrkat på att minimigränsen skall sättas till 1 500 invånare i stället för den av utredningen, Kungl. Maj:t och utskottet föreslagna minimigränsen av 2 000 invånare. Jag erinrar i det sammanhanget om vad såväl kommittén som regeringen och utskottet anfört i fråga om dessa minimisiffror och de hänsyn som i det sammanhanget skola tagas till de väsentliga olägenheter som i skilda fall kunna uppkomma, när det gäller en sammanläggning av kommuner med varandra. Jag konstaterar emellertid, att utskottet härvidlag gått motionärerna ännu ett steg till mötes, om man jämför med det förslag, som föreligger i den kungl. propositionen. Vi ha inom utskottet strävat efter att få största möjliga samling omkring det förslag, som vi trots skulle bli riksdagens beslut. Denna min uppgift angående utskottets strävan har till min glädje också vitsordats av båda de reservanter som här yttrat sig före mig.

I anledning av utskottets inställning förordar utskottet sådana regler för undantagsfall som enligt mitt förmenande borde kunna accepteras av alla som nu vilja en reform, som tillgodoser vad man avsett att vinna med reformen. I detta syfte uttalar utskottet i fråga om normalfallen, att en för alla fall och ur alla synpunkter tillfredsställande norm för kommunernas storlek icke är möjlig att åstadkomma. En schablonmässig lösning av storleksfrågan bör därför icke förekomma, vilket dock ej får hindra att vissa normerande riktlinjer fastslås, varigenom reformens huvudsyfte garanteras, nämligen att nu skapa kommuner av sådan storlek att de göras lämpade som fristående förvaltnings- och självstyrelsenheter med hänsyn tagen till samtliga en kommun åvilande arbetsuppgifter. Rörande detta syfte tror jag vi kunna vara fullständigt överens. Men är man överens om det syftet, bör man se till att skrivningen skett på sådant sätt, att nödig hänsyn till de särskilda förhållanden som böra beaktas vid kommunsammanslagningen verkligen ägt rum.

I fråga om minimigränsen och undantagen från denna minimigräns har utskottet anfört bland annat, att denna minimigräns icke kan bli undantagslös, och fortsätter: »Icke blott ökommuner eller kommuner med jämförliga kommunikationssvårigheter kunna bilda undantag från minimiregeln, utan även i andra fall, där mera betydande olägenheter skulle uppkomma genom en sammanslagning, böra avvikelser från den uppställda regeln kunna äga rum. Huruvida en kommun med mindre invånarantal än 2 000 kan anses äga förutsättning att på ett tillfredsställande sätt fylla de anspråk, som böra ställas på en kommunal förvaltnings- och självstyrelsenhet, må i förekommande fall prövas med hänsyn tagen icke blott till befolkningstal och skatteunderlag utan även till andra faktorer såsom geografiska betingelser, bebyggelser och kommunikationsförhållanden, existerande indelningar, befintligheten av lämpligt beläget administrativt centrum, de ekonomiska och kulturella förbindelsernas inriktning m. m.»

Ja, herr talman, jag undrar, därest man verkligen vill en reform som skall fylla det avsedda syftet, om man kan gå längre i medgivanden än vad utskottet här verkligen gjort. Utskottet har för sin del ansett, att en reform

Förslag till lag rörande ny indelning av riket i borgerliga kommuner m. m.

(Forts.)

sådan som denna är en så allvarlig och smärtsam affär för dem som bli berörda därav, att den icke bör göras om, åtminstone icke på en mansålder. Ty om man i dag fattar ett beslut, där man åstadkommer en halvmesyr så att man icke vinner reformens huvudsyfte, stå vi ganska snart ånyo inför ett nytt ställningstagande, och jag tror ingen kan önska en sådan utveckling.

Syfta reservanterna och motionärerna endast till ett hänsynstagande i de enskilda fallen, där mera väsentliga olägenheter kunna väntas uppstå vid en sammanslagning, så tror jag verkligen, att utskottets skrivning har varit så pass tillmötesgående, att jag för min del t. o. m. vågar uttala, att den i vissa avseenden är lämpligare och smidigare för sitt ändamål än vad som föreslagits såväl i reservationerna som också i vissa motioner.

Jag är fullt medveten om att utskottet i sina enhetssträvanden har gått så långt i medgivanden, som varit förenligt med reformens huvudsyfte, som vi alla i alla fall tyckas vara överens om. Å andra sidan är jag livligt övertygad om — och det har också utskottet varit — att det är möjligt att vinna en tillfredsställande och rationell kommunindelning med tillämpning av de regler som utskottet här förelägger riksdagen till antagande.

I det sammanhanget kanske jag också får säga ett ord om de motioner, vari yrkas, att kommun icke skall tvingas att ingå i kommunenheter, som omfatta större område än det pastorat kommunen tillhör, och det också motionsledes framförda yrkandet om att pastoratsindelningen skall läggas till grund för kommunsammanslagningar, dock så att två eller flera pastorat kunna sammanslås till en kommun. Härvidlag vill jag understryka vad utskottet uttalat, nämligen att pastoraten äro mycket växlande till sin storlek och ofta så geografiskt avgränsade att de icke lämpa sig för en borgerlig förvaltningsenhet.

Jag erinrar om att pastoratsindelningen ständigt har undergått förändringar. Den har ju kommit till för helt andra ändamål än för att utgöra grund för en kommunindelning. Men såväl utredningsmännen som Kungl. Maj:t och utskottet ha betonat att i de fall, då gamla indelningsgränser kunna följas, sålunda jämväl pastoratsgränserna, böra sådana gränser också följas vid indelningen.

Att tillerkänna en kommun vetorätt vid nyindelningen, varom förslag motionsledes framförts, skulle sannolikt komma att medföra sådana svårigheter, att en lämplig och rationell kommunindelning icke skulle vara möjlig att uppnå. Den som sålunda är anhängare av en indelningsreform som fyller det syfte, varom man från olika utgångspunkter synes vara enig, måste också i detta sammanhang var beredd att uppoffra något av den kommunala självbestämmanderätten. Jag har för min del vid åtskilliga tillfällen under de många år jag suttit i denna kammare sökt att i min ringa mån värna om den kommunala självstyrelsen, men jag är likväl beredd att bringa detta offer, och jag gör det i känsla av att jag därigenom i det långa loppet bevarar och stärker kommunernas självstyrelse och självförvaltning. Om man nu icke vill vara med om en reform, som går tillräckligt långt och därmed tror sig tjäna syftet att bevara den kommunala självstyrelsen, är jag övertygad om att denna självstyrelse på ett eller annat sätt blir så kringskuren, att den blir betydelselös.

Jag vill också säga några ord om den reservation, som avgivits av herrar Larsson i Stockholm och Björck. I denna reservation yrkas, som huvudreservanten själv angivit, sådan ändring i lagtexten, att reglerna för kommunsammanslagningen skola överensstämma med motsvarande regler i nu gällande indelningslag. Det betyder med andra ord, att man inför ett visst kommunalt veto, vars räckvidd varken reservanten eller jag i dagens läge kunna bedöma.

Förslag till lag rörande ny indelning av riket i borgerliga kommuner m. m.
(Forts.)

Lagtexten skulle sålunda innehålla bestämmelser som ange, att om kommun motsätter sig sammanläggning, »må därom förordnas, endast då densamma finnes vara av betydande allmänt behov påkallad». Jag har en känsla av att reservanten själv har känt sig stå på något osäker mark med hänsyn till att han inte velat äventyra reformens syfte. Han har därför föreslagit ett tillägg av följande lydelse: »Såsom sådant behov skall anses, att en med hänsyn till de i första stycket här ovan angivna omständigheterna lämplig kommunindelning icke kan utan sammanläggningen vinnas.» Jag är övertygad om att det blir Kungl. Maj:t som får bedöma, huruvida ett sådant betydande allmänt behov föreligger, att man även i det enskilda fallet kan göra en sammanslagning jämväl emot kommuns bestridande, vilket reservanten ju själv angivit. Alla äro överens om att denna reform är betingad av ett betydande allmänt behov och därmed kan man väl analogivis också säga, att även i de enskilda fallen en sammanläggning är betingad av samma betydande samhällsbehov.

Den ändring av lagtexten, som i denna reservation föreslås, betyder med andra ord att den särskilda lagen skall i fråga om huvudstadgande överensstämma med den nuvarande indelningslagen men att såvitt jag förstår denna senare lag skall tolkas såsom i 1 §, första stycket i den särskilda lagen angives, nämligen att sammanläggningen av kommuner är en sådan angelägenhet, som befinner påkallad av ett betydande allmänt behov. Jag vet inte vad juristerna säga om en lagskrivning av detta innehåll. För egen del måste jag säga, att jag inte kan godkänna den. Jag finner den högst irrationell och ägnad att skapa ovisshet och oreda samt tillika inverka väsentligt tyngande och försvårande vid indelningen.

Man är allmänt överens om att en nyindelning av rikets kommuner är påkallad av ett betydande allmänt behov. När man kommer till det enskilda fallet är det mera vanskligt att avgöra, huruvida ett sådant behov föreligger. Det blir då Kungl. Maj:t som härvidlag har att träffa avgörande. Kungl. Maj:t måste därvid riskera att få en anmärkning ifrån konstitutionsutskottet, understruket av riksdagen, om Kungl. Maj:t inte ger lagen den tolkning som kan anses riktig. Jag undrar om det kan vara riktigt att man tillägger Kungl. Maj:t befogenheter, som inte äro något så när klart avgränsade. Jag finner det i varje fall varken sympatiskt eller rationellt. Om man skulle följa reservanten i denna punkt, torde det emellertid bli oundvikligt, att tvister komma att uppstå om lagens innehåll vid tillämpningen. Jag har anledning förmoda — och reservanten har ju själv vitsordat detta i sitt anförande alldeles nyss — att reservanten inte har avsett att skapa sådana svårigheter vid kommun-sammanslagning, som skulle äventyra reformens huvudsyfte. Jag stöder denna min uppfattning även på att herr Larsson — om jag inte missminner mig — i utskottet röstade mot de förslag, som motionsledes förelågo om uppmjukning av huvudbestämmelserna.

Enligt utskottets mening behövas i dag på detta område klara föreskrifter i en särskild lag. Den nuvarande indelningslagen har aldrig varit avsedd att tillämpas annat än i temporära fall och under en längre period, under det att den nu föreslagna på riksdagens bord liggande lagen syftar till någon-ting annat, nämligen en sammanslagning av kommuner i förekommande fall över hela riket. Herr Larsson framhåller i sin reservation, att denna närmast avser att råda bot på de olägenheter, som han anser kunna uppkomma av att tvenne lagar skola tillämpas jämsides i särskilda fall, vilket han nyss i sitt anförande utvecklade. Jag kan inte för mitt vidkommande finna, att några särskilda olägenheter föreligga i det hänseendet. Ser man efter i vilka

Förslag till lag rörande ny indelning av riket i borgerliga kommuner m. m.

(Forts.)

fall som de båda lagarna kunna komma att tillämpas samtidigt, skall man finna, att det är i de få fall, där två eller flera kommuner uppenbarligen böra sammanläggas med varandra men där det också ligger en kommun intill, vars ena hälft det till följd av geografiska förhållanden, t. ex. att ett vattendrag bryter av den på mitten — kanske vore lämpligt att lägga till den nybildade kommunen men vars andra hälft kanske borde föras till en annan kommun, som i sin tur kan sammanläggas med en annan kommun eller också få vara orubbad. Jag kan inte finna att det härvidlag kommer att uppstå några olägenheter eller något trassel. Ty när det gäller sammanläggningen tillämpas den särskilda lagen, men när det gäller sönderdelningen av kommunen tillämpas den gamla indelningslagen. Det är också nödvändigt att dess regler i det senare fallet tillämpas, då ersättningsfrågor och dylikt kunna uppkomma på ett helt annat sätt än då det blir fråga om sammanslagning av två odelade kommuner med varandra. En kommunindelning genom sönderdelning av kommun kunde man ha låtit anstå, tills man hade gjort sammanläggningar över hela landet. Men konstitutionsutskottet har varit angeläget om att bereda möjlighet att i detta sammanhang med hjälp av indelningslagen klara upp ett dylikt fall, därest man hinner med att göra en sådan anordning, innan tiden för lagens giltighet utlöper. Jag kan inte inse att det åstadkommer något som helst trassel eller någon som helst oreda, om man åstadkommer möjlighet att nu på en gång ta hänsyn till de särskilda förhållanden som kunna föreligga, då behov uppkommer att dela upp en kommun i samband med sammanslagning. Reservanterna säga att det är ett svårare ingrepp att sammanlägga en kommun med en annan än att dela en kommun och sammanslå de skilda delarna med två eller flera kommuner. Jag måste för mitt vidkommande bestrida riktigheten av detta uttalande. Det måste ur befolkningens synpunkt vara en vida smärtsammare operation, om man på detta sätt utplånar en kommun, bryter den samhörighet som vunnits inom kommunen och lägger den till två skilda kommuner än att lägga samman en kommun i dess helhet med en annan kommun. I det förra fallet brytes samhörigheten helt ned, i det senare bevaras enigheten men inom ramen av en större enhet.

Jag vill också, herr talman, fästa uppmärksamheten vid en omständighet, som kanske inte blivit på något sätt berörd. Om jag nu skall använda den gamla indelningslagens huvudbestämmelse och då måste tolka in i denna lag, att det är ett allmänt och viktigt behov ur samhällets synpunkt att sammanläggning sker, kan jag fråga mig, huruvida jag icke därmed också för framtiden åstadkommer en uppmjukning av lagtillämpningen, som inte varit avsedd. Jag vill i varje fall fästa uppmärksamheten vid att resultatet lätt kan bli sådant.

Starka skäl tala enligt mitt förmenande till förmån för Kungl. Maj:ts och utskottets förslag, vilket också ingående prövats av utredningskommittén, som är enhällig om resultatet. Jag uttalar därför förhoppningen, att riksdagen nu skall följa utskottets förslag. Jag är fullt medveten om att kammarkollegium har förordat den gamla indelningslagens bestämmelser, men detta är väl närmast beroende av att kollegiet har ansett, att man kunde göra en nyindelning av kommunerna utan någon särskild lagstiftning. Jag vill emellertid i detta sammanhang fästa uppmärksamheten vid att utredningskommittén vid provningen av detta ärende var fullständigt enhällig. Även kammarrådet Schalling, som tillhörde utredningskommittén och vars erfarenhet och kunnighet på detta område säkerligen icke bestrides av någon, var fullt enig med den övriga kommittén om lämpligheten av den här föreslagna lagen.

Förslag till lag rörande ny indelning av riket i borgerliga kommuner m. m.
(Forts.)

Ett par ord, herr talman, kanske jag också får säga om de motioner, där man uttrycker farhågor för att genom kommunsammanslagningen förtroendemannaförvaltningen skulle väsentligt minska i betydelse och avlösas av ett tjänstemannavälde. Dessa uttalanden innebära enligt min mening en oerhörd överdrift. De kommuner, det här är fråga om att tvångsvis sammanlägga med varandra, äro inte av sådan storleksordning, att efter sammanslagningen en övergång ifrån förtroendemannaförvaltning till tjänstemannaförvaltning påkallas. En undersökning av rådande förhållanden visar, att redan nu många inte alls stora kommuner ha anställt t. ex. kommunalkamrer och övergått till centraliserad medelsförvaltning, medan andra väsentligt större kommuner ha behållit förtroendemannaförvaltningen och icke anställt någon kommunal tjänsteman, detta till och med om de övergått till en centraliserad medelsförvaltning. Så kommer det enligt mitt och utskottets mening att bli även i fortsättningen. Anställandet av kommunala tjänstemän är i rätt hög grad beroende på inriktningen inom en kommun och tillgången på dugliga förtroendemän, som för en rimlig ersättning kunna utföra det arbete, som annars heltids- eller halvtidsavlönade tjänstemän skulle komma att utföra. Jag tror också att det är bra att man får olika system i olika kommuner. Därigenom få de olika systemen med sina olika variationer tillfälle att tävla fritt med varandra och visa hur livsdugliga de äro. Å andra sidan vill jag, herr talman, uttala en varning mot att underskatta värdet av de kommunala tjänstemän, som i regel ha utfört och utföra ett mycket förtjänstfullt arbete utan att på något sätt förtroendemannaförvaltningen och förtroendemännens beslutanderätt därigenom har blivit i någon avsevärd mån förminskad.

Det torde vara överflödigt, herr talman, att orda om de punkter, där menings- skiljaktigheter inom utskottet icke rått. Det är säkert tillräckligt att göra de antydningar jag nu gjort rörande de fall, då meningsskiljaktigheter ha förekommit. Utskottet är fullt medvetet om att den förestående kommunsammanslagningen är ett smärtsamt operationsingrepp, som många finna onödigt. Att det icke är onödigt inses emellertid även av de allra flesta som beröras av reformen. Smärtan blir givetvis mindre om man vid sammanslagningsproceduren går fram med den urskiljning och med den hänsyn till de särskilda förhållanden, som kan vara påkallad och som förordas av utskottet. Jag vill ännu en gång betona, att utskottet gått så långt i tillmötesgående, då det gällt en uppmjukning av bestämmelserna, att utskottet sagt, att tillbörlig hänsyn skall tagas till de särskilda förhållandena i de enskilda fallen. Men det kan inte vara lämpligt, herr talman, att nu göra minimigränsen för invånarantalet till s. k. normalgräns. Vi ha i detta sammanhang att göra med tre olika gränser för befolkningen i en kommun. Det är för det första den gräns som kommunerna enligt direktiven borde sträva till att erhålla och för det andra en minimigräns. Men därtill ha också Kungl. Maj:t och utskottet ytterligare understrukt, att denna minimigräns i sin tur får underskridas i de särskilda fallen. Det kan under sådana förhållanden icke vara lämpligt, att man föreslår en ännu lägre gräns, som även den i sin tur måste kunna underskridas. Om minimigränsen kommer att bli normalgräns, förskjutes hela syftet med reformen, som därigenom blir förfuskad.

Herr talman! Jag är övertygad om att man när några år ha gått även i de kommuner, där man nu är orolig för följderna av den lagstiftning, som kommer att beslutas, icke blott skall finna, att denna reform har varit nödvändig utan också att olägenheterna vid och efter reformens genomförande ha varit väsentligt mycket mindre än man räknade med liksom också att fördelarna, inte minst med hänsyn till bevarandet av den kommunala självbestämmande-

Förslag till lag rörande ny indelning av riket i borgerliga kommuner m. m.

(Forts.)

rätten, ha varit större än man tänkt sig. Jag tror det skulle vara av betydelse, om det vid beslutet i denna ömtåliga fråga kunde bli den allra största samling här i riksdagen omkring utskottets hemställan. Det är i förvisning om att utvecklingen kommer att gå i den riktning jag nyss antytt, nämligen att svårigheterna komma att visa sig mindre och värdet av reformen större än man på många håll har föreställt sig, som jag, herr talman, nu ber att få yrka bifall dels till utskottets hemställan och dels till utskottets uttalanden i de särskilda punkterna.

I detta anförande instämde herrar *Wallentheim, Hellbacken* och *Persson* i Landafors.

Herr **Jonsson** i Malmgrava: Herr talman! Den fråga som riksdagen nu skall taga ställning till följes med synnerligen stort intresse över allt ute i landet. När det gäller att införa en ny kommunindelning komma de förhållanden, som ha gamla traditioner, att brytas. Det är också mycket svårt att genomföra en ny kommunindelning, varmed man kan ernå ett tillfredsställande resultat för de kommuner som komma att beröras. Därför har det på många håll uppstått en stark opinion mot det nya förslag, som kommunindelningskommittén framlagt. Sedermera ha ju länsstyrelserna i vissa län framlagt indelningsförslag, över vilka kommunerna fått yttra sig, men även de ha utsatts för mycket stark kritik från kommunernas sida och i många fall helt underkänts.

Inom mitt eget län ha kommunalmännen varit samlade till sammanträden inför landshövdingen och representanter för länsstyrelsen för att diskutera det av länsstyrelsen uppgjorda förslaget för norra Kalmar län. Debatterna vid dessa sammanträden utvisa, att det praktiskt taget inte finns något intresse för det nya förslag som länsstyrelsen presenterade, och största delen av kommunernas representanter voro emot all sammanslagning av socknarna. De ville bibehålla den nuvarande indelningen.

För min del måste jag säga, att den kritik som dessa erfarna kommunalmän framförde var mycket saklig och berättigad. Det visade sig — och det har kunnat bestyrkas — att de mindre kommunerna där ha skött sina angelägenheter på ett lika förträffligt sätt som de större, såväl när det gällt det ekonomiska som det sociala området. Kommunalmännen tillbakavisade på det bestämdaste kommunindelningskommitténs påstående att de mindre kommunerna icke ha tillgång till kvalificerade krafter för att sköta de kommunala uppgifterna. Detta påstående är också enligt min mening felaktigt. Som väl är har det numera bland alla folkskikt på landsbygden vuxit fram ett oerhört starkt intresse för kommunalkunskap, icke minst ibland ungdomen, som flitigt studerar kommunalkunskap i studiecirklar o. s. v. Den yngre generationen är väl skickad att övertaga de äldres uppgifter när den äldre generationen lämnar dem. Jag vet mycket väl att en sammanslagning av mindre kommuner till större enheter — vi ha ju kommuner som ha knappa hundratalet invånare — är ett steg i rätt riktning. Men helst hade jag sett att kommuner, som själva icke vilja bli sammanslagna med en eller flera andra, ej tvingats därtill. Därför skulle jag med tillfredsställelse ha sett att utskottet icke hade uttalat sig för den minimigräns på 2 000 invånare, som nu är föreslagen. Utskottet har i huvudsak följt kommunindelningskommitténs förslag, vilket också ligger till grund för Kungl. Maj:ts proposition. Utskottet skriver dock: »Ehuru utskottet som ovan sagts ansluter sig till tanken på en fixerad minimigräns vill utskottet, bland annat i anledning av ovan angivna motioner, betona, att denna gräns icke kan bli undantagslös, icke blott ökommuner eller

Förslag till lag rörande ny indelning av riket i borgerliga kommuner m. m.
(Forts.)

kommuner med jämförliga kommunikationssvårigheter kunna bilda undantag från minimiregeln, utan även i andra fall, där mera betydande olägenheter skulle uppkomma genom en sammanslagning, böra avvikelser från den uppställda regeln kunna äga rum.»

Denna passus i utskottets utlåtande ger ju möjlighet till vissa modifieringar av bestämmelsen om 2 000-inväsnargränsen, men jag tror, att när utskottet dock har uttalat sig för en viss minimigräns, så kommer denna också att så gott som undantagslöst följas vid den nya kommunindelningen. Denna av utskottsmajoriteten föreslagna minimigräns anser jag vara för hög, och som jag förut sagt hade jag helst sett att ingen gräns alls hade stipulerats. Men då denna gräns nu satts måste jag förorda den av reservanterna, herrar Hæggbloom och Björck, föreslagna minimigränsen 1 500. Enligt min uppfattning kan en kommun med ett inväsnarantal av 1 500 väl hävda sig och, när det gäller det ekonomiska underlaget, komma upp till ett skatteunderlag på minst 8—10 000 skattekrönor, vilket utskottet anser önskvärt. Skall man nu gå in för att sätta minimigränsen till 2 000, så kommer antalet kommuner som beröras av den nya kommunindelningen att bli oerhört stort. Jag kan som exempel taga häradet Norra Tjust i norra Kalmar län. Där finnas tio socknar, och inte mindre än fem av dessa ha en befolkningssiffra mellan 1 500 och 2 000. Jag anser att kommuner av denna storleksordning gott kunna få vara i fred för denna nya kommunindelningsslag. Ty skola två kommuner som var och en har 1 500—2 000 inväsnare sammanslås, så blir den nya kommunen till yttinnehållet av den storleksordningen, att det blir ganska svårt att få någon samhörighet där på grund av de långa avstånden. Framför allt blir det besvärligt att få någon verkligt central samlingspunkt för socknens administration. Detta gäller för skogsbygden. För slättbygden blir förhållandet ett helt annat. Där komma icke de nämnda olägenheterna att framträda i samma grad eller att ha någon större betydelse.

Herr talman! Jag ber att med dessa ord få yrka bifall till den av herrar Hæggbloom och Björck avgivna reservationen.

Herr Ståhl: Herr talman! Inte bara utskottets ärade talesman utan även vi, som motionerat om en uppmjukning av det kungliga förslaget, notera med tillfredsställelse det tillmötesgående vi rönt i utskottets förslag. Det är alldeles uppenbart att utskottets skrivsätt är mjukare och mera förstående för de betänkligheter man kan hysa mot denna kommunsammanslagning, än vad det kungliga förslaget är.

Nu säger herr Fast, att man kan känna sig lugn och trygg för att inga sådana sammanslagningar komma att ske, som icke äro naturliga och av nödvång betingade. Det är möjligt att man inom utskottet har inlagt en sådan tolkning i skrivningen, och då jag tror att vad som säges här under debatten kommer att få stor betydelse som kommentarer vid tillämpningen av den nya lagen, noterar jag även detta med stor tacksamhet. Jag måste emellertid säga, att den passus, som den siste ärade talaren läste upp ur utskottsutlåtandet, icke ger en utomstående intryck av att innehålla de garantier, som herr Fast talade om. Det säges ju dock ganska klart ifrån, att gränsen skall gå vid ett inväsnarantal av 2 000 och att undantagen därifrån skola vara betingade av alldeles speciella skäl.

Nu är jag den förste att medgiva att de rena småkommunerna, särskilt på slättbygden, som icke äro bärkraftiga för de uppgifter som förestå, böra reformeras. Jag tycker det är väsentligt att man här i diskussionen differentierar ut sådana kommuner, så att striden icke står om dem. De kommuner som man

Förslag till lag rörande ny indelning av riket i borgerliga kommuner m. m.

(Forts.)

är tveksam om — eller för vilka man måste hävda ett medinflytande — äro de som ligga på gränsen i storleksordning och som ha 1 200, 1 400, 1 600 eller 1 800 invånare, kommuner som ha en ordnad ekonomi och som dessutom äro belägna i sådana skogsbygder att deras naturliga administrationsenhet skulle förtryckas genom en sammanslagning. Det är ur den synpunkten som jag måste säga att inte ens herr Hæggblooms reservation är tillfredsställande. Jag har i min hand uppgifter från en sådan kommun, som skulle falla för herr Hæggblooms gränsstreck, men som har i det närmaste 1 500 invånare. Den kommunen har en uttaxering på 5:40. Skattekrönornas antal uppgår till 13 000, de sammanlagda tillgångarna till 227 831 kronor och skulderna till 30 000 kronor. Därtill kommer att skatten skulle stiga i denna kommun, om den skulle sammanslås med någon av de omkringliggande kommunerna, vilka ha högre skatt och sämre ekonomi.

Jag skulle vilja fråga herr Fast, om utskottsutlåtandet kan anses lämna några garantier för att en sådan kommun som denna kommer att få bestå? Jag är övertygad om att landstingets förvaltningsutskott skulle yrka det, men jag är icke lika övertygad om att länsstyrelsen skulle gå på den vägen. Så som utskottet har skrivit och så som herr Hæggbloom har utformat sin reservation fruktar jag för att en sådan kommuns öde som självständig enhet vore beseglats. Jag kan icke finna det sunt och naturligt att gå fram på den vägen.

Det finns i mitt hemlän flera kommuner, som inte äro i precis samma predikament, men som befinna sig i detta mellanläge. De skulle sammanslås med andra kommuner komma att bli ytterst onaturliga kommunbildningar med långa avstånd och stora administrationssvårigheter. Det kan icke vara något intresse att sådana kommuner med tvång skola slås ihop med andra.

Så säger man, att de uppgifter som under de närmaste åren komma att påläggas kommunerna tvinga fram denna reform. Jag vill icke bestrida detta. Jag tror på möjligheten av en sådan utveckling. Men när jag här förordar herr Larssons i Stockholm reservation, är det framför allt därför att utskottet liksom utifrån pressar ihop olika kommuner till i många fall onaturliga enheter, då de nya kommunbildningarna i stället borde växa fram ur kommunerna själva till naturliga enheter. Jag kan icke se annat än att den enda väg som erbjuder sig, om man har en sådan principiell inställning, är den av herr Larsson avgivna reservationen.

Herr Fast säger vidare, att skillnaden mellan herr Larssons ståndpunkt och utskottets är minimal. Han ifrågasätter om icke utskottslinjen ur den av mig antydda synpunkten är att föredraga. Jag måste då säga, att det är en klar skillnad — i varje fall en klar accentuering — mellan å ena sidan utskottslinjen och å andra sidan herr Larssons linje. Herr Larssons reservation medgiver ju ändå för kommunerna att resa en annan grad av motstånd och, gärna det, fördröja sammanpressningen. Kommunerna få då tid på sig att växa sig in i vad som skall ske, och det hela får mogna fram på ett helt annat sätt.

Jag har också en annan invändning mot utskottsförslaget. Jag tycker att det alltför litet bygger på demokratin i vår kommunala förvaltning, på den mognad som våra kommunala förtroendemän under alla dessa år ha visat. De ha skött kommunerna med omtanke och omsikt. Vi ha kunnat lita på dem hitills. Jag är övertygad om att vi kunna göra det även i nuvarande läge och vara förvissade om, att när förtroendemännen kommit till insikt om att de gamla kommunerna icke längre äro i stånd att bära de uppgifter som påläggas dem, så komma de frivilligt att gå in för den sammanslagning till större enheter, som det här är fråga om.

Förslag till lag rörande ny indelning av riket i borgerliga kommuner m. m.
(Forts.)

Detta innebär ju att man på ett helt annat sätt än i utskottets och framför allt i Kungl. Maj:ts förslag knyter an till demokratin i vår kommunala förvaltning och visar det förtroende för de kommunala förtroendemännen, som de äro värda. Jag vågar också tro att det är större våld än nöden kräver att nu genomföra — jag talar fortfarande om kommunerna i detta mellanläge — en reform på detta något tvångsbetonade sätt, innan man har fått tillfälle att pröva vilka kommuner som äro bärkraftiga. Om man tar det litet lugnare — i enlighet med den Larssonska reservationen — så beredas kommunerna tillfälle att komma fram till en naturlig sällning. De få själva välja mellan att försöka att på egen hand bära de uppgifter, som påläggas dem, eller att genom sammanslagning med andra kommuner öka sin bärkraft. Även detta är ett motiv för att man i detta läge borde gå på den Larssonska linjen. Jag tycker att just det ökade förtroende, som man här visar den kommunala självstyrelsen, är ett huvudargument. Jag tycker också att den kommunala självstyrelsen hittills fungerat på ett sådant sätt att kommunerna gjort sig förtjänta av ett sådant förtroende som ett beslut i denna riktning skulle innebära. Därtill kommer de obestridliga formella inadvartenser som förefinnas mellan den lag, som vi här enligt utskottets förslag skulle besluta om, och 1919 års kommunindelningslag. Dessa inadvartenser ha redan påpekats av reservanten och jag behöver icke ytterligare poängtera den sidan av saken. Jag vill endast konstatera, att inte heller utskottets ärade talesman kunnat komma helt förbi dem. Det är väl ändå en orimlighet att en kommun icke skall kunna resa något motstånd när det gäller kommunens egen existens, men att kommunen skall ha medinflytande när det endast gäller en liten avsöndring eller en förändrad gränsdragning.

Jag tror att man med förtroende kan överlåta sammanslagningsfrågan åt kommunerna i den utsträckning som den Larssonska reservationen innebär.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till den av herr Larsson i Stockholm vid utskottsutlåtandet fogade reservationen.

Herr Fast erhöll på begäran ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Jag skall endast säga några ord i anledning av den fråga, som här ställts till mig, huruvida jag kan lämna några garantier för att i det enskilda fall, som här nämndes, och som jag icke känner till, kommunen får leva sitt eget fria liv. Det är mig givetvis omöjligt att svara på den saken, eftersom jag icke känner till förhållandena i den kommunen. Men det vore att köpa grisen i säcken att uttala sig innan man kunnat verkställa en prövning. Så vårdslöst får man icke handla då det gäller frågor av denna vikt.

Så vill jag rikta en motfråga till herr Ståhl: Kan herr Ståhl lämna garantier här i kammaren för att den omnämnda kommunen får leva, även om man följer herr Larssons reservation? Finns det större sannolikhet för att den kommer att bestå, om man följer reservationen än om man går på utskottets linje? Jag betvivlar det! Jag vill i detta sammanhang erinra om, att man här skapat garantier så långt som det är möjligt. Det framgår av själva förfarandet. Länsstyrelserna äro anmodade att i olika sammanhang föra förhandlingar med vederbörande kommuner och med ortens förtroendemän o. s. v. Länsstyrelserna skola göra upp förslag och ånyo underställa kommunerna dem, därest de avvika från de tidigare förslagen. Den avdelning av kammarkollegiet, som skall behandla dessa ärenden, skall förstärkas med två stycken lekmän, som skola vara verkligt sakkunniga på ifrågavarande områden. Utskottet har dessutom föreslagit att vid beredning av de ärenden, som angå ett visst län, skall inträda jämväl en representant ifrån länet. Man kommer vidare inte bara att samråda med förvaltningsutskottet utan detta kommer att få avge ett slut-

Förslag till lag rörande ny indelning av riket i borgerliga kommuner m. m.

(Forts.)

ligt, skriftligt yttrande i frågan, som sedan följer ärendet upp till kammar-kollegium och Kungl. Maj:t. Om man inte har förtroende för en sådan ordning, är det enligt min mening överhuvud taget inte möjligt att skapa garantier. Det är sant att det här kan komma att begås misstag. Allt mänskligt är ju bristfälligt, men det föreligger enligt min uppfattning ingen anledning att uppskjuta eller förhindra genomförandet av denna reform i erforderlig utsträckning bara därför att det i det enskilda fallet möjligtvis kan komma att begås misstag. Man behöver emellertid inte begå sådana misstag, om man verkligen tar de hänsyn som utskottet här förordat.

Herr **Ståhl**, som jämväl på begäran erhöll ordet för kort genmäle, yttrade: Herr talman! Jag ställde min fråga till herr Fast inte för att han skulle ge svar på hur man skulle förfara i ett enskilt fall, utan för att få reda på vad han ansåg om hur utskottets skrivsätt skulle tolkas i det av mig berörda fallet. Jag ville således att herr Fast skulle precisera vad utskottsförslaget på den punkten verkligen innebär. Jag noterar nu med en viss beklämning, att herr Fast såsom utskottets talesman i det fallet inte velat ge någon tolkning av utskottets skrivsätt.

Till svar på herr Fast's motfråga till mig vill jag säga, att jag själv tyvärr måste konstatera, att inte ens herr Larssons i Stockholm reservation helt och hållet tillgodoser mina önskemål. Jag finner emellertid att reservationen är bättre än utskottets förslag. Reservationen ger nämligen i det av mig berörda fallet större garantier för kommunernas meddelaktighet och större möjlighet för kommunerna att utveckla sina synpunkter.

Herr **Fast** erhöll på begäran ånyo ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Jag vill till protokollet få fastslaget, att herr Ståhl gjort anspråk på att jag utan att känna till en kommuns struktur, geografiska förhållanden, samfärdselmöjligheter o. d. skall kunna göra ett uttalande om, huruvida utskottets skrivsätt medger att denna kommun får behålla sitt fria och självständiga liv utan någon sammanslagning. Jag måste säga, herr Ståhl, att om man har sådana anspråk på att garantier i olika hänseenden skola lämnas utan att vederbörande känner till de särskilda förhållanden som föreligga, då äro vi överhuvud taget inte mogna för en reform på detta område. I så fall vore det nog bäst att bara följa utvecklingen och låta splittringen fortsätta. Man skulle då även från herr Ståhls sida så småningom komma underfund med att det bästa sättet att bevara självstyrelsen är att genomföra den nu föreslagna reformen.

Herr **Larsson** i Stockholm, som jämväl på begäran erhöll ordet för kort genmäle, yttrade: Herr talman! Jag vill först och främst betona att i varje fall kommunernas självbestämningsrätt blir bättre och säkrare skyddad genom reservationen än genom utskottets förslag. I övrigt kan jag inte underlåta att göra den anmärkningen, att herr Fast här i sina repliker liksom i sitt huvud-anförande verkar att vara särdeles angelägen om att betona, att det tilltänkta förfarandet kommer att ge tillräckligt skydd åt de kommunala intressena överhuvud och åt de olika omständigheter, som böra vara bestämmande vid den kommunala indelningen. Jag vill därtill endast foga den frågan, varför utskottet under herr Fast's ledning då inte vill medverka till att även låta kommunernas självbestämningsrätt få sitt särskilda rättsskydd. Jag kan för min del inte finna annat än att herr Fast bevisar något för mycket, ty de skäl som han anfört emot det av mig föreslagna rättsskyddet gälla i alla fall i lika mån 1919 års lag. De skäl, som föranlett lagstiftaren att i den allmänna kommun-

Förslag till lag rörande ny indelning av riket i borgerliga kommuner m. m.
(Forts.)

indelningslagen uppställa ett sådant rättsskydd för kommunernas självbestämmanderätt böra enligt min mening vara gällande beträffande den nu föreslagna lagstiftningen. På grund därav har jag föreslagit detta tillägg till lagtexten för att föra in dessa sammanläggningar av kommuner under samma regler som gälla för delning av kommuner.

Herr Fast har framhållit, att vi alla äro i stort sett eniga om att en reform måste vidtagas. Jag vitsordar att en reform är ur många synpunkter betingad av ett betydande allmänt behov. Herr Fast drar emellertid därav alltför lätt den slutsatsen, att en ändring även i det enskilda fallet skulle vara betingad av ett betydande allmänt behov. Det är på den punkten som min invändning kommer in. Vid den planerade översynen av förhållandena på detta område komma flera alternativ att framstå såsom acceptabla. Vid valet mellan dessa bör utslagsgivande hänsyn tagas till det förslag, som minst inkräktar på den kommunala självbestämmanderätten.

Herr Fast erhöll nu på begäran ånyo ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Jag har redan redogjort för varför man från utskottets sida icke kunnat acceptera herr Larssons i Stockholm inje. Jag har vidare redogjort för varför även kommittén på — enligt mitt förmenande — goda skäl avvisat en lösning efter de av herr Larsson föreslagna linjerna. Herr Larsson i Stockholm har själv vitsordat, att det til syvende og sidst blir Kungl. Maj:t som får en fri prövningsrätt, huruvida ett allmänt behov föreligger även i det enskilda fallet.

Jag vill i detta sammanhang framhålla, att herr Larssons reservation inte på något sätt är ägnad att skapa några klara linjer genom att Kungl. Maj:t skulle få avgöra dessa frågor utan några mer bestämda och klara direktiv. Jag har vidare berört att det ur rent juridisk synpunkt måste vara olämpligt att ifrågavarande lag endast skall tolkas på det sätt, som den gamla kommunindelningslagen bestämmer i sitt huvudstadgande, samtidigt som det dock medges att det föreligger ett allmänt behov redan vid genomförandet av den nya reformen. Jag tror att även herr Larsson måste medge att, om man underställer denna lagtext en juridisk prövning, kommer denna prövning inte att utfalla till reservationens förmån.

Herr Ståhl, som likaledes på begäran ånyo erhöll ordet för kort genmäle, yttrade: Herr talman! Utöver vad herr Larsson i Stockholm yttrat till herr Fast ber jag att ännu en gång få säga några ord.

Det bör väl anses vara ganska rimligt att man här begär ett något mer preciserat uttalande om hur utskottet tänkt sig hela denna procedur. Herr Fast har här gett en kommentar till utskottsutlåtandet, som medger en tänjbarhet och en kautschuktolkning, som går mycket långt. I det läget bör man visserligen inte kräva några uttryckliga garantier men i varje fall en exemplifiering, hur herr Fast för sin del, såsom talesman för utskottet, tänkt sig tillämpningen av lagen. I detta syfte har jag framfört ett konkret fall för att få hela frågan åtminstone ungefärligen belyst. Efter den kommentar, som herr Fast nu lämnat, är man faktiskt inte på det klara med hur utskottets utlåtande skall tolkas. Jag konstaterar ännu en gång med ett visst vemod att herr Fast drar sig för att ge ett klart besked i denna punkt,

Herr Larsson i Stockholm erhöll likaledes på begäran ånyo ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Herr Fast riktade ännu en gång den förebråelsen mot mig att Kungl. Maj:ts befogenheter enligt mitt förslag icke skulle

Förslag till lag rörande ny indelning av riket i borgerliga kommuner m. m.
(Forts.)

vara klart avgränsade. Jag vill då ge uttryck åt en reflexion, som jag gjorde, när jag hörde herr Fasts första anförande, nämligen att den klarhet, som herr Fast här begär, icke är av denna världen. En sådan klarhet finns nämligen inte i något enda av Kungl. Maj:ts avgöranden. Besluten i dessa liksom i alla andra administrativa frågor måste bestämmas av en mängd olika hänsyn, vilka vi i detta sammanhang lika litet som i 1919 års lag kunna precisera i form av hårda regler av aritmetisk natur, med vilkas hjälp den tillämpande myndigheten endast har att summera ned ett resultat. Sådant är nu inte det administrativa livet, utan här gäller det att ta hänsyn till olika föreliggande förhållanden. Min ståndpunkt i denna fråga går ut på att man uttryckligen säger ifrån att kommunernas rättsskydd just är en sådan omständighet, till vilken hänsyn bör tagas. Det blir därigenom inte mindre oklart än vad varje avgörande enligt 1919 års lag ändock måste vara.

Huruvida den av mig nu föreslagna lagtexten står sig för en närmare juridisk granskning är jag inte kompetent att besvara. Jag har i varje fall inte från herr Fasts sida hört någon mer preciserad anmärkning mot avfattningen. Jag kan i detta sammanhang inte underlåta att nämna, att det förslag som jag här uppgjort i viss mån grundat sig på skrivövningar som jag tidigare utövat i samband med uppgörandet av 1919 års lagstiftning. Jag tar under sådana förhållanden herr Fasts juridiska diskvalifikation med ro.

Härpå yttrade:

Herr **Nolin**: Herr talman! Riksdagen har att i detta ärende ta ställning till en fråga av mycket genomgripande art, då det gäller de mindre kommunernas ställning i samhället. Jag har den uppfattningen, att de mindre kommunerna hittills på ett ganska tillfredsställande sätt fullgjort sina uppgifter. Det skulle säkert ställa sig ganska svårt att peka på några större missförhållanden, som förekommit ute i kommunerna och vilka ha någon större betydelse, då det gäller den kommunala förvaltningen överhuvud. Emellertid går utvecklingen framåt och det rör sig på detta område liksom på alla andra ganska snabbt. Det är inget tvivel om att även kommunerna och det administrativa arbetet där beröras och röna ett stort inflytande av den allmänna samhällsutvecklingen. Inte minst betydelsefull härvidlag är den befolkningsminskning i de rena landsbygdskommunerna, som nu förekommit under en lång följd av år. Därtill kommer att ständigt nya och vidgade uppgifter åläggas kommunerna inte minst på det sociala området samt då det gäller undervisningen. Under sådana förhållanden måste vissa reformer i den riktning som här föreslås bli i längden ofrånkomliga. Detta bevisas också därav att ingen enda representant här i riksdagen synes ha vågat ta på sitt ansvar att framlägga en motion om avslag på den föreliggande propositionen i ämnet. Detta måste klart tyda på att den uppfattningen är tämligen allmänt utbredd, att någonting behöver göras på detta område. Enighet synes således föreligga därom, att åtgärder måste vidtagas i syfte att ernå en bättre indelning av kommunerna för att åstadkomma större kommunala enheter än dem som nu finnas. Det är endast om detaljbestämmelser vid genomförandet av denna reform, som meningarna nu äro delade.

Efter att ha deltagit i utskottsbehandlingen av detta ärende har jag kommit till den uppfattningen, att det är tämligen likgiltigt, om man som minimigräns för befolkningsantalet i kommunerna uppställer 2 000 eller 1 500 invånare. Jag tror inte, att skillnaden härvidlag kan få någon större betydelse. Det måste nämligen i varje särskilt fall bero på omständigheterna hur denna gränsdragning kommer att verka. Även om man nu skulle sätta minimigrän-

Förslag till lag rörande ny indelning av riket i borgerliga kommuner a. m.
(Forts.)

sen till 2 000 invånare, vilket Kungl. Maj:t och utskottet föreslagit, förefinnas enligt min mening just på grund av det skrivsätt, som utskottet här använt sig av, ganska stora möjligheter att anpassa avgörandena i de enskilda fallen efter föreliggande behov och lämplighet. Den omständigheten att en minimigräns icke blivit under alla förhållanden fastlåst framstår för mig såsom huvudsaken. Alla synas förutsätta att denna minimigräns inte skall schablonmässigt tillämpas. Utskottet har också givit utrymme för en ganska stor handlingsfrihet åt länsstyrelserna, då det gäller att uppgöra förslag till dessa sammanslagningar av kommuner. Jag tror därför, att det finns goda möjligheter för att man skall kunna rätta sig efter förhållandena i varje särskilt fall, så att de sammanslagningar som komma till stånd verkligen bli till praktisk nytta, samtidigt som hänsyn kommer att tagas till sådana olika föreliggande förhållanden som traditioner, huvudorter, kommunikationsmedel o. d. För min del anser jag det vara synnerligen viktigt att hänsyn till dylika förhållanden oundgängligen tages. Då länsstyrelserna fått möjligheter att här pröva sig fram och — vilket jag tar för givet — även komma att i dessa frågor samråda med representanter för de olika kommunerna, komma länsstyrelserna säkerligen att söka få till stånd så förnuftiga sammanslagningar som möjligt.

Som jag tidigare nämnt har jag den uppfattningen att det i denna fråga synes föreligga enighet därom, att någonting måste göras. Vi komma väl alla ihåg att det för något år sedan framlades ett förslag från socialvårdskommittén om att särskilda socialvårdskommuner skulle upprättas. I mitt hemlän hade man då en större sammankomst i anledning av socialvårdskommitténs förslag. Ordföranden i denna kommitté var närvarande och redogjorde för förslaget. Jag minns mycket väl den väldiga reaktion som från mötesdeltagarnas sida kom till synes mot dessa s. k. socialvårdskommuner. Själv reagerade jag mycket starkt mot socialvårdskommitténs förslag. Jag kom då till den uppfattningen att hellre än att man skulle inlåta sig på sådana särskilda kommunbildningar, så borde man ta steget fullt ut och medverka till en sådan indelning av kommunerna i borgerligt avseende, att den finansiella sidan och administrationen i övrigt kommo att helt och hållet få tillhöra den borgerliga kommunen som sådan. Jag ville förhindra att man bildade några specialkommuner, som skulle ha möjlighet att fatta beslut om utgifter, beträffande vilka den enskilda primärkommunen inte hade något att säga till om.

Herr talman! De reservationer som här föreligga betraktar jag som i stort sett tämligen betydelselösa för hela denna fråga. Om man skall göra ett tvångsingrepp för att få till stånd större kommunala enheter, är det nödvändigt att ge detta ingrepp den formen, att de kunna bestå för en längre framtid, så att man slipper att alltför ofta vidta sådana ingrepp. Det är inget tvivel om att dessa åtgärder komma att i mycket hög grad uppröra känslorna i de olika kommunerna. Under den tid som gått efter det förslaget lagts fram ha vi nogsamt fått erfara den reaktion, som förslaget åstadkommit ute i bygderna. I stort sett synes man emellertid vara enig om att någonting måste göras. Då man här, enligt min uppfattning, tvistar om ganska obetydliga detaljer, vilka icke synes komma att få någon större betydelse i framtiden, vill jag endast hemställa om bifall till konstitutionsutskottets föreliggande förslag.

Under detta anförande övertog herr förste vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Förslag till lag rörande ny indelning av riket i borgerliga kommuner m. m.
(Forts.)

Herr Hallén: Herr talman! När man hörde en sådan sansad, försiktig och i ordets bästa mening moderat talare som herr Nolin tillstyrka detta förslag, borde åtskilligt av tvehågsenheten försvinna för dem som äro tveksamma. Jag vill också beträffande dessa båda reservationer säga att jag har den uppfattningen, att den Hæggblomska reservationen dels är skadlig eftersom den kan uppamma tillkomsten av en för stor grupp små kommuner genom att sänka minimigränsen, dels är den onödig med anledning av att de kommuner, reservanten har i åtanke, mycket väl kunna inkluderas i utskottets motivering just genom de mjuka tillämpningsbestämmelser för undantagsfall, som här äro angivna. Dessa kunna komma att beröra även de kommuner, som herr Hæggblohm har i åtanke.

Vad herr Larssons i Stockholm reservation beträffar måste jag ärligt säga, att jag har den uppfattningen, att den skulle kunna bli en sprängkil i hela denna reform. Vi skola visserligen visa största tänkbara pietet mot kommunerna och deras rätt att bestämma över sig själva, men vi skola inte gå så långt att huvudtanken med reformen blir att rädda så många kommuner som möjligt från en omreglering på något sätt. Jag tycker, att hela den rad av restriktiva och kontrollerande åtgärder, som skola sättas i gång innan en kommunsammanslagning äger rum, de äro borgen nog. Man behöver således inte gå på den Larssonska linjen.

Jag begärde ordet för att i egenskap av representant för Värmland få säga något om de kommuner, som där beröras. Där finnas faktiskt en hel del kommuner, som inte nå upp till denna ungefärliga minimisiffra på 2 000, som omnämnes här, men vilka inte endast ha det föreskrivna skatteunderlaget med minst 8 å 10 000 skattekrönor utan trots sin relativa litenhet och ringa folkmängd kunna komma upp till både 10 och 12 000 skattekrönor. Det kan tänkas att dylika kommuner dessutom ha ett så geografiskt utsträckt läge — de kunna vara sönderdelade av sjöar och avgränsade av stora skogsbälten — att man genom en sammanslagning visserligen kommer upp till 3 000 invånare men tilllika åstadkommer att avståndet till sammanträdescentrum blir kanske bortåt 3 å 5 mil. Nu kan man säga, att detta inte är så farligt. Det finns en hel rad norrlandskommuner, där förtroendemännen ha lika stora avstånd att tillryggalägga. Det är sant, men vi veta vilken makt vanan har. I Norrland är man vad vid sådana förhållanden men inte i Mellan-sverige och annorstädes. Det torde bli svårt att få till exempel en lantman att vara borta en hel dag för att delta i ett sammanträde. Resorna bli långa, besvärliga och kostsamma, och det är mycket vanskligt att hoppas på att detta skall gå. Följden blir att man måste befara, att i en sådan kommun en hel del arbete överflyttas på tjänstemännen. Jag säger inte detta för att på något sätt rikta anmärkningar mot de kommunala tjänstemännen. Jag har själv i mer än tjugo år suttit som ordförande i styrelser och nämnder, både barnavårdsnämnder och nykterhetsnämnder, och jag har endast de bästa erfarenheter av våra tjänstemän. Men saken har den allvarliga sidan, att det är dessa frivilligt åtagna förtroendeuppdrag som bilda de mest fostrande momenten för hela den svenska demokratin, och jag skulle se med mycken sorg i fall dessa moment på något sätt skulle trängas tillbaka. Jag tror inte det är någon överdrift att säga, att det just är de kommunala förtroendemännens ansvarskännande gärning, som bildat ryggraden i hela den svenska demokratin, och därför bör man vara ytterst försiktig.

Jag skulle också vilja påpeka, att det finns en annan sak, som inte alls kan påtalas i dag, men som kanske i framtiden annäler sig; man bör se till att man inte får *alltför stora kommuner*. Det finns ingen tvekan om att ju större kom-

Förslag till lag rörande ny indelning av riket i borgerliga kommuner m. m.
(Forts.)

munerna bli — se till exempel på storstäderna — i desto högre grad måste, enligt sakens natur, arbetet flyttas över till tjänstemännen. Då visar det sig också, att den stora allmänhetens kunskap om och ansvarskänsla för det kommunala arbetet sjunker oerhört. Jag vågar utan att säga något ont om stockholmarna överhuvud taget påstå, att den kommunala allmänbildningen och ansvarskänslan och det kommunala intresset är mycket större ute i en landskommun med exempelvis blandad jordbruks- och industriebefolkning än i vår ärade huvudstad. I Stockholm kan man träffa massor av människor, vilka stå på en sådan hög bildningsnivå att man skulle kunna begära, att de hade bättre reda på sig i sådana här ting. De ha knappast den blekaste aning om vårt kommunala liv, och vad värre är, människorna komma aldrig i personlig kontakt med dem, som sitta i de kommunala styrelserna och nämnderna. Vi må skatta våra organisationer och det mekaniska handlandet aldrig så högt, vi komma dock aldrig ifrån den stora betydelsen av den personliga relationen mellan medborgare i förtroendeställning och dem som på ett eller annat sätt skola hjälpas och visas till rätta. Jag tror att våra stora kommuner i en framtid skola undergå den förändringen — även om man självfallet måste bibehålla kommunernas ekonomiska enhet — att de måste uppdelas i förvaltningsområden, vilka äro betydligt mindre än nu. Detta kommer man inte att göra som ett misstroende mot tjänstemännen, utan för att engagera medborgarna mera personligt i det kommunala arbetet.

Jag vill, herr talman, sluta med att yrka bifall till utskottets hemställan. Jag tog som sagt till orda närmast för att säga ett ord om värmlandskommunerna, vilka jag verkligen anser stå i en sådan mellanställning, att på dem bör tillämpas vad utskottet anför om att minimigränsen på 2 000 innevånare icke kan bli undantagslös. Jag hoppas man skall ta hänsyn till detta vid den slutliga prövningen. Jag har nämligen, i motsats till herr Larsson, en stark tro på att vad kommunerna säga, vad förvaltningsutskottet och de kommunala sakkunniga i kammarkollegium säga och vad Kungl. Maj:t till sist beslutar skall bli till kommunernas bästa.

Herr Nordström i Torsby instämde häruti.

Herr Hagård: Herr talman! Debatten har kommit så pass långt, att de huvudsakliga synpunkterna redan äro framförda från olika håll, och därför vill jag inskränka mig till att endast göra några små understrykningar.

Jag vill börja med att även för min del understryka det som sagts här från olika talare, nämligen att denna fråga är synnerligen betydelsefull. Den berör vårt kommunala liv på ett mycket ingående sätt. Den berör i själva verket inte mindre än halva antalet kommuner i detta land. Det är svårt för personer från stora kommuner att fullt fatta, vad detta ingrepp kommer att betyda. Jag vill också säga, att vad vi hittills gjort i denna fråga endast är en ringa början. De stora svårigheterna komma efter detta, när de olika kommunerna ställas inför ett avgörande.

Rent historiskt sett har denna fråga tvingats fram under årens gång; nu senast var det önskvärdheten av att skapa bättre förutsättningar för det sociala arbetet i kommunerna, som förde fram frågan. Jag vill erinra om att socialvårdskommittén i sitt förslag om socialvårdskommuner tog hänsyn till de små kommunernas önskemål att leva sitt liv ensamma i fortsättningen. I remissutlåtandena över förslaget var det huvudsakligen de stora kommunerna, eller de kommuner som kunde anses stå utanför detta, som yttrade sig tillstyrkande beträffande total sammanslagning och enhet. De mindre kommunerna läto sin

Förslag till lag rörande ny indelning av riket i borgerliga kommuner m. m.
(Forts.)

stämman vila; de uttalade sig i stort sett inte i detta sammanhang. Lika fullt är denna nyindelning nödvändig. Det är det man också måste understryka, och det är även av vikt, att, när detta genomföres, man inte använder större våld än nöden kräver, som någon sade här.

Jag skulle vilja erinra om, att beträffande det uttalande statsrådet gör i propositionen om de 2 000 innevånarna, så är detta tal alltför kategoriskt utmejslat. Det innebär, att kommuner med ett innevånareantal under denna siffra knappast ha någon möjlighet att få leva sitt eget liv i fortsättningen. Emellertid har jag klart för mig att det finns ofantligt många kommuner med mindre än 2 000 innevånare, som på grund av sin ekonomiska struktur och andra förhållanden kunna leva ett fullständigt självständigt liv. I denna tro har jag styrkts genom min egen erfarenhet, då jag sysslat med att göra upp provindelningar. Jag har också styrkts i min tro därav att Svenska landskommunernas förbund, då fråga uppkommer om central medelsförvaltning, ofta rekommenderar kommuner med ett innevånareantal vida lägre än 2 000 att inrikta sig på sådana anordningar som kommunalkontor och kommunalkamrer.

Det är en annan sak som jag tagit mig friheten att stryka under i min motion, och det är vikten av att man vid denna indelning tar en mycket bestämd hänsyn till pastoratsindelningen. Dess bättre har man vid behandling av denna fråga låtit den kyrkliga indelningen vara orubbad, och detta är av allra största betydelse. När den borgerliga kommunen skall omstöpas, är det av vikt, att man bevarar den samhörighet som finns inom pastoratet och låter den komma till uttryck. Nu har utskottet faktiskt skrivit tillstyrkande på den punkten, så jag har ingenting att erinra. Jag vill bara kraftigare markera detta. Det är kanhända en smula känslobetonat att tala om kommunen kring kyrkan, men det är en realitet. Känslan av samhörigheten är stark på detta område.

Jag vill också liksom herr Hallén stryka under, att även om man har tjänstemän och värderar deras arbete, så är det alltjämt av allra största betydelse, att förtroendemän i kommunerna så mycket som möjligt få handha de olika uppgifterna inom kommunen.

Det har sagts, att man borde markera att man ville sätta minimigränsen lägre än Kungl. Maj:t. Jag anser inte detta så nödvändigt, eftersom utskottet faktiskt skrivit på ett tillfredsställande sätt. Det har angivits, att man har skäl att frångå denna gräns, 2 000 innevånare, under vissa förhållanden, vilka beskrivits så att beskrivningen i stort sett svarar mot mina önskningar. De myndigheter, länsstyrelser med flera, vilka komma att syssla med detta och äro tillräckligt hänsynsfulla, för dem behövas inga andra direktiv än de som förekomma i motiveringen. Men för dem som inte äro tillräckligt hänsynsfulla och försiktiga behövs det i själva lagstiftningen ett inskrivande av dessa synpunkter. Det är därför, herr talman, som jag anser det lyckligt om man här i kammaren kan få en anslutning till önskemålet att gränsen skall sättas vid 1 500, men att man dock söker fasthålla strävan att åstadkomma så stora kommuner som det finns möjligheter att göra.

Jag vill alltså, herr talman, instämma i den reservation herr Hæggbloom avgivit och till detta också lägga en varm och innerlig önskan om, att när man nu går ut för att omsätta detta beslut i praktiken, myndigheterna då också handskas med frågan med all den varlighet som detta ömtåliga ämne verkligen kräver.

Herr Thorell: Herr talman! Jag skall be att få börja med att säga några ord till herr Ståhl i anledning av den del av hans uttalande, som inte redan

Förslag till lag rörande ny indelning av riket i borgerliga kommuner m. m.
(Forts.)

besvarats av herr Fast. Herr Ståhl tillät sig där lämna en uppgift till protokollet, som gjort att jag funderat mycket på om han överhuvud taget läst det utskottsutlåtande, som denna debatt anknyter sig till.

Herr Ståhl sade, att utskottet pressade tillhoppa kommuner till onaturliga enheter. Jag undrar då om inte herr Ståhl läst följande i utskottsutlåtandet, där utskottet klart och tydligt säger ifrån: »Huruvida en kommun med mindre innevånareantal än 2 000 kan anses äga förutsättning att på ett tillfredsställande sätt fylla de anspråk, som böra ställas på en kommunal förvaltnings- och självstyrelsenhet, må i förekommande fall prövas med hänsyn tagen icke blott till befolkningstal och skatteunderlag utan även till andra faktorer såsom geografiska betingelser, bebyggelser och kommunikationsförhållanden, existerande indelningar, befintligheten av lämpligt beläget administrativt centrum, de ekonomiska och kulturella förbindelsernas inriktning m. m.»

Det är så långt ifrån att vi vilja pressa ihop kommunerna till onaturliga enheter, att vi tydligt och klart påpekat en hel del omständigheter, som man måste ta hänsyn till, då kommunerna skola slås samman.

Beträffande herr Larssons reservation vill jag endast säga, att jag inte skulle ha önskat någonting hellre än att jag, då denna fråga kom på riksdagens bord, haft möjligheten att lämna fram en ren avslagsmotion. Jag såg mig dock ingen möjlighet att göra detta på grund av en ganska lång kommunal erfarenhet från en trakt, som så gott som uteslutande består av små kommuner. Jag tycker, att vi klarat vår egen kommun mycket bra. Vi ha ett gott skatteunderlag, och jag tror att vi hittills i huvudsak gjort vad vi överhuvud taget bort göra. Jag har emellertid sett, att vi, och i ännu högre grad andra kommuner, dragas med vissa svårigheter särskilt i fråga om skolväsendet men även i fråga om socialvården o. s. v., och därför, herr Larsson, ansåg jag mig inte i stånd att väcka en sådan avslagsmotion.

När vi sedan behandlade frågan i utskottet, så hade vi ju propositionen att gå efter. Jag såg redan från början, att den var för skarpt skriven. Jag önskade vissa uppmjukningar, och jag var från början inne på tanken att möjligen gå på den motion, som den Hæggblomska reservationen, vilken talar om en minimigräns på 1 500 innevånare, stöder sig på. Men, herr talman, med det skrivsätt som här av utskottet använts, har såsom från olika håll under debatten framhållits åstadkommit en mycket värdefull uppmjukning utav lagen. Jag ansåg att detta gav mig och de andra som hade samma uppfattning som jag lika mycket som jag skulle vunnit om jag gått på linjen 1 500 innevånare.

Det fanns också, herr talman, en annan sak som gjorde, att jag rentav inte vågade gå på herr Hæggbloms reservation. Saken är den att det inom utskottet fanns de, som från början överhuvud taget inte voro hågade att gå med på någon uppmjukning av skrivningen. De ansågo, att skulle vi vinna syftet med denna smärtsamma operation även på längre sikt och inte endast för dagen, då borde vi inte gå alltför lamt till väga, särskilt med tanke på den minskning av befolkningen, som nu överallt försiggår på landsbygden. Kommuner, som nu ha ett någorlunda tillräckligt befolkningstal, kunna vara mycket folkfattiga om några år, och vi få då göra om operationen på nytt. Dessa utskottsledamöter voro emellertid hyggliga, de gingo med på en uppmjukning. Jag skulle dock tro, att om vi hade varit för många som gått på herr Hæggbloms reservation eller rent av herr Larssons reservation, så hade det kommit fram en ny reservation, som gått på Kungl. Maj:ts förslag. Denna linje hade kanske till och med kunnat samla majoritet i utskottet. När man alltså kunde vinna så mycket som vi gjorde med denna skrivning, så resonerade jag som så, att man borde ta vad man kunde vara säker om att vinna och inte riskera att förlora något genom att gå för långt.

Förslag till lag rörande ny indelning av riket i borgerliga kommuner m. m.

(Forts.)

Beträffande den Larssonska reservationen vill jag säga att jag tycker att det varit mycket bättre att gå på rent avslag. Jag förstår inte, hur det skulle vara möjligt att överhuvud taget genomföra denna sammanslagning av kommuner i någorlunda god ordning och inom en rimlig tid, om herr Larssons reservation skulle vinna riksdagens bifall. Trots att jag lika mycket som herr Larsson önskar, att kommunerna skola få behålla sin självbestämmanderätt, så vet jag även, att om man överhuvud taget skall kunna få någon effekt i fråga om dessa sammanslagningar, då får man inte gå längre än utskottet sagt, ty då anser jag för min del att det skulle bli ett fullständigt sammelsurium av det hela. Detta om detta.

Om jag sedan skulle gå in på några detaljer, så skulle jag vilja nämna något om de ekonomiska uppgörelserna mellan kommunerna. Herr Ståhl ställde en fråga till herr Fast om hur det skulle bli för en viss kommun, som han nämnde, som hade det mycket bra ställt. Jag förstår så väl, herr Ståhl, att den kommunen vill vara ensam i försättningen; den saken är ju klar. Men jag tänker närmast på de små kommunerna, som finnas däromkring och ha det dåligt ställt. Om man vill vinna den skatteutjämning, som är avsikten med en sammanslagning, går det knappast att lämna dem utanför i ett sådant fall. Jag känner inte till ortsförhållandena lika bra som herr Ståhl, men jag skulle tro att det kan finnas sådana fall, som det talas om, där det knappast går att låta en sådan liten kommun vara för sig själv på grund av att det finns andra små kommuner eller någon enstaka liten kommun, som ligga geografiskt så till att de inte kunna läggas till en annan kommun. En kommun kanske bara har 500 eller 600 invånare och den måste läggas någonstans, och då faller det sig av sig självt att den måste läggas till den större kommun, som bäst passar och som har den större bärkraften.

De ekonomiska uppgörelserna komma säkert att vålla mycket stor irritation. I vissa kommuner ha kommunalmännen knogat, arbetat och sparat och fört en förståndig kommunalpolitik. De ha sett, att grannarna kanske inte varit fullt så förtänksamma, och de äro därför inte så glada åt att tillgångarna skola slås ihop i samma pott och att man sedan skall fortsätta att hushålla gemensamt och kanske rent av riskera att de mindre försiktiga få bestämmanderätten över deras mödosamt hopsparat medel och deras goda ekonomi. Den saken får man nog gå försiktigt fram med, och det är nog nödvändigt, som Kungl. Maj:t föreslagit och utskottet tillstyrkt, att i vissa fall, om det föreligger direkt vanvård av en kommuns ekonomi, åtminstone det hotet föreligger, att man kan få efterdebitering. Dock vill jag inte därvidlag att det skall gå för långt.

En annan fråga, som ligger oss varmt om hjärtat inom småkommunerna, är våra donationsfonder. Vi ha i vår kommun — och jag vet att det är samma förhållande i många andra — en del donationsfonder, som inte alltid äro donerade av rikt folk från de få stora gårdarna, som vi ha, utan som skänkts av sådana som med möda under ett helt liv sparat ihop litet pengar. Det har varit ett ändamål, som legat dem varmt om hjärtat, och de ha donerat till detta ändamål med föreskrift, att medlen skola förvaltas av det eller det kommunala organet, men icke satt någon gräns för hur långt man fick sträcka sig i fråga om utdelning. Det har naturligtvis varit donatorernas syfte, att dessa fonder skulle få användas inom socknen, som således då sammanfallit med kommunen. Nu har visserligen Kungl. Maj:t föreslagit och utskottet har tillstyrkt ett ganska gott skrivsätt på denna punkt, men det har sagts ifrån att i vissa fall skola bestämmelserna om användningen kunna ändras. Förvaltningen av sådana fonder övergår nu till kommunalmän från ett mycket

Förslag till lag rörande ny indelning av riket i borgerliga kommuner m. m.
(Forts.)

större område. Dessa ha inte samma kännedom om ortsförhållanden och dylikt som deras företrädare, och följaktligen kan det bli ganska osäkert om medlen komma det avsedda ändamålet till godo. Jag skulle här, herr talman, vilja uttala den förhoppningen, att man i detta fall går fram med mycket stor försiktighet och inte rubbar på de gamla bestämmelserna, såvitt möjlighet därtill föreligger.

Till slut vill jag säga, att i dag gå många kommunalmäns tankar till den svenska riksdagen. Den insats, som dessa kommunala förtroendemän, såsom poängterats av olika talare, ha gjort under våra förhållanden, många gånger med liten skolunderbyggnad men med stor duglighet, kommer dock genom det beslut, som riksdagen om en stund fattar, att ändras ganska mycket. I det fallet har jag inte riktigt samma uppfattning som herr Fast som sade, att det var nog en betydlig överdrift, när man var rädd för att det skulle bli tjänstemannavälde. Det tror jag inte heller att det blir, om man tar de orden i deras sämre mening, men det blir svårare för de förtroendevalda kommunalmännen att behålla ledningen, då kommunerna bli så stora, att nästan allt arbete samlas hos en kommunalkamrer, som kanske kommer från en annan trakt och inte känner de ekonomiska betingelserna för den nya storkommunen, inte känner folkets kynne o. s. v. Då blir det nog ganska kinkigt för en kommunalnämndsordförande exempelvis, som inte som nu har böckerna hos sig, känner förhållandena, tänker på dem ständigt och får folk till sig i sitt hem, där han vanligtvis har sin expedition, och på det sättet kommer i förbindelse med ortsbefolkningen. Detta förhållande kommer att upphöra. Befolkningen kommer att vända sig till den nya kommunalexpeditionen, kommunalhuset eller vad det kan komma att kallas, och det gamla förtroendeingivande samarbetet mellan kommunalmännen och bygdens folk kommer att i stor utsträckning bli en saga blott.

Nu sade herr Fast, att man kan ju tänka sig att förtroendevalda män och kvinnor skulle kunna fortsätta sitt arbete som hittills. Ja, man tycker det, när man tänker på att vi äldre — och ännu mera de som voro före oss — trots en många gånger dålig skolunderbyggnad och ringa erfarenhet i bokföring och dylikt ändå klarade oss. De unga ha tillgång till folkhögskolor och andra utbildningsmöjligheter och ha därigenom mycket större förutsättningar än de äldre. Då tycker man, att det skulle kunna gå även i fortsättningen, men det blir så mycket att sköta i en kommun på 2 000 eller 3 000 invånare, då även skolväsendet lagts eller kommer att läggas till den kommunala förvaltningen, att det blir mycket svårt att få folk som kan uppoffra sig och som förtroendevalda kommunalmän sköta dessa uppgifter på frivillig väg.

En annan sak, som också kommer att förändras, är nämndledamöternas förhållande till sin nämnd. Hos oss och väl även i de flesta andra kommuner ha nämndledamöterna inte haft någon som helst betalning. Man kan inte begära, nu då kommunerna bli mycket större och sammanträdena betydligt tätare, att de skola försätta med detta, utan de måste ha betalt. I och med detta försvinner känslan av att det är ett förtroendeuppdrag på samma sätt som hittills. Det är en ren och klar förlust, som vi måste räkna med, då detta från och med nu försvinner. De bli inte heller betraktade av befolkningen på samma sätt. I de många fall, där vi ännu ha behållit våra kommunalstämmor, där var och en haft möjlighet att komma fram och säga sin mening om den kommunala förvaltningen, blir detta nu slut, eftersom samtliga kommuner få över 700 invånare.

Vi gå således i dag att avsluta ett skede, som visserligen formellt varat bara sedan 1862 men som i verkligheten sträcker sig till hedenhös, då vi i

Förslag till lag rörande ny indelning av riket i borgerliga kommuner m. m.
(Forts.)

våra socknar haft en kommunal förvaltning sedan tider, som försvinna i sagans natt. Det få vi inte glömma bort, då nu talmannens klubba stadfäster detta förslag, och jag tror att vi alla med det sanna allvaret gå till detta beslut.

Herr **Svensson** i Grönvik: Herr talman! Då jag väckt en motion i den fråga, som vi här diskutera, skall jag be att få säga några ord.

Jag skulle först vilja instämma i herr Fasts uttalande, att denna fråga är av ömtålig art. Herr Fast uttalade också, att de förberedande instanserna varit eniga och att utskottet i dag är i stort sett enigt. Herr Fast värdesatte emellertid inte mycket de avvikande meningarna, dock litet mera än vad min länskamrat herr Nolin gjorde, som tycktes vilja fränkänna dem allt värde. Jag skulle sedan vilja något analysera de skäl, som ha varit bärande för dem, som framfört tanken på detta förslags genomförande.

Det har ju varit så, att de små kommunerna inte ansetts ha tillräcklig ekonomisk bärkraft för att genomföra vissa sociala reformer, vilket genom riksdagens beslut ålagts dem. Det har också gjorts gällande, att vissa reformer, som här beslutats, på grund av detta förhållande icke ha kommit till verkställighet. Jag undrar emellertid, om man inte i det hänseendet drar en förhastad slutsats. Inte beror det väl på kommunernas mindre omfattning, på deras mindre befolkningstal eller än mindre på deras ekonomiska bärkraft om reformerna komma till utförande. Jag tror det beror på andra faktorer, som egentligen icke kunna uttryckas i pengar. Jag tror alltså, att det argumentet inte har så stor reell innebörd som man har velat göra gällande.

Ett annat motiv, som framförts för genomförande av detta förslag, har varit att man inom en begränsad folkmängd har mindre möjlighet att få fram begåvningar, som kunna taga till sin uppgift att sköta de kommunala angelägenheterna. Man har större utsikter att få fram dessa, om man har en större befolkning att välja ibland.

Angående den saken är det väl gudskelov på det sättet, att man inte kan räkna begåvningarna efter befolkningsantalet. Det kan vara ont om dem i såväl stora som små kommuner. Om man begränsar sig till mindre kommunala enheter, blir självfallet denna synpunkt om begåvningarna inte så dominerande som eljest, ty vi få väl erkänna att det på grund av en mängd olika omständigheter är enklare att sköta en mindre kommun än en större. Jag tror att man har överskattat betydelsen av denna synpunkt, varför inte heller detta argument synes mig kunna tillerkännas den bärkraft, som man velat göra gällande.

Sedan har man framfört den rent ekonomiska sidan av saken. Man har framhållit, att det finns små kommuner med så liten ekonomisk bärkraft, att utgången av en fattigvårdsprocess kunnat helt och hållet kullkasta utdebiteringen. Men i dag diskutera vi inte detta, utan vi diskutera, om en kommun, som med glans har kunnat uppfylla sina förpliktelser i kommunala angelägenheter, skall få bibehållas. Om man granskar utdebiteringen inom olika kommuner skall man finna, att det är inte alltid de största kommunerna som ha de lägsta skatterna. Snarare är det så, att ju större en kommun är, desto högre är utdebiteringen, och om man med en sammanslagning inte avser att kommunerna skola få högre skatter, tycker jag inte att det föreligger tillräckliga motiv för den nu planerade sammanslagningen. Den högre utdebiteringen i de större kommunerna har nog sin förklaring. I mindre kommuner har man givetvis mindre anspråk, men man har också möjlighet att bedöma varje sak på ett helt annat sätt, och slumpartade beslut komma inte i fråga. Det är visserligen sant att sparsamheten kan gå väl långt, men å andra sidan är det en lycklig omständighet att man kan bedöma varje sak med större säkerhet. Man känner individerna, och detta inne-

Förslag till lag rörande ny indelning av riket i borgerliga kommuner m. m.
(Forts.)

bär i fråga om den kommunala förvaltningen en tillgång, som vi inte utan vidare skola låta gå förlorad.

Ytterligare en sak skulle jag vilja anföra såsom motiv mot att vi nu forcera detta sammanslagningsprojekt. Såsom herr Hallén förut understrukt, ha vi väl nästan alla fostrats i den kommunala förvaltningen. Jag undrar, hur många det är i denna kammare och medkammaren som inte ha fått sitt första intresse för allmänna angelägenheter väckt just i det kommunala arbetet. Det är en skola som är mycket värdefull. I den skolan har krävts att man med omsikt skall granska de utgiftsförslag som föreligga och taga ansvaret för uppgifterna på ett sätt, som för visso är mycket värdefullt även i den statliga förvaltningen. Om vi få större kommuner, blir det ett mindre antal medborgare som kommer att fostras till dessa värv. Jag tycker inte vi skola underskatta betydelsen av denna synpunkt.

De för förslaget anförda motiven, som jag här sökt i korthet referera, ha inte övertygat mig om att vi för dagen nödvändigtvis måste komma fram till att något bör göras i denna sak. Det hade varit bättre med en lugnare utveckling. Men om genom beslutet i dag det blir så, som den siste talaren drastiskt slutade med, att vi gå att avsluta ett skede och att vi skola börja med något helt nytt och oprövat, är frågan mycket allvarligare än vad jag trott att den var. De talare, som här tidigare ha uppträtt med herr Fast i spetsen, ha sagt att här är det bara fråga om att göra en förändring, som gör det möjligt för den kommunala självstyrelsen att fungera. Nu vet jag inte, vilken av herrarna som ha rätt i detta avseende, men om jag följer herr Thorell är frågan verkligen av allvarlig natur, och vilken av herrarna som man än följer är jag övertygad om att det beslut, som i dag kommer att fattas av den svenska riksdagen, kommer att få ett mycket blandat mottagande inom de kommuner, där frivilliga krafter, uttagna genom val, ansvarsfullt skött förvaltningen på ett sådant sätt, att möjlighet till någon anmärkning icke givits.

Går jag sedan över till att försöka bedöma värdet av de uppmjukningar, vilket herr Fast och flera andra sökt klargöra, så skulle jag vilja anknyta till vad herr Hallén sade, att han hade ett mycket stort förtroende för de myndigheter, som skola granska och handlägga dessa frågor. Men, mina damer och herrar, det är väl ändå så, att dessa myndigheter ha skyldighet att följa de författningar, som riksdagen beslutat, och de ha också skyldighet att följa de direktiv, som finnas i utskottets motivering. Nu har man, som jag ser saken, överskattat de uppmjukningar, som här åstadkommits. Utskottet säger nämligen på s. 11, följande: »Mot de riktlinjer, som av föredraganden i anslutning till kommittén uppdragits för normalstorleken å kommunerna, har utskottet intet att erinra.» Utskottet fortsätter: »Den föreslagna minimigränsen på 2 000 invånare och kravet på ett skatteunderlag å 8—10 000 skattekronor finner utskottet med iakttagande av vad här nedan anföres godtagbara.» Uppmjukningen skulle således bestå i uttrycket »med iakttagande av vad här nedan anföres», men om man läser de första av mig citerade orden i detta sammanhang, måste jag för min del beteckna dem såsom utslagsgivande och liksom tvingande för de myndigheter, som ha att verkställa denna utredning. Jag har därför den uppfattningen, att de herrar, som talat om denna uppmjukning och t. o. m. använt uttrycket »värdefulla uppmjukning» ha betydligt överskattat värdet av densamma.

När det sedan gäller att taga ställning till de förslag, som här föreligga — det är ju två reservationer till utskottets utlåtande — så får jag bekänna att jag inte är riktigt tillfredsställd med något av dessa förslag. Till sist måste man dock taga ståndpunkt, och när jag försökt bilda mig en uppfattning om de

Förslag till lag rörande ny indelning av riket i borgerliga kommuner m. m.
(Forts.)

olika förslagen har jag funnit, att herr Larssons reservation i varje fall går mindre hänsynslöst fram. Den är avsedd att ge större möjlighet åt kommunernas självbestämmanderätt än de andra förslagen, och därför, herr talman, kommer jag i den kommande voteringen att rösta för denna reservation.

I detta anförande instämde herrar *Andersson* i Dunker, *Svensson* i Vä, *Pettersson* i Norregård, *Svensson* i Stenkyrka, *Johansson* i Mysinge, *Jonsson* i Skedsbygd, *Pettersson* i Dahl, *Carlsson* i Bakeröd, *Onsjö*, *Gustafsson* i Lekåsa, *Ryberg*, *Rubbestad*, *Larsson* i Luttra, *Werner* och *Pettersson* i Rosta.

Herr **Thorell** erhöll på begäran ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Jag hoppas jag uttryckte mig så tydligt när jag talade om det avslutade skedet, att kammarens ärade ledamöter förstodo, att jag därmed avsåg, att de kommunala förtroendemännen i allmänhet icke längre skulle kunna sköta sina uppdrag i våra landskommuner, utan att man måste överlämna dem åt avlönad personal.

När det sedan gäller herr Svenssons i Grönvik uppfattning, att utskottets uppmjukning av Kungl. Maj:ts förslag inte skulle vara av något större värde, kan jag inte hjälpa att det förvånar mig ganska mycket. Herr Svenssons i Grönvik partikamrater, utskottets värderade vice ordförande herr Jones Erik Andersson och herr Hansson i Skediga, som suttit i utskottet och trängt ordentligt in i frågan, ha ansett detta synnerligen värdefullt och de tillhöra som synes båda utskottsmajoriteten.

Herr **Svensson** i Grönvik, som jämväl på begäran erhöll ordet för kort genmäle, yttrade: Herr talman! Jag kan inte med bästa vilja i världen förstå motivet för det yttrande, som herr Thorell här fällde om att vi i dag skulle avsluta ett skede eller hur det nu var formulerat. Jag tyckte mig märka, att det var med en viss resignation i rösten som herr Thorell konstaterade, att så vore fallet.

Vad sedan beträffar vilka som suttit i utskottet, har ju herr Thorell ingen möjlighet att kontrollera, vilken mening de olika ledamöterna haft eller i varje fall inte att dirigera dem. Om jag skulle gå in på partipolitik, kan jag konstatera, att herrar Hæggbloom och Thorell tillhöra samma parti men äro av olika uppfattning. Varför skulle då inte också vi kunna få ha olika meningar i en fråga?

Härefter anförde

Herr **Hällgren**: Herr talman! Det förvånar mig inte, att det gjorts ganska många invändningar mot det föreliggande förslaget, då det ju är av ganska ingripande natur beträffande våra primärkommuner, d. v. s. den samhällsbildning, som finns längst ned i botten. Det förvånar mig däremot, att oppositionen huvudsakligen kommer från Syd- och Mellansverige, där man i regel har små kommuner och korta avstånd, under det att man i Norrland, där det är långa avstånd och stora kommuner, synes ta denna sak med jämnmod.

Det förslag som här föreligger har egentligen riksdagen själv begärt. Riksdagen har nämligen en gång på konstitutionsutskottets förslag i skrivelse begärt en utredning om ny kommunindelning med större kommuner. Anledningen till detta var att utskottet ansåg, att våra primärkommuner inte skulle kunna bestå i längden med den nuvarande utvecklingen på detta område. Vi skulle inte få ha kvar den kommunala självstyrelsen, som vi sätta så stort värde på. Landskommunerna splittras ju dels genom att municipalsamhällen

Förslag till lag rörande ny indelning av riket i borgerliga kommuner m. m.
(Forts.)

och köpingar bildas och avsöndra sig från landskommunerna och dels genom att städerna inkorporera en del av dem. Den utredning, som riksdagen sålunda begärt, har effektuerats ganska skyndsamt och resultatet föreligger i dag till behandling. Denna utredning har påskyndats framför allt av socialvårds-kommitténs förslag om att bilda speciella socialvårds-kommuner. Vi ha ju redan nu kommunalförbund, som avse skolväsen, polis- och ordningsväsen samt fattigvård. Skulle man dessutom få kommunalförbund för hälsovård, folkpensionering eller pensionsväsende o. s. v., skulle det snart inte återstå någon-ting annat för en primärkommun att behandla än att välja taxeringsnämnd, som skulle uttaxera det belopp, som kommunalförbunden beslutat. Det är sålunda för att bibehålla den kommunala självstyrelsen som man försöker skapa fram så stora kommuner, att de kunna fylla de kommunala uppgifterna utan att behöva gå med i kommunalförbund.

Hur stor skall då en sådan kommun vara? I propositionen föreslås omkring 3 000 invånare. Jag vill här inflicka, att jag mycket energiskt varit med om att koppla in landstingens förvaltningsutskott. Kommunerna böra vara så stora, att de själva kunna handha folkskoleväsendet, socialvården, pensions- och ordningsväsendet. De böra ha så stor befolkning, att de ha sysselsättning för en fjärdingsman eller polisman. De skola också vara så stora, att de kunna utgöra ett eget barnmorskedistrikt och ett eget sjuksköterskedistrikt. Då få vi en kommunal enhet, som ensam kan sköta sina angelägenheter. Man har, såsom flera talare förut framhållit, försökt så mycket som möjligt tillmötesgå dem som vilja ha små kommunala enheter. Jag har sagt i utskottet, att jag kan gå med på att sätta gränsen vid 1 000 invånare, om så visar sig nödvändigt. Utanför Stockholm finns det två kommuner, Öregrund och Östhammar, små stadsidyller med 1 200 och 1 300 invånare. Varför skulle inte de få finnas kvar? Dessa äro stadskommuner. Om det finns landskommuner, som kunna klara de kommunala uppgifterna med lågt invånarantal, få de gärna för mig finnas kvar. Utskottet har lämnat möjligheter i sina direktiv för Kungl. Maj:t att ta alla sådana hänsyn. Om man läser igenom årsbok för Sveriges landskommuner, förstår man, att den nuvarande kommunindelningen inte kan bestå i längden. Om den bibehölles, skulle den kommunala självstyrelsen i vårt land försvinna. Jag skall emellertid inte sysselsätta mig mer med detta, utan övergå till reservationerna.

Den Hæggblomska reservationen tycker jag nästan är överflödigt med tanke på vad utskottet skrivit. Den Larssonska reservationen säga sig en del ledamöter av utskottet inte förstå. Herr Larsson ger den antagligen en tolkning, herr Ståhl en annan. Reservanten har åberopat lagen om kommunal indelning, där det i tredje paragrafen andra stycket heter: »Motsätter sig kommun, som av ifrågasatt ändring i kommunal indelning beröres, sådan ändring eller villkor, som med densamma förbindes, och skulle ändringen eller villkoret finnas medföra avsevärd olägenhet för kommunen, må därom förordnas endast då ändringen finnes vara av betydande allmänt behov påkallad, såsom då oregelbundenhet i rikets indelning eller annat förhållande vållar hinder eller olägenhet i allmänna ärendens behandling eller i tillgodoseende av kommunala behov, eller viss kommunal uppgift av större vikt finnes vara eftersatt, så att avsevärd olägenhet därav uppkommit eller kan väntas uppkomma, eller samhällets behov av utrymme för bostäder, industri eller annat dylikt ändamål icke kan inom samhällets område i erforderlig mån tillgodoses, eller bestående indelning lägger hinder i vägen för den ekonomiska utvecklingen inom orten» o. s. v.

Där står tydligt angivet, vad man menar med det allmänna behov, som kan

Förslag till lag rörande ny indelning av riket i borgerliga kommuner m. m.
(Forts.)

motivera, att Kungl. Maj:t åsidosätter en kommuns beslut att vägra gå med på ny kommunalindelning. Vad säger då reservanten i första paragrafen? I andra stycket står det: »I anledning av översynen må, när förhållandena därtill föranleda, kommuner sammanläggas med varandra. Motsätter sig kommun sådan sammanläggning, må därom förordnas, endast då densamma finnes vara av betydande allmänt behov påkallad.» Vad menar då reservanten med »allmänt behov» i detta fall? »Såsom sådant behov skall anses, att en med hänsyn till de i första stycket här ovan angivna omständigheterna lämplig kommunindelning icke kan utan sammanläggningen vinnas.» Första stycket i denna paragraf är detsamma som i Kungl. Maj:ts och utskottets förslag. Det är sålunda när förutsättningarna enligt Kungl. Maj:ts och utskottets förslags första paragraf förefinnas, som Kungl. Maj:t åger åsidosätta, att kommunen motsätter sig den nya indelningen — jag kan inte läsa denna reservations paragraf på annat sätt. Herr Ståhl tolkar paragrafen så, att Kungl. Maj:t inte skulle få tvinga kommunen till sammanläggning eller ny kommunindelning. Jag förstår, att den är skriven så att den kan tolkas på olika vis, men om herr Ståhl har rätt, skulle den vara tillkommen endast för att sätta hela förordningen ur kraft. Under sådana förhållanden tycker jag det skulle ha varit mera renhårigt att yrka avslag på Kungl. Maj:ts proposition, ty enligt herr Ståhls utläggning, skulle det anstå med sammanläggning och den nuvarande utvecklingen skulle fortsätta tills det av sig självt växte fram ett behov av förändringar i den kommunala indelningen. Den tillfälliga lag som utskottet förordnat skulle helt enkelt inte tillämpas, utan man skulle gå efter den gamla kommunindelningsslagen. Ett sådant förslag tycker jag man inte kan reflektera på, ty hur vi än besluta, få vi väl ändå gå fram efter rena och klara linjer.

Jag är inte rädd för att man skall få för stora kommuner. Själv tillhör jag en kommun som har mellan 5 600 och 5 700 invånare och vi ha ännu inga anställda kommunala tjänstemän, utan de kommunala sysslorna äro rena för-
troendeuppdrag. Det har gått hittills och vi hoppas det skall gå i fortsättningen också. Jag vill anföra detta som ett exempel på att det inte är nödvändigt att införa en kommunal tjänstemannabesättning därför att man får en kommun på 2 000 å 3 000 invånare.

Om vi vilja bevara den kommunala självstyrelsen, är det viktigt, att det genomföres en ny kommunindelning med större kommuner. Det är vidare viktigt att man diskuterar i vilken utsträckning staten kan lämna dessa nybildade kommuner hjälp, så att de kunna komma i gång med det kommunala arbetet. Det har såväl i kommitténs betänkande som i reservationen antytts, att man måste lämna hjälp för åstadkommande av bättre vägar från den nybildade kommunens olika delar till dess centrum, förbättrade telefonförhållanden så att man kan växa in i den nya samfälligheten, vidare hjälp till uppförande av kommunalhus och inrättande av samlingslokaler, överhuvud taget allt som behövs för den kommunala verksamhetens bedrivande.

Jag vill innan jag slutar uttrycka en önskan, att Kungl. Maj:t måtte ägna dessa detaljer synnerlig uppmärksamhet vid den fortsatta behandlingen av de ärenden, som tillhöra den nya kommunindelningen. Jag yrkar bifall till utskottets förslag.

Herr Larsson i Stockholm erhöll nu på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Såvitt jag förstår ha de föregående talarna uppfattat den av mig förslagna avfattningen av första paragrafen så att jag i själva verket gick i cirkel. De menade, att jag i första stycket angivit, att en ny kommunal indelning vore ett allmänt behov, att jag alltså från sista meningen i

Förslag till lag rörande ny indelning av riket i borgerliga kommuner m. m.
(Forts.)

sista stycket går tillbaka till första stycket, och de ansågo därför det hela tämligen meningslöst. Å andra sidan har det givits den tolkning, som först framfördes av herr Thorell, nämligen att min reservation i det närmaste går ut på rent avslag på hela reformen. Det är vida latituder man rör sig på i polemiken mot min ståndpunkt.

Jag ber att för min del endast få upprepa vad jag förut sagt, att om man läser denna första paragraf så som jag vill ge herr Hällgren rätt i att den bör läsas, innefattar detta »betydande allmänt behov» ett nytt exempel jämte de i andra stycket tredje paragrafen indelningslagen redan givna, nämligen att en ur här föreliggande synpunkter lämplig kommunindelning icke kan vinnas utan denna sammanläggning, varom det är fråga och som någon av kommunerna motsatt sig. Jag upprepar, att min reservation syftar på den praktiska situation, som säkerligen kommer att bli mycket vanlig, nämligen att det finns olika alternativ för att vinna lämplig kommunindelning. Vid valet mellan dessa olika alternativ bör den kommunala självbestänningsrätten ha samma rättsliga ställning som enligt gällande kommunala indelningslag. Det är innebörden i min ståndpunkt, och jag tror den är ganska klar. Jag kan inte finna annat än att den väl överensstämmer med både hittills gällande lag och med praxis. Det förhåller sig säkerligen icke alls så som herr Thorell nyss ville göra gällande, nämligen att ett bifall till den av mig föreslagna avfattningen skulle leda ej blott till avslag på hela reformen, utan även till fullkomlig förvirring och kaos. Jag förstår mig inte alls på den läsarten, då den princip jag förfäktar i själva verket varit den som gällt i 25, 26 eller 27 år och enligt vilken kommunerna hittills klarat sina indelningsfrågor på ett ganska gott sätt.

Herr talman! Vad som hittills förekommit kan för mitt vidkommande icke föranleda annat yrkande än om bifall till min reservation.

Vidare anförde:

Herr **Sveningsson**: Herr talman! Man kan efter att ha lyssnat till denna långt utdragna debatt konstatera, att motståndet mot en reformerad kommunindelning börjar ge vika. Jag tror också, att detta motstånd inte är så stort ute i landet, som det varit tidigare. Jag skall inte gå närmare in på var gränsen skall dragas, när det gäller fastställandet av invånarantalet i de framtida storkommunerna. Men nog tycker jag, att man borde ha kunnat beakta vad vi föreslagit i en motion, att om en minimigräns skall fastställas, den borde sättas till 1 500 invånare. Jag vill kraftigt understryka vad här tidigare sagts, att pastoratens gränser icke böra överskridas när det gäller fastställandet av de nya kommunernas gränser. Endast i rena undantagsfall böra dessa gränser överskridas, och här kan inte nog kraftigt understrykas vad som har sagts på något ställe i den kungl. propositionen, att det är så mycket i kommunerna, och jag vill tillägga ännu mera i pastoraten, som har traditionens helgd över sig. Detta, liksom vad som sagts i debatten, talar för att man bör gå fram så försiktigt som möjligt och så mycket som möjligt lyssna till och ta hänsyn till önskemål och uppfattningar ute i kommunerna.

Jag skall icke mera beröra dessa frågor. Jag vill bara framföra några synpunkter som jag tror inte tidigare äro här berörda. Jag vill fästa Kungl. Maj:ts och andra myndigheters uppmärksamhet på att det finns en hel del kommuner, där man i samband med denna kommunala omorganisation försöker företaga sådana åtgärder — man har gjort det under de senaste åren och man kommer kanske att göra det än mera under de närmaste åren, innan denna reform blir genomförd — att man skall kunna bevara vissa värden för den egna

Förslag till lag rörande ny indelning av riket i borgerliga kommuner m. m.
(Forts.)

kommunen även i fortsättningen inom den nya kommunen. Här har förekommit bland annat, att man inom kommuner har sålt skogsallmänningar från den borgerliga kommunen till den kyrkliga för att på detta sätt bevara dessa värden åt den nuvarande egna kommunen. Här har vidare förekommit, att man inom kommunerna uppfört eller försökt uppföra kommunala byggnader på ett sådant sätt, att man skulle trygga den egna kommunen som en central punkt i den blivande storkommunen. Jag vet inte, om dessa förhållanden ha beaktats när det gäller att bevilja byggnadstillstånd. Jag är inte säker på den saken. Det har vidare förekommit i mindre kommuner, när det gäller den kommunala utdebiteringen, att man resonerat som så: vi böra fastställa en så låg utdebitering som möjligt av den orsaken, att det snart blir andra kommuner som också få vara med om att svara för finansieringen av våra angelägenheter.

Ja, det var bara dessa förhållanden jag ville fästa uppmärksamheten på. De böra uppmärksammas fram till den dag, den 1 januari 1950, då denna reform skall vara genomförd.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till herr Hæggblooms reservation.

Herr talmannen återtog nu ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr Nilsson i Göingegården: Herr talman! För den som under ett par års tid arbetat inom den kommitté, som fått till uppgift att söka utreda vad vi bruka kalla småkommunproblemet, har det givetvis varit synnerligen intressant att få lyssna till debatten här. Måhända var man inom utredningen i dess första skede inställd på att den fråga det här gäller var en mycket ömtålig fråga. Den kommer rent psykologiskt att röra vid ett område som är känsligt för de flesta eller åtminstone för många medborgare. Man var också inställd på att denna fråga skulle komma att låta mycket tala om sig och åstadkomma mycket buller och bång. Ute i bygderna litet varstans, framför allt i de län där man hade klart för sig, att denna kommunsammanslagning skulle komma att gå särskilt hårt fram, hade man från början en mycket strong inställning till tanken att överhuvud taget rubba på någon av de gamla sockengränserna. Men det har varit ganska märkbart och det har varit underligt att konstatera, att under den tid som utredningen pågått en tydlig omsvängning skett i detta fall. I den mån som man litet varstans ute i bygderna kommit att fundera över frågan i hela dess vidd, har man mer och mer konstaterat, att det är nödvändigt att göra något och att man i det långa loppet icke kan låta det vara som det är.

Jag skall nu inte, herr talman, då debatten varat så länge, närmare ingå på alla de olika problem som vi under utredningen haft att brottas med. De ha här skisserats upp i ett långt anförande av herr Fast, och jag anser detta vara tillfyllest. Jag skall bara med några ord beröra de reservationer, som äro fogade till konstitutionsutskottets utlåtande. Jag ber att få säga, att Kungl. Maj:ts proposition, som väl blivit resultatet av det enhälliga kommittébetänkande, som i höstas presenterades för Kungl. Maj:t, i någon mån skärpte, vad som hade sagts i betänkandet i fråga om huvudlinjerna för reformen. När Kungl. Maj:ts proposition varit föremål för utskottets behandling, har jag fått den uppfattningen, att det blivit en uppmjukning, så att utskottsbetänkandet i stort sett mera sammanfaller med kommittébetänkandet än med den kungl. propositionen i vissa detaljer.

Då man i herrar Hæggblooms och Björecks reservation önskat, att minimigränsen för invånarantalet i kommunerna skall sättas till 1 500, så vill jag för min del erkänna, att jag inom kommittén vid dess tidigare utredningsarbete varit betänkt på att hålla på denna gräns, 1 500 invånare. Men efter att litet

Förslag till lag rörande ny indelning av riket i borgerliga kommuner m. m.
(Forts.)

närmare ha kommit in i problemet och framför allt tagit del av de befolkningsstatistiska siffrorna, som ju särskilt under de sista tjugo åren, i den mån vi tänka på landsbygdens avfolkning, har aktualiserat detta problem om små kommuner, har jag funnit, att dessa siffror klart och tydligt visa, att vi inte få lov att sätta minimigränsen för lågt, när vi nu skola gå att fatta ett beslut, som icke bara skall gälla, för 10, 20, 30 år framåt utan, som vi hoppas, för betydligt längre tid framåt. Jag erinrar mig särskilt ett fall — jag vill minnas att det var ett rent jordbruksdistrikt i Skaraborgs län det gällde — där vi kommo till det resultatet, då vi sammanställde de befolkningsstatistiska siffrorna, att om vi under åren 1945—1950 gjorde en storkommun med 4 000 invånare skulle denna, om den befolkningsutveckling som där ägt rum fortsatte, om 40 år vara nere vid 2 000 invånare. Inför en sådan utveckling måste man säga, att det vore allvarligt, om vi nu skulle sätta minimigränsen för en kommuns invånarantal för lågt. Jag skulle för min del hålla före, att 2 000 invånare icke är ett för högt antal. Men jag vill i detta sammanhang betona, att man skall ha möjlighet, såsom det i betänkandet har sagts ifrån, att rubba på denna gräns och i många fall laga efter läglighet icke bara i fråga om ökommuner och med dem likställda kommuner.

Herr Larssons i Stockholm reservation är enligt min uppfattning betydligt allvarligare, om det så tokigt skulle vara, att kammaren ginge med på den. Jag erkänner, att jag icke är kapabel att från juridisk synpunkt yttra mig om dessa paragrafer. Men jag är medveten om att det skulle bli ett oerhört irritationsmoment och att det dessutom skulle förlänga proceduren i mycket hög grad, om § 1 i denna lag skulle få den utformning som herr Larsson i sin reservation föreslagit.

I utskottets utlåtande och i kommitténs yttrande talas det om att vid denna operation, om jag så får kalla den, nödig hänsyn skulle tagas till de städer och tätorter som under den närmaste tiden skulle behöva inkorporera mark och områden från omkringliggande församlingar. Jag skulle vid detta tillfälle, då beslut skall fattas i denna fråga, vilja trycka på att den dag, då inom respektive län de nya kommunerna komma att fastställas, då skall det också samtidigt ses till, att om städer och tätorter få sig tilldelade tillräckliga områden, det gamla och besvärande irritationsmomentet i fråga om inkorporering till städer och tätorter från omkringliggande kommuner samtidigt kommer bort.

Herr talman! Jag tror, att i den mån denna sak kommer att få den utformning och denna lag kommer att tillämpas så, som utskottet i här föreliggande betänkande har önskat, detta kommer att bli till nytta för vårt land i fortsättningen. Jag är övertygad om att länsstyrelserna, i samråd med de kommunala myndigheterna och de vettiga män som bli utredningsmän samt de män som kammarkollegium skall utökas med, komma att på ett sunt och förnuftigt sätt och med hänsynstagande till föreliggande omständigheter på bästa sätt ordna denna sak, så att vi i framtiden komma att uppnå det mål vi i utredningsarbetet från första stund satte för oss, nämligen ett bevarande av vår gamla kommunala självstyrelse, och att samtidigt möjlighet ges kommunerna inte bara att tillvarata sina rättigheter utan även att fullgöra de skyldigheter som åligga en kommun i våra dagars moderna samhälle.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Fast: Herr talman! Jag lät anteckna mig bland talarna, därför att jag inte ville bruka replikrätten på ett sådant sätt, att det kunde bli ett missbruk. Jag har begärt ordet för att göra några få erinringar i anledning av vad här sagts.

Förslag till lag rörande ny indelning av riket i borgerliga kommuner m. m.

(Forts.)

Jag vill då först fästa uppmärksamheten vid det anförande som konstitutionsutskottets värderade ordförande här höll, när han talade om det kommunala intresset uti våra småkommuner och den kommunala fostran som där ägde rum. Jag ger honom fullkomligt rätt, men jag måste säga, att detta inte har något samband med den fråga vi här behandla. Ty med den kännedom jag har — och den är inte så liten — om de kommunala förhållandena och det kommunala intresset, vill jag påstå, att detta intresse är precis lika stort i en kommun på 2 500 eller 3 000 invånare som i en kommun med 1 500 invånare. Det är först, när man kommer fram till storkommunerna — och dem tala vi inte om i detta sammanhang — som det möjligen blir annorlunda. Här är det inte fråga om sammanslagning till storkommuner tvångsvis. Men i den mån kommunerna själva vilja sammansluta sig till en storkommun, bör samhället inte lägga några hinder i vägen härför. Jag tror därför, att man kan helt se bort från dem i detta resonemang.

I detta sammanhang vill jag erinra om ett par yttranden av herr Svensson i Grönvik. Han sade, att det givetvis fanns begåvningar i lika hög grad inom de små som inom de stora kommunerna, kanske procentuellt i större utsträckning i de små kommunerna. Jag vill ingalunda bestrida detta förhållande, men det rubbar ingenting, herr Svensson i Grönvik, i fråga om det föreliggande behovet av en ny kommunindelning och förstorade kommuner, ty i fråga om de små kommunerna är det ju omvittnat och konstaterat, att man har verkligen svårt i dessa kommuner att få det riktiga urvalet när det gäller att välja kommunala förtroendemän, och det är väl obestridligt, att man har ett rikare urval, när kommunerna äro större.

Vi ha inom kommittén roat oss med att undersöka, hur mycket folk man, därest man inte vill hemfalla åt mångsyssleri, skulle med hänsyn till den nuvarande kommunalförvaltningen behöva som valda förtroendemän och då kommit fram till 90 à 100 stycken. Det är klart, att om man under sådana förhållanden skall få ett någorlunda gott urval, kommunen icke får vara för liten.

Herr Svensson sade också, att en kommuns ekonomiska skötsel icke är beroende på om den är liten eller stor och att vi tillmäta de större och därmed ekonomiskt bärkraftigare kommunerna ett alltför stort värde gentemot de små kommunerna med den aktsamhet och den skötsamhet som de kommunala förtroendemännen där ådagalägga. Jag kan ge herr Svensson rätt på denna punkt, och jag vill passa på tillfället att ge ett varmt erkännande åt den kommunala förvaltningen såsom den skötes i vårt land både i små och medelstora kommuner. Men kvar står det faktum, att den lilla och därmed också oftast fattiga kommunen inte har de möjligheter som de större kommunerna ha. Även om jag icke anses såsom landsbygdsrepresentant — jag betraktar mig dock i lika hög grad som landsbygdsrepresentant som stadsrepresentant — så vill jag dock framhålla, att om vi mena allvar med att försöka hindra flykten från landsbygden och om vi vilja göra livet trivsammare på landsbygden, så få vi också vara beredda att effektivisera vår förvaltning ute i bygderna. Det kvarstår dock det faktum, att när man gör en undersökning i de små kommunerna — därvidlag kan jag mycket väl stå fast vid vad jag uttalade i mitt inledningsanförande — så visar det sig i många fall, att de sociala reformer, som riksdagen beslutat, stannat på papperet. Det är självklart, att man under sådana förhållanden har sackat efter. Vad vi i indelningskommittén härvidlag menat och som utskottet för sitt vidkommande understryker är, att vi vilja ha en effektiviserad kommunal förvaltning och framför allt effektiviserad i kommuner där man på detta sätt blivit efter i utvecklingen. Jag tror, att detta är ganska angeläget icke minst från landsbygdens egen synpunkt.

Förslag till lag rörande ny indelning av riket i borgerliga kommuner m. m.
(Forts.)

Sedan har man sagt här, att det icke hjälper vad vi skriva i konstitutionsutskottet, ty man har inte förtroende för länsstyrelserna, man har inte förtroende för kammarkollegium och man har inte förtroende för de lekmannarepresentanter som skola kopplas in i kammarkollegium eller för de representanter som komma in från länet vid beredning av de ärenden som angå vederbörande län. Ja, har man inte detta förtroende, så hjälper ingen skrivning överhuvud taget, och jag vill i detta sammanhang säga, att icke hjälper det med herr Larssons i Stockholm reservation, där han ju själv erkänt, att förhållandena äro sådana, att tolkningen av indelningslagens bestämmelser i fråga om huruvida det föreligger ett mera allmänt behov tillkommer regeringen själv. Det beror på regeringens, d. v. s. på vederbörande statsråds egen syn på saken. Jag måste säga, att efter allt som förekommit i detta ärende, det skulle mycket förvåna mig, om inte från Kungl. Maj:ts sida skulle ges en vidsynt tolkning i detta avseende. Genom ett bifall till herr Larssons reservation kommer man då till samma resultat som utskottet här gjort, ja, kanske i någon mån till ett sämre resultat, ty då får man icke detta underlag av alla de uttalanden som vi velat skulle komma i beaktande, när det gäller att pröva särskilda omständigheter i undantagsfallen, som säkerligen inte bliva så få, något som vi här tidigare ha yttrat oss om.

Detta är, herr talman, de mycket korta erinringar, som jag nu i debattens sista timme velat göra, och jag uttalar ännu en gång, trots de yrkanden som här framställts, den förhoppningen, att det skall bli den största möjliga samling inom kammaren om utskottets förslag. Jag tror också, att detta överensstämmer med läget och vad befolkningen väntar sig. Jag tillhör dem som inom kommittén och även annorledes haft tillfälle möta befolkningen i olika kommuner, sedan utredningskommittén lagt fram sin utredning. Jag har nämligen varit på ett rätt stort antal sammanträden i länen och deras residensstäder, och jag har varit i det mest typiska småkommunlänet och i dess residensstad, där det fanns representanter närvarande för de flesta kommunerna. Där antog man, utan att jag gav den ringaste vink till något uttalande, en resolution, vari man förklarade, att man godkände de riktlinjer som uppdragits i kommunindelningskommitténs betänkande. Jag tycker, att man inte skall låta vilseleda sig av de uttalanden som här gjorts och som i och för sig äro mycket mänskliga till följd av att frågan är besvärlig och att det här gäller en smärtsam operation. Men jag måste instämma i vad herr Nilsson i Göingegården här anfört, nämligen att denna fråga har undan för undan mognat till lösning och att befolkningen i dag mycket mer inser nödvändigheten av denna reform än bara för något år sedan eller vid de båda tidpunkter, när riksdagen på konstitutionsutskottets hemställan skrev till Kungl. Maj:t och begärde denna utredning.

Jag vidhåller, herr talman, mitt yrkande om bifall till utskottets hemställan och dess uttalanden i de olika punkterna.

Herr Svensson i Grönvik, som på begäran erhöll ordet för kort genmäle, yttrade: Herr talman! Herr Fast erkände ju riktigheten av några av de uttalanden, som jag här gjort, bl. a. att begäringarna i lika hög grad äro till finnandes i de små kommunerna som i de större. Men han gjorde den reflexionen, att om det inte skulle bli fråga om mångsyssleri, utan de olika kommunala uppdragen skulle kunna delas upp, så måste man komma upp till ett hundratal befattningshavare. Jag tycker att den siffran låter litet skrämmande och föga trovärdig, även om den kommer från en ledamot av konstitutionsutskottet, vilken deltagit så mycket i arbetet med den här frågan, som herr Fast säger sig ha gjort och som jag inte har anledning tvivla på att han gjort. Jag vill därför fråga, hur man räknar, när man kommit till att det i en liten

Förslag till lag rörande ny indelning av riket i borgerliga kommuner m. m.

(Forts.)

kommun med 1 500 invånare eller därunder skulle behövas så många kommunala befattningshavare.

Herr Fast underströk särskilt, att den kommunala förvaltningen måste effektiviseras, därest inte avfolkningen av landsbygden skall påskyndas. Skulle det betyda, att han menar att man skrämmer folk från landsbygden, om man ger dem möjlighet att deltaga i den kommunala förvaltningen? Om detta är herr Fasts uppfattning, tror jag att han bedömer saken alldeles felaktigt, ty intresset för de kommunala angelägenheterna är för närvarande mycket stort på landsbygden, och man drar sig sannerligen inte — det gäller särskilt de unga — för de uppoffringar, som det kan innebära att ta ett kommunalt uppdrag i en kommun av den storleksordning, som jag här talat om.

Herr Fast räknar tydligen med att den stora kommunen skulle ha bättre möjligheter att bevara folket åt landsbygden. Jag kan inte se, att storleken av kommunen har någon som helst betydelse härvidlag, och om den skulle ha det, ginge det väl i motsatt riktning mot vad herr Fast gör gällande. I en kommun, där det stora flertalet ställes utanför allt ansvar för de kommunala angelägenheterna, kan det hända att intresset för den egna kommunen minskar och att man därigenom föranledes att tänka på att lämna den, då man tycker sig inte ha någon uppgift att fylla där.

Herr Fast erhöll jämväl på begäran ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Det var väl ett misstag från herr Svenssons i Grönvik sida, när han talade om hundratalet kommunala befattningshavare. Jag talade ju om kommunala förtroendemän, men jag förmodar att vi mena samma sak. När det gäller denna siffra, vill jag hänvisa honom till att litet närmare ta del av de utredningar, som kommittén gjort i sitt betänkande.

Vad beträffar avfolkningen av våra kommuner, kvarstår det såsom ett faktum, att avfolkningen har skridit snabbare fram i småkommunerna ute på landsbygden än i storkommunerna. Huruvida kommunernas storlek har någon betydelse i detta sammanhang, vågar jag emellertid inte ha någon bestämd uppfattning om — jag brukar ju akta mig för att dra förhastade slutsatser.

Till sist vill jag, herr talman, när herr Svensson i Grönvik talar om det kommunala intresset hos befolkningen, säga att jag har den bestämda uppfattningen, att det i en välordnad kommun går mycket bra att ge allt det kommunala intresset utlopp, även om kommunen består t. ex. av 2 000 eller 3 000 invånare i stället för 1 000 eller 1 500 invånare.

Herr Svensson i Grönvik, som på begäran ånyo erhöll ordet för kort genmäle, yttrade: Herr talman! Herr Fast påpekar här, att avfolkningen av de mindre kommunerna är procentuellt högre än av de större kommunerna. Men därvidlag är det väl helt andra omständigheter som äro avgörande än möjligheten att deltaga i det kommunala arbetet. I de mindre, perifert liggande kommunerna är möjligheten till utkomst mindre, och det är på grund därav folk lämnar landsbygden och inte på grund av att man inte får några kommunala förtroendeuppdrag. Jag säger ännu en gång, att kommunens storlek i och för sig inte har någon som helst betydelse härvidlag, och skulle den ha det, är det den rakt motsatta mot vad herr Fast gör gällande.

Härpå anförde:

Herr Dickson: Herr talman! Dödsstraffet är ju avskaffat här i landet, men på de håll, där det fortfarande finns kvar, brukar det höra till god ordning, att man lagar så att proceduren blir så behaglig som möjligt för delinkventen.

Förslag till lag rörande ny indelning av riket i borgerliga kommuner m. m.
(Forts.)

I detta fall är det väl inte en avrättning, som är det aktuella, men ute på landsbygden känner man det nog på många håll så som om det vore fråga om något liknande. Nu kan, om det är en sympatisk och konciliant skarprättare, även en avrättning göras angenäm, och jag skulle i detta sammanhang vilja understryka, att det beror mycket på hur proceduren utföres, hurdant resultatet skall bli.

Det har på många sätt manifesterats, att en ny kommunindelning nog är nödvändig. Politiska motiv kunna kanske göra, att alla inte ha fått detta klart för sig, men det förhåller sig nog så, att företaga vi inte denna operation nu, löper den kommunala självstyrelsen stora risker i framtiden. Jag är därför, trots att jag bor i ett län, där frågan om sammanslagning av kommuner är mycket aktuell, fullt medveten om att en åtgärd av denna art måste vidtagas. Men mycket beror, såsom jag nyss sade, på hur det hela skötes, och jag har, långt innan denna fråga kom upp, sagt här i kammaren, att det är av stor vikt att kommunerna få sitt ord med i laget, inte bara vid ett utan vid flera tillfällen, så att de verkligen ha en känsla av att det inte är fråga om ett dekret från Stockholm, utan om ett övervägande mellan likställda parter, därvid alla få komma fram med sina argument, innan man slutligen kommer till ett resultat.

Jag har inte kunnat underlåta att säga detta. Jag är inte riktigt nöjd med utskottets formulering, utan jag har egentligen rätt stora sympatier för den tankegång, som döljer sig, eller som jag tror döljer sig bakom herr Larssons i Stockholm reservation, men jag tycker inte att han funnit den rätta formuleringen, och därför kan jag inte ansluta mig till hans yrkande.

I det jag sålunda, herr talman, vill understryka att det är viktigt, att de som här makten hava, landshövdingar, kammarkollegium och i sista hand Kungl. Maj:t, se till, att det blir en trivsamt och angenäm avrättning för de kommuner, som nu skola därhän, ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Falla: Herr talman! Jag är i stort sett mycket tillfredsställd med utskottets förslag liksom jag också varit med utredningens resultat och regeringens proposition. Jag har dock en viss sympati för herr Hæggblooms reservation, men i grund och botten är det ju inte så stor skillnad mellan denna reservation och utskottets förslag.

Jag har hela tiden denna fråga varit aktuell haft fullkomligt klart för mig nödvändigheten av att en reform beträffande kommunindelningen genomföres och detta så snart som möjligt, men det hindrar inte att jag måste säga mig, att här finns ett krux, nämligen det mycket stora inflytande, som respektive länsstyrelser alldeles givet måste komma att få, när det gäller sammanslagning av kommuner. Det kanske kan gå bra ändå i många fall — jag hoppas att det skall göra det — men vad som här inger bekymmer är, att länsstyrelser i vissa fall inte skulle ta hänsyn till kommunernas vilja, sådan den kommer fram, eller till regeringens och riksdagens anvisningar om hur sammanslagningen skall ske, utan komma att begagna detta tillfälle att driva igenom egna önskemål, som inte sammanfalla med kommunernas eller med de anvisningar som givits. Jag hoppas emellertid, att regeringen, när reformen skall genomföras, kommer att ha sin uppmärksamhet fäst på saken och se till, att de riktlinjer följas, som ha uppdragits i regeringens proposition och i riksdagens beslut.

Om så sker, tror jag att vi med glädje kunna hälsa denna reform, och då har den nog kommit till i en lycklig stund. Varom inte, så kommer den nog att

Förslag till lag rörande ny indelning av riket i borgerliga kommuner m. m.

(Forts.)

väcka en hel del olust ute i landet. Jag vill emellertid hoppas att det hela skall komma att gå bra.

Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Herr Rubbestad: Herr talman! Jag skall inte länge uppehålla kammaren. Jag begärde ordet, när jag hörde min kamrat här på länsbänken göra det uttalandet — om jag fattade honom rätt — att den avrättning, som det här gäller, bör kunna ske på ett sådant sätt, att den inte alls blir oangenäm.

Jag tror inte att det under några omständigheter går att göra denna operation så lätt, utan den kommer nog att medföra många och stora besvärigheter litet varstans ute i de kommuner, som komma att beröras därav. Jag vågar, även med risk att bli betecknad såsom den mest konservativa i hela riksdagen, påstå att en reform av kommunindelningen nu inte är synnerligen påkallad. Enligt min mening hade den varit mycket mer påkallad tidigare, när kommunerna var och en i sin stad hade att sörja för de sociala välfärdsanordningarna på ett annat sätt än nu. På senare tid ha ju statsmakterna vidtagit en mängd åtgärder för att lindra bördan för de svagare kommunerna. De i skatteavseende sämst ställda ha sålunda fått skatteutjämningsbidrag, och vi äro snart mogna för att fatta beslut om en pensionsreform, som säkerligen kommer att avlyfta större delen av fattigvårdsbördan för flertalet kommuner. Även i många andra avseenden har utvecklingen varit sådan, att det är mindre skäl nu än förut att göra en omändring av kommunindelningen. Jag tillhör en mindre kommun, och jag får säga, att kommunalmännen där ha, såvitt jag kan förstå, skött sina åligganden lika plikttroget som i större kommuner. Något eftersättande av de sociala välfärdsåtgärderna har inte heller förekommit, utan den saken har där klarats lika bra som i de andra kommunerna. Och detta tal, som föres både från kommitténs sida och av företrädare för utskottet, om att det i småkommunerna är svårare att finna personer, lämpliga att sköta de kommunala angelägenheterna, är enligt min mening en överdrift. Jag tror att det går lika bra att uppbringa lämpliga kommunalmän i de små som i de större kommunerna.

Jag skulle därför helst ha sett, att förslaget om denna reform inte nu hade förts fram, utan det kunde ha fått vila många, många år ännu. Jag vågar påstå, att finge folket ute i de kommuner, som beröras av förslaget, genom en allmän omröstning visa vad de önska, så skulle jag inte komma att bli ensam, utan jag skulle då säkerligen komma att tillhöra majoritetspartiet bland de röstande.

Jag förstår emellertid, att ett yrkande om avslag har ganska liten utsikt att här vinna gehör, och därför kommer jag att gå på den linje, som enligt min mening ger kommunerna större möjligheter att bevara sin självbestämmerätt än vad utskottets förslag gör, nämligen den linje som rekommenderas av herr Larsson i Stockholm. Jag kommer således, herr talman, att ge min anslutning till herr Larssons i Stockholm reservation.

Herr Dickson erhöll på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Jag vill bara konstatera, att när herr Rubbestad intar denna ståndpunkt, så är han antingen inkonsekvent eller också har han inte läst Kungl. Maj:ts förslag. I onsdags, då det var fråga om kortvågssändarna, var kontentan av herr Rubbestads resonemang, att Kungl. Maj:ts vishet övergick inte endast statsutskottets, utan även hans eget förnuft och att han därför måste rösta i enlighet med Kungl. Maj:ts förslag. Så är tydligen inte fallet i dag.

Förslag till lag rörande ny indelning av riket i borgerliga kommuner m. m.
(Forts.)

Herr **Rubbestad**, som jämväl på begäran erhöll ordet för kort genmäle, anförde: Herr talman! Förleden onsdag lämnades av finansministern upplysningar, som visade att den uppfattning, som man tidigare fått, baserade sig på felaktiga uppgifter, och detta gjorde, att det kunde vara befogat att ändra ståndpunkt sedan nya upplysningar lämnats. I förevarande ärende ha inte några som helst nya upplysningar lämnats utöver föreliggande handlingar, som kunde göra att man finge en annan uppfattning om saken.

Vidare yttrade:

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet **Möller**: Herr talman! Då statsrådet Mossberg inte har möjlighet att närvara vid riksdagens behandling av detta ärende, har jag såsom gammal socialminister och den, som under många år inom regeringen haft att handlägga de kommunala indelningsärendena, ansett att jag kanske borde säga några ord, även om debatten nu lider mot sitt slut. Det skulle kanske verka egendomligt, om man inte från regeringsbänken hade något att säga, när ett av de mest genomgripande reformförslag, som på många år har presenterats riksdagen, behandlas.

Jag har inte haft tillfälle att åhöra hela debatten, och det är möjligt att vad jag här kommer att säga blir en upprepning av vad som anförts tidigare, men jag vill ändå inte låta detta tillfälle gå förbi utan att ha yttrat några ord.

Jag vill då först fästa kammarens uppmärksamhet på att socialvårdskommittén enhälligt kom till den uppfattningen, sedan man hade genomgått de uppgifter, som förestod kommittén, att det vad den framtida socialvården beträffade icke vore möjligt att laborera med så många småkommuner, som finnas i vårt land, åtminstone vad åtskilliga län angår. Det föreslogs därför i socialvårdskommitténs betänkande, att man skulle bilda s. k. socialvårdskommuner, d. v. s. skapa nya kommunala enheter utan att det företogs någon ny kommunindelning i egentlig mening. Dessa nya kommunala enheter skulle ta ansvaret för den utbyggnad av socialvården, som regering och riksdag gemensamt med all sannolikhet komme att besluta. Detta förslag om socialvårdskommuner är det verkliga alternativet till det förslag, som behandlas här i dag.

Man blev emellertid ganska snart på det klara med att därest man genomförde socialvårdskommuner vid sidan av polisförbund och skolförbund — det kan hända att man inte behövde behålla de gamla fattigvårdsförbunden — och alltså befriade primärkommunerna från den ena uppgiften efter den andra, så skulle kommunernas egna fullmäktigegrupper i själva verket inte ha någon-ting annat att göra än att addera ihop de anslagsbelopp, som socialvårdskommunen krävde för socialvården, skolkommunen för skolväsendet och det kommunala polisförbundet för tillgodoseendet av sina uppgifter, och sedan bestämma om utdebiteringen — d. v. s. om den saken kunde de inte heller fatta något självständigt beslut, ty de skulle ju bli tvungna att utdebitera det belopp, som de olika kommunalförbunden förklarat vara nödvändiga. Om t. ex. fem kommuner äro sammanslagna, får inte kommunalfullmäktigeförsamlingen frihet att ändra på de anspråk, som ställts av socialvårdsförbundet, polisförbundet eller skolförbundet.

Jag tillhörde dem, som genast sade att den vägen är omöjlig. Den innebär ett totalt förkvävande av den kommunala självstyrelsen. De enda uppgifter vilka, som sagt, återstå äro ju att addera summorna, se efter hur många skatte-kronor man har och avgöra hur stor skatten blir.

Jag vill meddela kammarens ledamöter, att jag redan när jag första gången

Förslag till lag rörande ny indelning av riket i borgerliga kommuner m. m.

(Forts.)

var socialminister — det är nu 20 år sedan — fick klart för mig, att den gamla kommunala indelningen är föråldrad med hänsyn till de uppgifter, som lagstiftningen ålägger kommunerna. Det blev i själva verket en allmän uppslutning kring den tanken, att det icke är rationellt att införa en ny sorts specialkommuner, utan det enda rationella är att gå in för en verkligt ny kommunindelning. Denna tankegång ingår också i motiveringen för det förslag, som nu behandlas av riksdagens båda kamrar, och jag tror för min del att den motiveringen är fullkomligt hållbar.

De argument, som här framförts av herr Svensson i Grönvik och andra, borde ju leda till avslag och inte till bifall till herr Larssons reservation. Det är egendomligt, att man icke vågar dra slutsatserna ur de premisser man lägger fram. Man vågar inte; och av vilket skäl? Därför att man har på känn, att den kommunindelning vi ha inte är tillfredsställande med hänsyn till de uppgifter kommunerna ställas inför.

Jag skall inte säga någonting annat om herr Larssons reservation än att det är ett komplett misstag, om herr Larsson tror att den nuvarande indelningslagen hindrar tvångsinkorporering av kommuner, d. v. s. inkorporering mot den ena kommunens vilja. Det har på min föredragning fattats beslut om tvångsinkorporering av kommuner, t. ex. av en landsbygdssocken i en stad, som inte alls ville ha denna landsbygdssocken. Lagen bjuder intet hinder för en sådan tvångsinkorporering. Den socken det är fråga om ville den gången inkorporeras. Samma stad har två gånger under min livstid, fast inte under min socialministertid, blivit påtvingad landsbygdssocknar, som den inte velat veta av. Naturligtvis har det skett av mycket starka skäl. När jag läser denna reservation, blir jag alltså faktiskt förbluffad över att man tror, att den skall kunna få någon effekt.

»Motsätter sig kommun sådan sammanläggning, må därom förordnas, endast då densamma finnes vara av betydande allmänt behov påkallad.»

Ja, herr talman, att vi överhuvud taget diskutera en ny kommunindelning i dag beror ju på att praktiskt taget alla, även bondeförbundets representanter i kammaren som inte våga yrka avslag, ha blivit övertygade om att en ny kommunal indelning är av ett betydande allmänt behov påkallad. Hade det inte varit så, då hade inte denna fråga blivit aktuell, och man hade aldrig kommit till ta upp den. Det är därför jag knappast kan undertycka ett leende, då man tror, att den Larssonska reservationen är någonting så märkvärdigt, att man yrkar bifall till den för att åtminstone rädda sin själ. Det gör man nämligen absolut inte på det sättet.

Man kan ju få tro om myndigheterna och regeringen vad man vill, men att tro att regeringen slutligen skulle ta det sämsta alternativet, om det finns flera alternativ för en sammanläggning av kommunerna, tycker jag ändå är att underskatta både det sunda förnuftet, som plägar vara representerat i Kungl. Maj:ts regering, och dess önskan att ta hänsyn till befolkningens vilja. Att man överhuvud taget gör något väsen av den Larssonska reservationen är för mig en besynnerlighet. Jag vågar säga, att kammaren, om den följer konstitutionsutskottet i denna sak, gör landets omvårdnad av vårt folk och inte minst den lokala självstyrelsen den största tjänst den i dag kan göra dem.

Herr Hagård: Herr talman! Jag har inte någon egentlig invändning att göra mot statsrådets anförande, men det var en passus däri, som jag nödgas polemisera mot ett ögonblick.

Statsrådet talade om socialvårdskommittén och dess förslag om socialvårdskommunerna och gjorde en återblick på vad detta förslag innebar. Han nämnde då, att man i socialvårdskommunerna skulle ha hand om sådana uppgifter som

Förslag till lag rörande ny indelning av riket i borgerliga kommuner m. m.
(Forts.)

hänga samman med skolkommun, polisväsen m. m. Det förhöll sig emellertid inte så. Själva socialvårdskommunens arbete gällde endast de sociala uppgifterna inom sammanslagningen.

Det var bara den korrigeringen jag ville göra.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen gav först propositioner beträffande utskottets hemställan, nämligen dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till utskottets hemställan med den ändring däri, som föreslagits i den av herr Larsson i Stockholm avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Larsson i Stockholm begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 19, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit utskottets berörda hemställan med den ändring däri, som föreslagits i den av herr Larsson i Stockholm avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet hava röstat för ja-propositionen. Rösträkning begärdes likväl av herr Larsson i Stockholm, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 138 ja och 45 nej, varjämte 10 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit vad utskottet hemställt.

Härefter framställde herr talmannen beträffande motiveringen propositioner dels på godkännande av utskottets uttalanden dels ock på godkännande av utskottets uttalanden med den ändring däri, som föreslagits i den av herr Hæggbloom avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Hæggbloom begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren godkänner konstitutionsutskottets uttalanden i utskottets förevarande utlåtande nr 19, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren godkänt utskottets berörda uttalanden med den ändring däri, som föreslagits i den av herr Hæggbloom avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet hava röstat för ja-propositionen. Herr Hæggbloom begärde emellertid rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 136 ja och

Förslag till lag rörande ny indelning av riket i borgerliga kommuner m. m.

(Forts.)

36 nej, varjämte 17 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså godkänt utskottets uttalanden.

§ 6.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 176, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt disposition av vissa äldre reservationsanslag.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 7.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 177, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anvisande av vissa investeringsanslag för budgetåret 1946/47 för uppförande av centrala tvätt- och reparationsanstalter för försvaret jämte i ämnet väckt motion.

Anslag till centrala tvätt- och reparationsanstalter för försvaret.

I propositionen nr 132 hade Kungl. Maj:t, under återopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 1 mars 1946, föreslagit riksdagen att för budgetåret 1946/47 under Försvarets fabriksfond anvisa dels till Uppförande av centrala tvätt- och reparationsanstalter ett investeringsanslag av 410 000 kronor, dels ock till Anskaffning av maskiner och annan utrustning för centrala tvätt- och reparationsanstalter ett investeringsanslag av 610 000 kronor.

Vidare hade i en inom första kammaren av herr *Mannerskantz m. fl.* väckt motion (I: 270) hemställts, att riksdagen måtte dels besluta att avslå Kungl. Maj:ts proposition nr 132, dels ock uttala att med uppförande av de häruti föreslagna centrala tvätt- och reparationsverkstäderna skulle anstå tills materialläget på byggnadsmarknaden avsevärt bättrats samt att förnyade undersökningar rörande de framtida besparingsmöjligheterna skulle vidtagas.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionen I: 270, för budgetåret 1946/47 under försvarets fabriksfond anvisa

a) till Uppförande av centrala tvätt- och reparationsanstalter ett investeringsanslag av 410 000 kronor;

b) till Anskaffning av maskiner och annan utrustning för centrala tvätt- och reparationsanstalter ett investeringsanslag av 610 000 kronor.

Reservationer hade avgivits:

1) av herrar *Johan Bernhard Johansson* och *Mannerskantz*, vilka ansett, att utskottet bort tillstyrka motionen I: 270 och alltså hemställa, att riksdagen måtte

a) avslå förevarande proposition;

b) i skrivelse till Kungl. Maj:t uttala, att med uppförande av de i propositionen föreslagna centrala tvätt- och reparationsverkstäderna skulle anstå tills materialläget på byggnadsmarknaden avsevärt bättrats samt att förnyade undersökningar rörande de framtida besparingsmöjligheterna skulle vidtagas;

2) av herrar *Andrén* och *Slaxäng*, utan angivet yrkande.

Andra kammarens protokoll 1946. Nr 24.

Anslag till centrala tvätt- och reparationsanstalter för försvaret. (Forts.)

Efter föredragning av utskottets hemställan anförde:

Herr **Ekdahl**: Herr talman! Sedan lång tid tillbaka har jag stått i nära kontakt med representanter för den personal, som närmast beröres av den centralisering, där försvarsministern tydligen genom föreliggande proposition, nr 132, tänker sätta pricken över i-et. Det lär nog dröja, innan det blir någon ny möjlighet att i riksdagen resonera om denna angelägenhet, och jag ber därför att få begagna detta tillfälle att framföra några erinringar.

Det förekommer inom den personalgrupp jag nyss nämnde, organiserad i försvarsverkens civila personals förbund, en mycket utbredd skeptisk inställning till den centralisering det här är fråga om. Man anser sig kunna peka på vissa redan inkasserade mindre goda erfarenheter. Under krigsåren utfördes en stor mängd skoreparationer för försvarets räknning vid större privata skofabriker, alltså ett arbete i centraliseringens tecken. När dessa arbeten granskades i kontrollen, befunnos de vara av mindervärdig kvalitet och betydligt sämre utförda än tidigare vid försvarets egna icke centraliserade skomakeriverkstäder. Mindre goda erfarenheter ha även gjorts beträffande arbeten, som utförts vid centraliserade verkstäder i försvarets egen regi, fastän arbetet där varit av avgjort bättre kvalitet; således en markerad skillnad mellan den statsdrivna och den privatdrivna centraliserade reparationstjänsten. Man anser således på personalhåll alldeles tvärtemot statsutskottet att någonting verkliggen »framkommit, som kunde utgöra skäl för frångående av centralisationsplanen».

Icke heller kostnadsbesparingarna tror man så vidare på bland denna inom verksamheten arbetande och erfarna personal. Vederbörande statsråd räknar visserligen med så bred marginal att det, även om beräkningarna inte hålla alldeles, blir besparing av så stora mått, att motiveringen håller. Det förhåller sig emellertid bl. a. så, att man på personalhåll har gjort vissa iakttagelser beträffande arbetet för kalkylerna bakom de beräknade besparingarna, iakttagelser som kommit iakttagarna att sätta ganska bestämda frågetecken för tillförlitligheten i beräkningarna, även om där räknas med mycket bred marginal.

Det ligger givetvis nära till hands att söka bortresonera dessa invändningar med hänvisning till de egna intressen, som här komma i kläm. Men de personalrepresentanter jag talat med känner jag såsom mycket vederhäftiga och mycket ansvarskännande medborgare. Jag vågar påstå, att de erkänna rationaliseringens idé av »allt sitt hjärta och all sin håg och allt sitt förstånd», som det heter i den gamla katekesutvecklingen. Men de anse sig inte kunna tycka, att hittills gjorda erfarenheter ge tillfredsställande garanti för god kvalitet hos den centraliserade reparations- och underhållstjänstens arbeten, och de törs inte tro på bärigheten av kalkylerna bakom kostnadsberäkningarna.

Det jag nu sagt skulle jag vilja ha betraktat såsom underlag för en hemställan till försvarsministern. Det måste ligga i statens intresse att komma till största möjliga klarhet beträffande vad som är bra eller inte bra i den centralisering, det här är fråga om. För egen del håller jag för givet, att bästa vägen till sådan klarhet ligger i tillfällen till representativa jämförelser mellan den enligt föreliggande och tidigare propositioner planerade längre drivna centraliseringen och en betydligt mera begränsad sådan, t. ex. genom att låta mindre verkstäder och anstalter betjäna de militära förbanden å den egna garnisonsorten och på närliggande garnisonsorter eller förläggningar — jag utgår nämligen från att den ursprungliga fullständiga decentraliseringen aldrig kommer tillbaka. I de föreliggande planerna ingår en central anläggning i Hässleholm, avsedd att betjäna den militära tvätt- och reparationstjänsten för hela södra Sverige upp till Växjö. Jag ber statsrådet och chefen för försvarsdepartementet att taga under mycket allvarligt övervägande en bordläggning tills vidare

Anslag till centrala tvätt- och reparationsanstalter för försvaret. (Forts.)

av aktualiseringen av denna hässleholmsanläggning och under tiden låta t. ex. de verkstäder och anstalter, som finnas i Kristianstad, betjäna de till denna stad förlagda förbanden liksom de, som äro förlagda till Hässleholm och Ljungbyhed. Det torde inte behövas så värst många år för att på detta sätt få ett representativt jämförelsematerial till belysande av för- eller nackdelar med en längre driven eller mera begränsad centralisering.

Det torde, hur centraliseringen än till sist ordnas, vara av mycket stor betydelse, att det vid varje förband finns ett par man för varje verksamhetsgren — skrädderi, skomakeri, o. s. v. — vilka kunna vara till hands för ständigt förekommande, mindre servicearbeten. Av departementschefens yttrande på s. 15 i propositionen framgår inte, huruvida han är inställd på bibehållande av dessa servicemän vid de lokala förläggningarna. Skulle så inte vara fallet, ber jag få hemställa att statsrådet ordnar förhållandena på det sätt jag här antytt.

Jag kommer så till sist över på de ekonomiska villkor, som tillämnas för sådan personal, som i detta sammanhang inte kan undgå att bli bortrationaliserad. Jag ber då att med ledning av hittills företagna uppsägningar, där nu gällande bestämmelser om avskedsersättning äro tillämpliga, få anföra några exempel.

Vid ett förband har en manlig arbetare, 54 år gammal och med 29½ tjänstgöringsår, uppsagts. Han kommer att erhålla en årlig ersättning på 1 619 kronor tills han blir 65 år, då ersättningen utbytes mot tjänstelivränta, i detta fall på omkring 1 550 kronor. Hade denne arbetare fått kvarstå till pensionsåldern, 60 år, hade han fått en ålderspension om 2 887 kronor per år. Han får i det långa loppet således knappt mer än hälften av vad han skulle ha fått, om han fått tjänstgöra sex år till.

En uppsagd 55-årig kvinnlig arbetare vid ett annat förband, anställd vid försvaret i tjugio års tid, får 1 030 kronor om året tills hon fyller 65 år, där- efter tjänstelivränta med 900 kronor. För henne skulle ålderspensionen fr. o. m. 65 års ålder belöpt sig till 1 610 kronor. Det blir en mycket dålig korrespondens mellan de ersättningar, som vederbörande få, och den pension de skulle erhållit om några få år, därest de inte bortrationaliserats; och med hänsyn just till de få år de hade kvar till pensionsåldern borde det kunna gå för sig att ge dem ersättningar, som te sig mera rimliga.

Vid ett tredje förband har en 35-årig kvinnlig arbetare med 18 års anställningstid uppsagts. Gällande bestämmelser tillerkänna henne endast en avskedsersättning, ett engångsbelopp alltså, motsvarande två månadslöner.

Det är givet att samtliga här anförda exempel äro av den art, att vederbörande i vissa fall inte alls och i andra fall endast i ringa grad ha utsikter att kunna övergå till annan, ekonomiskt bärande sysselsättning. Då även yngre arbetare torde få räkna med vissa övergångssvårigheter när det blir fråga om att inpassa sig på den öppna arbetsmarknaden, måste nu gällande engångsersättningar anses för låga som hjälp förbi dessa svårigheter. Om man utgår ifrån att staten bör uppträda som mönsterarbetsgivare så kunna inte de ersättningsnormer, som enligt nu gällande bestämmelser tillämpas på den från försvarets arbetsanställningar bortrationaliserade personalen, anses såsom tillfredsställande.

Jag ber därför att till statsrådet och chefen för försvarsdepartementet få framföra en vädjan, att han till snar och allvarlig omprövning upptager frågan, efter vilka grunder denna bortrationaliserade personal skall kunna få en gottgörelse, som är ägnad att tillfredsställa berättigade anspråk på skälighet och sålunda också är försvarlig för staten såsom arbetsgivare.

Anslag till centrala tvätt- och reparationsanstalter för försvaret. (Forts.)

Herr Wiberg: Herr talman! Utöver de påpekanden, som herr Ekdahl nu gjort, skulle jag vilja göra några erinringar. Jag vill då först säga, att jag tror att det ligger åtskilligt i vad herr Ekdahl sade. Naturligtvis är varje rationalisering eftersträvansvärd, men rationalisering och centralisering behöva inte alls vara samma sak.

Det har framhållits i motiveringen, att enligt utredningsmannen ganska avsevärda besparingar torde kunna uppnås. Å andra sidan har intendenturavdelningen för sitt vidkommande kommit fram till ett avsevärt lägre belopp. Jag delar herr Ekdahls skepsis beträffande sifferberäkningarna. Det är inte så lätt att räkna ut varken vad som kan vinnas på en centralisering eller vilka avbränningar, som i praktiken komma att uppstå. En centralisering skulle exempelvis medföra transport-, förpacknings- och distributionsproblem m. m., för vilka det är svårt att i förväg beräkna kostnaderna.

Vad som emellertid är ytterst väsentligt och som också berördes av herr Ekdahl, är faran för kvalitetsförsämring. Jag delar också den skepsis, som herr Ekdahl gjorde sig till tolk för i fråga om de kvalitativa resultaten av en centralisering.

Men saken har ännu en sida. Riksdagen har tidigare anslagit ett belopp på 6 902 000 kronor till investering i byggnader och maskiner. Därutöver begäres nu ett belopp, på 1 020 000 kronor. Det är alltså fråga om en ganska avsevärd investering. Av dessa belopp har endast en viss del redan tagits i anspråk. Jag kan icke undgå att erinra kammaren om, att det inte är många dagar sedan andra kammaren trots ett enhälligt statsutskott beslöt att avslå en framställning om ett investeringsanslag av 1 200 000 kronor till en kortvågssändare. Kammaren föranleddes eller förleddes till detta beslut genom ingripande av finansministern. Hans motivering var, att man måste beakta vådorna av stora investeringar i dessa tider, som i så hög grad karakteriseras av brist på arbetskraft och brist på material. Om det verkligen vore så att man med fog borde vägra att gå med på anslaget till kortvågsradion, borde väl så mycket större skäl vara för handen att allvarligt överväga, om kammaren bör gå med på att denna betydande och i varje fall för närvarande icke nödvändiga investering nu skall göras, i all synnerhet som effektivitets- och räntabilitetsfrågan ej synes vara helt och fullständigt utredd.

Jag vill också peka på att i remissyttrandena åtskilliga skäl framförts, som tala för uppskov och vidare utredning. På sidan 4 i trycket refereras bl. a. överbefälhavarens syn på saken. Överbefälhavaren anför åtskilliga, såvitt jag kan finna ganska tungt vägande skäl och slutar med att betona, att nu angivna omständigheter synas »tala för en viss återhållsamhet i fråga om det fastställda programmets genomförande».

Utskottet har visserligen sagt sig icke förbise material- och arbetskraftssvårigheterna, men utskottet har dock i princip tillstyrkt det av Kungl. Maj:t begärda anslaget och lagt avgörandet i Kungl. Maj:ts hand. Jag förmenar att det riktigaste vore att låta vid saken bero till dess en förnyad, genomgripande utredning i första hand kunnat göras. Jag anser därför att man borde följa den reservation, som avgivits av herrar Johan Bernhard Johansson och Manner-skantz. Jag ber också, herr talman, att få yrka bifall till denna reservation.

Herr Törnkvist: Herr talman! År 1943 fattade riksdagen beslut om att centralisera tvätt- och reparationstjänsten vid försvaret. Sedermera har från olika håll uttalats tvivel, huruvida det var klokt att fullfölja detta beslut. Skälen härför ansågos vara bl. a. att centraliseringen uppenbarligen skulle bli dyrare och att reparationstjänsten skulle bli sämre, framhölls det.

Det första skälet, att omläggningen skulle bli dyrare, har nu också under-

Anslag till centrala tvätt- och reparationsanstalter för försvaret. (Forts.) sökts av organisationsnämnden, varvid bekräftats i princip att beräkningarna före beslutet 1943 höllo streck. Departementschefen har synbarligen känt behov av att skaffa en sådan försäkran, och den framlägges också i den föreliggande propositionen.

De av herr Ekdahl nämnda dåliga erfarenheterna rörande utfallet av den reparationstjänst, som han kallar, om jag uppfattade honom rätt, den centraliserade, ha varit under omprövning för två år sedan genom föredragningar i statsutskottet. Men det säger sig självt, att om man 1943 beslöt upprättandet av dessa centraliserade anstalter, skulle man inte kunna ha någon arbetserfarenhet ifrån dem år 1944. Vad som nu föredrogs av herr Ekdahl faller under samma dom. Från den enda anstalt som är klar och har tagits i bruk, och det för kort tid sedan, kan det inte heller ännu föreligga någon erfarenhet av hur arbetstjänsten där utfallit; övriga anstalter äro inte ens påbörjade.

Den centraliserade arbetstjänst, som det talas om här, har sålunda icke något samband med det beslut som fattades 1943 om att bygga dessa tvätt- och reparationsanstalter på olika ställen i landet och centralisera verksamheten. Det är alltså icke skäl i att ta alltför starkt intryck av herr Ekdahls exempel. I och för sig måste man ju göra det, då man konstaterar, att denna arbetstjänst ännu är i högsta grad bristfällig, men det är ju det som skall avhjälpas genom dessa anstalters tillkomst.

Vad utskottet haft att ta ställning till är följande: Skola vi rekommendera riksdagen att upphäva beslutet från 1943 utan att ha några andra än högst teoretiska skäl för ett sådant beslut? Eller skola vi tro, att när dessa anstalter bli färdiga skola vi få det bättre i fråga om denna reparationstjänst, och därför biträda Kungl. Maj:ts hemställan om det ökade anslaget m. m.? Vi valde självfallet den senare vägen, alldenstund de förnyade beräkningarna bekräftat kalkylerna från 1943.

Reservationen till utskottets utlåtande knyter an till en motion, som i huvudsak binder fast arbetskraft- och materialfrågan. Det göres gällande att som läget nu är på marknaden i fråga om både arbetskraft och material, är det inte riktigt att man driver fram dessa byggen i konkurrens med andra civila, legitima behov. Därvidlag har utskottet ansett sig böra göra ett medgivande, som går ut på att om civila, legitima behov anmäla sig och ha en tyngd som är värd att beakta, skall Kungl. Maj:t låta dem gå före byggandet av dessa anstalter. Dessa böra således inte få tränga undan andra, viktiga civila behov. Det gäller med andra ord här ett förtroendeuppdrag till Kungl. Maj:t.

Herr talman! Med denna kommentar till utskottets utlåtande ber jag få yrka bifall till dess hemställan.

Herr statsrådet **Sköld**: Herr talman! Jag kan inte underlåta att här tala något om de framställda kraven på ytterligare utredning.

Om det finns något ärende som har blivit ordentligt genomarbetat måtte det väl ändå vara detta. Först tillsattes en sakkunnigkommitté, som i sig inrymde militär och civil sakkunskap utav högsta kvalitet. Dessa sakkunniga avlämnade ett betänkande som visade, vilka fördelar som följa av ett sammanförande av tvätt- och reparationstjänsten. Deras förslag blev tillstyrkt nästan överallt och förelades riksdagen, som fattade beslut om centralisering. På grund av detta beslut ha tre anstalter byggts och tre ha ställts mera på framtiden. Nu erfordras en liten, ytterligare kapitalinsats för att programmet skall kunna genomföras.

I detta läge riktades kritik emot planen från två håll. Dels från vissa militära kretsar, en kritik vilken så tydligt som helst utgjorde ett försök från

Anslag till centrala tvätt- och reparationsanstalter för försvaret. (Forts.) militärt håll att under sig hålla kvar uppgifter av även rent civil natur. Dels kom det också kritik från personalen, som herr Ekdahl här delvis återgivit. Den kritiken byggde på uppgifter att kvaliteten skulle bli sämre. När den då framfördes byggde den emellertid dels på prestationer inom den privata industrien — den dåliga kvaliteten hänförde sig alltså till reparationer som utförts av den privata industrien — och dels också på vissa åtgärder, som vidtagits av arméförvaltningens intendenturavdelning, som själv kritiserat planen.

Med anledning av denna kritik talade jag med parterna i målet: intendenturavdelningen och fabriksstyrelsen. Jag presenterade dem en utredningsman, generaldirektör Sällfors, som båda parter ansågo vara lämplig. Generaldirektör Sällfors gör då en genomgripande, ny utredning med utgångspunkt från den framställda kritiken och verifierar i sin utredning att de ursprungliga kalkylerna voro riktiga, kanske t. o. m. hållna en smula i underkant. Senare riktades kritik mot generaldirektör Sällfors' utredning, och den kritiken har han övertygande vederlagt.

Jag måste säga, att om det finns någon fråga som har blivit utredd, så är det som sagt denna. Det är svepskal när man försöker att skjuta på denna sak med hänvisning till bristande utredning — det säger jag öppet.

I vad det sedan gäller den personal som kan bli överflödig, så kan det vara riktigt, som herr Ekdahl här anför, att avvecklingsersättningarna äro knappa. Men jag fäster herr Ekdahls uppmärksamhet på att i den proposition, där detta förslag första gången förelades riksdagen, gjordes uttalanden om att man skulle göra vad man kunde för att inom försvarsväsendet tillvarata den friställda arbetskraften och således inte i onödan tvinga vederbörande att ta arbete utanför försvarsväsendet. Jag tror att mycket kan göras för att tillförsäkra dem fortsatt arbete inom försvarsväsendet. Det bör ju vara så mycket lättare som det inte är sådant överflöd på arbetskraft, att man har anledning att i onödan kasta ut folk i arbetslöshet. Jag tror nog att Kungl. Maj:t skall ha sin uppmärksamhet riktad på den saken.

Sedan ett ord till herr Wiberg och hans kortvägsradio. Jag måste säga, att det anförande, som herr Wiberg här höll, kan jag för min del icke anse ha kommit från den framstående industriman, som herr Wiberg är. Jag vet icke, men jag tror, att herr Wiberg gör någon skillnad mellan en investering för en kortvägsradio, som icke sparar någon arbetskraft för andra ändamål utan ökar behovet av arbetskraft, och det föreliggande förslaget, vars väsentliga uppgift är att friställa arbetskraft och därmed också skaffa folk för nya ändamål. Ingen kan väl tveka om vilket av dessa ändamål som bör ha företräde. Sedan är det en annan sak — såsom utskottet också påpekat och som jag för min del icke har något att invända mot — att dessa anstalter icke kunna uppföras i annan takt än som arbetstillgång och materielläge tillåta och att dessa företag få provas efter precis samma grunder som alla andra företag; det har jag ingenting emot. Men jag kan icke tänka mig att riksdagen skulle fränfalla sitt en gång fattade beslut, vilket visat sig vara synnerligen klokt.

Herr Ekdahl: Herr talman! Jag vill fästa statsrådet Skölds uppmärksamhet på, att jag icke yrkat någon ny utredning och ej heller avslag på den föreliggande propositionen. Både statsrådet och herr Törnkvist, som talesman för utskottet, ha talat om kvaliteten på dessa reparationer. Jag skall icke ge mig in på något bemötande i det avseendet, men jag vill betona, att vad jag har framfört önskemål om är närmast, att man skulle få möjlighet till jämförelse mellan arbeten vid en mera centraliserad verksamhet och en mindre centrali-

Anslag till centrala tvätt- och reparationsanstalter för försvaret. (Forts.) serad verksamhet. Jag har alltså speciellt rekommenderat, att man skulle låta de verkstäder och anstalter, som finnas i Kristianstad, tills vidare utöva en begränsad centraliserad verksamhet genom reparationstjänst åt förbanden i Kristianstad och exempelvis även i Hässleholm och Ijungbyhed. Jag är mycket tacksam för den försäkran, som nu återigen givits från statsrådets Skölds sida, att de som bli överflödiga i sin nuvarande verksamhet i försvarsarbetet skola, så långt det finns någon möjlighet därtill, beredas annan och, om jag icke fattade statsrådet Sköld fel, en ekonomiskt sett likvärdig sysselsättning i försvarets tjänst. Detta är mycket bra för dem som få denna förmån, men jag har naturligtvis tänkt på dem, som icke på något sätt kunna rädda sig undan ett avsked. Desto färre det därvidlag blir fråga om, desto lättare bör det vara för statsmakterna att komma till rätta med de ersättningsnormer, som böra gälla för dem som icke kunna rädda sig undan ett avsked, så att de bli så skäligen som möjligt och — jag upprepar det — för staten som arbetsgivare så hedrande som möjligt.

Herr Wiberg: Herr talman! Jag ber statsrådet Sköld vara övertygad om att jag, därest utredningsmannens förslag måste anses visa, att en så väsentlig besparing kunde uppnås, för min del utan tvekan skulle rösta för utskottsmajoritetens förslag. Statsrådet Sköld får väl emellertid medge, att man har anledning bli betänksam, när man ser en annan utredning utmynna i en beräknad besparing av endast en femtedel av det ifrågavarande beloppet. När därtill kommer att man på skilda håll — icke minst från fackmännens sida — uttalat sig åtskilligt skeptiskt i fråga om kvaliteten beträffande de arbeten, som skulle uppnås vid en centralisering, finns det väl ytterligare fog att bli betänksam. Härtill kommer givetvis den omständigheten, att tidpunkten för uppförandet av byggnader och verkställandet av andra investeringar utan tvekan — vilket statsrådet säkert vill medge — icke är den lyckligaste. Jag föreställer mig vidare, att de tilltänkta investeringarna icke kunna göras nu omedelbart. Det borde knappast vara någon skada skedd med ett uppskov då vederbörande statsråd hade möjlighet att om han så önskade redan till höstrikdagen eller till nästa års riksdag komma med förslag i ämnet; detta skulle säkerligen vara fullt tillräckligt.

Vad frågan om kortvägsradion angår medger jag gärna, att densamma kanske icke skulle ge ett direkt ekonomiskt utbyte. Men det finns dock många utgifter, som vi besluta utan att de lämna annat än ett indirekt utbyte. Jag tänker då på hela kulturbudgeten. Vi böra väl ändå följa den principen att ett materiellt framåtskridande bör gå hand i hand med ett kulturellt. Jag är rädd att statsrådet Sköld och jag ha alltför olika meningar om värdet av kortvägssändaren för att våra meningar därvidlag skola gå att förena.

Herr talman! Jag vidhåller min hemställan.

Härmed förklarades överläggningen avslutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på avslag därå samt bifall i stället till den av herrar Johan Bernhard Johansson och Mannerskantz avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen; och blev utskottets hemställan av kammaren bifallen.

§ 8.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 178, i anledning av väckt motion om engångsanslag till vissa arbeten å fritidsläget vid Skönstavik.

Uti en inom första kammaren av herrar *Wetter* och *Petersson* väckt motion (I:116) hade hemställts, att riksdagen måtte besluta att i engångskostnad

*Engångs-
anslag till
arbeten å
Skönstaviks
fritidsläger.*

Engångsanslag till arbeten å Skönstaviks fritidsläger. (Forts.)
för utförande av erforderliga arbeten å fritidslägrer vid Skönstavik anvisa ett belopp av 95 000 kronor.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte i anledning av motionen I:116 medgiva, att däri angivna byggnadsföretag finge komma till utförande med anlitande av det för nästa budgetår under försvarets fastighetsfond, marinens delfond, anvisade investeringsanslaget till Vissa byggnadsarbeten.

Utskottets hemställan föredrogs; och yttrade därvid:

Herr statsrådet **Sköld**: Herr talman! Som kammaren finner har statsutskottet här föreslagit, att ett belopp av 95 000 kronor från investeringsanslaget under försvarets fastighetsfond, marinens delfond, för nästa år skall få användas för uppförande av vissa byggnader på ett fritidsläger, som tillhör Karlskrona örlogsstations manskapskassa.

Jag har tagit till orda för att uttrycka min förvåning över det förslag, som statsutskottet här framlagt. Om statsutskottet bara hade föreslagit, att riksdagen skulle anvisa 95 000 kronor till uppförande av dessa byggnader skulle jag icke tagit till orda, trots att det naturligtvis kan ifrågasättas, om det är riktigt lämpligt att utan någon utredning och utan att frågan någon gång varit underställd Kungl. Maj:ts prövning bevilja 95 000 kronor för detta ändamål. Nej, det som jag tycker är något överraskande är den omständigheten att utskottet föreslår, att dessa medel skola tagas ur ett investeringsanslag under fastighetsfonden. Enligt gällande grunder skola investeringar under försvarets fastighetsfond finansieras till hälften med skattemedel och till hälften med lånemedel. Principen är att de fastigheter, som skapats med bidrag från dylika investeringsanslag, skola bokföras på fastighetsfonden och sålunda utöka statens förmögenhet. Genom det förslag, som här framlägges, skapas emellertid icke någon ny fastighet. Marken på vilken dessa byggnader skola byggas tillhör Karlskrona stad, och byggnaderna komma därför att bli lös egendom och icke fast egendom. De kunna följaktligen enligt gällande bestämmelser icke bokföras på fastighetsfonden. Härtill kommer ytterligare den omständigheten att byggnader, som tillhöra manskapskassor, aldrig varit bokförda på fastighetsfonden och aldrig inräknats i statens förmögenhet, detta helt enkelt därför att de ju i allmänhet ligga på kronans och icke på manskapskassans mark och alltså hittills alltid ha betraktats som lös egendom.

Det är ju alldeles uppenbart att det enligt nu rådande princip icke kan vara riktigt att anvisa lånemedel för det ändamål, som här föreligger, och det skulle väl uppenbart leda till ganska besvärande konsekvenser, om riksdagen nu bestämmer sig för att bifalla statsutskottets förslag. Ingen kan säga varthän det skulle leda, om man på detta sätt skulle gå ifrån nu gällande princip. Jag skulle därför vilja hemställa till kammaren att ta under övervägande huruvida det kan vara lämpligt att fatta ett sådant beslut som statsutskottet här föreslår. Det hade varit riktigare att man här lagt fram förslag om ett direkt anslag på 95 000 kronor, men att man därvid naturligtvis gjort klart för sig att även detta skulle ha sina konsekvenser. Beslutar man ett statsbidrag till byggnader åt en manskapskassa på ett ställe måste man också betänka, att sådana här kassor finnas inom ett 70-tal förband av det svenska försvarsväsendet. Om man hade framlagt förslag om ett direkt anslag hade man likväl vetat vad man gjorde, men det försäkrar jag att man icke gör, om man bifaller det förslag, som här föreligger.

Herr **Törnkvist**: Herr talman! Den fråga, som här föreligger, är enligt de informationer jag fått mycket gammal. Den har emellertid aldrig kommit så långt som till Kungl. Maj:t på grund av det kineseri, som råder hos de myndigheter, vilka lyda under Kungl. Maj:t. Enligt vad stationschefen i Karlskrona

Engångsanslag till arbeten å Skönstaviks fritidsläger. (Forts.)

meddelat mig ha åtminstone tre framställningar i ämnet gjorts till marinförvaltningen, men frågan har aldrig underställts Kungl. Maj:ts prövning. Under sådana omständigheter ligger det icke tillräcklig tyngd i påståendet och klandret, att saken i nuvarande läge icke skulle vara tillräckligt utredd.

Innan jag fortsätter mitt anförande vill jag påminna om att jag väl är karlskronit men icke motionär i frågan, och att jag, därest jag icke vore ordförande i den avdelning av statsutskottet, som haft att behandla frågan, icke skulle ha kommit att figurera här. Av gammalt har jag alltid varit glad över att icke å egna vägnar behöva tala i frågor, som röra Karlskrona, men nu är jag i egenskap av utskottets talesman tvungen att säga några ord.

Statsrådet Sköld sade, att om förslag framförts om ett direkt anslag för här ifrågavarande ändamål skulle han icke ha lagt sig i saken. Jag finner det för min del på det hela taget egendomligt, att statsrådet lagt sig i den här saken. Ett riksdagens utskott som statsutskottet äger att ta initiativ i frågor som denna. Utskottet kan emellertid endast rekommendera riksdagen att fatta ett visst beslut, och för att det beslutet skall kunna verkställas måste vissa former uppfyllas; i detta fall, såvitt jag kan förstå, att Kungl. Maj:t ger sitt bifall. Det skulle dock vara en allvarlig sak om Kungl. Maj:t icke skulle expediera en av riksdagen beslutad önskan. Vi få sålunda utgå från, att om riksdagen fattar ett beslut i enlighet med utskottets förslag, Kungl. Maj:t skall rätta sig därefter, om nämligen regeringen är en parlamentarisk sådan.

Jag förväran mig som sagt över att själva anslagsfrågan överhuvud taget tagits upp till debatt här. En annan sida av saken är, hur anslaget skall bokföras. Den angår helt Kungl. Maj:t. Den frågan får riksdagen icke lägga sig i, men så bör icke heller Kungl. Maj:t lägga sig i, om riksdagen anslår medel till ett visst ändamål. Det tillkommer Kungl. Maj:t att så att säga sköta böckerna och se till att de föras i enlighet med gällande bestämmelser. Jag ser att herrarna på regeringsbanken ha roligt, och det kanhända de ha fog för, men jag upprepar ännu en gång, att själva bokföringsfrågan är en angelägenhet, som Kungl. Maj:t själv har att sköta. Skulle riksdagens anvisningar i det avseendet icke gå riktigt i lås, får Kungl. Maj:t rikta riksdagens uppmärksamhet på en sådan sak och begära de åtgärder som regeringen kan anse tarvas.

Jag tror icke att ärendet såsom sådant ligger så illa till som herr statsrådet ville göra gällande. Framställning har gjorts till Karlskrona stad att manskapskassan skulle med äganderätt få förvärva det ifrågavarande området. I egenskap av stadsfullmäktig tillstyrkte jag framställningen, men stadsfullmäktige motsatte sig densamma, huvudsakligen av den anledningen att man icke visste om icke staden i framtiden kunde behöva området i fråga. Stadsfullmäktige beslöt emellertid att utan vederlag upplåta området på 50 år till manskapskassan. I beslutet inrymmes dock en klausul, som går ut på att om det under dessa 50 år skulle visa sig, att staden är i trängande behov av området eller del därav, skall staden kunna resonera med Kungl. Maj:t om modifikation av beslutet. Detta upplåtande av området på 50 år vill förefalla betryggande för en bebyggelse av detta slag. Man brukar ju icke beräkna att få lån för byggnader på längre tid än 30, 25 eller 20 år, växlande efter omständigheterna. Om man sålunda skulle tänka sig, att dessa pengar måst upplånas nu, hade de måst vara betalda inom högst 30 år. Enligt allmänna beräkningsgrunder får således detta anslag anses vara helt förräntat när dessa 50 år gått till ända. Någon särskild tribut till staden för upplåtelsen behöver icke lämnas av vare sig staten eller manskapskassan.

För min personliga del har jag resonerat som så, att när det mellan en högsta lånetid på 30 år och denna upplåtelseid på 50 år föreligger en sådan marginal som 20 år, kan vem som helst anse investeringen tryggad.

Engångsanslag till arbeten å Skönstaviks fritidsläger. (Forts.)

Då komma vi till själva bokföringsspörsmålet, att man icke kan uppföra dessa pengar som investering i någon fastighet, därför att anläggningen blir lös egendom. Ja, vill man se det sakligt, bör man väl betänka att det är en mycket stor manskapsstyrka där nere på vår största örlogsstation, Kungl. Maj:t kan mycket väl därest frågan ses på det sättet vidtaga åtgärder för att överföra medlen på driftbudgeten. Ett förslag härom kunna vi få till hösten, eller vi kunna få det till nästa år. Det hänger samman med bokföringen hur man vill göra det. Anses det lämpligt att skaffa dessa människor, som nu ha svårigheter att ordna sina fritidsförhållanden på ett tillfredsställande sätt, bättre möjligheter därtill, kan man handla så att de också kunna det. Det hade också motionärerna tänkt sig. Motionärerna hade direkt yrkat 95 000 kronor. Men avdelningen har konstaterat, att det inom detta anslag finnes reserver, som kunde användas för ändamålet i fråga. Statsutskottet har godkänt detta, vilket skett — det vill jag understryka — utan min personliga medverkan. Hur det sedan som sagt skall bokföras är en fråga som strängt taget icke är av förstahandsintresse.

Vi ha under fem—sex år haft en väldig penningflod, som rört sig med ett antal miljarder. Men härvid har en mängd intressen som gällt manskapet och personalen i övrigt måst lämnas å sido, därför att under dessa hotfulla år har det rent militära intresset att tillgodose våra förstörelseresurser legat i förgrunden. Det kan därför vara på tiden att man gör något även för personalen, som tjänar fredens sak. Jag vill icke kalla detta för bekvämlighet, ty jag har mycket svårt att tro, att den som är bunden vid militärtjänst har det bekvämt. Men jag vill säga, att så långt man överhuvud taget kan giva dem litet understöd och hjälp för deras fritidsliv, bör tiden nu vara inne att också tänka på den saken.

Jag är icke okänslig, herr talman, för det slags argument som framförts och kanske avsetts som avgörande argument, när man vänt sig mot detta begränsade tal. Det går ej att göra någon dignitet av 95 000 i detta sammanhang, men det kan komma ytterligare anslagskrav från olika håll. Jag är icke alls okänslig för den sidan av argumenteringen. Men vi få väl, i den mån sådana krav komma upp, pröva, om de äro av den natur, att man rimligtvis måste beakta dem. Men vi böra icke låta skrämma oss på förhand och på grund därav gå emot de mest skäliga anspråk från människor, som måst binda sig vid vissa bestämda orter en längre eller kortare tid av sitt liv. Man må behandla varje sak för sig och bedöma den efter dess värde.

Jag kan försäkra statsrådet Sköld, att här föreligger ett mycket starkt behov av att man får den hjälp, som man strävat efter att få av Kungl. Maj:t, fast frågan aldrig har kommit dit.

Jag behöver icke säga, att jag ej har något personligt intresse i denna fråga. Det har jag icke alls. Jag har blivit anmodad att taga initiativ, men jag har ansett detta olämpligt och icke tagit något initiativ. Min roll har varit att såsom ordförande i avdelningen föra talan för den mening, som blivit statsutskottets beslut.

Trots de svårigheter som här sägas kunna uppstå i fråga om bokföringen hemställer jag, herr talman, om bifall till utskottets förslag.

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet **Wigforss**: Herr talman! Om jag tar del i denna debatt är det för att den berör en bokföringsfråga. Tyvärr är det min uppgift att tänka på den sidan också. När herr Törnkvist uttalade sin förvåning över att statsrådet Sköld deltog i debatten var det väl närmast med tanke på, att det var finansministern som skulle tala om den formella sidan och icke en av försvarsministrarna. Men med anledning av det sista som herr Törnkvist sade skall jag gärna erkänna, att om saken kommit

Engångsanslag till arbeten å Skönstaviks fritidsläger. (Forts.)

fram som ett rent anslag för dessa semesterändamål, hade både kamrarna och regeringen fått bedöma det på samma sätt som andra anslag och fråga sig, om anslaget möjligen trots allt borde beviljas. Jag vill fråga herr Törnkvist, hur det kan komma sig, att icke saken i statsutskottet har behandlats på detta sätt. Om det är så, att där förelågo alla dessa mänskliga skäl för saken, varför då icke gå rakt på ett bifall till motionen?

Jag ber om ursäkt för att jag säger det, men jag har faktiskt uppfattat det så, att man på deras sida, som voro intresserade av detta anslag, liksom icke vågade gå fram med ett direkt bifall till 95 000 kronor med tanke på, att det skulle väcka uppmärksamhet inom statsutskottet, och att man skulle diskutera, om det vore mera skäl att bevilja dessa 95 000 kronor än andra anslag. Därför fann man på den utvägen att säga, att man borde taga det på fastighetsfonden av lånemedel. Den vägen var liksom litet mera framkomlig. Det är alldeles riktigt. Men just därför att denna väg ofta är mera framkomlig får man vara försiktig.

När herr Törnkvist talade om miljon- och miljardrullning, vill jag tillägga, att just därför att det gäller så väldiga belopp är bokföringsfrågan så mycket mera viktig. Det är icke så, att detta är en sak, som bara rör regeringen eller finansdepartementet. Frågan om fastighetsfonden och hur den skall användas är en fråga, som reglerats av riksdagen: riksdagen har sagt, att de och de reglerna skola gälla. Som jordbruksministern nyss erinrade om är frågan bara: Skall man i detta fall gå ifrån dessa regler? Jag skall icke förneka det möjliga i att vi skulle kunna göra regler för fastighetsfonden, som tillåte att placera lånemedel i annat än fastigheter. Det är alldeles klart, att om riksdagen vill säga, att vi skola taga lånemedel och skriva av dem även för sådana ändamål som det föreliggande, är det riksdagen och Kungl. Maj:t obetaget att gå på den linjen. Men när man en gång fastslagit, hur fastighetsfondens medel skola användas, frågar man sig, varför man skall gå förbi detta.

Herr Törnkvist säger, att detta är ett mycket nyttigt ändamål; Kungl. Maj:t kan senare komma med förslag att anslå medel. Om riksdagen nu beslutar att det skall tagas på fastighetsfonden med lånemedel och avskrivs till hälften, kan sedan icke regeringen på hösten begära medel till samma ändamål. Det är i grund och botten en ordningsfråga; det är en fråga om man skall ha riktig reda i statens bokföring, när det gäller de affärer som göras.

Det förefaller klokt att låta frågan vila, till dess Kungl. Maj:t kan pröva den, och att tills vidare ej fatta ett beslut, som trots allt kanske kan bli ett prejudikat, vilket vi litet var i större sammanhang skulle önska att vi ej hade skapat.

Herr Törnkvist: Herr talman! Till finansministerns anförande vill jag säga, att hans antagande, att vi inom statsutskottet sökt smussla igenom detta anslag, icke är riktigt; vi bruka icke arbeta på det sättet. Saken är helt enkelt den, att detta kvotanslag har under de sista fyra åren fått utgå i reservoar, när det gällt medel för försvarets byggnadsbehov. I den mån som vi erkänna, att den personal, som är inkopplad i uppgifter på olika platser, tillhör försvaret, ha vi ansett den kunna bli delaktig härav. Det är helt enkelt så, att det fanns pengar här. Med statsutskottets vanliga rädsla att kräva nya pengar valde vi denna väg. Jag skulle tänka mig, att finansministern kan anse, att dessa 95 000 kronor icke äro avsedda att återbetalas; avsikten är tydligen att här skall givas ett anslag. Då är denna väg bättre att gå, om man vill uppnå en besparing. Ty det är icke nödvändigt, att man förbrukar alla pengarna av fonden, utan man kan mycket väl minska fonden med 95 000 kronor, när den slutliga redogörelsen sker inför riksdagen rörande de olika delfonderna.

Engångsanslag till arbeten å Skönstaviks fritidsläger. (Forts.)

Enligt mitt sätt att se är den saken klar. Här är icke fråga om något beslut, som kan framkalla framtida komplikationer särskilt när det gäller bokföringen. När man vill framföra det argumentet, att från 20, 25, 30 eller 40 platser kunna komma enahanda anspråk i kommande tider, så har jag ansett, att dessa frågor i den mån de komma upp skola behandlas var för sig. Denna synpunkt får icke leda till att man skulle avslå detta anslag. Skulle det avslås med en sådan motivering, herr talman, bleve det mycket svårt för dem, som tjäna kronan, att överhuvud taget få gehör för de mänskliga synpunkter som ligga bakom deras framställningar av detta slag, att få litet bättre vistelseplatser än de ha.

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet **Voug**: Herr talman! Jag skall icke röra vid den sida av saken, som togs upp av statsrådet Sköld på grund av att han handlägger ärenden om kapitalbudgeten. Men jag för min del vill säga, att om jag hade att taga ställning — vilket för övrigt skulle skett i samråd med statsrådet Sköld — till frågan, hur man skall fördela de medel som man kan räkna med som anslag för fritidsnöjen eller fritidssysselsättningar vid förbanden, måste jag sätta Skönstavik ganska långt ner i kön. Jag har haft tillfälle att besöka Skönstavik; det är en mycket trevlig plats nere vid sjön. Men det finns många förband, där man icke haft råd att bygga badanläggningar, som göra det möjligt för folket att få bada i sommarvärmen. Det är förband, som i många fall ligga långt bort från sjön. Jag kan icke finna, att anläggningen vid Skönstavik har en sådan angelägenhetsgrad, att det skulle vara särskilt befogat att skjuta fram detta ändamål framför många andra ändamål, som måste tillgodoses.

Det är endast denna synpunkt, herr talman, som jag velat framhålla.

Herr **Sköld**: Herr talman! Jag ber att få yrka avslag på statsutskottets förevarande framställning.

Herr **Törnkvist**: Herr talman! Efter denna kraftmobilisering från regeringen har väl min ringhet icke så mycket att säga till om. Men när man nu behöver lösgöra sig från regeringsuppgiften för att yrka avslag, är det hela ännu mera egedomligt än vad jag tillät mig beteckna i mitt första anförande. Jag vidhåller mitt yrkande.

Överläggningen var härmed slutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på avslag å såväl utskottets berörda hemställan som den i ämnet väckta motionen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Sköld begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 178, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren avslagit såväl utskottets berörda hemställan som den i ämnet väckta motionen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne tvekan kunna råda om

Engångsanslag till arbeten å Skönstaviks fritidsläger. (Forts.)
omröstningens resultat, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 80 ja och 85 nej, varjämte 16 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså avslagit såväl utskottets hemställan som den i ämnet väckta motionen.

§ 9.

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 179, i anledning av väckta motioner om anslag för budgetåret 1946/47 till befrämjande av fartygs förseende med radiotelegraf- eller radiotelefonstation.

Utskottets hemställan bifölls.

Som tiden nu var långt framskriven, beslöt kammaren på förslag av herr talmannen att uppskjuta handläggningen av övriga på föredragningslistan upptagna ärenden till kl. 7.30 em., då enligt utfärdat anslag detta plenum komme att fortsättas.

§ 10.

Herr talmannen lämnade på begäran ordet till

Interpellation.

Herr **Edberg**, som yttrade: Herr talman! Frågan om skogsägarnas medinflytande vid handhavandet av flottningssjöföreningarnas angelägenheter är av gammalt datum. Någon ändring har dock icke kommit till stånd, trots den kritik som framförts mot de allvarliga missförhållanden, som rått i fråga om flottledernas användning och utnyttjande. Anledningen till missnöjet har varit det sätt, på vilket flottledernas huvudintressenter förstått att lägga en orimligt stor del av kostnaderna för såväl anläggning som underhåll på de mindre skogsägarna.

Vid åtskilliga tillfällen ha framstötats gjorts i riksdagen för att åstadkomma en bättre tingens ordning. Men ej heller dessa ha hittills avsatt några bestående resultat. Sälunda begärde riksdagen år 1925 med anledning av väckta motioner utredning angående möjligheterna att ge skogsägarna skäligt inflytande i flottningssjöföreningarna. Den kommitté, som på grund härav tillsattes, avlämnade också 1928 förslag till frågans lösning. Nämnda förslag ledde tyvärr aldrig till någon åtgärd från regeringens sida. År 1935 framfördes ånyo motioner i riksdagen med krav på »skyndsamt och allsidig utredning angående beredande av medinflytande åt skogsägarna vid handhavande av flottningssjöföreningarnas angelägenheter». Frågan överlämnades sedermera till den skogsutredning, som tillsattes av regeringen år 1936.

Av ett interpellationssvar, som dåvarande jordbruksministern lämnade i denna kammare vid föregående års riksdag, framgick att de arbetsuppgifter, som åvilade 1936 års skogsutredning, övertagits av skogsstyrelsen. Bland de utredningsuppdrag, som överflyttades till skogsstyrelsen, ingick en granskning av flottningssjöväsendet och flottningsslagstiftningen. Härvid hade, såsom även meddelats i svaret, direktiv givits, att frågan om skogsägarnas medinflytande vid handhavandet av flottningssjöföreningarnas angelägenheter skulle upptagas till prövning.

Skogsstyrelsen har sedermera efter samråd med särskilda sakkunniga utarbetat förslag till ändrade grunder för flottningsslagstiftningen m. m. (SOU 1946:3). Nämnda betänkande överlämnades den 10 januari 1946 till Kungl. Maj:t. Statsmakterna ha härigenom fått ett underlag för praktiskt handlande i fråga om flottningens ordnande på ett tillfredsställande sätt för skogsägarna.

Med anledning av vad jag anfört får jag hemställa om andra kammarens

Interpellation. (Forts.)

tillstånd att till herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet framställa följande fråga:

Har herr statsrådet för avsikt att för årets höstriksdag framlägga proposition angående ändrade grunder för flottningsslagstiftningen i enlighet med de förslag, som kungl. skogsstyrelsen utarbetat?

Denna anhållan bordlades.

Kammarens ledamöter åtskildes härafter kl. 4.59 em.

In fidem
Gunnar Britth.

Onsdagen den 12 juni.

Kl. 7.30 em.

Fortsattes det på förmiddagen började sammanträdet; och leddes förhandlingarna därvid till en början av herr andre vice talmannen.

§ 1.

Statsbidrag för anordnande av skolmåltider. Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 180, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statsbidrag för anordnande av skolmåltider jämte i ämnet väckta motioner.

I propositionen nr 174 hade Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 8 mars 1946, föreslagit riksdagen att

1. medgiva, att till kostnaderna för anordnande av skolmåltider och anskaffande av inventarier för samma ändamål finge utgå statsbidrag i huvudsaklig överensstämmelse med vad chefen för ecklesiastikdepartementet i sistnämnda statsrådsprotokoll förordat;

2. till Bidrag till anordnande av skolmåltider för budgetåret 1946/47 anvisa ett förslagsanslag av 3 500 000 kronor;

3. till Bidrag till anskaffande av inventarier för skolmåltider för budgetåret 1946/47 anvisa ett förslagsanslag av 200 000 kronor;

4. till Kurser för utbildande av personal för skolmåltider för budgetåret 1946/47 anvisa ett reservationsanslag av 51 000 kronor;

5. medgiva, att den anslagspost till avlöningar åt övrig icke-ordinarie personal, som kunde komma att uppföras i skolöverstyrelsens avlöningsstat för budgetåret 1946/47, finge för av departementschefen angivna ändamål överskridas med högst 20 000 kronor.

I samband härmed hade utskottet till behandling förehaft

dels en inom andra kammaren av herr *Skoglund* i Doverstorp *m. fl.* väckt motion (II: 447), i vilken hemställts, att riksdagen vid behandlingen av propositionen nr 174 måtte besluta

1:o) att nu icke bifalla det av departementschefen framlagda förslaget om

Statsbidrag för anordnande av skolmåltider. (Forts.)

genomförande under en femårsperiod av för alla barn öppna avgiftsfria skolfrukostar i folkskolorna;

2:o) att 1942 års kungörelse angående statsbidrag till skolbarnsbespisning i folkskolorna skulle i fortsättningen tillämpas, dock med den ändringen att kommuner, som ville anordna skolbarnsbespisning, måtte oavsett skattetryckets höjd eller om arbetslöshet rådde bli berättigade till statsbidrag för av kommunen lämnade avgiftsfria måltider enligt de grunder som funnes angivna å s. 100—101 i propositionen nr 174;

3:o) att godkänna den av departementschefen föreslagna försöksverksamheten med bespisning i högre skolor; samt

4:o) att i övrigt bevilja de i propositionen för budgetåret 1946/47 begärda anslagen å tillhoppa 3 771 000 kronor;

dels ock en inom andra kammaren av herrar *Pettersson* i Dahl och *Nilson* i Spånstad väckt motion (II: 443), vari hemställts, att riksdagen vid behandlingen av Kungl. Maj:ts proposition nr 174 måtte taga hänsyn till de i motionen framförda synpunkterna.

Utskottet hemställde,

A. att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionen II: 447, i vad den skilde sig från Kungl. Maj:ts förslag,

1. medgiva, att till kostnaderna för anordnande av skolmåltider och anskaffande av inventarier för samma ändamål finge utgå statsbidrag i huvudsaklig överensstämmelse med vad departementschefen förordat;

2. till Bidrag till anordnande av skolmåltider för budgetåret 1946/47 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 3 500 000 kronor;

3. till Bidrag till anskaffande av inventarier för skolmåltider för budgetåret 1946/47 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 200 000 kronor;

4. till Kurser för utbildande av personal för skolmåltider för budgetåret 1946/47 under åttonde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 51 000 kronor;

5. medgiva, att anslagsposten till avlöningar åt övrig icke-ordinarie personal i skolöverstyrelsens avlöningsstat för budgetåret 1946/47 finge för av departementschefen angivna ändamål överskridas med högst 20 000 kronor;

B. att motionen II: 443, i den mån den icke kunde anses besvarad med vad utskottet i sin motivering anført, icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Reservation hade avgivits av herrar *Johan Bernhard Johansson*, *Manner-skantz*, *Ragnar Bergh*, *Staxäng* och *Sefve*, vilka ansett,

dels att utskottets yttrande under Kap. III. Principfrågor kring skolmåltiderna bort hava i reservationen angiven lydelse,

dels ock att utskottet bort hemställa,

A. att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionen II: 447, i vad den skilde sig från Kungl. Maj:ts förslag,

1. medgiva, att till kostnaderna för anordnande av skolmåltider och anskaffande av inventarier för samma ändamål finge utgå statsbidrag i huvudsaklig överensstämmelse med vad utskottet förordat;

2. till Bidrag — — — 3 500 000 kronor;

3. till Bidrag — — — 200 000 kronor;

4. till Kurser — — — 51 000 kronor;

5. medgiva, att — — — 20 000 kronor;

B. att motionen — — — åtgärd föranleda.

Statsbidrag för anordnande av skolmåltider. (Forts.)

Efter föredragning av utskottets hemställan anförde:

Herr **Sefve**: Herr talman! Sedan ganska många år tillbaka har arbete pågått för att försöka förbättra näringsförhållandena för skolbarnen. Riksdagen har under en följd av år anslagit medel för ändamålet. Men det återstår åtskilligt att göra på detta område. En stor mängd barn kunna exempelvis icke få någon lagad måltid under skoldagen.

Inom statsutskottet har det icke rätt mer än en mening om denna sak: att det skulle vara önskvärt att få den ordnad; däremot har det visat sig råda olika meningar i fråga om sättet för önskemålets förverkligande. Ecklesiastikministern har i sin proposition på ett välgörande sakligt sätt fört fram de olika problem, som uppkommit i samband med denna fråga. Därvid har han kommit till det resultatet, att riksdagen redan nu bör besluta införande av fria skolfrukostar för alla de barn som vilja ha sådana. I sin redogörelse framhåller ecklesiastikministern svårigheterna i samband därmed. Han talar t. ex. om besvärigheterna med lokaler, svårigheterna att skaffa lämplig personal o. s. v. och anser, att hela förslaget icke kan genomföras genast utan att det måste bli en övergångstid, och denna har han tänkt sig vara fem år. Men ecklesiastikministern har också klart för sig, att det är möjligt att de fem åren på sina håll icke räcka till, och har därför ställt i utsikt, att man skall kunna taga saken under förnyad prövning, sedan man sett vad försöken gett för resultat. Dessutom förutsätter han, att det skall finnas möjlighet till dispens för kommuner, som även efter de fem årens utgång ha svårighet att ordna saken. Han tror emellertid, att det i allmänhet skall kunna gå bra efter övergångstidens slut, och hans mening delas av utskottsmajoriteten.

Vi reservanter äro emellertid icke övertygade om att det hela skall kunna gå fullt så lätt. Orsaken till att vi äro tveksamma är de för närvarande rådande förhållandena dels i fråga om byggnadsmateriel och dels och framför allt i fråga om personal. Det är ju på det sättet, att vi för närvarande lida brist på arbetskraft, framför allt kvinnlig arbetskraft. Det har visat sig mycket svårt att få vad som behövs i den vägen när det gäller sjukvård, socialvård, hemhjälp och sådant, och det förefaller av många omständigheter att döma som om svårigheterna snarare skulle förvärras än förbättras under de närmaste åren.

Byggnadsmaterielen behövs för en rad nyttiga ändamål, och det är tydligt, att om dessa planer skola kunna realiseras, det behöver byggas en hel del av skolkommunerna. Den nya kommunindelningen, som beslutats av riksdagen i dag, kanske också kommer att ställa till åtskilligt trassel innan den blir fullt genomförd.

Nu är naturligtvis problemet härvidlag, hur man skall bedöma svårigheter och huruvida man skall tro att de äro av övergående natur eller ej. Jag skulle för min del hålla för troligt, att svårigheten att få byggnadsmateriel har sin övergång, något som icke är så säkert när det gäller arbetskraften. Ty bristen på arbetskraft sammanhänger nog i ganska stor utsträckning med det förhållandet, att vi nu ha en mycket kraftig minskning av antalet personer i de produktiva åldrarna, vilket i sin tur sammanhänger med den låga nativitet, som vi haft under en följd av år, närmast under 1920-talet.

Om det är så, att dessa svårigheter icke äro av övergående natur, tycka vi att det vore bättre, om man icke nu diskonterade en kommande gynnsam utveckling utan i stället såge tiden an, att man alltså nu ordnade måltider i den utsträckning det låter sig göra men icke bestämde något definitivt förrän man kan se, hur det hela kommer att utveckla sig. Under den tiden skulle, hade vi tänkt oss, samma villkor gälla för barnen som enligt ecklesiastik-

Statsbidrag för anordnande av skolmåltider. (Forts.)

ministrernas eget förslag i fråga om övergångsanordningarna. Det skulle alltså då ordnas skolmåltider för alla de barn, som verkligen behöva dem, d. v. s., om man skall räkna upp kategorierna, barn med lång skolväg, klena eller sjuka barn, barn från hem med svag ekonomisk ställning samt barn, vilka eljest icke kunna under frukostrasten erhålla en ur näringssynpunkt fullgod måltid i hemmet.

Skillnaden mellan den uppfattning utskottsmajoriteten har och den reservanternas göra gällande ligger sålunda i bedömningen av framtidsutsikterna och i det sätt, på vilket man anser att man bör ställa sig till dessa.

Vi skilja oss emellertid också i ett annat avseende, och det är i fråga om avgifterna. Ecklesiastikministern har föreslagit — och utskottsmajoriteten har tillstyrkt det — att måltiderna skola bli avgiftsfria. Nu förhåller det sig ju så, att de kommuner, vilka skola ordna med måltiderna, få en hel del utgifter. Visserligen erhålla de statsbidrag, men dessa skulle komma att utgöra endast en del av kostnaderna. Det gäller först och främst lokalerna, men dessutom även de löpande utgifterna. Under sådana förhållanden ha vi ansett, att kommunerna också skola ha en viss rätt att bestämma, huruvida de vilja täcka sina utgifter eller en del av dem genom måltidsavgifter. Samtidigt ha vi emellertid sökt utforma villkoren för statsbidrag på det sättet, att det kommer att ligga i alla kommuners intresse att snarast möjligt skaffa måltider åt barnen, och detta utan avgift. Vi ha nämligen föreslagit, att statsbidrag endast skall utgå för de avgiftsfria måltiderna. I detta ligger, tycka vi, ett så kraftigt incitament för kommunerna, att man icke har anledning att befara, att de icke göra vad de kunna på detta område.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservanternas förslag.

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet **Erlander**: Herr talman! Jag ber först att få uttrycka min glädje över att den stora reform, som genomförandet av de fria skolmåltiderna innebär, nu står inför sitt förverkligande, och detta under en uppslutning som, när det gäller de principiella sidorna av saken, är praktiskt taget enhällig, om jag får anse herr Sefve såsom representativ för reservanternas. En talesman för reservanternas i första kammaren uttalade sig på ett sätt som kom mig att få den föreställningen, att reservanternas intogo en principiellt ovillig inställning till reformen. Jag kan med glädje konstatera, att någonting av detta icke framskymtade hos reservanternas talesman i denna kammare.

Jag är alltså tacksam för att denna reform kan genomföras i enighetens tecken. Jag är också glad över att det statsbidragssystem, som Kungl. Maj:t har föreslagit, vunnit riksdagens enhälliga anslutning, om man får döma av utskottsutlåtandet. Det är ju icke mer än ett halvår sedan Kungl. Maj:t i ett annat skolärende föreslog en likartad statsbidragsfördelning, därvid den principiella ståndpunkten intogs, att skolväsendets kostnader skulle drabba de fattiga och de rika kommunerna ungefär lika hårt, antingen det var landsbygdskommuner eller stadskommuner. Vid det tillfället var det en viss opposition mot förslaget. Jag betecknar det som en stor tillgång, att vi nu stå eniga bakom principen, att vi få hjälpas åt — städer och landsbygd — för att effektivisera vårt skolväsende och bära kostnaderna för effektiviserandet.

Om jag sedan ett ögonblick uppehåller mig vid reservationen, vill jag säga, att när man läser den, man till en början får just det intryck, som den föregående ärade talaren gav, att skillnaden mellan departementschefens, utskottsmajoritetens och reservanternas ståndpunkt var liten. Ty vi äro alla ense om att det bleve betydande tekniska svårigheter att genomföra denna reform, om

Statsbidrag för anordnande av skolmåltider. (Forts.)

den skulle omedelbart träda i kraft i hela landet. Jag tror icke så mycket på arbetskraftssvårigheterna. Icke därför att jag icke vet, hur befolkningsutvecklingen kommer att prägla förhållandena på vår arbetsmarknad under det närmaste decenniet, utan helt enkelt därför att jag har en annan värdering av skolmåltidernas roll för arbetsmarknaden än reservanterna och den föregående ärade talaren. Jag tillät mig i första kammaren berätta ett samtal, som jag hade med ett annat lands undervisningsminister, och jag skall be att få berätta det också för denna kammares ledamöter. Vi kommo att tala om skolmåltiderna, och jag frågade: »Tog det lång tid för er att genomföra skolmåltider för alla barn?» »Ja, det gjorde det», sade han, »det tog två år.» »Två år», sade jag, »det tycka vi är en kort tid». »För oss var det en lång tid», svarade han, »ty vi voro tvungna att forcera. Vi behövde den kvinnliga arbetskraften.» Jag tror, att det helt enkelt förhåller sig så, att det måste bli en väsentlig lättnad i fråga om den kvinnliga arbetskraften, om man anordnar en bespisning för ett stort antal barn i stället för att kvinnorna skola stå och laga maten, så att en stor del av deras arbetsdag går åt för att laga mat vid olika tider på dagen. Hur sedan våra husmödrar komma att använda denna friställda arbetstid vet icke jag, men åtskilliga av dem komma säkerligen att ställa sin arbetskraft till arbetsmarknadens förfogande. Och göra de detta, är jag övertygad om att reformen icke innebär en belastning på vår arbetsmarknad utan tvärtom en lättnad för densamma, en lättnad för sjukvården, en lättnad på hembiträdesmarknaden o. s. v.

Enligt min mening är det alltså icke när det gäller förhållandena på arbetsmarknaderna svårigheter uppstå att genomföra reformen, utan svårigheterna komma nog att ligga mera i lokalfrågan. Därvidlag skall jag gärna göra den deklarationen, att icke ens jag, som är så intresserad av skolmåltiderna, anser mig kunna förorda, att byggandet av skolmåltidslokaler får prioritet framför andra väsentliga och viktiga undervisningslokalers uppförande. Jag vill icke tränga undan lösningen av en enda av de skollokalsfrågor, som vi nu ha på skolöverstyrelsens och regeringens bord. Jag vill icke ens låta skolmåltidslokalerna tränga undan gymnastiklokalerna. Gymnastik är dock ett ämne, som vi länge ha haft på schemat, och jag tycker, att det är ytterst beklagligt, att jag själv i byggnadsberedningen och min efterträdare där fått stoppa så många gymnastiklokaler i vårt land, något som förhållandena tvingat oss att göra. Jag deklarerar sålunda, att icke ens mitt varma intresse för skolmåltidsfrågans lösning kan förmå mig att göra en annan värdering. Jag är därför beredd på att det kommer att taga sin tid att genomföra reformen. Men vi skola å andra sidan icke överdriva lokalfrågans betydelse. Vi ha en rad av de fattigaste kommunerna i landet, som ha orkat med att lösa sin lokalfråga praktiskt taget utan stöd från det allmännas sida och ha genomfört skolmåltider för 100 procent av sina barn. Om jag tillmäter lokalsvårigheterna aldrig så stor vikt, tror jag dock icke det skall dröja många år innan vi kunnat bemästra dem.

Men det är klart, att det låter mycket bestickande, när herr Sefve säger, att »även departementschefen erkänner att lokalfrågan kan komma att bereda svårigheter», och när han frågar, varför då icke vänta med ett principiellt beslut till dess lokalsvårigheterna äro övervunna. Jag skulle vilja fråga reservanterna, om det skulle vara en klok politik att icke fatta ett principiellt avgörande i dag, utan skjuta detta på framtiden. Det skulle betyda, att vi lämnade kommunerna i fullständig ovisshet om hur det en gång i framtiden skall ordnas med skolmåltiderna. Det kan väl ändå icke vara en rimlig politik, att man icke ger svar på kommunernas frågor på denna punkt. Då är det rimligare att säga: det kan dröja kanske fem år, kanske tio år — om man är

Statsbidrag för anordnande av skolmåltider. (Forts.)

pessimistisk — men statsmakterna ha tagit den positionen, att när de tekniska hindren äro övervunna, skola alla barn som vilja det ha fria skolmåltider. Efter ett sådant besked kunna kommunerna planera, efter ett sådant besked veta de vad de ha att rätta sig efter, när de nu planera skolbyggen för hundratal miljoner kronor. Jag tror, att det skulle vara en mycket oklok och mycket oförsiktig politik att följa reservanternas linje och icke ge kommunerna det besked de behöva. Riksdagen har ju i sin hand att t. ex. när slutet av femårsperioden nalkas säga, att förhållandena fortfarande äro sådana att vi behöva ytterligare en övergångstid. Det finns intet som hindrar, att 1947, 1948 eller 1949 års riksdag fattar beslut om att utsträcka övergångstiden. Är det bara fråga om tidpunkten, är jag fullt övertygad om att utskottets ställningstagande är det besked, som kommunerna behöva.

Men dess värre innehåller reservationen en punkt, där det blottas en principiell olikhet i uppfattningarna. Det gäller frågan om behovsprövningen i fråga om skolmåltiderna. I det fallet måste jag säga att jag icke kan förstå reservanternas inställning. Vi glädja oss åt att alla partier äro ense om att försöka begränsa behovsprövningen inom folkpensioneringen till den minsta möjliga, men om det finns något område, där man skall akta sig för behovsprövning, är det skolans område. Barn äro mycket känsligare än man tror. Jag har själv haft tillfälle att konstatera, hur barnen i Stockholms skolor komma hem och tala om de rika barnen och de fattiga barnen. Kan det, ärade reservanter, vara lämpligt, att man använder skolan som ett instrument för att i barnen inpränta skillnaden mellan rika och fattiga? Jag sade i första kammaren, och jag tillåter mig upprepa det här, att det egentligen blir värst för dem som tro att de tillhöra de rika barnen. De fattiga barnen komma nog att klara sig, men hos dem som inbilla sig tillhöra en privilegierad klass kan det bli märken för livet. Jag tycker att det är mycket egendomligt, att högerpartiet, som uppger sig företräda medelklassen, icke här kan vara så generöst mot medelklassen, att denna kan få vara med om att draga fördel av en reform, för vars finansiering vi dock komma att få använda medelklassens pengar.

Här ha vi ett område, där praktiskt taget hela den pedagogiska sakkunskap i landet, som sysslar med folkskolans barn, står enig, alla folkskollärarorganisationerna, skolöverstyrelsens folkskoleavdelning och numera den alldeles övervägande delen av landets skolstyrelser. Här föreligger ett intressant exempel på hur opinionen hastigt kan svänga. När befolkningsutredningen på sin tid frågade landets skolstyrelser, huruvida de ville införa avgiftsfria skolmåltider, öppna för alla, svarade 37 procent av skolstyrelserna, att de ville ha avgifter. Nära 50 procent försäkrade, att de ville ha avgiftsfrihet, men 37 procent svarade dock, att de ville ha avgifter. Det förslag, som nu ligger till grund för den kungl. propositionen, har varit remitterat till länsstyrelserna, och dessa ha passat på att fråga ett stort antal kommuner om deras uppfattning i dag. Det är mycket intressant att iakttaga, att medan för något år sedan 37 procent av skolstyrelserna ansågo, att man skulle ha behovsprövning, svarade nu av 607 hörda kommuner 492, att de ville ha bort behovsprövningen. Med andra ord: 81 procent av landets skolstyrelser ha för sin del förklarat, att de icke anse, att man bör ha behovsprövning. Och vad man måste taga hänsyn till därvidlag är, att i de län, där man har praktisk erfarenhet av skolmåltiderna, opinionen är praktiskt taget enhällig. I Norrbottens län hördes 23 kommuner, och dessa 23 kommuner förklarade sig för avgiftsfrihet. I Västerbottens län hördes 17 kommuner, av vilka 16 tillstyrkte avgiftsfrihet. I Västernorrlands län hördes 29 kommuner; samtliga dessa 29 kommuner tillstyrkte avgiftsfrihet. Det skulle, herr talman, vara ganska be-

Statsbidrag för anordnande av skolmåltider. (Forts.)

synnerligt, om man icke inför denna opinion ifrån praktiskt taget hela vår lärarkår, som sysslar med folkskolans barn, och alla de skolstyrelser, som ha praktisk erfarenhet av skolmåltiderna, skulle säga sig, att det är en oklok politik att på detta område ha kvar behovsprövning.

Jag skall nöja mig med dessa randanmärkningar. I principfrågorna, utom den om avgiftsfriheten, äro vi ense. Jag slutar med att säga, att ingen kan vara mera glad åt denna enighet än jag.

Herr **Sefve**, som på begäran erhöll ordet för kort genmäle, yttrade: Herr talman! Beträffande avgifterna tror jag det är riktigt som statsrådet säger, men under sådana förhållanden finns det ju ej heller någon anledning för kommunerna att ta avgifter enligt det förslag som reservanterna framlagt, detta så mycket mindre som ju villkoren för statsbidrag direkt uppmana kommunerna att icke ta några avgifter.

I fråga om behovsprövningen är ju vad som föreslagits av reservanterna precis detsamma som i propositionen i fråga om övergångsanordningarna och såvitt jag vet taget direkt därifrån.

Jag tillåter mig ha en annan mening än ecklesiastikministern i fråga om arbetsmarknadsproblemet. Han säger, att det är anledning tro, att de, i och med att husmödrarna slippa stå till tjänst med frukostar åt barnen, komma att ta arbete i den fria arbetsmarknaden. Det är mycket möjligt, att så kommer att ske i en del fall, men den möjligheten ha de i så fall också enligt reservanternas förslag. Där står nämligen, att fria skolmåltider kunna ges alla barn, som icke eljest kunna under frukostrasten erhålla en ur näringssypunkt fullgod måltid i sina hem. Är det så att modern tagit anställning, kommer det fallet utan vidare in under den kategorien. De fall som icke komma in under den kategorien äro sådana, där modern icke tagit något arbete. Mödrarna skulle troligen använda förmånen av fri skolmåltid till att få en lättnad — som jag för övrigt väl unnar dem — i deras arbete i hemmet.

Härpå anförde

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet **Erlander**: Herr talman! Jag skall icke ta upp någon diskussion om förhållandena på arbetsmarknaden. Därvidlag har jag deklarerat min uppfattning och herr Sefve sin.

Men det första som herr Sefve sade tål väl ändå att fundera litet grand på. Han sade, att eftersom det övervägande antalet kommuner förklarat sig för avgiftsfrihet, så är det ju ingen risk att lämna dem rörelsefrihet. Då kunna de ju själva bestämma, ty de flesta kommuner komma att göra, som departementschefen föreslagit. Men, herr Sefve, är det rimligt resonerat? Det betyder i alla fall, att kanske 19, 20 eller 25 procent av kommunerna behålla avgifterna. Då skulle vi alltså komma i ett sådant läge, att i fråga om t. ex. storstädernas och industriorternas barn möjlighet öppnas för alla att få fria skolmåltider, och där få alltså skattebetalarna betala för vartenda barn, som vill komma, men i ett litet antal kommuner, 19—25 procent, väntar man och ställer sig avvissande. Det förhållandet, att det är en liten grupp, som anser att man icke bör ha avgiftsfrihet, är, tycker jag, ett skäl för Kungl. Maj:ts och utskottets linje. Ty varför skola barnen i dessa kommuner ställas i särklass, beroende på den uppfattning som man i denna fråga har på ledande håll inom kommunen?

Herr **Sefve** erhöll på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Jag vill för säkerhets skull rätta litet i vad ecklesiastikministern sade. Jag sade, att när det varit så pass många kommuner, som med nuvarande

Statsbidrag för anordnande av skolmåltider. (Forts.)

bestämmelser givit avgiftsfria skolmåltider, kan jag icke förstå, varför icke ett mycket större antal skulle göra det, när det skulle uppställas som särskilt villkor för statsbidrag. Jag måste för min del tycka, att den kommun vore mycket egendomlig som icke accepterade detta erbjudande.

Vidare anförde:

Herr **Ekdahl**: Herr talman! Endast ett kort inlägg! I sitt utlåtande säger utskottet på sidan 35 följande: »Vidkommande personalfrågan vill utskottet till en början framhålla, att enligt utskottets mening biträde vid skolmåltiderna bör i viss utsträckning kunna påräknas från de i måltiderna deltagande äldre barnen.» Jag är fullkomligt ense med utskottet om denna formulering under förutsättning att åt densamma ges den rätta innebörden. Nu skulle jag tro, att utskottet menar, att dessa äldre barn skola hjälpa till, t. ex. med serveringen. Det är en mycket nyttig övning. De behöva lära sig att göra andra tjänster, och utskottet tänker sig kanske också, att dessa äldre barn skola hjälpa de mindre barnen till rätta, i den mån det är stor åldersskillnad mellan dem som deltaga i måltiderna. I denna utskottets uppfattning är jag fullkomligt ense med utskottet. Men nu är det ju så, att utskottets motivering kommer att bli riksdagens motivering, och riksdagens motivering kommer att i viss mån få karaktär av lag, och lag skall tolkas och tolkas rätt. Det är därför jag menar, att det vore mycket bra, om vi i detta sammanhang finge fastslaget, att barnens hjälp icke får missbrukas, låt oss säga till diskning efter måltiderna eller sådant, så att barnens ledighet på något sätt inskränkes. Det är icke meningen, säger herr Bergström, och jag tror det icke heller, men jag har med mitt inlägg avsett att få till stånd en förklaring från utskottets talesmäns sida, att jag har fattat deras mening rätt. Jag skulle också vilja hemställa till ecklesiastikministern, att han med tanke på den passus i riksdagens motivering, som vi härvidlag komma att skriva in, vid utformningen av tillämpningsföreskrifterna ser till att barnens fritid under alla förhållanden garanteras.

Herr **Hansson** i Skediga: Herr talman! I min hemkommun ha vi genom frivilliga bidrag vid en skola provat skolbarnsbespisning och därvid också genom skolrådet anmodat lärarinnan att lämna en redogörelse för sina erfarenheter om hur skolbarnsbespisningen verkat. De slående bevis på nyttan av densamma som framgick av denna redogörelse var enbart glädjande. I redogörelsen meddelar lärarinnan bland annat, att den fördel barnen haft av anordningen är påfallande. Medan de tidigare mot slutet av terminerna varit så uttröttade, att det var nästan tröttsamt att läsa med dem, som hon uttrycker sig, var detta icke alls fallet, när de i skolan fingo god lagad mat. Lärarinnan, som var mycket intresserad av saken, ordnade själv det hela, och kostnaderna blevo icke alls stora.

När jag läste den kungl. propositionen om skolmåltiderna och hur statsrådet i detalj tänkt sig genomförandet av denna reform, därvid han lämnar kommunerna mycket stor frihet att på bästa sätt ordna detta, kände jag en verkligt stor tillfredsställelse. Men sedan jag tagit del av utskottsutlåtandet och i högerns reservation funnit, att man ville bibehålla en behovsprövning, måste jag reagera. Det kan väl knappast finnas någonting som så mycket kan såra barnasjelen som att klassificera barnen i fattiga och rika. Det är någonting verkligt motbjudande. Skola vi gå in för skolmåltider, skall det icke vara någon skillnad mellan barnen. Skulle det bli en sådan skillnad, att endast de fattiga barnen skola få fria skolmåltider, skulle vi allvarligt skada det intresse för denna fråga, som är det centrala.

Statsbidrag för anordnande av skolmållider. (Forts.)

Ingen av de sociala reformerna torde väl kunna hälsas med så stor tillfredsställelse som skolbarnsbespisningen. I min hemkommun kan det i många fall vara 5 å 6 km för barnen att gå till skolan. Vintertiden kan det inträffa att den medhavda matsäcken frusit i ryggsäcken. Man kan förstå vilka matförhållanden det blir, när barn, som ha lång väg till skolan, måste i väg mycket tidigt på morgonen och kanske i inte så få fall just då modern måste sköta djuren i ladugården. Det är en väsentlig skillnad, om skolan ligger endast någon kilometer från hemmet och om skolvägen är lång och kanske icke heller lättframkomlig. Det har ju visserligen ordnats med skolskjutsar på flera håll. Det är dock icke sagt, att bussen eller bilen alltid kommer så precis. utan barnen kunna få stå och vänta och frysa. I sådana fall tror jag, att skolgången kan var rätt påfrestande för barnens hälsa. Då är det säkert av stort värde för barnen, om de få lagad, god och närande mat i skolan och det hela ordnas på bästa tänkbara sätt för barnen såsom enligt det förslag som framlagts i Kungl. Maj:ts proposition och tillstyrkts av utskottet. Med sådan ordning kunna vi vara säkra på att maten för det uppväxande släktet blir till nytta, och ingenting är i alla fall viktigare för ett land än bästa möjliga vård för det uppväxande släktet, som skall ta vid, när vi äldre komma undan.

När jag således med tillfredsställelse vill tillstyrka utskottets förslag vill jag dock varna för någon som helst behovsprövning. Att här införa en sådan skulle icke vara 1946 års riksdag värdigt. Vi skola akta oss för att slå in på sådana vägar. Ingenting skulle i så hög grad vara ägnat att såra barnen som om man genom behovsprövning skulle dela upp dem i två grupper. När vi avskaffa behovsprövningen i fråga om folkpensionerna, skola vi icke införa en sådan på detta område. Allt vad behovsprövning heter skall bort, om vi skola kunna göra socialreformerna så goda som möjligt för vårt folk.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Fahlman: Herr talman! Det var ecklesiastikministerns optimistiska uppfattning, som föranledde mig att begära ordet. Statsrådet sade, att han icke tror så mycket på svårigheterna på arbetsmarknaden. Han hade den uppfattningen att i och med att från husmödrarna avlastades visst arbete, skulle detta komma arbetsmarknaden till godo. Nu är det emellertid så, att i ett hushåll lagas det ju alltid mat åt någon. Om det är en mer eller mindre i detta hushåll, betyder det icke så mycket. Jag skulle vara glad, om jag kunde ha samma optimistiska syn som statsrådet på denna fråga, men tyvärr säger mig den erfarenhet, som jag förvärvat under dessa krigsår i handhavandet av en hel del kvinnlig personal, att svårigheterna äro avsevärda och att den uppfattning, som herr statsrådet här har givit uttryck åt, nog måste anses ligga på det mera teoretiska planet. Jag är också övertygad om att han skulle få en helt annan uppfattning, om han konfronterats med det verkliga arbetslivet.

Herr Ekdahl betonade att barnen icke skulle få lov att användas till vissa göromål. Jag skall be att få fråga: hur skall det gå, om man t. ex. vid ett tillfälle blir utan arbetskraft? Den kan mycket väl tänkas, att en kvinna tar sådan anställning men mycket snart tröttnar på den och att det är alldeles omöjligt att uppdriva en ny arbetskraft. Vad skall man då göra vid ett sådant tillfälle? Det förekommer dagligen ute i det allmänna förvärvsarbetet, att man hux flux står utan någon som helst arbetskraft, och jag förutser, att detta kommer att bli fallet även på detta område vid otaliga tillfällen. Då ligger det oerhört nära till hands, att man tar just den hjälp man kan få i de litet större, mera vuxna flickorna i skolan. Jag skulle icke alls bli förvånad, om utvecklingen bleve sådan. För min egen del ser jag icke någon som helst anledning till den

Statsbidrag för anordnande av skolmåltider. (Forts.)

optimistiska syn statsrådet givit uttryck åt. Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Herr Skoglund i Doverstorp: Herr talman! Statsrådet gav uttryck åt sin glädje över att man i stort sett var enig i denna fråga. Jag tror statsrådet har rätt. Vad motionen beträffar bör den ses mot bakgrunden av den optimism, som präglat statsrådets alla uttalanden både i propositionen och tidigare i den offentliga diskussionen. Vad motionärerna, av vilka jag är en, velat vända oss emot är egentligen den takt, i vilken Kungl. Maj:t synes vilja genomföra alla de vid årets riksdag förebådade stora sociala reformerna. Vi hade någon gång på 1930-talet en sådan här reformperiod, då allting skulle föras fram på mycket kort tid. Det dröjde dock icke så länge förrän kommunalmännen ute i landet började på att säga ifrån, att det icke går att hålla på i vilken fart som helst. När sådana uttalanden kommo från borgerligt håll, avvisade man dem, men snart nog började även socialdemokratiska representanter och socialdemokratiska tidningar att göra dylika uttalanden. Efter att så skett myntades en vacker dag från regeringshåll ordet reformpaus, man hade tydligen blivit klar på att man måste ta hänsyn till de verkliga förhållandena.

Jag måste säga, att statsrådet i sitt anförande här i dag gått motionärerna till mötes rätt långt, och efter de uttalanden, som där ha gjorts, är jag villig erkänna, att avståndet mellan Kungl. Maj:t i detta fall och oss, som företräda motionärerna, har minskats. Vad vi voro rädda för var, att kommunerna i denna angelägenhet skulle drivas i en takt, som icke överensstämde med vad som kan vara rimligt och lämpligt att genomföra, dels på grund av de svårigheter att bygga nya lokaler som måste uppstå, dels på grund av svårigheterna beträffande arbetskraften. Vi ha med vår motion velat framhålla, att man borde ge kommunalmännen ett större förtroende och större möjligheter att själva avväga, när de kunna genomföra skolbarnsbespisningen. Att skolbarnsbespisningen i och för sig är en sak, som man gärna vill söka åstadkomma, tror jag de flesta i landets skoldistrikt äro fullständigt ense om. Men när man ser hur många dåliga skollokaler som finnas och hur många andra kommunala behov som behöva täckas, så undrar man, om det är möjligt att på det sätt, som man måste anse ecklesiastikministerns proposition innebära, genomföra även byggnader för skolbarnsbespisningen. Nu säger statsrådet Erlander här i dag, att han icke vill ge dessa lokaler för skolbarnsbespisning förtursrätt framför exempelvis behov av bättre skollokaler eller andra liknande trängande behov. Jag måste då säga att en sådan deklaration från statsrådet ställer frågan på ett annat plan. Jag kan dock inte dela statsrådets uttalande i arbetskraftsfrågan. När man ser på förhållandena ute på landsbygden och på de svårigheter som där föreligga, när det gäller att få lämpliga människor till att sköta även ganska enkla uppdrag, så kommer man nog till det resultatet, att det inte är så lätt att hitta lämpliga och dugliga personer till att sköta denna bespisning. Den arbetskraft, som statsrådet tror skall kunna frigöras genom barnbespisningen, tror jag inte blir av den storleksordning, som han hoppas på.

Statsrådet säger, och jag vill alldeles särskilt fastslå det, att om fem år kan ju riksdagen utsträcka övergångstiden, om det visar sig att bespisningen är svår att genomföra. Ja, men lägger man fram en kungl. proposition och gör man sådana uttalanden som gjorts i denna fråga, då förutsätter man väl inte att riksdagen om fem år skall nödgas konstatera, att det inte var möjligt att genomföra vad som beslutats och att tiden för genomförandet därför måste utsträckas. I så fall befinner man sig i samma läge som när det gäller folkvandvården. Jag var själv en av de utredningsmän, som framlade förslaget om folkvandvård, och jag måste säga, att av allt det utredningsarbete jag deltagit

Statsbidrag för anordnande av skolmåltider. (Forts.)

i knappast något skänkt mig större tillfredsställelse än folktandvårdsförslaget. Jag hoppades för min del att det skulle kunna genomföras inom en rimlig tid. Det visade sig sedan att detta icke var möjligt, och det förhållandet har lärt mig åtskilligt om den takt, i vilken man kan genomföra sådana här stora reformer.

Gå vi sedan till den fråga som herr Hansson i Skediga och andra här tagit upp, nämligen behovsprövningen, så ha ju vi motionärer endast velat ge kommunerna och kommunalmännen litet större rörelsefrihet i det avseendet. Jag känner till förhållandena i åtskilliga kommuner, och jag kan för övrigt ta min egen hemkommun som exempel. Denna kommun har en mycket stabil socialdemokratisk majoritet och mycket duktiga kommunalmän — jag undantar givetvis att uttala mig om sådana högermän som jag själv — vilka statsrådet för övrigt har gjort personlig bekantskap med. Där har man genomfört ett sådant här system med behovsprövning utan att, vad jag vet, någon har övat påtryckning om det. Man anser tydligen det vara riktigt att tillämpa detta system till dess att lokalerna bli utbyggda och man kan ordna bespisningsfrågan för samtliga barn. Denna behovsprövning behöver inte gälla endast ekonomin utan också vilka barn som lämpligen kunna gå till sina hem och där intaga sin måltid, avståndet till skolan o. s. v. Det finns en hel rad olika förhållanden som där inverka. Jag tror det är överdrivet att tala om att man med ett sådant förfarande märker barnen för livet. Jag är ingen vän av metoden att dela upp barnen i, som statsrådet sade, fattiga och rika, när vi en gång i tiden, få systemet fullständigt utbyggt och det finns större förutsättningar än nu. Men vi skola dock komma ihåg, att vi här icke föreslå någon obligatorisk bespisning, någon tvångsmatning, utan barn och föräldrar få själva välja, huruvida barnen skola deltaga i bespisningen eller inte. Och då blir det i alla händelser en viss uppdelning.

Jag understryker min tillfredsställelse över att avståndet mellan Kungl. Maj:t och motionärerna i denna fråga inte är större än det här visat sig vara. Statsrådets uttalande får väl tydas på sådant sätt, att kommunerna icke skola pressas över hövan, utan att systemet skall genomföras på ett så lugnt och klokt sätt som förhållandena medgiva.

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet **Erlander**: Herr talman! Jag nödgas ännu en gång ta till orda för att ytterligare belysa varför jag tror att reservanterna överdriva skolbarnsbespisningens inverkan på arbetsmarknaden.

Kungl. Maj:t, reservanterna och utskottsmajoriteten äro ju ense om att vi skola införa skolmåltider för alla behövande, och det finns en lång lista på vilka som äro behövande. Om jag vågade trötta kammarens ledamöter, skulle jag kunna visa, att med den definition man ger åt begreppet behövande skulle det i flera kommuner bli bortåt 75—80, kanske 90 procent av barnen, som också enligt reservanternas uppfattning skulle komma i åtnjutande av skolmåltiderna. Den utökning av arbetskraften, som behövs för att slippa behovsprövningen och öppna skolmåltiderna för alla, är inte en sådan belastning på arbetsmarknaden som reservanterna vilja göra gällande. Ty maten skall ju i alla fall lagas för de 50—60, kanske ända upp till 90 procenten av barnen, som reservanterna och vi äro ense om att det skall lagas mat till. Herr Fahlman tycks tro, att jag är alldeles okunnig i arbetsmarknadsfrågor. Jag har visserligen icke haft något företag att sköta, men jag har i nära tio års tid haft anledning att varje dag på det mest intima sätt diskutera arbetsmarknadsfrågor. Jag vill inte förneka att det lokalt kan uppstå svårigheter att få folk till skolmåltiderna, men den merbelastning, som inträder genom bifall till ut-

Statsbidrag för anordnande av skolmåltider. (Forts.)

skottsmajoritetens förslag, få vi mångfaldigt igen genom alla de fördelar som i övrigt vinnas genom att behovsprövningen strykes.

Sedan tyckte herr Skoglund i Doverstorp att genom mitt anförande förut i dag hade reservanterna, motionärerna och Kungl. Maj:t kommit närmare varandra. Ja, herr Skoglund, det tycker jag också. Jag har uppriktigt sagt inte begripit varför denna motion kommit till. Ty vad jag sagt här i dag om hänsyn till svårigheterna och att man skall låta kommunerna få rörelsefrihet står att läsa i den kungl. propositionen, vilken väckt sådan misstänksamhet hos herr Skoglund. Om herr Skoglund inte varit så misstänksam mot regeringens propositioner och om han läst exempelvis vad som står på s. 37, så hade kanske motionen, när allt kommer omkring, icke väckts. Där står nämligen på följande sätt: »Jag delar befolkningsutredningens uppfattning, att det under en övergångstid av fem år borde vara möjligt att medhinna utbyggandet av skolbarnsbespisningen till full omfattning. Åtskilliga remissinstanser — däribland ett flertal kommuner — ha emellertid ansett en längre övergångstid erforderlig. Med hänsyn härtill har jag för avsikt att, sedan erfarenhet vunnits om kommunernas möjligheter att lösa de med utbyggnaden förbundna tekniska svårigheterna, upptaga övergångstidens längd till förnyad prövning. Oavsett vilket resultat jag vid en sådan prövning kan komma till anser jag, att övergångstiden skall efter dispens av skolöverstyrelsen i särskilda fall kunna förlängas ytterligare viss bestämd tid.»

Om nu herr Skoglund varit så belåten med mitt första anförande, kunde väl herr Skoglund också kunnat kosta på sig att uttrycka sin belåtenhet även med den kungl. propositionen.

Herr Svensson i Grönvik: Herr talman! Man bedömer denna fråga ur något olika synvinklar, och det förefaller mig som om herr Skoglund i Doverstorp närmast skulle överskatta de föreliggande svårigheterna. När herr Skoglund vill göra gällande, att det närmast var ecklesiastikministerns anförande som närmade statsrådet till motionärerna, så tycker jag i likhet med herr statsrådet att både i propositionen och i utskottsutlåtandet största möjliga hänsyn tagits till de svårigheter som här föreligga och vilka man varit förberedd på. Det står i detta utskottsutlåtande bl. a. följande: »Departementschefen har likväl, på grund av att åtskilliga remissinstanser — däribland ett flertal kommuner — ansett en längre övergångstid erforderlig, framhållit, att han hade för avsikt att, sedan erfarenhet vunnits om kommunernas möjligheter att lösa de med utbyggnaden förbundna tekniska svårigheterna, upptaga övergångstidens längd till förnyad prövning.»

Sedan fortsätter utskottet: »Oavsett till vilket resultat man vid en dylik prövning kunde komma har departementschefen föreslagit, att övergångstiden efter dispens av skolöverstyrelsen i särskilda fall skulle kunna förlängas ytterligare viss bestämd tid.»

Där är ju frågan lämnad öppen, dels genom det uttalande som departementschefen gjort och dels genom det uttalande som utskottet här föreslår att riksdagen skall göra till sitt. Jag menar alltså, att i detta hänseende kan ingen göra gällande, att man har rusat i väg och underskattat de svårigheter som ligga framför oss för systemets genomförande i dess helhet.

När man sedan diskuterar arbetsmarknadsproblemet och svårigheterna att få arbetskraft för att fullfölja frågan och få systemet genomfört — alltså den personal som behövs vid denna skolbarnsbespisning — så är det klart att man där kan hysa vissa farhågor. Men vi skola göra klart för oss att detta icke är någon uppgift som tar människorna i anspråk hela dagarna. Det är en uppgift som lämpar sig för sådana kvinnor, vilka icke ha möjlighet att ta någon annan an-

Statsbidrag för anordnande av skolmåltider. (Forts.)
ställning och som därför kunna avstå en del av den tid de ha till förfogande just för detta ändamål.

I detta sammanhang ber jag att få lämna en förklaring på vad vi ha skrivit på s. 35 i utskottsutlåtandet. Herr Ekdahl frågade vad vi avsågo med den sats, som han läste upp och som är av följande lydelse: »Vidkommande personalfrågan vill utskottet till en början framhålla, att enligt utskottets mening biträde vid skolmåltiderna bör i viss utsträckning kunna påräknas från de i måltiderna deltagande äldre barnen.»

Vi ha diskuterat denna sak inom avdelningen och kommit överens om att vi skulle låta de tankar vi då hade komma till uttryck i någon form. Jag tror nämligen att det är av utomordentligt värde, att barnen få lära sig ordning och reda, att de få lära sig hjälpa till vid servering och diskning o. s. v. Det är värdefullt inte bara med hänsyn till den arbetskraft som vi därigenom erhålla, utan det har också rent pedagogiskt sin betydelse. Det är alldeles klart, att vi inte tänkt att detta arbete skulle inkräkta på barnens fritid. Vi ansågo oss icke behöva skriva ut detta tydligare än vad vi gjorde. Detta ger bara en möjlighet att pröva sig fram. Barnen få under lärarens ledning lära sig att hjälpa till både vid servering och diskning, så att de inte bara störta i väg med servis o. s. v. Jag är övertygad om att detta, om det skötes på ett rätt sätt, skall kunna underlätta arbetskraftsproblemets lösning. Barnen själva kunna göra nytta, men det har inte varit det väsentliga för utskottet. Det väsentliga har varit just den erfarenhet, som barnen härigenom få, den lärdom de erhålla redan på detta tidiga stadium. Det är den meningen utskottet haft med sin formulering. Jag hoppas att herr Ekdahl är belåten med den förklaring som jag här har lämnat.

Om vi nu se på frågan sådan den är och varken förstora dess betydelse eller överdriva dess svårigheter, så tror jag — som statsrådet mycket riktigt sade — att vi kunna vara överens om att förslaget i detta avseende innebär ett framsteg. Vi ha ju ont om folk i landet. Vi behöva ta vara på de unga och redan från början bygga upp vårt folkmaterial på bästa möjliga sätt, så att de unga bli lämpade för de arbetsuppgifter, som de i framtiden gå till mötes. Denna fråga har alltså inte betydelse bara för nuet, utan det är en fråga som har betydelse också på lång sikt.

Låt mig sedan säga ett par ord om betydelsen av att skoldistriktet på ett tidigt stadium få reda på statsmakternas uppfattning. I de skoldistrikt, där man planerar byggnader, är det väl en fördel att man i samband med planeringen av undervisningslokalerna också kan planera lokaler för bispisningsändamål. Därigenom kunna kostnaderna för dessa lokalers färdigställande betydligt minskas.

Om vi alltså bedöma denna fråga med kallt huvud och med tanke på dess betydelse, kunna vi säkerligen med glatt mod gå att rösta för bifall till utskottets förslag och den kungl. propositionen.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Ekdahl, som på begäran erhöll ordet för kort genmäle, yttrade: Herr talman! Jag avstod nyss från min replikrätt efter herr Fahlman, ty jag hoppades att utskottets talesman skulle lägga begreppet till rätta i vad gäller den mycket betänkliga utväg, som herr Fahlman föreslog. Men jag finner till min förfäran att herr Svensson i Grönvik uttryckligen säger ifrån att han tänkt sig — och därmed har han satt avdelningen i sticket — att barnen skola hjälpa till med diskning o. s. v. Bakom herr Fahlmans inlägg låg tanken att om arbetskraftsproblemet var svårlöst, så skulle barnen rädda situationen. Jag vill då fråga kammaren, om kammaren i hast kan göra klart för sig vilka möjligheter som här föreligga för skoldistriktet att spara arbetskraft på barnens bekostnad?

Statsbidrag för anordnande av skolmåltider. (Forts.)

Jag kan inte tänka mig att det kan få lov att stå som riksdagens mening att vi här skola öppna alla dammar. Barnens fritid måste räddas!

Herr **Fahlman** erhöll likaledes på begäran ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Det kan vara mycket bestickande att, som herr Svensson i Grönvik sagt, taga halvtidsanställd arbetskraft i anspråk. I städerna är för övrigt den möjligheten redan i allra största utsträckning utnyttjad. Det kan ju hända att förhållandena på landsbygden äro något annorlunda, det känner jag inte till. Men man skall akta sig för att tro att problemet löses bara genom att man säger att man skall ta en halvtidsanställd. Så enkelt är det inte, ty även denna arbetskraft är i mycket stor utsträckning redan utnyttjad.

Herr **Svensson** i Grönvik, som jämväl på begäran erhöll ordet för kort genmäle, yttrade: Herr talman! Jag blev verkligen överraskad av herr Ekdahls replik. Jag trodde att han kände till barnpsykologien så mycket, att han skulle finna denna anordning — där arbetet bedrevs under lärarens ledning, som jag uttryckligen sade — vara till fördel för barnen själva. Huvudsyftet är icke — jag underströk det särskilt — att spara arbetskraft, utan det är att lära barnen hjälpa till. Om herr Ekdahl tänker efter, så vill jag hoppas att han icke anser detta vara detsamma som att öppna alla dammar.

Herr **Ekdahl** erhöll på begäran ånyo ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Den pedagogiska synpunkt som herr Svensson i Grönvik gjorde sig till talesman för, då han framhöll vikten av att man lär barnen hjälpa till, har jag redan uttryckt min mycket stora förståelse för, men denna hjälp skall ske inom förnuftiga gränser. Jag framhöll i mitt första anförande, att om man vänjer de större barnen vid att ta hand om de mindre, lär dem att vi skola tjäna varandra — alltså vänjer dem vid vanlig, hälsosam solidaritet — då är jag fullkomligt med i resonemanget. Men att däri inbegripa ett sådant grovgöra som diskning efter en skolmiddag, så tidsödande som detta arbete är, kan jag inte vara med om. Då går man utanför det som har pedagogisk nytta.

Vidare yttrade:

Herr **Malmberg** i Skövde: Herr talman! I departementschefens uttalande i propositionen förekommer en passus, som jag skall be att få citera. Departementschefen säger: »I detta sammanhang vill jag erinra om att det också föreligger ett otvetydigt samband mellan barnens hälsotillstånd och deras förmåga att inhämta kunskap. Även ur rent pedagogiska synpunkter ha därför strävandena att stärka barnens fysik sin givna betydelse. Särskilt bör uppmärksammas den av statens institut för folkhälsan hävdade uppfattningen, att skolmåltiderna måste anses ha en *konstruktiv* betydelse för barnens hälsa.» Vad departementschefen här uttalar finner jag bestyrkt av en mångårig erfarenhet. I det skoldistrikt, där jag är verksam, införde vi skolbarnsbespisning för snart 30 år sedan. Vid den tiden hade jag en klass, där flera elever kommo från ekonomiskt svaga hem och därtill hade mycket lång skolväg. Det var i stort sett normalt begåvade barn, men det var uppenbart, att de inte kunde hävda sig i skolarbetet i tävlan med sina kamrater. De kunde inte utnyttja undervisningen på det rätta sättet på grund av överansträngning bl. a. till följd av att de inte fingo ur näringsfysiologiska synpunkter tillfredsställande föda. Så införde vi barnbespisning vid vår skola, och dessa elever kommo med i denna bespisning, i vilken för övrigt ett ganska begränsat antal barn kunde få deltaga. Jag kunde efter kort tid konstatera, vilken verkligt gynnsam inverkan skolmåltiderna hade på dessa elever i såväl kroppsligt som själsligt avseende.

Statsbidrag för anordnande av skolmåltider. (Forts.)

Det dröjde inte länge förrän de kunde mäta sig med de kamrater, som i begåvningshänseende voro jämställda med dem. Sedan den dagen har jag varit övertygad om skolmåltidernas utomordentliga betydelse. Jag vill särskilt understryka, att de ur rent pedagogiska synpunkter äro synnerligen välmotiverade. Någon motivering därutöver är inte behövlig för att man skall ha tillräcklig grund för att nu gå att utbygga skolbarnsbespisningen.

Jag delar även den uppfattning, som såväl departementschefen som utskottet hyser, nämligen att dessa skolmåltider principiellt sett böra stå öppna för alla barn, som önska deltaga i dem. Jag konstaterar liksom herr Skoglund med tillfredsställelse, att departementschefen har avvisat tanken på obligatoriskt deltagande. Det hade varit en stor olycka, om man skulle ha infört något slags tvångsmatning.

Jag är också ense med departementschefen och utskottet om att dessa måltider böra vara avgiftsfria. Till stöd för denna uppfattning kan jag även åberopa en mångårig erfarenhet. Jag har i min hemtrakt som representant för lärarkåren deltagit i skolstyrelsens sammanträden och har därvid bl. a. haft till uppgift att behövspröva ansökningar om skolbespisning. Det hände därvid ofta att vi måste avvisa elever, som inte voro berättigade till sådan bespisning på grund av att de inte voro kvalificerade i ekonomiskt avseende. Men jag måste säga att hur vi än inom skolstyrelsen försökte att skapa rättvisa, misslyckades vi i väsentliga avseenden. Vi kunde konstatera att vi hade begått misstag och gjort felbedömningar gång på gång. Ur dessa rent praktiska synpunkter kommer jag, herr talman, till den uppfattningen, att behovsprövning inte bör förekomma. Jag delar också utskottets uppfattning, att principiella synpunkter tala i samma riktning.

Det har från åtskilliga håll, såsom i en del av remissvaren och i reservationen, anförts betänkligheter i fråga om möjligheterna att bygga ut barnbespisningen i överensstämmelse med det i propositionen framlagda förslaget. Man tänker därvid på svårigheterna att anskaffa lämpliga lokaler och tillräcklig arbetskraft för denna bespisning. Det är uppenbart att man i dessa avseenden kan stöta på väsentliga svårigheter. Jag hoppas emellertid, herr talman, att departementschefen får rätt, när han anser, att det under en övergångstid av fem år borde vara möjligt att medhinna utbyggandet av skolbarnsbespisningen till full omfattning. Det är också att märka — vilket anförts tidigare i dag — att denna tidrymd av fem år inte är slutgiltigt fixerad utan eventuellt kan utsträckas, varjämte dispenser kunna medgivas. Med hänsyn därtill anser jag, herr talman, att de betänkligheter man på grund av dessa praktiska orsaker kan ha mot att fatta ett principbeslut, böra kunna övervinnas. Jag är för min del beredd att ansluta mig till utskottets förslag.

Jag vill också betona — det har också sagts tidigare under diskussionen — att skillnaden mellan utskottets förslag och reservationen är ganska obetydlig. Det gäller egentligen endast, om man nu skall fatta ett principbeslut om att skolmåltider skola tillhandahållas alla barn, som önska sådana, efter fem år eller den övergångstid, som senare kan bli bestämd, eller om man nu skall nöja sig med att genomföra liberalare statsbidragsregler. Med hänsyn till att vi ha möjligheter att tänja övergångstiden, om så skulle befinnas nödvändigt, anser jag mig böra i föreliggande situation ansluta mig till utskottets förslag, till vilket jag således, herr talman, ber att få yrka bifall.

Herr Bergström: Herr talman! Jag får för min ringa del instämma i vad någon talare tidigare anfört, att det är synnerligen svårt att förstå den ståndpunkt som högern har intagit i denna fråga, om man inte får uppfatta den som ett uttryck för ett principiellt motstånd mot det föreliggande förslaget.

Statsbidrag för anordnande av skolmåltider. (Forts.)

Sådant principiellt motstånd har ju anmälts av en av högerns representanter i den utskottsavdelning som sysslat med ärendet. Det är kanske ytterst detta, som ligger bakom högerns ställningstagande, och då blir motståndet strax förståeligare. Det föreligger intet behov att polemisera mot denna ståndpunkt, ty det förefaller som om denna kammare till övervägande del vore beredd att principiellt gå in för allmänna, avgiftsfria skolmåltider. Jag skall därför inte närmare syssla med den principiella sidan av saken, då detta kan betraktas som tämligen överflödigt.

Följer man herr Sefves tankegång, som ju var — om jag så får uttrycka mig — av smidigare slag, blir man enbart överraskad av att han anmält sitt motstånd mot förslaget. Han tycks ha den uppfattningen, att genom att kommunerna skulle erhålla bidrag till avgiftsfria skolmåltider de i allmänhet skulle komma att införa sådana. Under sådana förhållanden förstår jag inte, varför man skall rida på denna avgiftsprincip. Det måste då vara ganska meningslöst. Om det förhåller sig på det sättet, att kanske 80—90 procent av kommunerna skulle tillhandahålla avgiftsfria skolmåltider tack vare statsbidraget, är det väl ändå bäst att ta steget fullt ut och inrymma även det återstående fåtalet kommuner inom samma ram.

Herr Skoglund sade någonting om att takten i reformarbetet har varit så snabb, att våra kommunalmän inte ha hunnit taga sig an alla uppgifter, som de härigenom förelagts, och anpassa sig till uppgifterna i fråga. Han tilllade att han kände till en hel del kommuner, som haft det besvärligt och bekymmersamt i detta hänseende. Ja, herr Skoglund, jag känner också en del kommuner, många förresten, om vilka man inte precis kan säga, att de haft det besvärligt med att gripa sig an dessa uppgifter men där det kanske har brustit i god vilja att göra någonting av de möjligheter till reformarbete och de resurser, som staten har ställt till deras förfogande. För ett par år sedan lämnades t. ex. den uppgiften här i kammaren, att endast 20 procent av landskommunerna i Skåne ha utnyttjat de möjligheter att ordna hyggliga bostadsförhållanden för barnrika familjer, som staten ställt till deras förfogande. Jag finner detta vara ett ganska anmärkningsvärt förhållande, då man samtidigt kan peka på att kommunerna uppe i Norrbotten begagnat dessa möjligheter till ungefär 80 procent. Det är nog många gånger den goda viljan som brister. Vi ha dock en hel del rätt konservativt betonade kommunalmän, som tyvärr ännu stå i ledningen för åtskilliga kommuner och som högst ogärna vilja medverka till genomförandet av reformer av olika slag och helt visst även hysa stor olust att vara med om att genomföra en sådan sak som barnbespisning, som det nu närmast är fråga om. Det är närmast med tanke på detta som jag finner det klokt att man fixerar en tidsram, inom vilken den allmänna och fria barnbespisningen i skolorna i stort sett bör vara genomförd. Man kan göra detta så mycket hellre som det, såsom ecklesiastikministern nyss har erinrat om, gives möjligheter att få denna tidsram utvidgad i de fall, där det visar sig att verkliga svårigheter föreligga att genomföra dessa skolmåltider, sålunda inte brist på god vilja. Jag vill erinra om att de kommuner, som mötas av verkliga besvärligheter, icke blott skulle ha dessa fem år, som tänkts i propositionen, till sitt förfogande för reformens genomförande, utan också genom ett smidigt utnyttjande av det dispensförfarande som införts, kunna få denna tid ytterligare utsträckt.

Till sist skall jag be att få säga ett par ord med anledning av herr Fahlmans anförande rörande svårigheterna att anskaffa den för denna bespisning behövliga arbetskraften. Jag finner det uppenbart att husmödrarna i de hem, där skolbarnen deltaga i skolmåltiderna, mycket ofta bli frigjorda från matlagningsbestyren under den tid på dagen, då barnen ha frukostrast. Det kan

Statsbidrag för anordnande av skolmåltider. (Forts.)

visserligen hända att de få laga mat åt husfadern och andra icke skolpliktiga barn i familjen. Men ofta äro både mannen och de äldre barnen ute i förvärvsarbete på verkstäder och fabriker, där de i regel icke ha mer än en halv timmes middagsrast, under vilken de icke kunna gå hem och förtära ett lagat middagsmål. De få under dagens lopp leva på torrskaffning och komma hem först vid 5-tiden på eftermiddagen för att då få sin första lagade måltid. Det borde ju stå klart även för herr Fahlman, att husmodern i sådana hem blir frigjord från de matlagningsbesvär, som skolbarnen under nuvarande förhållanden vålla. Det vore väl då mer än underligt, om icke åtskilliga av dessa husmödrar skulle stå kommunerna till tjänst med att, i den mån det visar sig erforderligt, taga deltidarbete vid skolbarnsbespisningen och sålunda ur arbetskraftssynpunkt möjliggöra för kommunerna att genomföra denna skolbarnsbespisning. Herr Fahlman kan icke i detta stycke draga upp jämförelser med de svårigheter han såsom näringsidkare på ett visst område haft att skaffa arbetskraft, ty det ena arbetsområdet är inte jämförligt med det andra.

Jag vill till sist, herr talman, säga ett par ord med anledning av de bekymmer, som herr Ekdahl i sitt anförande uttalade för att skolbarnen skulle bli alltför hårt utnyttjade genom att användas till handräckningstjänst. Vi ha på utskottsavdelningen inte gått förbi denna fråga, utan i alla fall berört den, även om vi inte ägnat den någon grundligare behandling. Såvitt jag kan erinra mig höjdes vid detta tillfälle icke någon röst för att barnen skulle användas till diskningsarbete, utan meningen var att de skulle kunna utnyttjas för att duka ett bord, sätta fram servis, duka av igen och ingenting därutöver. Jag förutsätter att Kungl. Maj:t genom utfärdande av anvisningar sörjer för att i detta stycke en rimlig gräns uppdrages.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr **Sefve**, som på begäran erhöll ordet för kort genmäle, anförde: Herr talman! Herr Bergström sade att han inte förstod, varför vi reservanter ville ha in i utskottsutlåtandet, att kommunerna skulle ha möjlighet att upptaga en avgift för bespisningen, när vi i alla fall uppsatte det villkoret, att statsbidrag bör utgå endast för avgiftsfria måltider. Jag vill då säga, att orsaken därtill är, att vi anse, att man här i Stockholm har mycket svårt att överskåda de besvärigheter, som kunna finnas ute i de olika kommunerna i landet. Det kan tänkas att det finns kommuner, som ha så besvärligt med att skaffa lokaler, betjäning o. s. v. för alla barn, att de, trots att det är ofördelaktigt för dem, i alla fall böra ha möjlighet att få en viss frist med införandet av denna barnbespisning.

Härpå yttrade:

Herr **Wallentheim**: Herr talman! Herr statsrådet nämnde i sitt sista anförande, att utvecklingen går fort fram på detta område och att uppfattningar, som man tidigare kunde ha, ganska snabbt förändrats. Man kan konstatera detta, om man jämför den motion, som från högerhåll väckts i denna fråga, med den reservation som avgivits av högerrepresentanterna i utskottet. I den motion, som man från högerhåll gått fram med, hävdar man delvis mycket starkt, att det inte skulle förefinnas något verkligt behov av att utbygga skolbarnsbespisningen i hastigare takt. Man har försökt att mobilisera en del uttalanden från läkarhåll för denna uppfattning. Det kan då inte skada att erinra om att de läkarkategorier, som väl i detta fall kunna anses vara de mest ansvariga, nämligen skolläkarna och provinsialläkarna, vilka i det övervägande antalet skoldistrikt ha hand om skolhälsovården, ha ställt sig syn-

Statsbidrag för anordnande av skolmåltider. (Forts.)

nerligen positivt till det föreliggande förslaget. Det är nog farligt att driva den uppfattningen för långt, att något behov av en sådan bespisning verkligen inte skulle förefinnas. Jag tror att statens institut för folkhälsan givit det bästa uttrycket för förhållandena på detta område, när institutet i sitt remissyttrande säger, att det råder en skillnad mellan vad som kan kallas god hälsa i vanlig mening och fullgod. Det är på den skillnaden man motiverar de åtgärder, som ansetts vara nödvändiga på detta område.

Jag begärde, herr talman, närmast ordet för att få säga ett par ord beträffande svårigheterna att anskaffa lokaler för skolbarnsbespisningen. Jag skall ingalunda blunda för att dessa svårigheter i många fall kunna vara ganska betydande. Men jag ber å andra sidan att mycket starkt få understryka, att man inte skall överdriva den. Jag vet att det finns skoldistrikt, där man trots besvärliga förhållanden lyckats åstadkomma rätt hyggliga provisoriska lösningar av lokalfrågan. Jag vet också att vi vid utredningsarbetet inom befolkningsutredningens socialpedagogiska delegation från en rad kommuner fingo uppgifter om att det överhuvud taget var omöjligt att åstadkomma lokaler. Det ginge inte för sig att ombygga vissa utrymmen i gamla skolhus och använda dem som lokaler för skolbespisningen. Vi gjorde på några ställen en direkt besiktning av sådana lokaler och funno då, att de svårigheter, som man från kommunalt håll hade uttalat, voro i betydande grad överdrivna. Vi funno, att en hel rad kommuner, som tidigare deklarerat att de inte hade några möjligheter att med enkla medel åstadkomma lämpliga bespisningslokaler, likväl med relativt små anordningar kunde få fram ganska hyggliga provisoriska lokaler.

Jag vill vidare framhålla, att det enligt min uppfattning är en mycket svår, för att icke säga omöjlig uppgift att i det ena eller andra fallet pröva om behov av skolmåltider kan anses föreligga eller inte. Om man för avsevärd tid framåt skall gå fram efter en linje, som innebär, att exempelvis endast skolbarn med långa skolvägar skola ifrågakomma för denna bespisning, blir det en tolkningsfråga vad som överhuvud taget skall menas med lång skolväg. Den saken kunna människor ha delade meningar om. Det blir ju en väsentlig skillnad, om en person skall gå denna väg till fots eller tillryggalägga densamma på cykel. Jag tror att man genom att för en längre tid framåt bygga verksamheten på sådana grunder alldeles i onödan ute i kommunerna tillskappar en mängd svårigheter.

Jag skall sedan be att ytterligare få säga några ord beträffande frågan huruvida avgift för skolmåltiderna skall upptas eller inte. När jag för min del har anslutit mig till den ståndpunkten, att skolmåltiderna böra bli avgiftsfria, har detta skett både av sociala och pedagogiska skäl, men därtill även av administrativa skäl när det gäller det rena skolarbetet. Jag skall inte upprepa vad som ur sociala och pedagogiska synpunkter anförts till förmån för de fria skolmåltiderna. Jag vill endast framhålla, att kommunerna i de fall, då de haft rätt att bestämma om avgift skall upptas eller inte, kommit fram till de mest skilda former för fastställandet av reglerna för avgifts-upptagandet.

I den utredning, som befolkningsutredningen avlämnade, finns en redogörelse med en provkarta på olika kommunala uppslag att lösa detta problem. Jag skall inte trötta kammaren med att här föredra de olika linjer, som kommunerna tillämpat. Jag vill emellertid erinra om att man i en del kommuner lägger i skolläkarens hand att avgöra vilka som skola erlägga avgifter. I en del andra fall lägger man detta avgörande i lärarens hand. I andra fall åter söker man genom en graderad inkomstskala, anpassad efter antalet barn i familjen o. s. v., komma fram till ett rättvist resultat. I en kommun har man

Statsbidrag för anordnande av skolmåltider. (Forts.)

haft den principen, att om modern varit sjuk eller bortrest en tid eller haft arbete utom hemmet eller dylikt, har man utkrävt avgift, om tillgångar funnits. Man har där således på olika håll företagit ett mycket noggrant snokande i familjeförhållanden och omständigheter, som skulle ligga till grund för om avgift skulle utbetalas eller ej. I vissa kommuner har man låtit barnen själva få betala grynen till havregrynsgröten. Vidare ha barnen själva haft med sig socker och salt. I en kommun har man låtit den lön som utbetalas till en sergeant bli den måttstock, efter vilken man gått, då det gällt att avgöra, om avgift skall utkrävas eller ej. Familjer med lägre inkomst än en sergeant ha blivit befriade från att erlägga avgift.

De av mig nu anförda exemplen visa med tillräcklig tydlighet vilka besvärigheter och orättvisor som kunna uppstå i denna fråga ute i kommunerna, även om man där har den största vilja att söka åstadkomma det bästa resultatet.

Jag vill med några ord beröra även de administrativa svårigheterna i detta ärende. Om man har ett avgiftssystem, där barnen exempelvis varje vecka skola ha med sig pengar till skolan, kan det lätt hända, att en del barn glömma att ta med sig avgiften för veckan. En annan vecka kanske barnen således ha med sig avgifter för två veckor. Det måste användas ett detaljerat redovisningssystem, som för med sig att en god del av undervisningstiden tas i anspråk för rent administrativa uppgifter. Det kan enligt min mening inte vara rationellt att handla på det viset.

I den reservation i ärendet, som avgivits från högerhåll, försöker man förringa värdet av den rent befolkningspolitiska betydelsen av de fria skolmåltiderna. Jag vill ta ett exempel från min egen kommun, som i det fallet, så vitt jag förstår, belyser att denna hjälp verkligen betyder någonting. Jag vill då först i förbigående nämna, att man inom min hemkommun har en allmän barnbespisning, som är gratis för alla. Vi åtnjuta inget statsbidrag härför, utan kommunen får själv betala kostnaderna. Detta medför en utdebitering på 30 öre. En arbetarfamilj i min hemkommun med den genomsnittsinkomst, som förekommer där, får i skatt erlägga 10—11 kronor om året för denna frukostbespisning för skolbarnen. Om en sådan arbetarfamilj har två barn i skolan få dessa två barn frukost under 200 dagar av året. Värdet av denna förmån kan uppskattas till 50 öre per dag eller således sammanlagt 200 kronor per år. Förtjänsten för denna arbetarfamilj blir således i runt tal 190 kronor. Nu invändes kanske från något håll, att man på det sättet kan räkna ut hur det ställer sig för de enskilda familjerna, men att det ur folkhushållets synpunkt ändock blir mycket dyrbart med denna fria skolbarnsbespisning. Jag tror emellertid att man väsentligt överdriver, när man gör gällande att denna hjälpform blir så dyr för folkhushållet. Vi måste nämligen ha klart för oss, att det ingalunda är så billigt att ge barnen smörgås med pålägg, som ofta är mycket dyrbart.

Jag vill även säga några ord i anledning av herr Ekdahls fråga. För min del anser jag att det var mycket lyckligt att herr Ekdahl framställde sin fråga beträffande barnens medverkan vid bespisningen. Utskottsavdelningens ordförande och herr Bergström ha på den frågan svarat, att avsikten ingalunda är att söka utnyttja barnens arbetskraft. Man avser endast att använda barnens hjälp i uppfostrande och pedagogiskt syfte. Jag vill för egen del starkt understryka dessa synpunkter. Det måste nämligen — vilket även herr Ekdahl själv framhållit — vara nyttigt för barnen att få lära sig hjälpa till. Ur uppfostrande synpunkt är det angeläget att man i tid inpräntar hos barnen att de inte tillhöra en grupp människor, som ständigt skola betjänas av andra. Det är av vikt att barnen få lära sig att gemensamt hjälpas åt vid utförande av olika

Statsbidrag för anordnande av skolmåltider. (Forts.)

arbetsuppgifter. Jag är, som jag tidigare sagt, glad över att herr Ekdahl ställt denna fråga. Ty därigenom har det givits tillfälle att lämna en förklaring på denna punkt, så att det icke kan bli någon misstolkning i det enskilda fallet av utskottets utlåtande.

Herr talman! Jag hemställer om bifall till utskottets förslag.

Herr talmannen övertog nu ledningen av kammarens förhandlingar.

Fröken Nygren: Herr talman! Det är med verklig tillfredsställelse jag här konstaterar den enighet, som nu tycks råda beträffande principen om fria skolmåltider, öppna för alla. När man läste herr Skoglunds i Doverstorp motion i frågan, fick man emellertid en helt annan uppfattning om den principiella inställningen till ärendet på högerhåll. Det är under sådana förhållanden värdefullt att motionärernas och reservanternas talesmän här i kväll så tydligt uttalat sig i annan riktning än den som motionens formulering gav vid handen.

I likhet med herr Malmberg i Skövde kan jag stödja mig på en mångårig erfarenhet, när jag tar ställning i denna fråga. Den som i skolan varit med om att organisera skolbarnsbespisning och tagit ut barn till denna bespisning vet vilken oerhört stor betydelse denna anordning har. Man har emellertid också vunnit en hel del sorgliga erfarenheter av den praxis, som hittills varit mest rådande, nämligen att man delat upp barnen och tagit ut avgifter av en del. Vi hörde av herr Wallentheims anförande hur många olika grunder man tilllämpat för att bestämma vilka som skulle betala och vilka som skulle få bespisningen gratis. Det har sannerligen varit ett verkligt kineseri för att nå ett rättvist resultat. Om man nu, då det gäller en allmän bespisning med statsbidrag, fortfarande skall hålla på att vissa deltagare i denna bespisning skola erlägga avgifter, måste man självfallet gå efter andra linjer än hittills och fastställa en viss maximiinkomst för de familjer, som skola få bespisningen gratis. Vi veta emellertid alla att man ej heller på den vägen når fullständig rättvisa. Ty även två familjer med samma inkomster och barnantal kunna ha en inbördes så olika ekonomisk ställning, att det i det ena fallet skulle vara välmotiverat med en avgiftsfri bespisning, medan man i det andra fallet skäligen borde utkräva en avgift.

Vi äro alla medvetna om de svårigheter, som komma att uppstå när man skall genomföra denna reform. Jag syftar då i första hand på lokalbristen och bristen på arbetskraft. Man får emellertid icke överdriva dessa svårigheter. En talare här i debatten ville ställa de nu i stor utsträckning förekommande dåliga skollokalerna i motsats till bespisningslokalerna och ville göra gällande, att om man nu skulle anskaffa nya bespisningslokaler, skulle man bli tvingad att fortfarande använda sig av dåliga skollokaler. Ecklesiastikministern har för sin del redan sagt ifrån, att man under inga förhållanden skall ge lokaler för skolbarnsbespisning någon prioritetsrätt. Just det förhållandet att många skoldistrikt nu behöva skaffa sig nya lokaler gör det emellertid nödvändigt med ett klarläggande principuttalande i frågan för att kommunerna skola kunna bestämma hur lokalerna skola inrättas. Det är naturligt att åtminstone många fattiga kommuner skulle dra sig för att inrätta lokaler för skolmåltider, om man icke var på det klara med att dessa skulle komma att utnyttjas i tillräcklig omfattning.

Beträffande den kvinnliga arbetskraften har man här i debatten ordat tillräckligt mycket. Jag vill dock mycket starkt understryka, att det är av den största betydelse för husmödrarna att få denna hjälp. Herr Fahlman påstod

Statsbidrag för anordnande av skolmåltider. (Forts.)

att det i hushållen ändå måste lagas mat till olika måltider. Reformen skulle i så fall icke betyda så mycket för de husmödrar, som icke äro förvärvsarbetande. Från husmodershåll har man under de senaste åren vid flera tillfällen gjort framställningar om införande av gemensamma måltidstimmar i kommunerna. Vi ha från skolhåll medverkat i utredningar för att nå detta syfte. Den provkarta man därigenom fått över hur husmödrarna ha det ställt beträffande den måltid, som det här gäller, gör att man blir förskräckt. Det finns husmödrar som faktiskt måste ha en fullständig restaurang hemma med måltider så gott som oavbrutet under flera timmar på förmiddagen. Skolbarnen ha sina måltider, husfadern har en annan måltidsrast och om familjen har vuxna barn komma de hem på sina tider. Om man genom denna reform kan något lätta arbetsbördan för dessa husmödrar, tror jag inte att någon skulle vilja missunna dem den hjälpen.

I industriorter och städer överhuvud taget behöver man, såsom det redan framhållits från flera håll, under de närmaste åren så mycket som möjligt frigöra den kvinnliga arbetskraften för att få ut den i industrien och inom andra områden. Detta är omöjligt att genomföra, om man inte sörjer för skolbarnens matfråga. På mindre orter är det alldeles säkert inte så svårt som man tror att få deltidstjänster besatta med husmödrar, som genom att deras egna barn icke behöva komma hem och få ett lagat mål under förmiddagen kunna disponera en del av sin tid för arbete utom hemmet.

Under vårt utredningsarbete i denna fråga ha vi genom besök på olika orter kunnat konstatera, att man på de platser, där man infört en barnbespisning, haft goda erfarenheter av denna och att husmödrarna blivit mer och mer intresserade för att själva delta i arbetet med barnbespisningen. Jag tror därför, att man inte behöver se så pessimistiskt på denna del av problemet, även om jag är medveten om, att det i vissa fall kan bli en del svårigheter.

Jag vill även nämna några ord i anledning av det i reservationen framförda förslaget om att kommunerna skola ha rätt att själva ta upp avgifter.

Herr Sefve argumenterade för detta förslag. Jag undrar emellertid om det egentligen inte var rena spegelfakterier, när herr Sefve själv påstod att de kommuner vore konstiga, som togo upp avgifter med stöd av dessa bestämmelser. Om man från reservanternas håll anser de kommuner vara konstiga, som ta ut avgifter, varför skall man då föreslå införandet av en bestämmelse som möjliggör att dylika avgifter kunna uttagas. Hela problemet blir mycket enklare, om man utan vidare fråntar kommunerna en sådan rätt.

Beträffande sedan barnens medverkan vid anordnandet av skolmåltider vill jag först framhålla, att förhållandena härvidlag äro synnerligen skiftande på olika orter samt i stora och små skolor. Man har redan nu en mycket god erfarenhet av att barnen kunna hjälpa till. Det är emellertid, som redan framhållits av flera talare, av stor betydelse att man i det sammanhanget understryker, att barnen icke få tagas i anspråk på det sättet, att deras arbete med skolbespisningen inkräktar på deras fritid. Det måste bli vägledande att man här sagt ifrån att man i vissa kommuner handlat olämpligt i detta hänseende. Herr Svensson i Grönvik framhöll, att barnen borde hjälpa till med disk utan att detta skulle inkräkta på barnens fritid. I fråga om barnbespisningar av någon större omfattning är det emellertid alldeles omöjligt att barnen skola delta i detta arbete utan att detta inkräktar på deras fritid. Om barnen däremot beredas tillfälle att visa sin hjälpsamhet och sitt intresse genom att sköta servering och dukning, kan detta inte vara till något men för barnen. Det är lämpligt ur alla synpunkter, inte minst ur uppfostrande synpunkt.

Herr talman! Jag hemställer om bifall till utskottets utlåtande.

Statsbidrag för anordnande av skolmåltider. (Forts.)

Herr Skoglund i Doverstorp: Herr talman! Statsrådet hänvisade mig till att läsa hans uttalande i propositionen angående möjligheterna att få dispens. Jag måste säga, att jag läste detta uttalande mer än en gång, innan jag motionerade. Jag fick klart för mig, att man räknade med att det skulle ta fem år innan denna reform skulle kunna helt genomföras och att det skulle stå vissa möjligheter öppna för de kommuner, vilka inte hunno med reformen på den beräknade tiden, att få uppskov. Både jag och jag vågar säga ett mycket stort antal kommunalmän i landet drogo emellertid den slutsatsen, att det efter fem år var ganska stora utsikter, att kommunerna blevo helt hänvisade till att lita till Kungl. Maj:ts välvilja.

Då jag i dag säger, att statsrådet och motionärerna nalkats varandra, tänker jag framför allt på statsrådets uttalande här i kammaren, att han inte avsåg att ge lokaler för skolbespisningsändamål någon förtursrätt framför andra nödvändiga lokaler, exempelvis undervisningslokaler eller t. o. m. gymnastik-salar. Om man adderar samman allt som är att göra ute i kommunerna, finner man att många kommuner ha på sitt program ett flertal nödvändiga byggen. Vid avvägningen mellan vad man inom sådana kommuner betraktar såsom mest nödvändigt samt dessa lokaler för skolbespisning måste man säga sig, att det kan bli en ganska svår konkurrens. Statsrådets uttalande i dag har emellertid klarlagt dessa problem på ett bättre sätt än jag för min del tidigare vågade tro.

Jag vill betona att vi nog icke ha anledning att vara alltför pessimistiska i denna fråga. Jag tror emellertid att en del av de talare som yttrat sig här i dag dock äro överdrivet optimistiska. Om vi skola kunna genomföra detta förslag i den omfattning, som är tänkt, måste vi säkerligen ta längre tid på oss än vad statsrådet i propositionen utgått ifrån. Vi få säkerligen en hel del icke så lättlösta problem att brottas med.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen; och biföll kammaren vad utskottet hemställt.

§ 2.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 181, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa anslag för budgetåret 1946/47 till skolor tillhörande barna- och ungdomsvården jämte i ämnet väckta motioner.

Kungl. Maj:t hade i propositionen nr 187, under återopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över socialärenden för den 8 mars 1946, föreslagit riksdagen att dels godkänna av föredragande statsrådet Mossberg förordad personalförteckning och avlöningsstat för statens skolor tillhörande barna- och ungdomsvården, avlöningsstaten att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1946/47, dels för nämnda budgetår under femte huvudtiteln, rubriken Statens skolor tillhörande barna- och ungdomsvården, anvisa, till Avlöningar ett förslagsanslag av 919 000 kronor, till Omkostnader ett förslagsanslag av 1 090 500 kronor och till Byggnadsarbeten m. m. ett reservationsanslag av 300 500 kronor, dels medgiva, att till stiftelsen Anna-Lisa Lidbecks uppfostringsanstalt i Lidköping finge utgå statsbidrag med högst 3 000 kronor för anställande av en assistent vid Margretelunds jordbruks-hem under budgetåret 1946/47 och att till Håkantorps yrkesskola, Bistaborgs yrkes- och hemskola, Morängens yrkesskola samt Skarvik-Tallåsens skolhem och yrkesskola måtte utgå bidrag av statsmedel för täckande av driftsunder-

*Anslag till
skolor för
barna- och
ungdoms-
vården.*

Anslag till skolor för barna- och ungdomsvården. (Forts.)
skott med respektive 7 647, 8 030, 3 121 samt 19 000 kronor, dels för budgetåret 1946/47 under femte huvudtiteln anvisa till Bidrag till driften av icke statliga skolor tillhörande barna- och ungdomsvården ett förslagsanslag av 1 000 000 kronor, till Fortbildningskurs för befattningshavare vid skolor tillhörande barna- och ungdomsvården ett reservationsanslag av 13 000 kronor och till Bidrag till inrättande av inackorderingshem ett reservationsanslag av 77 000 kronor, dels ock för nämnda budgetår under fonden för låneunderstöd till Ytterligare lån till Göteborgs diakonissällskap för vissa byggnadsarbeten vid Härsjögårdens yrkesskola anvisa ett investeringsanslag av 11 600 kronor.

I samband med Kungl. Maj:ts förevarande förslag hade utskottet till behandling förehaft ett antal motioner.

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av fru *Alm m. fl.* (I: 274) och den andra inom andra kammaren av fröken *Nygren m. fl.* (II: 430) hade hemställts, att riksdagen måtte besluta i enlighet med socialstyrelsens i propositionen nr 187 redovisade förslag om viss löneuppflyttning av de kvinnliga rektorerna och folkskollärarna vid skolor tillhörande barna- och ungdomsvården.

I en inom andra kammaren av herr *Persson* i Landafors väckt motion (II: 439) hade hemställts, att riksdagen måtte besluta att inrättandet av inackorderingshem för pojkar och flickor — där även försöksutskrivna elever från skyddshem skulle placeras — skulle handhavas av staten och kommuner samt att icke överlämnas till IOGT, annan enskild organisation eller sammanslutning att inrätta, sköta eller förvalta de ifrågavarande inackorderingshemmen.

Utskottet hemställde,

A. att riksdagen måtte

I. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 274 och II: 430

a) godkänna i utskottets hemställan intagen personalförteckning för statens skolor tillhörande barna- och ungdomsvården;

b) fastställa en i utskottets hemställan intagen avlöningsstat för statens skolor tillhörande barna- och ungdomsvården, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1946/47;

c) till Statens skolor tillhörande barna- och ungdomsvården: Avlöningar för budgetåret 1946/47 under femte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 919 000 kronor;

II. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag

a) till Statens skolor tillhörande barna- och ungdomsvården: Omkostnader för budgetåret 1946/47 under femte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 1 090 500 kronor,

b) till Statens skolor tillhörande barna- och ungdomsvården: Byggnadsarbeten m. m. för budgetåret 1946/47 under femte huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 300 500 kronor,

c) medgiva, att till stiftelsen Anna-Lisa Lidbecks uppfostringsanstalt i Lidköping finge utgå statsbidrag med högst 3 000 kronor för anställande av en assistent vid Margretelunds jordbrukshem under budgetåret 1946/47,

d) medgiva att till Håkanstorps yrkeshem, Bistaborgs yrkeshem och hemskola, Morängens yrkeshem samt Skarvik-Tallåsens skol- och yrkeshem finge utgå bidrag av statsmedel för täckande av driftunderskott med respektive 7 647, 8 030, 3 121 samt 19 000 kronor,

e) till Bidrag till driften av icke statliga skolor tillhörande barna- och ung-

Anslag till skolor för barna- och ungdomsvården. (Forts.)

domsvården för budgetåret 1946/47 under femte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 1 000 000 kronor,

f) till Fortbildningskurs för befattningshavare vid skolor tillhörande barna- och ungdomsvården för budgetåret 1946/47 under femte huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 13 000 kronor;

III. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionen II: 439 till Bidrag å till inrättande av inackorderingshem för budgetåret 1946/47 under femte huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 77 000 kronor;

IV. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag till Ytterligare lån till Göteborgs diakonissällskap för vissa byggnadsarbeten vid Hårsjögårdens yrkeshem för budgetåret 1946/47 under fonden för låneunderstöd anvisa ett investeringsanslag av 11 600 kronor;

B. att motionerna I: 275 och II: 429 måtte anses besvarade med vad utskottet anfört.

Utskottets hemställan föredrogs; och yttrade därvid:

Herr **Johnsson** i Stockholm: Herr talman! Det är ett par punkter i denna proposition som jag vill säga några ord om. Ett av de angelägna mål, som de föreslagna åtgärderna syfta till, är ju att förkorta anstaltstiden för de på skyddshem intagna eleverna.

Jag delar helt och fullt de sakkunnigas och propositionens åsikt härvidlag. Det är ju en erfarenhet i all anstaltsvård, att den första tiden alltid sporrar till ansträngningar att ändra livsföringen. Om interneringstiden emellertid blir för lång och utskrivningsdagen för obestämd, faller det gärna något av hopplöshet och bitterhet över den intagne. Det kan emellertid visa sig mycket svårt att avväga vad som är en lämplig tidrymd, innan utskrivningen skall ske, och den saken måste alltid behandlas individuellt. Som huvudregel kan man nog uppställa, att det är bättre, att den intagne får komma ut, misslyckas och tas tillbaka igen, än att han får stanna kvar för länge och bli bitter och trotsig.

Men det är också en annan synpunkt att ta fasta på i detta sammanhang. Det är många av dessa intagna, som äro alldeles rotlösa och som inte ha någon enda människa, som riktigt bryr sig om dem. Då kan det vara av betydelse, att de få stanna en så lång tid på skyddshemmet, att de få en bindning till detta. Jag kan av egen erfarenhet vittna om många skyddshemselever, som på detta sätt blivit »bundna» till sitt skyddshem och känt detta såsom sitt andra hem här i världen och därmed fått det stöd, de behövt. När det därför enligt propositionen skall sörjas för en effektiv eftervård, är det angeläget, att också denna synpunkt blir beaktad, så att man inte gör det till en schablon att utskriva så fort som möjligt efter intagningen.

Det har sedan också föreslagits en rad inackorderingshem för de villkorligt utskrivna. Vi ha i den verksamhet, jag representerar, provat olika vägar i detta stycke. Vi ha upprättat hem för enbart skyddshemselever och andra för s. k. blandat klientel. Det är vår erfarenhet, att ett hem med enbart skyddshemselever inte är lämpligt. Men även det andra alternativet är en sak på gott och ont. Även om eleverna skola blandas i en sådan proportion som 3 skyddshemselever emot 4 oförvitliga ungdomar, kan det ofta bli på det sättet, att det är de tre som komma att bestämma äver de andra 4 och sålunda bli till förförelse för de andra. I varje fall kunna skyddshemseleverna sammangadda sig och inspirera till fortsatt asocialitet. Därför menar jag att vi skola akta oss för att utan vidare betrakta det som det lämpligaste och normala att efter utskrivning skicka skyddshemselever till sådana hem. Med den vanligtvis mycket starka självhävande, som dessa elever ha, komma de nämligen

Anslag till skolor för barna- och ungdomsvården. (Forts.)

snart att känna även detta hem som ett förmynderskap, som de äro angelägna om att fortast möjligt skaka av sig. Det normala tror jag även i fortsättningen måste bli att först och främst placera de villkorligt utskrivna i ett lustbetonat arbete och för övrigt i en miljö, där de inte ha daglig och omedelbar kontakt med flera andra skyddshemselever. Därför hade jag för min del helst sett, att man börjat med konsulenterna, och under en tid sett vad de kunde åstadkomma med de resurser, som redan finnas litet varstans i vårt land. Först sedan konsulenternas erfarenheter kunnat hopsummeras, kunde man börja upprätta speciella hem. Men statsrådets förslag går ju ut på en försöksorganisation, och jag har ingenting emot att man försöker med det, dock med den reservationen att den troligen bör provas under mer än ett år, innan den påbygges så som det är tänkt i propositionen.

Att upprätta dessa inackorderingshem skall, enligt propositionens förslag, uppdras åt IOGT. De sakkunniga understryka visserligen att någon viss organisation inte bör erhålla monopol på dessa hem. Detta skrivsätt verkar kanske till stor del camouflaget, då det redan deklarerats i pressen, att Goodtemplarorden inställt sig på att upprätta samtliga de föreslagna 35 hemmen och det vid samtal med initierade framgår, att den saken är avgjord. Det är i och för sig ingenting att anmärka på den saken. Jag tror mycket om Goodtemplarorden. Den har stora möjligheter, och jag unnar den att här få prova sina moraliska resurser. Jag kan dock inte underlåta att säga, att det sårat mig, när de sakkunniga uttalat, att religiösa organisationer inte skulle vara lämpliga i fråga om detta arbete. Det står visserligen »extremt» religiös, men ordet »extremt» står där nog utan egentlig innebörd. Såvitt jag förstår, är det meningen att diskvalificera en religiös organisation för detta slag av vårdarbete, och detta just därför att den är religiös. Det är detta, som synes mig en smula hänsynslöst, när man vet vad dessa organisationer uträttat på detta område. De voro i själva verket under en lång tid de enda, som togo hand om dessa ungdomar och gjorde folk av dem. Tänk bara på en sådan stiftelse som Elsa Borgs hem emot slutet av förra århundradet, som drog så många sedeslösa flickor ur eländet här i Stockholm! Tänk på KFUM, KFUK, Vita Bandet, Frälsningsarmén och Stadsmissionen! Dessa organisationer fingo inga statsbidrag varken till det ena eller det andra. När nu »gyllene tider» komma och man kan räkna med anslag för sådant arbete, skola de ställas åt sidan. Jag anser att det inte är riktigt rätt handlat mot dem. Jag vill emellertid gärna ta fasta på utskottets skrivsätt, som i alla fall vill lämna det öppet även för kristna organisationer att åtminstone ansöka om bidrag.

Sedan vill jag endast stanna för en sak till i detta sammanhang, och det är när det gäller socialstyrelsens framställning om täckande av uppkomna bidragsunderskott vid en del enskilda yrkes- och hemskolor inom skyddshemsvården. När statskontoret haft att yttra sig över dessa ansökningar har det föreslagit, och statsrådet har anslutit sig till det, att som villkor för att dessa enskilda organisationer skola få bidrag till uppkomna underskott bör ställas, att statsverket erhåller ökat inflytande och ökad kontroll över skolornas skötsel i ekonomiskt avseende. Innan bidrag beviljas, böra därför förhandlingar inledas mellan styrelserna och statsverket om sådan kontroll, och det bör övervägas, om inte såsom villkor för bidrag skall föreskrivas, att skolornas utgiftsstater i fortsättningen skola granskas i förväg av socialstyrelsen.

Nu är det ju så, att varje skyddshem, även de icke statliga, varje år får ingiva en ytterst specificerad och noggrann uppgift rörande sina utgifter och inkomster. Dessa sammanställas sedan av socialstyrelsens skyddshemsinspektion, och en jämförande tablå sändes därefter till alla skyddshem. Av dessa sammandrag bör statskontoret kunna inhämta, huruvida några medel använts

Anslag till skolor för barna- och ungdomsvården. (Forts.)

på ett oriktigt sätt av de enskilda institutionerna. Det är inte alls underligt att dessa enskilda organisationer under dessa sista år nödgats arbeta med underskott. Det är nämligen den skillnaden mellan ett icke statligt och ett statligt skyddshem, att det förra har en mycket begränsad årlig avgift per plats och elev att röra sig med, under det att statens skolor inte äro bundna av en sådan bestämd avgift. Medan till exempel skyddshemmet Skarvik-Tallåsen, som tillhör Stadsmissionen, med 91 platser har 1 200 kronor om året per plats och 300 kronor från kommunen om platsen är belagd, och hemmet alltså för varje elev erhåller 1 500 kronor plus för närvarande 25 % dyrtidstillägg, eller i runt tal 1 900 kronor, så kostar en pojke vid det motsvarande hemmet Lövsta i runt tal 3 100 kronor per år.

När då, såsom under de sistlidna åren, lönerna vid de enskilda hemmen måst nära fördubblas för att hemmen överhuvud taget skola kunna få personal, och personalen måst utökas på grund av klientelet's växande besvärigheter, och när såsom vid Skarvik två av personalen måste få sjukersättning hela året, och dessutom omfattande ändringsarbeten för många tusen kronor måste göras inom hemmet på grund av klientelet's tilltagande besvärighet, och därtill också kommer att beläggningen på ett par av hemmen tidvis varit oberäknat liten, då är det inte underligt om ett tillfälligt underskott på 19 000 kronor uppkommer på en anstalt med 91 platser. En enda gång tidigare har detta hem begärt ett extra anslag för driftunderskott, trots att det varit i verksamhet under snart tjugo år.

Ett annat exempel är Håkanstorp, som står under Vita Bandet. Man har begärt ett tillfälligt bidrag på något över 7 000 kronor för att täcka ett driftunderskott. Hemmet redovisar i sammandraget en dagskostnad per elev med kronor 4:73, medan den statliga Brättegården redovisar kronor 7:99 eller 8: — jämnt.

Med detta som bakgrund tycker jag, att man knappast kan behöva kräva mera insyn i de enskilda hemmens ekonomiska förvaltning. Om herr statsrådet varit närvarande i kammaren, skulle jag vördsamt ha värdjat till honom att i motiveringen till sitt anslagsäskande på denna punkt återtaga kravet på villkor för bidragens utbetalande. Detta inte därför att de enskilda institutionerna inte skulle kunna uppfylla villkoren, utan därför att de med allt skäl betrakta detta krav såsom ett bevis på misstroende, som de inte anse sig förtjänta av. De enskilda institutionerna ha slitit mycket hårt med detta arbete, och det är inte skäl att löna dem med restriktioner och misstroende.

Häri instämde fru *Boman*.

Herr **Hagberg** i Luleå: Herr talman! I en motion nr 439 har hemställts, att riksdagen måtte besluta att inrättandet av inackorderingshem för pojkar och flickor — där även försöksutskrivna elever från skyddshem skola placeras — skall handhas av staten och kommunen samt att icke överlämnas till IOGT, annan enskild organisation eller sammanslutning att inrätta, sköta eller förvalta de ifrågakvarande inackorderingshemmen.

Det har ju redan träffats preliminär överenskommelse om att IOGT skulle få bli huvudman för dessa inackorderingshem. Jag anser för min del, att det borde vara en statens och kommunernas uppgift; därmed har jag inte på något sätt ifrågasatt IOGT:s goda uppsåt eller dess möjligheter i åtskilliga fall. Jag tror emellertid, att det enda rationella är att denna uppgift ligger på staten och kommunerna. Dessutom tillkommer ju det faktum, att genom att man nu på detta sätt överlämnar åt en organisation att sköta detta, komma nya organisationer att anmäla sig såsom huvudmän för denna verksamhet. Det står ju redan en del organisationer och knackar på hos vederbörande departementschef

Anslag till skolor för barna- och ungdomsvården. (Forts.)

och vill vara med om att dela detta ansvar. Jag tror, att det enda rationella är att denna sak handhas av staten och kommunerna, och därför vill jag, herr talman, yrka bifall till motionen nr 439.

Samtidigt vill jag uttala min sympati för den motion, som väckts av fröken Nygren här i andra kammaren, nr 430, som ju innebär, att en viss löneuppflyttning skulle ske för de kvinnliga rektorerna och folkskollärarna, som skulle selsättas i denna verksamhet. Denna motion har utskottet hänvisat till departementschefen, som i sin tur hänvisar till att frågan behöver utredas ytterligare och att man därför inte nu bör fatta beslut. Det är ju en enkel fråga. Principen är klar! Riksdagen har i olika sammanhang uttalat sig för likalönsprincipen. Här finnas inga större svårigheter att klara ut, vad som måste göras. Det handlar om att uppflytta vederbörande till en högre lönegrad eller någonting sådant. Det är alltså en mycket enkel fråga att taga ställning till. Det kan inte vara några rimliga skäl, tycker jag, att dessa befattningshavare, därför att de råka vara kvinnor, skola ha sämre lön än sina manliga kolleger. Jag vill därför också yrka bifall till motionerna I: 274 och II: 430.

Herr Mårtensson: Herr talman! Jag skall inte gå in på det ekonomiska resonemang, som herr Johnsson i Stockholm var inne på. Jag anser, att de ekonomiska frågorna böra prövas i ett annat och större sammanhang. Jag skall bara med ett par ord beröra innebörden i det föreliggande förslaget. Den huvudsakliga innebörden i här föreliggande förslag går ut på ett effektiviserande av yrkesutbildningen och en effektivare eftervård av de ungdomar, som varit intagna på skyddshem. Dessa ungdomar skola hjälpas och handledas på ett bättre och effektivare sätt än vad som hittills varit fallet. För de ungdomar, som inte kunna återvända till sina verkliga hem, skall det ordnas med lämpliga fosterhem. Vidare skall det, som herr Johnsson i Stockholm var inne på, anordnas ett mindre antal inackorderingshem efter mönster av de s. k. eskilstunahemmen. I dessa hem skola eleverna erhålla bostad, vård och skötsel samtidigt som de stå under en lämplig uppsikt. Det är möjligt att denna lösning av dessa frågor inte är den allra lämpligaste, men det hela är ju ett provisorium, och visar det sig att denna organisation inte är den bästa, då får naturligtvis en överarbetning företagas av de nu förevarande förslagen.

Det har vidare ansetts lämpligt att huvudmannaskapet för dessa hem bör anförtros åt den ledande nykterhetsorganisationen i landet. Det är alldeles riktigt, som herr Hagberg i Luleå här framhöll, att det råder delade meningar om lämpligheten av att överlämna huvudmannaskapet för denna verksamhet till en enskild organisation. Men det hela är ju, som jag förut sade, en försöksverksamhet, och det är i anledning därav som utskottet ansett att denna verksamhet tills vidare bör handhas av IOGT. Det är alltså samma inställning som såväl utredningskommittén som föredragande statsrådet haft. Hemmen komma ju för övrigt, som framgår av detta förslag, att stå under särskild kontroll av tillsatta konsulenter.

Vad sedan gäller den fråga, som herr Hagberg i Luleå var inne på i sitt anförande, nämligen frågan om likalönsprincipens tillämpning beträffande lärarbefattningarna vid dessa ungdomsskolor, så förhåller det sig ju på det sättet, att frågan om likalönsprincipen varit föremål för riksdagens prövning endast för ett par veckor sedan. Då beslöt riksdagen att begära en utredning om likalönsprincipens tillämpning — inom de statliga verken. Under sådana förhållanden kan det väl inte gärna vara lämpligt att nu fatta beslut om likalönsprincipens genomförande vid dessa ungdomsskolor.

Jag ber därför, herr talman, att med dessa ord få yrka bifall till utskottets förslag.

Anslag till skolor för barna- och ungdomsvården. (Forts.)

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen gav först beträffande utskottets hemställan under punkten A I propositioner dels på bifall till utskottets hemställan i nämnda del dels ock på bifall till utskottets berörda hemställan med den ändring däri, som föranleddes av bifall till de i ämnet väckta motionerna I: 274 och II: 430; och biföll kammaren utskottets hemställan i denna del.

På därå av herr talmannen givna proposition blev härefter utskottets hemställan under punkten A II av kammaren bifallen.

Beträffande utskottets hemställan under punkten A III framställde herr talmannen propositioner dels på bifall till utskottets hemställan i angivna del dels ock på bifall till utskottets berörda hemställan med den ändring däri, som föranleddes av bifall till motionen II: 439; och biföll kammaren utskottets hemställan i nämnda del.

Slutligen biföll kammaren på därå av herr talmannen givna propositioner vad utskottet hemställt under punkterna A/IV och B.

§ 3.

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 182, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utbyggnad av reumatikervården jämte i ämnet väckta motioner. *Utbyggnad av reumatikervården.*

I propositionen nr 224 hade Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över socialärenden för den 29 mars 1946, föreslagit riksdagen att bemyndiga Kungl. Maj:t att i huvudsaklig överensstämmelse med vad departementschefen anfört låta träffa avtal angående inrättande vid därför lämpade sjukhus av ytterligare högst 250 vårdplatser för reumatiskt sjuka, dock att statens ekonomiska ansvar för vårdplatsernas inrättande och andel i vederbörande sjukhus' gemensamma lokaler icke finge överstiga 15 000 kronor per plats.

I samband med Kungl. Maj:ts förevarande förslag hade utskottet till behandling förehått tre motioner.

I de likalydande motionerna I: 314 av herr *Bror Nilsson* och II: 477 av herr *Larsson* i Luttra hade hemställts, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte begära, att Kungl. Maj:t måtte utarbeta och för nästa års riksdag framlägga förslag till utbyggnad av den förebyggande och öppna reumatikervården.

Utskottet hemställde,

a) att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag, bemyndiga Kungl. Maj:t att i huvudsaklig överensstämmelse med vad utskottet förordat låta träffa avtal angående inrättande vid därför lämpade sjukhus av ytterligare högst 250 vårdplatser för reumatiskt sjuka, dock att statens ekonomiska ansvar för vårdplatsernas inrättande och andel i vederbörande sjukhus' gemensamma lokaler icke finge överstiga 15 000 kronor per plats;

b) att motionerna I: 314 och II: 477 ej måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda;

c) att motionen II: 478 ej måtte av riksdagen bifallas.

Utskottets hemställan föredrogs; och yttrade därvid

Herr *Larsson* i Luttra: Herr talman! I förevarande ärende har jag väckt en motion med anhållan, att riksdagen måtte begära förslag till nästa års riksdag angående utbyggnad av den förebyggande och öppna reumatiker-

Utbyggnad av reumatikervården. (Forts.)

vården. Utskottet har inte kunnat tillstyrka motionen med hänvisning dels till att reumatikervårdssakkunniga icke ansett tiden vara inne för framläggande av konkreta förslag, dels till att medicinalstyrelsen håller på att utreda den öppna vårdens organisation i allmänhet.

Utskottet har alltså tagit sin tillflykt till den flitigt anlitade räddningsplanen att hänvisa till pågående utredning. Om man vore övertygad om att denna utredning — eller rättare sagt dessa utredningar, eftersom man icke blott hänvisat till medicinalstyrelsens utredning om den öppna sjukvården i sin helhet, utan även till kommittén för partiellt arbetsföra — kunde slutföras tämligen snabbt, skulle man kanske kunna ansluta sig till utskottet. Med hänsyn till frågekomplexets storlek och till svårigheten att ena olika meningar på dessa ämnesområden, torde man dock icke kunna förvänta, att utredningen snart blir slutförd. Då man allmänt synes vara på det klara med att full effektivitet i kampen mot reumatismen icke kan nås utan samverkan mellan öppen och slutna vård, torde det bli nödvändigt att frågan om den öppna och förebyggande reumatikervården löses utan att man avvaktar dessa utredningars slutförande. Det bör här påpekas, att centralstyrelsen för Sveriges läkarförbund anser, att denna fråga bör lösas i samband med utbyggandet av den slutna vården och andra yttranden gå i enahanda riktning.

Även andra omständigheter kräva en snabb lösning av frågan om den öppna vården. Befolkningens åldersfördelning synes innebära stor risk för brist på sjukvårdspersonal, en brist som ju för övrigt redan framträtt och som lett till att man måste överväga stängning av sjukhusavdelningar, vilket skulle äventyra anstaltsvården. Den öppna vården, som åtminstone delvis torde kunna byggas upp på de nuvarande tjänsteläkarna och distriktssjuksköterskorna, skulle i någon mån kunna avlasta den slutna vården genom att taga om hand lindrigare fall och eftervårda dem som åtnjutit sjukhusvård. Erfarenheten har ju visat, att många personer genom att tidigt bli omhändertagna av den öppna vården kunna gå till hälsa i stället för att få underkasta sig kanske långvarig sjukhusvård och ändå riskera invaliditet. Där de öppna vårdformerna kunna användas, ställa de sig dessutom betydligt billigare och mindre personalkrävande.

Herr talman, det är givet, att då det gäller en reform, som avser att bispunga lidande människor, som i många fall hotas av invaliditet genom de reumatiska sjukdomarna, måste de humanitära synpunkterna bli dominerande. Man kan dock icke helt bortse från de ekonomiska synpunkterna, då man genom en välordnad reumatikervård säkerligen kan rädda många, som hotas av invaliditet, till hälsa och därmed till arbetsförmåga och försörjning. Då förutsättningen för en god reumatikervård synes vara att anstaltsvården kompletteras med speciella former av öppen vård och att detta sker fortast möjligt, tillåter jag mig, herr talman, ställa följande yrkande: i punkten a) bifall till utskottets förslag, i punkten b) bifall till motion nr 477 i denna kammare.

Efter härmed slutad överläggning gav herr talmannen propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till utskottets berörda hemställan med den ändring däri, som föranleddes av bifall till de i ämnet väckta motionerna I: 314 och II: 477; och blev utskottets hemställan av kammaren bifallen.

§ 4.

*Ersättningar
för sjukdom
under arbete
för flyktingar.*

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 183, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ersättning i vissa fall i anledning av sjukdom, ådragen under arbete i civilförsvarets flyktingverksamhet.

Ersättningar för sjukdom under arbete för flyktingar. (Forts.)

Sedan utskottets hemställan föredragits, anförde:

Herr **Andersson** i Malmö: Herr talman! Jag har inte begärt ordet för att ställa något annat yrkande än om bifall till vad utskottet föreslagit, men jag har velat begagna tillfället för att göra en hemställan i detta ärende angående ersättning i vissa fall i anledning av sjukdom, ådragen under arbete i civilförsvarets flyktingverksamhet.

Det gäller här ersättning åt dem som blivit sjuka under arbete i flyktingverksamheten i vårt land. De personer, som det här är fråga om, ha frivilligt offrat sig i en barmhärtighetstjänst. Det förekommer även fall, då de på grund av smittosam sjukdom ha fått sätta livet till. Det finns ett exempel härpå i Kungl. Maj:ts proposition nr 281. Det gäller där Gertrud Fröberg i Malmö.

Nu har Kungl. Maj:t föreslagit, att ersättning skall utgå tills vidare i enlighet med bestämmelserna i olycksfallsförsäkringslagen men att samtliga fall, som det här gäller, skola under den kommande tiden ställas under omprövning. Detta har jag ingenting emot — tvärt om tycker jag det är klokt handlat — och vad jag nu vill, herr talman, är ingenting annat än att rikta en hemställan till vederbörande i departementet — det gäller här socialdepartementet — att man vid den kommande omprövningen visar en skälig vidsynthet och generositet vid behandlingen av denna angelägenhet. Det anser jag att situationen kräver. Dessa personer ha gjort en tjänst åt landet och åt de flyktingar, som kommit till vårt land som gör, att de kunna vara värda att vi ifrån vår sida visa vår uppskattning av det arbete de utfört.

Jag ber, herr talman, att med dessa ord få yrka bifall till utskottets förslag.

Fru **Alvén**: Herr talman! Jag skulle kunna inskränka mig till att instämma i de ord, som yttrats från malmöbänken, men jag vill ytterligare understryka hur nödvändigt det är att den utredning, som Kungl. Maj:t här ämnar företaga, sker så snart som möjligt.

Det har inkallats både sjuksköterskor och annan personal för tjänstgöring i beredskapslägren för dessa människor, som kommit från fångslägren i Tyskland, och det är många bland denna personal som under detta arbete ådragit sig sjukdomar, som kanske nedsätta deras arbetsförmåga för hela livet. Många kanske kunna återvinna hälsa, men jag har full kännedom om fall, där man har nekat sjuksköterskor, som ådragit sig smitta, ersättning under den tid som de med läkarintyg kunnat styrka att de varit i behov av ytterligare vård, och det är detta som jag här skulle vilja föra fram. Jag tror nämligen att man begått ett misstag, då man inte vill utbetala ersättning åt dem som verkligen kunna bevisa, att de under denna tjänsteutövning bland fångar från koncentrationslägren ha ådragit sig sjukdom.

Jag har heller inget annat yrkande än om bifall till utskottets förslag, men jag har velat uttala önskemålet att den utredning, som Kungl. Maj:t ämnar företaga, måtte ske så skyndsamt som möjligt.

Vidare yttrades ej. Utskottets hemställan bifölls.

§ 5.

Föredrogs och lades till handlingarna statsutskottets memorial, nr 184, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om anslag till bidrag till barnhusen.

§ 6.

*Motion om
skadestånd åt
J. E. Anders-
son.*

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 185, i anledning av väckt motion angående skadestånd åt förre fabriksarbetaren J. E. Andersson.

Efter föredragning av utskottets hemställan yttrade:

Herr **Nordström** i Kramfors: Herr talman! Om man skulle bedöma denna fråga uteslutande med utgångspunkt från det magra utlåtande, som statsutskottet här har avgivit, så skulle man kunna tro att frågan vore av mycket liten betydelse. Jag har emellertid den uppfattningen, att det är en fråga som har en mycket stor räckvidd, då den berör ett för arbetarna vitalt område, och jag hade därför hoppats att utskottet skulle ha kunnat kosta på sig en mera tillmötesgående behandling av denna fråga.

Det är ju så att vi för närvarande bedriva en ganska kraftig kampanj för att åstadkomma ett bättre arbetarskydd. Man bedriver propaganda på arbetsplatser och i tidningspressen för ökat skydd på arbetsplatserna, och ibland kanske man också vill göra gällande att olycksfallen inträffa på grund av arbetarnas egen ovarsamhet. Det gäller här ett specialfall, där man absolut inte kan tala om att olycksfallet har skett på grund av ovarsamhet från arbetarens sida, men däremot har olycksfallet råkat inträffa på en SJ tillhörig järnvägsvagn, som icke har haft något som helst skyddsräcke under den tid arbetarna varit sysselsatta å densamma. Den arbetare vid Kramfors fabrik, Edvin Andersson, som i mars månad 1942 under snöslask och ishalka var med och lastade massa på en järnvägsvagn på Kramfors järnvägsstation, hade en mycket liten plats på kanten av vagnen att stå på och skulle lyfta upp 200-kilogramsbalarna, när man skulle kista dem på varandra. Han begagnade därvid en järnkrok, som man har för att få tag på massabalarna. Kroken släppte och han föll från vagnen och skadade sig så allvarligt, att en hel rad läkare förklarat honom för oförmögen till arbete för all framtid. Det är fråga om en arbetare i sina bästa år, som har familj att försörja. På grund av att det saknas skyddsräcke omkring hans arbetsplats, minskas hux flux hans arbetsinkomst från att förut ha varit omkring 3 000 kronor till vad han nu får i livränta eller 1 333 kronor om året. Han har genom sin fackförening undersökt, om han på juridisk väg skulle kunna utfå något skadestånd. Fackföreningen och han själv ha blivit av juristerna avrådade från att genom rättegång försöka utverka skadestånd. Juristerna mena, att olyckshändelsen har skett på en järnvägsvagn, som icke tillhör Kramfors bolag. Järnvägs-vagnen tillhör statens järnvägar, och därigenom skulle kramforsbolaget icke kunna åläggas skyldighet att hålla skyddsräcke kring järnvägsvagnen. Nu säger utskottet, sedan det hört järnvägsstyrelsen och riksförsäkringsanstalten, att av utlåtanden från de av utskottet hörda myndigheterna synes framgå, att någon rätt till skadestånd för Andersson icke föreligger och att förhållandena icke heller äro sådana, att utevaron av dylik rätt kan anses innebära en »luc-ka i lagen». Jag vill då påpeka det egendomliga i att man strax efter det denna olyckshändelse inträffat ansåg sig skyldig att hålla skyddsräcken omkring järnvägsvagnen. Järnvägsstyrelsens avslagsyrkande är också enligt min åsikt av tämligen kategoriskt innehåll. Järnvägsstyrelsen framhåller, att statens järnvägars öppna godsvagnar äro av samma typ och konstruktion, som sedan lång tid tillbaka allmänt använts såväl inom Sverige som utomlands utan att något behov av skyddsräck framkommit.

Jag vet inte, om detta är den första olycka som inträffar genom fall från järnvägsvagn, men även om det skulle vara den första, borde detta, med den inställning statsmakterna tidigare intagit till frågan om förebyggande av olycksfall i arbete, vara tillräckligt för att bevisa nödvändigheten av att mot-

Motion om skadestånd åt J. E. Andersson. (Forts.)

åtgärder vidtagas. Järnvägsstyrelsens avslagsyrkande tyder på att man här räknat mycket kallt ekonomiskt. Man räknar ut, hur mycket det skulle kosta att anordna skyddsräcken på järnvägsvagnar och eventuellt även andra liknande åtgärder som järnvägsstyrelsen anför samt vilka utgifter staten kan åsamkas genom olycksfall som kunna inträffa därför att skyddsräcken saknas. Blir den senare summan mindre, får man väl låta bli att uppföra skyddsräcken, ty ekonomin bör ju vara utslagsgivande — att det är människor som trasas sönder är här av mindre betydelse.

Man har sagt, att räcken skulle vara alltför hindrande vid lastning och lossning av vagnarna. Det är klart, att det uppstår olägenheter, det ha bolagen, speciellt byggnadsfirmorna, hävdad praktiskt taget varje gång arbetarna krävt någon skyddsåtgärd och de ha sagt, att det skulle utgöra ett hinder för arbetets fullgörande och försökt så länge som möjligt komma från att bygga dem. Man är nu skyldig att ha skyddsräck kring cementblandarbryggor vid byggen, men man är inte skyldig att hålla skyddsräck på järnvägsvagnar och varken utskottet eller järnvägsstyrelsen vill erkänna nödvändigheten därav. »Olycksfall av ifrågavarande slag vid lossning eller lastning av järnvägsvagnar äro sällsynta och giva icke anledning till att några särskilda skyddsåtgärder utöver vad som redan finnes behöva vidtagas», säger järnvägsstyrelsen. Emedan dessa olyckshändelser äro sällsynta, anser man sig följaktligen inte behöva vidtaga några åtgärder för att förhindra dem, även om dessa sällsynta olyckshändelser medföra mycket stora ekonomiska uppoffringar för att inte tala om andra lidanden både för dem de direkt drabba och för deras anhöriga.

Andersson är en arbetare som byggt ett egnahem för flera år sedan, för vilket han är skyldig 8 000 å 10 000 kronor. Han har ett minderårigt barn att försörja. Då det inte finns några möjligheter för honom att betala amorteringarna av de 1 300 kronor om året som svenska staten ger honom i livränta, riskerar han att behöva gå ifrån sitt egnahem. Han är för all framtid oförmögen till arbete. Kramforsbolaget har försökt giva honom en telefonvaktssyssla, vilken han emellertid inte kunde sköta. Han har inte bara ådragit sig fysiska skador. Genom en skada i huvudet har han även erhållit en psykisk defekt, som gör att han inte längre kan utföra något arbete. Trots detta får han inte mer än 66 $\frac{2}{3}$ % invaliditetsersättning eller 1 333 kronor per år. Att ersättningen är låg kanske inte hör hemma i detta sammanhang, det är en fråga som riksdagen kommer att behandla inom den närmaste tiden och då är det kanske lämpligt att hålla detta exempel i minnet.

I lagen om arbetarskydd står det: »Arbetsgivare är pliktig iakttaga allt, som i avseende å arbetslokaler, maskiner och redskap eller eljest med hänsyn till arbetets natur skäligen kan anses av nöden för att skydda hos honom sysselsatta arbetare mot olycksfall och ohälsa i arbetet.» Andersson var visserligen anställd hos Kramfors AB, men då juristerna hävda, att Kramfors AB icke kan vara ansvarigt för att skyddsräck saknas å SJ:s vagnar, förklarade vissa advokater, att här måste föreligga en lucka i lagen, därför att det inte finns någon möjlighet för denne arbetare att med arbetarskyddslagens stöd utfå något skadestånd, och det är därför jag ansett det nödvändigt att föra frågan inför riksdagen.

Att utskottet inte kostat på mer än sex rader i denna fråga finner jag väl magert och nonchalant. Då jag hoppades, att min motion åtminstone i viss mån skulle vinna utskottets gehör, yrkade jag inte, att någon viss summa skulle utbetalas, utan endast att Andersson skulle tilldelas det skadestånd han på grund av skadans art kan anses berättigad till. Då något konkret yrkande sålunda inte finns, kan jag inte yrka bifall till motionen. Jag har emel-

Motion om skadestånd åt J. E. Andersson. (Forts.)
 lertid velat anföra detta och jag uttalar mitt beklagande av att statsutskottet så nonchalant förbigått en så betydelsefull fråga.

Herr **Mårtensson**: Herr talman! Det är utan tvivel ett mycket behjärtansvärt fall, som herr Nordström här påtalat. Med hänsyn till de yttranden som avgivits dels av järnvägsstyrelsen och dels av riksförsäkringsanstalten, vilka yttranden äro fogade till utskottets utlåtande, har dock utskottet icke kunnat intaga någon annan ståndpunkt än att yrka avslag på motionen. Det är naturligtvis riktigt som herr Nordström här påpekar, att utskottet kunde ha gjort en fylligare motivering, men det kan ifrågasättas, om detta hade gagnat denna sak.

Herr Nordström talade något om arbetarskyddslagstiftningen. Jag vill i detta sammanhang erinra om att hela arbetarskyddslagstiftningen är föremål för en omfattande utredning, och om jag inte är fel underrättad, kommer denna utredning att inom den närmaste tiden framlägga ett betänkande.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 7.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 186, i anledning av väckt motion om utredning angående utbyggnad av kommunikationsnätet i norra Värmland.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 8.

Motioner rörande byggande av en tvärbana Mellansel—Meselefors. Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 187, i anledning av väckta motioner angående utredning om byggande av en tvärbana Mellansel—Meselefors.

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr **Näsström** (I:202) och den andra inom andra kammaren av herr **Andersson** i Alfredshem (II:324) hade hemställts, att riksdagen måtte besluta om skrivelse till Kungl. Maj:t med anhållan om skyndsamt utredning genom järnvägsstyrelsen och norrlandskommittén om byggande av en tvärbana Mellansel—Meselefors.

Utskottet hemställde, att motionerna I:202 och II:324 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid

Herr **Andersson** i Alfredshem: Herr talman! Det har för länge sedan från visst håll signalerats, att byggandet av järnvägar i vårt land skulle vara slut — endast kompletteringar skulle härnäst få äga rum. Om tvärbanor mellan de olika stambanorna äro att räkna som komplettering av bannätet, vågar jag inte uttala mig om, eftersom jag inte anser mig sakkunnig på området. Trots detta uttalande har jag vid början av detta års riksdag väckt en motion, som syftar till en skrivelse till Kungl. Maj:t med anhållan om utredning om byggande av en tvärbana Mellansel—Meselefors. Med anledning härav ber jag att få taga kammarens ärade ledamöters intresse i anspråk för att närmare redogöra för denna fråga.

Till banprojektets historia hör, att redan i slutet av 1908 bildades en järnvägskommitté i Örnsköldsvik, som fick i uppdrag att utreda frågan om en blivande tvärbana Örnsköldsvik—Lappmarken, som det då benämndes. Upp-

Motioner rörande byggande av en tvärbana Mellansel—Meselefors. (Forts.)

draget verkställdes av överstelöjtnant A. Lundström vid väg- och vattenbyggnadsstyrelsen. Enligt hans förslag skulle den planerade järnvägen följa den gamla handelsvägen genom Anundsjö socken över Bredbyn, Kubbe och Sel-tjärn till Åsele och Vilhelmina med anslutning i Dalasjö. På ett järnvägsmöte i Bredbyn hösten 1909 med representanter för Anundsjö, Åsele, Vilhelmina och Örnsköldsvik beslöts att en undersökning skulle genomföras och en fullständig plan utarbetas, och sedan förslag framlagts, hölls i början av år 1912 ett nytt järnvägsmöte i Örnsköldsvik. Vid detta möte utsågs en deputation, som skulle närmare utreda och framlägga förslaget inför Konungen. Den naturligaste utgångspunkten för tvärbanan ansågs då vara Mellansel, där stambanan kom närmast kusten. Anknytning till inlandsbanan föreslogs till Råsele.

Emellertid hade järnvägsstyrelsen 1912 uppdragit åt aktuarien Sven Norrman att verkställa en allsidig och opartisk utredning rörande de olika tvärbanealternativen. Denna utredning framlades 1914—1915 och låg till grund för de följande årens kungl. propositioner till riksdagen i dessa frågor. Oförbehållsamt erkändes vid denna tidpunkt, att Råselebanan ur handelssynpunkt ägde det lyckligaste läget. Man sade vidare, att om endast en tvärbana skulle byggas, borde denna bana i första rummet komma till utförande.

Till riksdagen 1916 avlämnades kungl. proposition om fortsättning av inlandsbanan från Volgsjön norrut samt om anläggning av vissa tvärbanor. Medan förslaget i sin förra del mottogs med förståelse, blev det en intensiv dragkamp om tvärbanorna. Något avgörande i tvärbanefrågan kom dock ej till stånd. Proposition till 1917 års riksdag upptog samma tvär- och bibaneförslag som året förut, och riksdagen beslöt bifall till densamma. Med detta beslut blevo tvärbanorna Forsmo—Hoting och Jörn—Avaviken samt bibanor från Hällnäs till Lycksele och från Umeå till Holmsund påbörjade och därmed slutligen avförda från dagordningen.

Den segslitna tvärbanefrågan var därmed tills vidare avskriven, men befolkningen i de trakter, vilkas krav på bättre kommunikationer icke blevo tillgodosedda genom 1917 års riksdagsbeslut, har alltjämt levat i den tron att det skulle vara lönsamt att återkomma till statsmakterna med framställning om nytt övervägande till förbättring av traktens kommunikationer. Då jag såsom tillhörande ortens järnvägskommitté har tagit del av handlingarna från ärendets tidigare behandling, tillåter jag mig att citera ur ett protokoll, som jag anser ger ett visst stöd för det berättigade i att återkomma till denna fråga. Enligt protokoll från debatten om de olika tvärbaneförslagen vid 1917 års riksdag yttrade dåvarande ledamoten av denna kammare herr Rydén bland annat följande: »Jag känner mig övertygad om att även om de medlemmar av kammaren, som särskilt verksamt ha arbetat för vissa linjer, som nu genom statsutskottets förslag skulle för ögonblicket lämnas åsido, icke få sin vilja igenom, så ligger med den motivering, som statsutskottet givit för sin framställning, icke deras järnvägsfråga i ett hopplöst läge. Går utvecklingen fram som vi få hoppas och är befolkningen livaktig och arbetar för sin sak, är jag övertygad om att statsutskottets framställning, om den nu blir riksdagens beslut, icke lägger någon som helst bom för ett framtida ordnande av järnvägsfrågorna i de delar, där den nuvarande situationen nödgat oss att lämna dem olösta.» Så långt detta protokoll.

Detta har varit en styrka. Man har i denna bygd funnit sig i det beslut, som fattats. Ären ha gått och allmänheten har följt och följer hela detta ärende med den största uppmärksamhet. Man har funnit liksom ett stöd i protokollet från järnvägsfrågans senaste behandling för att man skulle få återkomma motionsvägen eller med framställning till Kungl. Maj:t med hopp om att få framställningen bifallen. Man ser i tvärbanans tillblivelse en ny tid

Motioner rörande byggande av en tvärbana Mellansel—Meselefors. (Forts.)
för den bygd, som utan egen förskyllan kommit att intaga ett undanskymt läge i vårt natursköna landskap. Var och en som haft tillfälle att färdas i dessa bygder, har säkerligen någon gång gjort den reflexionen, att det vilar något efterblivet över kommunikationerna. För persontrafiken kanske detta icke spelar så stor roll, då densamma torde kunna tillgodoses genom annat samfärdsmedel än järnväg, men för industriens, handelsn och turisttrafikens tillgodoseende är tillkomsten av tvärbanan Mellansel—Meselefors en livsfråga.

Utvecklingen i vårt land visar, att varje ort, som fått någon ny kommunikationsled, vanligen har gått en blomstringens tid till mötes. Det är en gärd av rättvisa att staten ordnar med bättre kommunikationer däruppe, så att det skapas möjligheter till billiga fraktkostnader för gödningsämnen och jordbruksmaskiner och därtill möjligheter till en lönande avsättning av jord- och skogsprodukter för de människor, som leva sitt strävsamma och mången gång trista och hårda liv i dessa trakter.

Till belysande av förhållandena sådana de äro vill jag som exempel nämna, att Bredbyns municipalsamhälle, som är centralt beläget inom den trakt, där banan tänkts framdragen, för närvarande har stora och allvarliga ekonomiska problem att brottas med, ja, så allvarliga att man överväger en återgång till Anundsjö socken. Detta är i huvudsak beroende på att järnväg saknas. Den schism, som utspelades för omkring 30 år sedan, medförde att samhället blev starkt handikappat under den tid, då de största möjligheterna till lycklig utveckling förelågo. En framställning till järnvägsstyrelsen och kommunikationsministern med förslag till omläggning av stambanan över Bredbyn har ej heller från dessa håll mötts med någon förståelse, trots att denna omläggning synes välbehövlig och kan utföras för en ringa penning. Vidare må nämnas, att de trakter, där banan föreslagits framdragen, äro rika på naturtillgångar, bland annat skogsprodukter, av vilka en del icke lämpa sig för flottning, samt väldiga arealer myrmarker, som äro lämpliga för uppodling. Inom socknarna finnas dessutom många småindustrier, som kunna avsevärt utvidga sin tillverkning, om bättre transportmöjligheter ordnas. Icke heller malmfyndigheter saknas inom området. Inmutningar utfördes redan år 1916, men först nu har man företagit provborrningar för att utröna värdet av fyndigheterna. Det idoga folket i bygden har varit synnerligen opitimistiskt inställt till den framförda motionen och samlat ihop nödigt kapital för att bekosta provborrningen, som utförts av Svenska diamantbergborrningsaktiebolaget i Stockholm. Visa borrhningarna, att brytbar malm förekommer i större utsträckning, kan man vänta ett stegrat intresse för företaget och därmed fortsatt arbete, samtidigt som detta antagligen kommer att betyda åtskilligt för tillkomsten av en järnväg.

Kulturens frukter ha i vårt land ännu inte fördelats rättvist och icke ens inom Norrlands geografiska områden har i detta avseende full rättvisa nåtts. I de bygder det här är fråga om, vilka alltjämt bära prägeln av obygder, ser befolkningen med avundsamma blickar på bättre gynnade landsdelar. Följden därav blir, att de yngre lämna fädernebygden och slå ned sina bopålar, där bättre möjligheter till utkomst och trivsel finnas. De äldre stanna visserligen helt naturligt kvar, men de ge ingen prägel åt bygden. Chefen för civildepartementet, herr von Sydow, sade redan år 1916 i samband med debatten om inlandsbanans förlängning: »Norrland, mina herrar, är icke längre ett de drömda framtidsmöjligheternas land, det är de ekonomiska verkligheternas land.» Detta uttalande torde år 1946 vara en sanning som gäller och förpliktar.

Motion rörande byggande av en tvärbana Mellansel—Meselefors. (Forts.)

Motionen, som av kammaren hänvisats till statsutskottet, har där icke rönt någon välvilja och utskottet hemställer, att motionen icke må till någon riksdagens åtgärd föranleda. Utskottet säger i sitt utlåtande, att norrlandskommittén låtit verkställa en inventering av föreliggande behov av utbyggnad av järnvägsnätet samt av anordnande av omnibus- och lastbilslinjer inom det område motionen avser. Vidare säger utskottet, att de på enskilt initiativ igångsätta utredningarna böra slutföras och därefter må det ankomma på vederbörande myndighet att framlägga de förslag som må befinnas påkallade. Det är mycket tacknämligt, att utskottet tar hänsyn till utredningar som gjorts på enskilt initiativ, men resultatet av en utredning, som verkställts på enskilt initiativ bör knappast ligga till grund för en eventuell senare framställning från järnvägsstyrelsen om byggande av en tvärbana genom Norrbotten.

Utredningen är såväl beträffande den trafikekonomiska delen som beträffande kostnaderna för järnvägsbyggandet redan färdig, och jag har tidigare överlämnat till utskottet en utredning jämte kartor, som utvisar både kostnaderna och var järnvägen skall framdragas. Det torde bli lämpligt att få tillbaka denna utredning ifrån utskottet, där man inte haft någon särskild användning för den, och sedan får man vända sig till annat håll än statsutskottet för att få förståelse.

Jag skulle vilja fråga: är det järnvägsstyrelsen som ensam äger rätt att väcka sådana frågor? Är norrlandskommittén en sådan myndighet för Norrlands vidkommande, att en enskild riksdagsman, sedan denna kommitté tillsatts, inte äger rätt att framföra bygdens krav i den ena eller andra frågan? Jag har trott och är övertygad om att man fortfarande har den rätten. Det är kanske bra att Värmland inte har en sådan »norrlandsutredning», ty annars skulle väl kraven från det hållet inte ha blivit så välvilligt behandlade i statsutskottet som skett, utan då kanske värmlandsbänkens representanter fått nöja sig med ungefär detsamma från kommitténs sida som jag har fått göra. Norrlandskommitténs åtgöranden ha mig veterligt som sagt inte medfört något resultat. Om något förslag förefinnes inom kommittén, så är det väl än så länge en skrivbordsprodukt, som tar sin tid innan den kan komma till praktiskt utförande.

Efter vad jag kan förstå hänger hela denna fråga i luften, och att här kämpa emot är väl ungefär detsamma som att försöka ta ner månen. Jag kan ändå inte, herr talman, uraktlåta att yrka bifall till min motion.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på avslag därå samt bifall i stället till de i ämnet väckta motionerna; och biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 9.

Föredrogos vart efter annat statsutskottets utlåtanden:

nr 188, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående kapitalinvestering i värnpliktslånefonden för budgetåret 1946/47;

nr 189, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående markbyte med Hälsingborgs stad;

nr 190, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående befrielse för mästerlotsen P. O. Kolberg och lotsen F. H. Pettersson från viss ersättningsskyldighet till kronan; och

nr 191, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statliga åtgärder för tryggnad av vedförsörjningen m. m.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

Andra kammarens protokoll 1946. Nr 24.

§ 10.

*Förordning
om krigskon-
junkturskatt
för år 1946.*

Föredrogs bevillningsutskottets betänkande, nr 37, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om krigskonjunkturskatt för år 1946 jämte i ämnet väckta motioner.

I en den 8 mars 1946 dagtecknad, till bevillningsutskottet hänvisad proposition, nr 210, hade Kungl. Maj:t, under återopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för samma dag, föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogat förslag till förordning om krigskonjunkturskatt för år 1946.

Till utskottets behandling hade överlämnats tio i anledning av propositionen väckta motioner.

Utskottet hemställde,

A) att riksdagen måtte, med förklarande att Kungl. Maj:ts förevarande proposition nr 210 icke kunnat av riksdagen oförändrad bifallas ävensom i anledning av de likalydande motionerna I:298 av herr Mannerskantz m. fl. och II:460 av herr Hæggbloom m. fl., de likalydande motionerna I:306 av herr Nordenson m. fl. och II:470 av herr Wiberg m. fl., de likalydande motionerna I:307 av herr Carl Eric Ericsson m. fl. och II:473 av herr Hagberg i Malmö m. fl. samt de likalydande motionerna I:308 av herr Elon Andersson m. fl. och II:472 av herrar Ohlin och Kristensson, antaga ett i utskottets hemställan intaget såsom utskottets förslag betecknat förslag till förordning om krigskonjunkturskatt för år 1946 med därvid fogade anvisningar;

B) att följande motioner, nämligen:

de likalydande motionerna I:298 av herr Mannerskantz m. fl. och II:460 av herr Hæggbloom m. fl.,

de likalydande motionerna I:306 av herr Nordenson m. fl. och II:470 av herr Wiberg m. fl.,

de likalydande motionerna I:307 av herr Carl Eric Ericsson m. fl. och II:473 av herr Hagberg i Malmö m. fl.,

de likalydande motionerna I:308 av herr Elon Andersson m. fl. och II:472 av herrar Ohlin och Kristensson, samt

de likalydande motionerna I:309 av herrar Wistrand och Wetter samt II:471 av herr Olson i Göteborg m. fl.,

mätte, i den mån de icke blivit besvarade genom vad utskottet anfört och hemställt, av riksdagen lämnas utan åtgärd.

Reservation hade avgivits av herrar *Elon Andersson, Velande*, friherre *De Geer, Wehtje, Hammarlund, Janson* i Frändesta, *Jonsson* i Skedsbygd, *Olson* i Göteborg och *Kristensson*, vilka på anförda skäl hemställt,

A) att riksdagen måtte, med förklarande att Kungl. Maj:ts förevarande proposition nr 210 icke kunnat av riksdagen oförändrad bifallas ävensom i anledning av de likalydande motionerna I:298 av herr Mannerskantz m. fl. och II:460 av herr Hæggbloom m. fl., de likalydande motionerna I:306 av herr Nordenson m. fl. och II:470 av herr Wiberg m. fl., de likalydande motionerna I:307 av herr Carl Eric Ericsson m. fl. och II:473 av herr Hagberg i Malmö m. fl. samt de likalydande motionerna I:308 av herr Elon Andersson m. fl. och II:472 av herrar Ohlin och Kristensson, antaga det vid bevillningsutskottets betänkande nr 37 fogade, såsom utskottets förslag betecknade förslaget till förordning om krigskonjunkturskatt för år 1946 med de ändringar, att 4, 5, 6, 7 och 9 §§ samt anvisningarna till 5 § erhöles i reservationen angiven lydelse;

B) att följande motioner — — — (= utskottet) — — — utan åtgärd.

Förordning om krigskonjunkturskatt för år 1946. (Forts.)

Sedan herr talmannen anmält ärendet till handläggning, begärdes ordet av

Herr **Björklund**, som yttrade: Herr talman! I avseende å föredragningen av bevillningsutskottets betänkande nr 37 får jag hemställa,

att detsamma må företagas till avgörande punktvís och punkten A. 1 på det sätt, att till en början föredrages utskottets förordningsförslag paragrafvis och, där så erfordras, momentvis, med iakttagande att de vid förslaget fogade anvisningarna behandlas i sammanhang med de paragrafer, var till de höra, samt att övergångsbestämmelser, ingress och rubrik förekomma sist, varefter utskottets hemställan i punkten A. 1 föredrages;

att vid behandling av den paragraf, varom först uppstår överläggning, denna må omfatta betänkandet i dess helhet; samt

att författningstext ej må behöva uppläsa i vidare mån än sådant av någon kammarens ledamot begäres.

Denna hemställan bifölles.

I enlighet härmed upptogs först till behandling *punkten A.*

Utskottets förslag till förordning om krigskonjunkturskatt för år 1946.

1 §.

Efter föredragning av paragrafen anförde:

Herr **Kristensson**: Herr talman! Förvisso väcker det allmän tillfredsställelse att vi nu stå inför en avveckling av krigskonjunkturskatten. När denna skatt infördes visste man mycket litet om utvecklingen under kriget. Det var framför allt psykologiska och penningpolitiska skäl som lågo till grund för skattens införande; ingen enskild borde tjäna på den olycka som kriget innebar. Och fortfarande råder enighet om att vad man kan kalla orätmätiga krigsvinster böra drabbas av denna skatt.

I fråga om penningvärdets bevarande har skatten dock haft ett obetydligt inflytande. Från skilda håll erkänner man vidare att den utgjort en hämsko på produktionen och ofta slumpvis drabbat företag med låg jämförelseinkomst. Den har dessutom förorsakat ett invecklat deklara tions- och taxeringsförfarande och givit upphov till många skattemål.

Vid avräkningsförfarandet gäller det nu att klarlägga i vad mån skattskyldigs inkomster påverkats av krigskonjunkturen och få fram denna merinkomst till beskattning. De dolda reserver som rörelseidkare nyskapat under kriget skola nu deklarerats. Dessa ha under krigsåren framför allt uppstått genom att man medgivit avskrivningsrätt på kontraherade varor och genom att lagerökning fått nedskrivs till förkrigspriser. Det är dyrköpta erfarenheter från förra kriget som göra att dessa medgivanden ha lämnats. Man har vidare förutsatt, att dessa reserver skulle beskattas vid slutavräkningen, om de då funnos kvar. Som grundregel för avvecklingen gäller, att endast verklig inkomstökning under tiden 1 september 1939—31 december 1945 skall beskattas, i den mån denna ökning berott på krigskonjunkturen. Hela denna tid skall alltså betraktas som en beskattningsperiod.

1943 voro 13 138 enskilda och juridiska personer i vårt land taxerade till krigskonjunkturskatt. Vid avvecklingen kommer antalet skattskyldiga att öka i hög grad, då lagerökning nu skall uppskrivas till 140 % av förkrigspriset och avskrivningen på surrogatvaror i hög grad begränsas. Inte minst för dessa nya skattskyldiga är det av vikt att tidigare inkomstminskningar få avdragas. Från denna grundregel att krigsåren skola betraktas som en period gör pro-

Förordning om krigskonjunkturskatt för år 1946. (Forts.)

positionen ett undantag för dem, som redan taxerats till denna skatt och därvid inte begärt provisorisk påföring. Dessa skulle icke erhålla full kvittningsrätt för senare inkomstminskningar.

På grundval av taxeringarna åren 1940—43 har utdebiterats krigskonjunkturskatt med sammanlagt omkring 180 miljoner kronor och därav ha omkring 98 miljoner kronor påförts provisoriskt. I många fall har alltså provisorisk påföring icke ägt rum. Detta har många gånger, framför allt bland mindre och medelstora rörelseidkare, berott på okunnighet om gällande bestämmelser och att sakkunnig hjälp icke anlitats. I andra fall kan det ha berott på att möjlighet saknats att i bokföringen upplägga fond för denna provisoriska påföring. Vare sig det nu berott på okunnighet eller bristande förmåga till fondbildning bör icke detta leda till orättmätig beskattning.

I herr Ohlins och min motion föreslå vi restitution även i de fall, då provisorisk påföring ej skett. Det är med tillfredsställelse jag konstaterar att bevillningsutskottet tillmötesgått dessa önskemål. Men jag vill fästa uppmärksamheten på att enligt utskottets förslag sådan restitution erhålles, endast om framställning från den skattskyldige göres hos prövningsnämnden. Det är därför av stor vikt att detta förhållande blir känt för den som icke använt provisorisk påföring.

I samma motion yrka vi också på att det i propositionen angivna utjämningsavdraget på 15 % skall höjas till 40 % och att den progressiva skatteskalan — 50, 60, 70 % — borttages och att i stället grundbeloppet bestämmes till 50 % av merinkomsten.

I propositionen till 1940 års riksdag, då denna skatt infördes, erinrade departementschefen om att krigskonjunkturskatten under förra kriget drabbade fiktiva vinster genom utvecklingen av priserna och penningvärdet. Därefter tillägger departementschefen i samma proposition: »En huvudsynpunkt vid utformningen av den nu ifrågasatta nya krigskonjunkturskatten läres i belysning av dessa erfarenheter böra vara, att den kommer att avse endast ökning av realinkomst och ej fiktiva vinster.»

Skall detta ske bör enligt min uppfattning jämförelseinkomsten och den nu taxerade inkomsten uttryckas i samma penningvärde. Då nu efterkrigspriset på grund av prisstegringen bestämmes till 140 % av förkrigsvärdet, finner jag det konsekvent att jämförelsetalet sättes till 40 %. I många fall kommer nu vid slutavräkningen uppskrivningen av lagerökning att ingå som en väsentlig del av merinkomsten. Denna beror alltså inte enbart på reella affärshandlingar utan också på denna lagervärdering. Det förefaller då rimligt att även jämförelsetalet får omräknas efter penningvärdets fall. Så bör också ske då sparande i kontant form ägt rum. I § 3 i lagen är angivet ett visst samband mellan utjämningsavdraget och den allmänna prisnivån. Denna synpunkt bör beaktas nu i slutspurten.

1944 års allmänna skattekommitté, vars betänkande i stort sett ligger till grund för avvecklingen, föreslår ett efterkrigspris på 125 % och ett utjämningsavdrag på 25 % och betraktar det som en logisk konsekvens, att utjämningsavdraget bör stå i relation till penningvärdets fall. Kammarrätten har i sitt yttrande understrukt det följdriktiga i att utjämningsavdraget och efterkrigspriset fastställas efter samma grunder. Utskottet invänder däremot att de skattskyldiga, som successivt framtagit sina merinkomster till beskattning komma i sämre läge än de som uppskjutit beskattningen till slutavräkningen. Jag medger att det är svårt att få rättvisa och full likställighet i fråga om denna skatt. Men jag vill erinra om att vi nu stå inför en ny faktor genom lagerökningens uppskrivning och genom de nya bestämmelserna angående värderingen av surrogatvaror. När man å ena sidan lyfter upp vissa tillgångars värde

Förordning om krigskonjunkturskatt för år 1946. (Forts.)

på grund av prisstegringen, bör enligt min uppfattning jämförelseinkomsten även beräknas i samma penningvärde.

I propositionen bibehålles den progressiva skatteskalen och utskottet har anslutit sig därtill under den motiveringen, att en sänkning av skatteskalen skulle medföra, att de som uppskjutit deklaration av merinkomsten till slutavräkningen i många fall skulle komma i bättre läge än de som framtagit merinkomsten tidigare år. Jag vill inte förneka att en sänkning av skatteskalen i vissa fall får en sådan konsekvens. Men jag vill framhålla att ett bibehållande av den progressiva skalen innebär, att många som använt sig av sin fullt legitima rätt att uppskjuta beskattningen nu komma i sämre läge än om de fördelat merinkomsten på tidigare år. I så fall hade de åtnjutit det årliga skattefria avdraget på 3 000 kronor, årligt utjämningsavdrag och i många fall lägre skatteprocent. Anhopningen av merinkomster till slutavräkningen medför sålunda en skatteskärpning. Detta kommer att gälla många skattskyldiga, som först nu vid avvecklingen bli krigskonjunkturbeskattade.

Skattekommittén har föreslagit ett borttagande av den progressiva skatteskalen och att grundbeloppet skulle bestämmas till 50 % av merinkomsten. Centrala krigskonjunkturskattenämnden har anslutit sig därtill i sitt yttrande. Det finns åtskilligt som talar därför. Ju längre vi komma från krigets början desto svårare är det att ange, om merinkomsten är föranledd av kriget. Inkomstens natur av krigskonjunkturvinst grundas ofta på ett antagande som varken kan bevisas eller motbevisas, och felbedömningar kunna tyvärr inte undvikas. Mervinst beror ofta på skicklig ledning, en god arbetarstam, rationalisering av tillverkningen och andra faktorer oberoende av kriget. Detta inbjuder till viss försiktighet vid bestämmande av skattens storlek. Hänsyn till företagens likviditet och näringslivets konsolidering talar även för borttagandet av den föreslagna progressiva skatteskalen.

Herr talman! Med stöd av dessa synpunkter yrkar jag bifall till reservationen.

Under detta anförande hade herr förste vice talmannen övertagit ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr Olson i Göteborg: Herr talman! När efter lång väntan från näringsidkarnas sida Kungl. Maj:ts proposition med förslag till krigskonjunkturskattens avveckling sent omsider avgavs utlöste den på goda grunder en allmän reaktion av besvikelse hos dem som voro berörda av denna skatt. Man kunde konstatera att avvecklingsbestämmelserna i stor utsträckning avveko från vad man ansett sig böra kunna räkna med på grund av en hel mängd uttalanden, gjorda under tidigare skeden vid utarbetandet av föregående krigskonjunktur-skatteförordningar men främst på grund av de utredningar och förslag som framlagts av 1944 års allmänna skattekommitté.

Den grundläggande principen, att endast verkliga, till krigskonjunkturförhållanden hänförliga vinster skulle beskattas och inte sådana vinster, som på grund av ett förändrat penningvärde kunde ha framkommit, s. k. fiktiva vinster, visar sig inte ha blivit lika strikt tillämpad nu som i förarbetena till hela denna lag förutsatts. Man kunde även skönja ett avvikande från den ursprungliga uppläggningsen däruti att de statsfinansiella och fiskala synpunkterna nu vid avvecklingen begynt få ett utrymme, som tidigare inte tillmätts dessa synpunkter. Krigskonjunkturskattens betydelse har ju baserats på psykologiska faktorer och penningvårdande skäl i övrigt. Man märker tydligt, att en annan hand fört pennan vid tillkomsten av denna proposition än när de tidigare propositionerna skrivits.

Förordning om krigskonjunkturskatt för år 1946. (Forts.)

Utöver det långa dröjsmålet med propositionen — den framlades först sedan boksluten voro färdiga och det sålunda icke var möjligt att vidtaga med hänsyn till avvecklingen nödiga dispositioner — fanns det en särskild anledning till olustkänslor i det förhållandet, att uppfattningen, att man kunde hämta ledning i finansministerns uttalande i propositionen angående lagerinventeringen i höstas, där han klart och tydligt förklarat, att avvecklingen av krigskonjunkturskatten i huvudsak skulle komma att bygga på 1944 års allmänna skattekommittés förslag, visade sig på väsentliga punkter icke hålla streck. Jag vill ge några exempel på detta. Den föregående talaren har omnämnt kvittningsprincipen. Möjligheten till kvittning mellan vinster och förluster under hela krigskonjunkturperioden var i Kungl. Maj:ts förslag begränsad till nackdel för den skattskyldige, en begränsning, som skattekommittén icke upptagit i sitt förslag. Det s. k. efterkrigspriset, E-priset, sattes relativt högt, och däremot korresponderande utjämningsavdrag för ett minskat penningvärde medgavs icke. Nödig hänsyn till lagerökningar på grund av varaktigt utvidgad rörelse togs icke. Av skattekommittén åberopade skäl för upphävande av progressiviteten vid krigskonjunkturskattens avveckling beaktades icke o. s. v.

Som ett belysande exempel på den allmänna besvikelsen över dessa förhållanden kan tjäna den sammanfattning ett ledande näringsorgan gjorde av huvudpunkterna i finansministerns program för krigskonjunkturskattens avveckling vilken lydde sålunda: Minsta möjliga antal restitutionsberättigade, lägsta möjliga avdrag för prisstegringen, minsta möjliga hänsyn till gjorda nyinvesteringar, högsta progressivitet i skatteskalen och minsta möjliga avdragsrätt för allmänna skatter. — Det var ju starka ord, som där uttalades. Men det är nog icke möjligt att komma förbi, att Kungl. Maj:ts proposition i rätt stor utsträckning givit fog för det missmod som spred sig, och att man i de många nyheterna i förhållande till skattekommitténs förslag, nyheter, som alla voro till nackdel för företagarna, saknade något av den välvilja, som man skulle väntat från statsmakternas sida gentemot produktiv verksamhet, av vars framgång folkhushållet i dagens situation är alldeles särskilt beroende.

Det är att hälsa med tillfredsställelse, att utskottet i sitt föreliggande utlåtande på några viktiga punkter beaktat framförda näringssynpunkter, ehuru det i åtskilliga fall sannolikt skulle varit gagneligt för företagsamheten och även för den ekonomiska utvecklingen i landet, att företagsamhetens möjligheter att genom konsolideringsåtgärder trygga sin framtid icke beskurets i den utsträckning som i vissa fall skett.

I detta avseende kan det pekas på bland annat varven, som genom en särbestämmelse till skillnad från annan företagarverksamhet betagits rätten att nedskriva förkrigslagerkvantiteten, i den mån det rör sig om fartyg under byggnad, till 1938 års bokförda värden. Detta är en bestämmelse, som kan medföra, att dolda reserver, som tidigare skapats, icke i samma utsträckning kunna upprätthållas, och att denna starkt konjunktürkänsliga näringsgren, som har att utbalansera betydande förlustrisker under lågkonjunktur, med visserligen betydande vinstmöjligheter under högkonjunktur, erhåller minskade möjligheter att möta kristidens oundvikliga förluster genom prisfall och genom betalningssvårigheter från beställarnas sida.

Utskottsmajoriteten har som nyss antytts varit med om vissa uppmjukningar i propositionens bestämmelser i näringsverksamhetens intresse. Man har för varvens och rederiernas del gått med på att avräkningsförfarandet kan få uppskjutas till 1950, då, enligt vad man räknat med, förlustriskerna skola ha konkretiserats och sålunda blivit klarlagda. I andra fall har man t. ex. i fråga om ersättningsbränsle tagit hänsyn till icke blott prisfallsriskerna på ett normallager av sådant bränsle utan även till att industrien under rådande förhållanden kan

Förordning om krigskonjunkturskatt för år 1946. (Forts.)

nödgas ligga inne med större bränslelager än under normala tider. Det är en uppmjukning av icke oväsentligt värde. Den principiellt viktigaste modifikationen i propositionen rör i alla fall den utvidgning av kvittningsrätten, som jag här icke skall gå in på närmare, då den av herr Kristensson utförligt behandlats. Man kan säga, att utskottet återupprättat principen om att hela krigsperioden i redovisningshänseende skall betraktas som en helhet.

På en del viktiga punkter har utskottets majoritet icke varit benägen att gå med på några jämkningar. Dessa punkter finnas i huvudsak redovisade i den till utskottsutlåtandet fogade reservationen, om vilken samtliga borgerliga ledamöter i utskottet förenat sig. Jag skall icke uppehålla mig mer än nödvändigt vid denna reservation, men i fråga om en del punkter i densamma måste jag i all fall säga några ord.

Vad först utjämningsavdraget beträffar skulle jag utöver vad herr Kristensson sagt i denna fråga vilja säga, att man när det gäller detta utjämningsavdrags utvecklingshistoria är frestad att tala om en cause célèbre. Detta avdrag, som den skattskyldige berättigas göra från sin inkomst, innan den s. k. merinkomsten fastställs, var från början avsett som ett hänsynstagande till penningvärdesförsämring och ett led i strävan att krigskonjunkturskatten icke skulle komma att drabba fiktiva vinster. Sättet för avdragets beräkning vid dess införande 1942 gav otvetydigt vid handen, att utjämningsavdraget skulle utgöra kompensation för prisstegring och de 15 procenten bestämdes i anslutning till lönekompensationer som vid samma tid medgivits på arbetsmarknaden som kompensation för inträdd prisstegring. I upprepade uttalanden från finansministerns sida har man sedermera kunnat konstatera en motivförskjutning beträffande detta utjämningsavdrag, som dock varit så pass obegriplig att den aldrig tagits för gott eller uppfattats av opinionen. Belysande härför är att ännu 1944 års allmänna skattekommitté, i vilken socialdemokraterna hade en synnerligen kunnig representant i ledamoten i första kammaren herr Strand, tydligen icke uppfattat utjämningsavdraget som departementschefen menat att det skulle uppfattas. Det är heller verkligen icke lätt att följa med, när man i föreliggande proposition läser departementschefens förklaring till detta prisutjämningsavdrag, där varje samband mellan utjämningsavdraget och prisnivå kastats över bord. Där får man en förklaring till detta utjämningsavdrag, som ingen människa tidigare hört talas om. Det kanske är för mycket sagt, men åtminstone har många icke tidigare hört talas om den förklaringen. Kring hela detta utjämningsbegrepp, som från början har varit klart nog, har det uppkommit en dimma genom denna underliga motivförskjutning, vars orsaker och grunder jag icke är i stånd att utfundera eller ge någon förklaring till. Men ur denna dimma, som lägrat sig över dessa begrepp, lyser i alla fall som en fyrbåk krigskonjunkturskatteförordningens § 3, där det klart och tydligt står skrivet, att vid fastställande av den taxerade merinkomsten hänsyn skall genom särskilt utjämningsavdrag tagas till höjning av den allmänna prisnivå. När författningen klart och tydligt gör ett sådant konstaterande är det ofattbart, att det samtidigt kan drivas en sådan omfattande bevisföring om en helt annan innebörd i utjämningsavdraget än vad där står skrivet.

När man nu erfar, att det s. k. E-priset satts till 40 % över förkrigspriset, är det väl icke så underligt, att man ute bland landets näringsidkare har svårt att därmed förlika ett utjämningsavdrag av 15 %. E-priset utgör bottengränsen för nedskrivning av under kriget inträdd lagerökning. Det sätter en gräns för företagens konsolideringssträvanden och det inverkar på den krigskonjunkturbeskattade vinstens storlek. Det ligger sålunda i företagets intresse, att detta pris sättes med all försiktighet. Beträffande detta pris har emellertid ett

Förordning om krigskonjunkturskatt för år 1946. (Forts.)

relativt fullständigt hänsynstagande till prisnivåns höjning skett, när det satts till 140 % av förkrigspriset. När det gäller utjämningsavdraget åter ligger det i företagens intresse, att det så nära som möjligt anslutes till prisstegringen. Sker ej detta komma krigsperiodens vinster att uttryckas i ett högre penningvärde än de förkrigsvinster, med vilka de skola jämföras, vilket har fiktiva vinster till följd. Detta utjämningsavdrag har, som sagts, satts till 15 %. Man har anledning att ställa sig fundersam inför det envisa motstånd som gjort sig gällande mot att låta utjämningsavdrag och E-pris korrespondera.

Till sist, herr talman, bara några ord om skatteskalorna vid avvecklingen. Jag tar härvid fasta på skattekommitténs inställning. Skattekommittén har i progressiviteten sett en orätt som begås mot sådana skattskyldiga som använt den enligt författningarna medgivna möjligheten att uppskjuta krigskonjunkturbeskattningen. Progressionen gör denna skatt större än om vinsterna tagits till beskattning varje år. Skattekommittén har sålunda ansett, att så länge progressionen finns, en orätt begås emot de skattskyldiga, som uppskjutit beskattningen. Häremot uppställer departementschefen en annan rättvisesynpunkt, nämligen att de, som begagnat sig av möjligheten att uppskjuta beskattningen, skulle, om progressionen upphävdes, särskilt gynnas, och ett sådant hänsynstagande skulle icke gärna ses av dem som icke begagnat sig av denna möjlighet. Det är en rättvisesynpunkt, som man med ett riktigare uttryck i stället skulle kunna beteckna som avundssynpunkt. Rättvisesynpunkterna kunna, som man sålunda ser, vändas åt båda hållen. Bäst är nog i fall som dessa att se saken en smula generöst och ej bäva för om i vissa fall fördelar på fullt lojalt sätt skulle tillfalla vissa skattskyldiga, om ej därigenom skada tillfogas andra. Finansministerns rättvisa går ut på att ingen skall få det bättre än andra, under det att näringslivet är fullt till freds med en rättvisa enligt vilken ingen skall få det sämre än han rättvisligen kan göra anspråk på, även om ej alla kunna få det lika fördelaktigt.

Herr talman! Med det anförda har jag velat belysa några av de synpunkter som legat bakom minoritetens inställning i denna fråga, som tagit sig uttryck i den vid utskottsutlåtandet fogade reservationen, till vilken jag ber att få yrka bifall.

I detta anförande instämde herrar *Sefve, Wiberg och Birke*.

Herr **Sundström** i Skövde: Herr talman! Efter de försök som gjorts från utskottets sida att tillmötesgå rimliga krav på modifikationer i fråga om krigskonjunkturskatten hade man väntat, att man på reservanternas sida skulle använt en något mindre lidelsefull ton i sitt skrivsätt. Detsamma gäller även åtminstone herr Olsons i Göteborg anförande.

Utskottet är fullkomligt medvetet om att denna skatt på vissa punkter varit irrationell och stundom kunnat drabba ojämnt, och det har varit utskottets uppsåt att undanröja de allra värsta stötestenarna. En uppmärksam läsare skall också finna, att det har skett mycket vittgående tillrättlägganden och lättnader. Jag skall inte nu trötta med en uppräknig av alla dessa; det är nog att erinra om möjligheterna att få avdrag för inkomstminskningar även om provisorisk skattepåföring inte ägt rum och om det uppskov, som beviljats rederier och varv, varigenom dessa fått alla tänkbara möjligheter att slippa skatta för fiktiva vinster.

Att utskottet emellertid inte har kunnat tillgodose alla de önskemål, som herr Olson i Göteborg här räknade upp som en kritik från näringslivets sida, har inte berott på att utskottet har velat komma näringslivet till livs eller på något sätt skada det eller velat driva alltför långt gående fiskaliska synpunk-

Förordning om krigskonjunkturskatt för år 1946. (Forts.)

ter, utan det beror på att ett tillmötesgående av alla de önskemål, som framkommit t. ex. i mammutmotionen nr 306, sannolikt skulle givit till resultat att avräkning av denna krigskonjunkturskatt skulle kunnat undvaras, då troligen alla krigskonjunkturvinster enligt denna förordning blivit obeskattade, och säkerligen ingen större beskattning ägt rum än efter de gängse reglerna för ordinarie statsbeskattning. Att motionärerna i motionen nr 306 också obestriddligen skjutit över målet framgår med all önskvärd tydlighet av att endast ett fåtal av de där framställda önskemålen och yrkandena fullföljts i reservationen.

Jag skall nu tillåta mig att gå in på de tre punkter, som behandlas i reservationen, och först då den kanske mest omdebatterade frågan, nämligen den om utjämningsavdraget. Både i herr Olsons anförande och i motionen nr 306 har man försökt sig på en historieskrivning, som avser att visa att departementschefen här fört någon sorts tvetungad argumentation. Det behöver naturligtvis inte ens sägas, att detta är fullkomligt felaktigt. Det har i denna fråga skett en förskjutning av betraktelsesättet som är både naturlig och förklarlig. Det enda man här kan åberopa är, att detta utjämningsavdrag under förarbetena för denna skatt och i de första författningarna motiverades på ett annat sätt än vad som skedde efter 1942. Den som vill vara resonlig måste emellertid erkänna, att vi 1940, när denna skatt kom till visste ganska litet om förhållandena. Det är klart, att de resonemang som då fördes inte kunde bibehållas under alla dessa år, och 1942 skedde en bestämd förskjutning av betraktelsesättet rörande detta utjämningsavdrag.

I 1942 års proposition tog departementschefen bestämt avstånd från varje resonemang som avsåg kompensation för det minskade penningvärdet. Det visas bäst av att man då helt och hållet frångick beteckningen kompensationsavdrag och förklarade, att beteckningen utjämningsavdrag skulle ha en annan innebörd än kompensation för det minskade penningvärdet. Departementschefen säger där: »För egen del finner jag det i likhet med bankofullmäktige mindre lämpligt att nu till ifrågavarande område överföra ett eller annat slags kompensationsresonemang, vilket emellertid sker så snart som man vill anknyta en omräkning av merinkomsten till prisutvecklingen.» Sedan detta är klart, att man inte längre skall betrakta utjämningsavdraget som kompensation för penningvärdets försämring, övergår departementschefen till att motivera hur och vartill utjämningsavdraget skall tjäna. Det fastslås, att detta först och främst avser att hjälpa upp den skattskyldiges jämförelseinkomst och vidare att tjäna till utjämning av jämförelseinkomsten i den mån en ökning av inkomsten kan bero på en naturlig utveckling av rörelsen.

Jag vågar säga, att det sålunda efter 1942 har rått fullkomlig klarhet om vartill utjämningsavdraget skall tjäna och vilken funktion det har i denna skattelagstiftning. Att, då detta betraktelsesätt varit gällande den långa tiden sedan 1942, nu plötsligt återgå till resonemangen från 1940 kan ju inte vara rimligt med hänsyn till de skattedragare, som under alla dessa år fått nöja sig med detta utjämningsavdrag. Det borde heller inte vara okänt att denna inställning varit rådande, ty vid varje tillfälle sedan 1942, då denna fråga varit på tal, ha departementschefen och utskottet upprepat, att utjämningsavdraget icke skall tjäna som kompensation för penningvärdets försämring.

Inte heller remissinstanserna ha här tvekat att säga, att det är tvekelaktigt om det överhuvud taget är riktigt att göra något som helst extra avdrag för penningvärdets försämring. Länsstyrelsen i Jönköping har påvisat, att företagen genom att använda sina ökade inkomster till reparationer, till underhåll av byggnader och maskiner, m. m. ha skaffat sig en så god utrustning, att realtillgångarna säkerligen äro större nu än före kriget. Sålunda ha de skattskyldiga här fått mycket god gottgörelse för penningvärdets försämring.

Förordning om krigskonjunkturskatt för år 1946. (Forts.)

Alldeles särskilt misslyckat anser jag det vara att anknyta utjämningsavdraget till efterkrigspriset. Efterkrigspriset kommer i betraktande uteslutande vid lagervärderingar och har sålunda ingenting med penningvärdet att göra. E-priset skall inte heller gälla för hela lagertillgången, utan en del av denna skall, som vi veta, värderas till förkrigspris, en del till det verkliga inköpspriset och en del till ett pris under E-priset, när det kan påvisas vara av särskilt stark surrogatkaraktär.

Jag kan sålunda inte finna annat än att yrkandena på denna punkt sakna varje grund, och särskilt vill jag på det bestämdaste reagera mot den polemik gentemot departementschefens ställning i denna fråga, som framföres på sidan 87 i utskottets betänkande.

Den andra punkten i reservationen rör skatteskalen. Det framföres, att det skulle vara riktigt att genomföra en sänkning av skatteskalen så, att man toge den lägsta procentsatsen i den progressiva skalen och låte den gälla för hela den merinkomst, som skall beskattas. Jag undrar emellertid om detta ur rättvisesynpunkt kan vara riktigt. Det måste anses mycket tveklaktigt, huruvida det nu är möjligt att frångå progressiviteten i skatteuttaget, sedan denna tillämpats från skattens tillkomst. Det är också mycket märkligt att det, ehuru man i reservationen kommit till enighet om en fix procentsats, kan iakttagas en bestämd nyansskillnad mellan de olika partier som ingå bland reservanterna. I folktoparimotionen yrkar man visserligen från början att procentsatsen skall vara 50, men redan i motionen är man villig att acceptera 60 procent. Det visar att man inte är riktigt säker på att en fix procentsats är det absolut och slutgiltigt riktiga.

Ett fastställande av en procentsats av 60 skulle kanske ur statsverkets synpunkt vara acceptabelt, därför att genomsnittsuttaget torde ligga omkring 60 procent, men för de mindre skattedragarna, i vars namn man påstår sig gå till aktion, skulle det säkerligen bli till nackdel. Det är också svårt att förstå vilka rörelseidkare man egentligen här talar om. Jag kan inte fatta, att progressiviteten har något som helst samband med storleken av en rörelse. Ett stort lika väl som ett litet företag kan ha en merinkomst, som inte uppgår till mer än 20 procent av jämförelseinkomsten, och då blir skatteuttaget 50 procent. Är merinkomsten uppe i 50 procent av jämförelseinkomsten blir det 60 procents uttag, och överskrider merinkomsten detta blir uttaget 70 procent. Men denna progressiva skatteskala tillämpas ju på alla företag, vare sig de äro stora eller små. Jag tror emellertid, att det är oriktigt att som motionärerna skjuta fram de mindre inkomsttagarna, ty för dem tror jag att den här progressiviteten kommer att bli av ganska liten betydelse. I sanningens namn skall emellertid medgivas, att den för dem, som ha stora belopp att erlägga, säkerligen kommer att bli ganska kännbar, men jag tror att det måste anses ganska rättvist, att dessa nu lämna den skatt tribut, som är avsedd med hela förordningen. Då det dessutom skapats sådana garantier för att endast verkliga vinster komma att beskattas, tror jag att man i fortsättningen liksom tidigare kan uttaga denna skatt utan att de skadeverkningar, som motionärerna sökt utmåla, behöva uppstå.

Herr Kristensson var inne på påståendet, att ett missgynnande uppstår genom provisorisk påföring. Det är klart att genom denna provisoriska påföring uppstått vad man skulle kunna kalla en stark höjning av kurvan, om man tänker sig en kurva över hela krigskonjunkturskatteperioden. Men varför har denna topp i kurvan uppstått just i år? Jo, därför att man genom nedvärdering av lager o. d. har uraktlåtitt att taga fram krigskonjunkturvinsterna under föregående år. Om man tagit fram dem år från år och icke gjort dessa provisoriska påföringar är det mycket möjligt att summan av alla skat-

Förordning om krigskonjunkturskatt för år 1946. (Forts.)

terna under perioden från 1940 till 1946 hade blivit lika stor som skatten nu blir, när skatteuttaget koncentreras på en gång. Jag tror därför inte, att man med säkerhet kan göra påstående om missgynnande av dem som gjort sådan provisorisk påföring.

Det har inte här tidigare sagts någonting om det avdrag, som på grund av uppbördsreformen skulle utebliva. I den sista punkten i reservationen beskylles utskottsmajoriteten t. o. m. för att uppträda som rövare, och reservanterna sätta upp ett förvånat anlete över att utskottet sökt värja sig för den beskylningen. Den rovgirighet, som utskottet skulle ha ådagalagt, ligger i att utskottet sökt förneka, att den som nu erlägger krigskonjunkturskatt »berövas den förmån av skattebefrielse, varom förmåles i övergångsbestämmelserna till den nya uppbördsförordningen». Beskylningen är ganska kraftig, men man får väl uppföra den på argumentnödens konto och omedelbart göra en avskrivning.

Sammanhanget är emellertid ungefär följande: Alltsedan 1941 gäller, att från krigskonjunkturskattens grundbelopp får avdragas ett belopp, som är lika stort som den skatt, som skulle ha utgått, om hela grundbeloppet belagts med inkomst- och förmögenhetsskatt samt värnskatt. Detta har fått sin utformning i 9 § i förordningen om krigskonjunkturskatt.

Schematiskt kan sammanhanget åskådliggöras med ett litet exempel. Om vi anta, att en skattedragare har en merinkomst på 2 000 kronor och att hela den taxerade inkomsten inklusive merinkomsten utgör 20 000 kronor, så är jämförelseinkomsten 18 000 kronor. Grundbeloppet blir 50 procent av 2 000 kronor, d. v. s. 1 000 kronor, varifrån dock avgår t. ex. 30 procent i statsskatt på 1 000 kronor, så att hela grundbeloppet blir 700 kronor. I år ha dessa regler på grund av uppbördsreformen i viss mån modifierats. Enligt övergångsbestämmelserna i uppbördsreformen skola skatter, som under 1947 skulle betalats på grundval av innevarande års taxering, efterskänkas. Det innebär, att vi av hela det debiterade beloppet inte skola betala mer än vad som förfaller vid första uppbörden i november i år. Det är ganska naturligt, att detta förhållande måste uppmärksammas i samband med krigskonjunkturskattens utformning. Om detta har också i 9 §, som jag tidigare omnämnt, stadgats att avdrag icke skall göras för skatter, som komma att efterskänkas. Reservanterna äro av annan mening. De yrka på, att debiteringen i år och inte den faktiskt utgående skatten skall ligga till grund för ovan angivna avdrag. Det är de, som bestrida denna ståndpunkts riktighet, som betecknas som rövare. För min del anser jag också reservanternas exempel föga övertygande. Enligt reservanternas förslag skulle en skattebetalare i oförändrat läge år 1947 komma undan med 1 000 kronor lägre skatt än han hade att erlägga 1942, 1943, 1944 och 1945. Jag frågar mig: kan verkligen detta anses rättvist?

I detta sammanhang har man också hänvisat till reglerna från år 1940 och sagt att, om dessa regler varit gällande, effekten skulle blivit den som reservanterna önska att den skall bli. Jag tror att detta är en fullständig missuppfattning. Om 1940 års regler varit gällande skulle skatteberäkningen skett så, att hela krigskonjunkturskattens grundbelopp uttagits som skatt, och någon nedsättning skulle icke kommit i fråga med anledning av den ordinarie statsskatten i annan mån än den verkligen erlagts. Hela denna fråga skulle, om 1940 års regler varit i funktion, säkerligen inte ha blivit aktuell. Restitution och efterskänkning av statlig skatt och förmögenhetsskatt som inte kommer att erläggas kan ju inte gärna komma i fråga.

Frånsett dessa hänvisningar ha emellertid samma beräkningsgrunder varit gällande sedan 1941, och att nu i samband med krigskonjunkturskattens avveckling på dessa tre viktiga punkter göra så allvarliga ändringar som reser-

Förordning om krigskonjunkturskatt för år 1946. (Forts.)

vanterna föreslå anser utskottet vara fullständigt uteslutet. Vi tro nämligen inte, att denna skatt haft eller kommer att få några för näringslivet skadliga verkningar. Jag vill på nytt hänvisa till de jämkningar och uppmjukningar, som utskottet föreslagit och som säkerligen komma att förebygga att några större svårigheter uppstå.

Jag ber, herr talman, med dessa ord att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Bladh: Herr talman! När jag hörde herr Olson i Göteborg tala om de enligt hans mening relativt små avdrag som fått göras vid beräkandet av krigskonjunkturskatten under de gångna åren, föll mig i minnet den motive-ring en partivän till herr Olson i Göteborg — jag syftar på herr Lundell — för inte många år sedan anförde i denna kammare som ett skäl för att krigs-konjunkturskatten aldrig bort införas, än mindre behållas. Han sade: damerna och herrarna skola komma ihåg att det är rätt naturligt att man gör alla de möjliga — eventuellt också omöjliga — avdrag som kunna ifrågakom-ma just för att komma ifrån denna skatt. I dag säger man: skatten trycker näringslivet alltför hårt. Jag vill inte yttra mig om detta, men jag tror man kan säga så mycket, att denna skatt haft en mycket viktig uppgift att fylla.

Propositionen nr 210 och det föreliggande utskottsförslaget syftar som be-kant bl. a till att ta fram sådana faktiska vinster som uppkommit under kriget men vilkas beskattning på grund av tidigare gällande regler fått uppskjutas. Däremot är det icke meningen att förkrigsreserver eller förkrigs-vinster skola beskattas. Det säges mycket bestämt ifrån, dels i propositionen och dels i utskottsbetänkandet, att den del av skattskyldigs lager som i för-krigsvärde motsvarar förkrigslagret skall behandlas och beräknas efter samma grunder, samma principer och samma prisnivå som tidigare gällt beträffande dessa lager. Detta har utskottet uttalat för att i görligaste mån undvika be-skattning av fiktiva vinster, och det anse vi vara riktigt. Frågan är emellertid om inte skillnaden på förkrigsvärdet i lagret och efterkrigsvärdet också är en verklig vinst, men det bortse vi från.

I vad det gäller lagerökning har man utgått ifrån att vi nu skulle stipulera de bestämmelser, som kunna vara behövliga vid övergången och avvecklingen av skatten. Under kriget har som bekant tillämpats den bestämmelsen, att la-gerökning fått skrivas ned till anskaffningskostnaden vid utgången av se-naste förkrigsåret. Detta betyder att under de gångna åren icke oväsentliga avskrivningsmöjligheter förefunnits. Om man därtill lägger de betydande av-drag som medgivits under kriget, är det väl inte överord om jag säger: med skatten har också avsetts att i görligaste mån stabilisera näringslivet här i landet.

Nu föreslås att i fråga om lagerökning sådan beräkning skall göras att den tages upp till efterkrigsvärdet. Det betyder ingenting annat än att lagerök-nig skall tagas upp till ett värde som motsvarar vad man får för varorna då de säljas. Jag kan inte se att det ligger någonting oriktigt eller orimligt i detta. I utskottsförslaget liksom i propositionen har förordats att efterkrigs-priset sättes till 140 procent av förkrigspriset. Vi kunna nog vara tämligen överens om att, för den händelse vi inte få ytterligare prisstegring än vi nu ha, vi kunna vara glada, men redan denna prisstegring är förmodligen högre än 140 procent.

Därtill kommer en annan sak. Om anskaffningskostnaderna för lagerök-ningarna vid bokslutstillfället eller före taxeringens avslutande understiga de 140 procent, få dessa lagerökningar beräknas till det lägre dagspriset — man behöver således inte då hålla sig till de 140 procent. Om däremot som troligt

Förordning om krigskonjunkturskatt för år 1946. (Forts.)

är, anskaffningskostnaderna för lagerökningen komma att överstiga 140 procent, behöver man icke räkna upp dessa lagerökningar över denna procent-sats. Det kan bli icke obetydliga belopp utan rätt väsentliga belopp som här gå fria från beskattning.

För att i görligaste mån skydda varven och rederierna mot en oskäligen beskattning har utskottet tillmötesgått deras begäran att, när det finns anledning därtill, få anstånd ända fram till 1950 med fastställandet av de vinster som skola beskattas. Jag kan inte se att detta är ett hårt förfarande. De skattedragare som av okunnighet eller av annan orsak icke påyrkat provisorisk påföring, då möjlighet därtill kunnat föreligga, få liksom andra, som inte utnyttjat möjligheterna till lagenliga avdrag, en viss kompensation genom den utökade rätt till restitution som utskottet föreslår. Men att, som vissa reservanter föreslå, höja utjämningsavdraget eller sänka skatteskalans grundbelopp skulle på ett oskäligt sätt gynna de skattedragare, som under krigstiden smusslat med skatten, inte betalat den, utan försökt och lyckats komma ifrån den. På samma gång skulle på så sätt de missgynnas som helt och fullt ställt sig lojala och betalat sin skatt, och det är det stora flertalet av skattepliktiga som gjort detta.

En sådan anordning som reservanterna påyrka har utskottsmajoriteten icke kunnat vara med om. Jag tillåter mig säga: det skall inte bli lätt för reservanterna att med sakskäl bevisa och styrka, att utskottet farit oresonligt fram. Enligt mitt förmenande har all möjlig hänsyn tagits dels av departementschefen och dels sedan av utskottet. Lika viktigt och lika säkert är, att den avveckling av krigskonjunkturskatten som här föreslås innebär en icke ringa skattelättnad för vårt näringsliv, en sak som jag tycker, ärligt sagt, att våra reservanter mycket väl hade kunnat erkänna. Det hade inte varit mer än riktigt att de gjort det medgivandet, att vad som nu följer på det beslut, som jag hoppas att kammaren skall fatta, betyder en skattelättnad för det svenska näringslivet. Många andra, som skulle önska få den skattelättnaden och också behöva den, kunna för närvarande inte få den.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr talmannen återtog nu ledningen av förhandlingarna.

Herr Jonsson i Skedsbygd: Herr talman! Då jag vid detta utskottsbetänkande är att återfinna bland reservanterna, må det kanske trots den sena timmen vara tillåtet att med några ord beröra varför jag gått med på en reservation och varför jag har vissa invändningar att göra emot det föreliggande utskottsförslaget.

När denna skatteform infördes vid krigets början var ju avsikten att nå de på grund av kriget uppkommande oförtjänta vinster, som vissa företag hade möjlighet att erhålla. Även penningpolitiska synpunkter gjorde kanske sitt till, då man gick in för att fastställa denna skatteform. Men ju mer man avlägsnar sig från utgångsläget desto värre måste det nödvändigtvis bli att fastställa vad som verkligen är krigskonjunkturvinst. Det gäller att bedöma företagens utveckling under årens lopp, det gäller att kunna bestämma hur ett företag sett ut, vilka inkomster det haft om det inte blivit krig och vilka inkomster det har i dag. Redan detta är ett problem som gör att hela denna skatts tillämpning i mycket stor utsträckning blir beroende på omdömet hos vederbörande taxeringsnämnder som skola handha ärendena.

När den kungl. propositionen avlämnades var det särskilt vissa saker jag fäste mig vid. Bl. a. föreslog Kungl. Maj:t att våra ekonomiska kooperativa föreningar skulle under vissa förhållanden bli krigskonjunkturskattskyldiga.

Förordning om krigskonjunkturskatt för år 1946. (Forts.)

I regel är det så att dessa föreningar utdela till sina medlemmar ganska försiktigt vid en första avräkning. Så gör man vid årsskiftet en sluträkning, där man tilldelar dem efterlikvider, som bli beroende på hur försiktig man varit när man gjorde den första avräkningen. Enligt propositionen skulle dessa efterbetalningar, som utgå i form av likvid för levererade varor och för vilka den skattskyldige mottagaren har att utge skatt, anses såsom krigsvinst. Det är med tillfredsställelse jag konstaterar att utskottet på denna punkt har gått oss till mötes och vidtagit en uppmjukning av bestämmelserna, som gör, att man torde kunna vara relativt belåten på den punkten.

När det gäller de skattesatser som ha utgått och skola utgå kan man emellertid, just därför att man nu har ytterst svårt att avgöra vad som är verklig krigsvinst, dra i tvivelsmål, huruvida man i fortsättningen skall gå så högt i skatteskalen som upp till 70 procent beträffande dessa beräknade — jag säger med avsikt *beräknade* — krigskonjunkturvinster. Jag tror att försiktigheten borde ha bjudit, att man här följt den gamla domarregeln: hellre fria än fälla. Man hade så mycket lättare kunnat göra detta som de överskjutande vinsterna naturligtvis inte varit skattefria utan drabbats av de övriga relativt höga skattesatserna.

Dessa överväganden ha gjort att jag befinner mig på reservanternas sida i denna sak, och de föranleda mig också att yrka bifall till den vid utskotts-betänkandet fogade reservationen.

Herr Ohlin! Herr talman! Denna fråga har ju redan under debatten blivit utförligt belyst, och framför allt ha både utskottet och reservanterna diskuterat den ingående. Då jag delar reservanternas uppfattning och anser deras resonemang vara i väsentliga stycken hållbart, skall jag be att helt kort få understryka ett par synpunkter.

Det förefaller mig som om det borde vara ganska uppenbart, att man icke bör krigskonjunkturbeskatta annan vinst än sådan som verkligen föreligger. Och för att man skall kunna få reda på vad som är en verklig vinst, måste man justera siffrorna med utgångspunkt från det förhållandet, att en krona i dag inte är detsamma som en krona före kriget. Det finns ingen annan metod, såvitt jag kan se, att få reda på om ett företag eller en enskild haft krigsvinst, verkligen haft en reell ökning av sin vinst, än att man med ledning av någon prisindex, som finansministern nu själv räknar med till 140 jämfört med 100 före kriget, justerar de nuvarande vinstsiffrorna, d. v. s. använder ett utjämningsavdrag på t. ex. 40 procent. Om man nämligen icke gör en sådan justering kommer man att krigskonjunkturbeskatta även belopp, som icke innebära någon egentlig vinstökning. Så mycket torde väl vara klart, även om det skett en viss glidning i betraktelsesättet från ren krigskonjunkturbeskattning till i viss mån en mervinstbeskattning, att det skall vara fråga om en *verklig* vinstökning för att det skall vara berättigat att lägga på en särskild skatt.

När skatten infördes var detta en tankegång som till fullo erkändes på alla håll, såsom reservanterna också påpekat. Emellertid använde finansministern 1942 en annan motivering. Han påpekar att det blivit allt svårare att jämföra med förhållandena före kriget och vill därför tillåta ett utjämningsavdrag på 15 procent utan att sätta detta i någon speciell relation till pristegringen. Såvitt jag kan förstå finns det inte något naturligt samband mellan detta påpekande, att det är svårt att göra jämförelser med förkrigsförhållandena, svårare för varje år som går, och å andra sidan slutsatsen att man nu skall underlåta att beakta, att en krona i dag icke är detsamma som en

Förordning om krigskonjunkturskatt för år 1946. (Forts.)

krona före kriget. Jag kan för min del inte se att det finns något samband mellan detta påpekande om svårigheterna och å andra sidan påståendet, att nu skall man underlåta att verkligen undersöka, om här föreligger någon reell mervinst eller icke.

Man kan fråga: varför skulle ett företag, som inte haft någon reell mervinst, som har tjänat t. ex. 100 000 kronor före kriget och 140 000 kronor nu, överhuvud taget behöva betala krigskonjunkturskatt? Varför skall den krigskonjunkturskatt som tas ut av ett företag stiga allteftersom prisnivån stiger, även om det inte haft någon reell vinstökning? Antag att krigskonjunkturskatten fortsatt att existera och att prisnivån fortsätter att stiga. Då kommer ett företag som inte haft någon reell vinstökning att få betala mer och mer i krigskonjunkturskatt. För min del kan jag icke se att detta är motiverat.

Jag måste också, som reservanterna och ett par tidigare talare påpekat, i förbigående nämna att det står ju i slutet av § 3, att hänsyn skall tagas till höjning av den allmänna prisnivån. Detta måste väl i alla fall innebära att man icke övergivit synpunkten om en justering av siffrorna, så att jämförelsen grundas på en krona av någorlunda lika köpkraft. Hur man ifrån hänsynen till prisnivåns stegring kan komma till procenttalet 15 har jag svårt att förstå, eftersom finansministern väl inte vill göra gällande, att det finns någon sannolikhet för att prisnivån snart skall sjunka ned emot gränsen 115.

Bara ytterligare en synpunkt. Tidigare har det varit tillåtet för expanderande företag, som helt naturligt ökat sitt lager, att skriva ned lagerökningen till förkrigstidens marknadsvärde. Detta har alltså icke inneburit något försök till sådant smussel, varom herr Bladh nyss talade, utan det har varit fullt legitimt. Nu förklarar staten plötsligt, att man icke får ha lagerökningen bokförd till förkrigstidens marknadsvärde utan att detta måste höjas med 40 procent. Därigenom åstadkommes ju att en vinst, som icke är någon vinst utan endast ett formellt överskott, vilket för övrigt uppkommit under flera år, plötsligt tages fram under ett enda år som en kanske ganska betydande formell mervinst. Observera att den beskattningsbara vinsten i föl kan ha uppkommit helt och hållet genom denna påbjudna uppskrivning av varulager. Ett företag har utvidgat sin rörelse och inköpt en del varor till ett pris, som låg 20 procent över förkrigstidens. Nu skall företaget ta upp de varor, som det skrivit ned till förkrigstidens 100 procent, till 140 procent och alltså krigskonjunkturbeskattas för en vinst, som delvis uppkommit genom uppskrivning av varulagret *över dess anskaffningsvärde*. När det gäller ett varulager, som är nödvändigt för en rörelse som håller på att expandera och därför icke kan realiseras, har jag för min del svårt att se det berättigade i att vederbörande innehavare på detta sätt krigskonjunkturbeskattas.

Framför allt måste jag emellertid understryka det berättigade i att reservanterna påpeka det märkvärdiga i att man på detta sätt under ett enda år får fram vinster uppkomna under flera år, och på dem tillämpar de progressiva skatteskalor, som kommit till användning varje särskilt år. Det kan då lätt bli så att högsta procentsatsen, 70 procent, blir gällande för en mycket stor del av dessa vinster. Enligt min mening hade det varit naturligare med en fix procentsats. Man kunde eventuellt ha tagit genomsnittet av de procentsatser, med vilka krigskonjunkturskatten utgått under tidigare år, och sagt, att under avvecklingsåret skall räknas med denna genomsnittliga procentsats. Den skulle troligen ha kommit att ligga mellan 50 och 60 procent.

Herr talman! Enligt mitt sätt att se bör huvudsynpunkten vara den, att det icke kan vara motiverat att beskatta rent fiktiva vinster, som bokföringsmässigt trollas fram genom att man räknar med ett sämre värde på kronan i dag än före kriget. Det är ur den synpunkten jag finner det uppenbart att ett ut-

Förordning om krigskonjunkturskatt för år 1946. (Forts.)
jämningsavdrag å 40 procent är väl motiverat, och därför, herr talman, ber jag att få yrka bifall till reservationen.

Herr **Sundström** i Skövde: Herr talman! Jag skall bara be att få replikera ett par punkter i herr Ohlins anförande.

När här framställts krav på full kompensation för det försämrade penningvärdet, ställer man sig ovillkorligen frågan, vilka de kategorier äro, som fått en sådan kompensation. Av löntagarna är det bara de allra lägsta, som fått full kompensation för dyrtiden, men de övriga ha endast fått tillägg på en viss del av lönen.

När man här vidare åberopar 3 § i denna förordning som stöd för den uppfattningen, att utjämningsavdraget skulle vara anknutet till penningvärdet, måste jag för min del säga, att det väl finns formell grund för ett sådant påstående, men att det dock är att märka att i alla citat, som härvidlag anförts, har man uraktlåtit den mycket viktiga del av 3 §, där det heter, att i den utsträckning det är möjligt skall kompensation givas för det försämrade penningvärdet. I stället har man ständigt velat motivera utjämningsavdraget med att jämförelseinkomsten borde förbättras så att den gäve en utjämning för den naturliga utvecklingen.

Herr Ohlin måste vidare ha missuppfattat bestämmelserna om lagerökning. Det är nämligen icke fråga om att man skall skriva upp någon enda del av förkrigslagret eller hela detta till efterkrigspris eller till ett pris, som överskrider anskaffningsvärdet. Det är ju i stället endast lagerökningen, som skall värderas till 140 procent. Med hänsyn till den prisstegring, som ägt rum, måste man säga, att detta får anses fullt betryggande. Det heter i propositionen, att prishöjningen grovt kan beräknas till 150 procent. Om en del av lagret anskaffas till lägre pris än 140 procent värderas det till de verkliga kostnaderna och hela lagerökningen, oavsett om priset varit 160 eller 170 procent av förkrigspriset, till 140 procent.

I fråga om varvsindustrien har det uppgivits, att ett visst lagervärde är 100 procent av förkrigspriset, och då måste väl ändå ett lagervärde av 140 procent anses vara synnerligen skäligt och ge en fullt betryggande garanti för att lagret fått sitt sannolika värde. Jag vill i detta sammanhang påminna om vad länsstyrelsen i Jönköpings län anfört, nämligen att när det gällt reparationer och dylikt har det slösats ganska kraftigt med just de medel, som man fruktat skulle bli krigskonjunkturbeskattade, och att man därigenom åstadkommit mycket, mycket gedigna förbättringar på maskiner, lager- och kontorslokaler m. m., så att man på den vägen fått en mycket kraftig kompensation för det minskade penningvärdet, varför summan av vederbörande företags realtillgångar säkerligen nu är lika stor som den någon gång varit. Jag tror sålunda att påståendet, att de krigskonjunkturbeskattade företagarna icke fått kompensation för det försämrade penningvärdet, är alldeles oriktigt. Vederbörande ha i själva verket fått större kompensation än andra medborgare i detta land, och därför kan det icke anföras något motiv för att de nu skulle gynnas genom en höjning av utjämningsavdraget till 40 procent.

Herr **Ohlin**: Herr talman! Bara en kort replik till herr Sundström. Han kommer att se av protokollet, att jag uttryckligen talat om *lagerökning*. Det som jag vände mig mot var just, att man på detta sätt tar fram flera års vinster på en gång och sedan i alla fall beskattar dem progressivt. I herr Sundströms replik fanns icke något svar på den kritiken.

Men huvudsynpunkten för mig blir i alla fall, att man endast bör beskatta verklig vinstökning. Nu säger herr Sundström: vilka andra kategorier medborgare ha fått full kompensation för prisstegringen? Det är ett märkligt be-

Förordning om krigskonjunkturskatt för år 1946. (Forts.)

traktelsesätt. Det är icke fråga om att staten skall giva eller icke giva medborgarna full kompensation, utan frågan är: skall staten beskatta, när det föreligger en verklig vinstökning, eller skall staten beskatta även när det icke är en reell ökning av vinsten? Herr Sundströms ståndpunkt är, att staten skall beskatta även när det icke är en reell ökning av vinsten. Det tycker jag strider mot hela krigskonjunkturbeskattningens idé. Parallellen med löntagarna kan jag alltså överhuvud taget icke finna vara riktig att anföra.

Om vi haft en prisstegring som legat icke på 140 utan på 300 eller 400 %, skulle man även i detta fall kunnat säga: vi bry oss icke om att justera med hänsyn till prisnivåns förändring, utan vi giva avdrag med 15 procent. Då skulle alla företagare ha fått mycket stora krigskonjunkturvinster. Det hade i så fall varit så uppenbart, att alla måst erkänna det, att vi varit tvungna att radikalt justera vinstsiffrorna och beakta, att en krona i dag icke mera är detsamma, om prisnivån är 400 % högre än före kriget.

Visserligen ha vi icke kommit så högt upp som till 400 %, men vi ha ändå fått betydande förändringar i kronans värde. När man till stor del underlåter att beakta detta, tycker jag att man beskattar även när det ej förligger någon reell vinstökning.

Herr Sundström i Skövde: Herr talman! Att man tagit fram dessa vinster på en gång är helt och hållet betingat av åtgärder av den skattskyldige själv. Han har föredragit att göra provisorisk påföring och därigenom fått fram vinsterna på en gång. Men, såsom jag påpekat i mitt förra anförande, det är icke säkert, att därigenom summan av alla krigskonjunkturskatterna under alla fem åren blir större för honom än om han varje år för sig hade deklarerat den summa, som rätteligen skulle krigskonjunktursbeskattas, och betalt krigskonjunkturskatt med lägre belopp under alla dessa fem år. Det kan mycket väl hända, att därigenom den summa, som han då skulle haft att betala, blivit lika hög som den han nu får betala, när han samlat ihop det till en enda skattebetalning.

Det extrema fall som herr Ohlin drog fram, när han talade om en inflationsartad utveckling, som höjde prisnivån till 300 à 400 procent, är icke här jämförbart. Det är alldeles orimligt att draga konsekvenserna så långt, när det i detta fall gäller en skillnad på mellan 15 och 40 procent.

Efter härmed slutad överläggning godkände kammaren utskottets förslag till lydelse av 1 § i förordningen.

2 och 3 §§.

Godkändes.

I 4 § skulle enligt Kungl. Maj:ts och utskottets förslag 6 mom. hava följande lydelse:

6 mom. Utjämningsavdrag fastställs för varje förvärvskälla för sig, såvitt den skattskyldige är fysisk person, till femton procent av jämförelseinkomsten, och

såvitt den skattskyldige är juridisk person, om jämförelseinkomsten ej överstiger 50 000 kronor, till femton procent av denna och, om jämförelseinkomsten är högre, till femton procent av den del av jämförelseinkomsten, som ej överstiger tolv procent av genomsnittligt eget kapital i förvärvskällan under andra förkrigsinkomståret — eller, såvitt angår skattskyldig som börjat bedriva ifrågavarande rörelse först efter andra förkrigsinkomstårets utgång, under första verksamhetsåret — men minst 7 500 kronor,

Förordning om krigskonjunkturskatt för år 1946. (Forts.)

dock för såväl fysisk som juridisk person till minst femton procent av den merinkomst av förvärvskällan som återstår efter tillämpning av 4 mom.

Om kostnadsutjämningsfond som avses i 16 § förordningarna om krigskonjunkturskatt för åren 1941—1945 toges i anspråk under beskattningsåret, må utjämningsavdrag ej åtnjutas med högre belopp än den merinkomst, som skulle hava beräknats enligt 2 mom. andra stycket, därest sådan fond ej tagits i anspråk.

I den vid utlåandet fogade reservationen hade yrkats, att ifrågavarande moment måtte givas följande avfattning:

4 §.

6 mom. Utjämningsavdrag fastställas för varje förvärvskälla för sig, såvitt den skattskyldige är fysisk person, till *fyrtio* procent av jämförelseinkomsten, och

såvitt den skattskyldige är juridisk person, om jämförelseinkomsten ej överstiger 50 000 kronor, till *fyrtio* procent av denna och, om jämförelseinkomsten är högre, till *fyrtio* procent av den del av jämförelseinkomsten, som ej överstiger tolv procent av genomsnittligt eget kapital i förvärvskällan under andra förkrigsinkomståret — eller, såvitt angår skattskyldig som börjat bedriva ifrågavarande rörelse först efter andra förkrigsinkomstårets utgång, under första verksamhetsåret — men minst 20 000 kronor,

dock för såväl fysisk som juridisk person till minst *fyrtio* procent av den merinkomst av förvärvskällan som återstår efter tillämpning av 4 mom.

Om kostnadsutjämningsfond — — — (= utskottet) — — — i anspråk.

Paragrafen föredrogs. Därvid yttrade:

Herr **Kristensson**: Herr talman! Jag ber att vid denna paragraf få yrka bifall till den vid betänkandet fogade reservationen.

Herr **Sundström** i Skövde: Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Härmed förklarades överläggningen avslutad.

Herr talmannen framställde propositioner dels på godkännande av utskottets förslag till lydelse av förevarande paragraf dels ock på godkännande av paragrafen i den lydelse, som föreslagits i den vid betänkandet fogade reservationen; och förklarade herr talmannen sig anse svaren hava utfallit med övervägande ja för den förra propositionen. Herr Kristensson begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren godkänner 4 § i bevillningsutskottets förevarande förslag till förordning om krigskonjunkturskatt för år 1946, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren godkänt berörda paragraf i den lydelse, som föreslagits i den vid betänkandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet hava röstat för

Förordning om krigskonjunkturskatt för år 1946. (Forts.)
ja-propositionen. Rösträkning begärdes emellertid av herr Ohlin, vadan vote-
ring medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavos 98 ja och 62
nej, varjämte 5 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså godkänt 4 § i den av utskottet föreslagna lydelsen.

Anvisningarna till 4 § samt 5—8 §§ med anvisningar.

Godkändes.

9 § skulle enligt utskottets förslag hava följande lydelse:

9 §.

1 mom. För krigskonjunkturskatten fastställs ett *grundbelopp*. Detta
skall utgöra,

a) beträffande rörelse:

å den del av den beskattningsbara merinkomsten som
ej överstiger 20 % av motsvarande jämförelseinkomst: 50 %,
överstiger 20 men ej 50 % av motsvarande jämförelseinkomst: 60 %,
överstiger 50 % av motsvarande jämförelseinkomst: 70 %,

b) beträffande övriga förvärvskällor:

50 procent av den beskattningsbara merinkomsten.

Avser beskattningsåret ej samma antal månader som det antagna jämfö-
relseåret, skall motsvarande jämförelseinkomst upptagas till ett med hänsyn
härtill jämkat belopp. Den motsvarande jämförelseinkomsten utföres i fulla
hundratal kronor, så att överskjutande belopp, som icke uppgår till fullt
hundratal kronor, bortfaller.

2 mom. Krigskonjunkturskatten skall utgöra det enligt 1 mom. fastställda
grundbeloppet efter avdrag av de belopp varmed statlig inkomst- och för-
mogenhetsskatt och särskild skatt å förmögenhet för år 1946 skulle hava
minskats, om krigskonjunkturskattens grundbelopp avdragits från det till stat-
lig inkomst- och förmögenhetsskatt taxerade beloppet och det därefter åter-
stående beloppet utgjort taxerat belopp.

Vid tillämpning av stadgandet i föregående stycke skall hänsyn icke tagas
till skatt, som enligt punkt 1 av övergångsbestämmelserna till uppbördsför-
ordningen den 31 december 1945 (nr 896) icke skall erläggas.

Har skattskyldig jämlikt 19 § 2 mom. erhållit uppskov med taxeringen till
krigskonjunkturskatt och har skatt till staten påförts på grund av nyssnämnda
övergångsbestämmelser innan taxeringen till krigskonjunkturskatt verkstäl-
les, skall vid tillämpning av första stycket i detta mom. hänsyn tagas jämväl
till sålunda påförd skatt.

I reservationen hade yrkats, att paragrafen måtte erhålla följande lydelse:

9 §.

1 mom. För krigskonjunkturskatten fastställs ett *grundbelopp*. Detta skall
utgöra 50 procent av den beskattningsbara merinkomsten.

Avser beskattningsåret — — — (= utskottet) — — — kronor, bortfaller.

2 mom. Krigskonjunkturskatten skall — — — (= utskottet) — — — taxe-
rat belopp.

Vid tillämpning av stadgandet i föregående stycke skall hänsyn *jämväl*
tagas till skatt, som enligt punkt 1 av övergångsbestämmelserna till uppbörds-
förordningen den 31 december 1945 (nr 896) icke skall erläggas.

Förordning om krigskonjunkturskatt för år 1946. (Forts.)

Efter föredragning av paragrafen anförde:

Herr **Kristensson**: Beträffande 9 § yrkar jag bifall till reservationen.

Herr **Sundström** i Skövde: Jag yrkar bifall till utskottets förslag.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen gav propositioner dels på godkännande av paragrafen i den av utskottet föreslagna lydelsen dels ock på godkännande av berörda paragraf i den lydelse, som föreslagits i den vid betänkandet fogade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen var med övervägande ja besvarad. Herr Kristensson begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammarerna godkänner 9 § i bevillningsutskottets föreslagna förslag till förordning om krigskonjunkturskatt för år 1946, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammarerna godkänt berörda paragraf i den lydelse, som föreslagits i den vid betänkandet fogade reservationen.

Sedan kammarernas ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen. Kammarerna hade alltså godkänt 9 § i den av utskottet föreslagna lydelsen.

Övriga delar av förordningsförslaget med anvisningar.

Godkändes.

Utskottets hemställan i punkten A.

Förklarades besvarad genom kammarernas beslut i fråga om förordningsförslaget.

Punkten B.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 11.

Till bordläggning anmäldes

statsutskottets utlåtanden:

nr 192, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa avlöningsm. fl. anslag under riksdagens fjärde huvudtitel för budgetåret 1946/47 jämte i ämnet väckta motioner;

nr 193, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag för budgetåret 1946/47 till Krigsmaterielverket: Avlöningar;

nr 194, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1946/47 till avveckling av beredskapen m. m.;

nr 195, i anledning av väckt motion om utbetalning av retroaktivt arvode m. m. åt f. d. extra ordinarie kontorsskrivaren C. H. Svensson;

nr 196, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1946/47 till uppförande av byggnader för konserveringsforskning m. m.;

nr 197, i anledning av väckt motion om obligatorisk läkarundersökning av navigationsskolornas elever;

nr 198, i anledning av väckt motion angående lärarinnorna Lily Lundins och Gertrud Matz' löneklassplacering;

nr 199, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1946/47 till statens bosättningslånefond jämte i ämnet väckta motioner;

nr 200, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag för budgetåret 1946/47 till stipendier för blivande distriktstandläkare m. fl.;

nr 201, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1946/47 till bidrag till internationellt återuppbyggnadsarbete m. m.; och

nr 202, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om anslag till värmeledningsanläggning m. m. vid rannsakningshäktet i Halmstad; samt

bevillningsutskottets betänkanden:

nr 38, i anledning av väckta motioner om utvidgning av skattskyldigs rätt att åtnjuta familjeavdrag för barn; och

nr 39, i anledning av väckta motioner om utredning och förslag angående åtgärder för skyddande av deklarationshemligheten.

§ 12.

Herr förste vice talmannen *Magnusson* avlämnade en av honom m. fl. under tecknad motion, nr 560, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 304, angående anslag till teckning av ytterligare aktier i Svenska skifferoljeaktiebolaget.

Denna motion bordlades.

§ 13.

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes härafter kl. 12.24 på natten.

In fidem
Gunnar Britth.